

احمد شاه بابا افغان

د ستر احمد شاه بابا د اتل ژوند تاريخ

مؤلف: مير غلام محمد غبار

ژباړن: امين الله دريغ

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

احمد شاہ بابا افغان

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

مؤلف: میر غلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریغ

د کتاب پېژندگلوی:

د کتاب نوم: احمد شاه بابا افغان

مولف: میر غلام محمد غبار

ژباړن: امین الله «دریغ»

کمپوزر: مجیب الله

خپروونکی: دانش کتابخانه، قصه خوانی، دهکی نعلبندي

فون: 2564513

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوک

د چاپ کال: قوس ۱۳۷۷ هـ ش

د چاپ حق محفوظ دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

دالی

افغان توريالي ژوبل ولس ته چې د تاريخ په بهير کې
خو پلا د خپلې تېرې تورې په تور، تور سکور شو.

فهرست

مخ	عنوان	مخ	عنوان
۲۹	د احمدشاه دوراني نومولو لامل	الف	۱- د ژباړن سریزه
۳۱	۱۵- د پاولسم شهرکی:	د	۲- د لیکوال سریزه
۳۱	د احمدشاه ماتیدني او بچیان	۱	۳- لومړۍ برخه:
۳۴	۱۶- خوارلسم شهرکی:	۱	لومړۍ شهرکی:
۳۴	د احمدشاه هممهالي او گاونډي پاچاهان	۱	د احمدشاه نسب
۳۶	۱۷- دویمه برخه:	۴	۴- دویم شهرکی:
۳۶	پنځم لسم شهرکی:	۴	د احمدشاه نیکه
۳۶	د احمدشاه ژوند لیک...	۸	۵- دریم شهرکی:
۴۴	۱۸- شپاړسم شهرکی:	۸	د احمدشاه پلار
۴۴	احمدشاه څنگه د افغانستان پاچاه شو؟	۱۱	۶- څلورم شهرکی:
۴۸	۱۹- اووه لسم شهرکی:	۱۱	د احمدشاه مور
۴۸	تر احمدشاه وړاندې افغانستان	۱۵	۷- پېنځم شهرکی:
۵۳	۲۰- اته لسم شهرکی:	۱۵	د احمدشاه ورور
۵۳	د احمدشاه اداري وړتیا	۱۸	۸- شپږم شهرکی:
۵۸	۲۱- درېیمه برخه:	۱۸	د احمدشاه د زوکړې نېټه او ځای
۵۸	د احمد شاه هېوادنۍ چارې	۲۱	۹- اووم شهرکی:
۵۸	۲۲- نولسم شهرکی:	۲۱	د احمدشاه زده کړې
۵۸	د احمدشاه ملکي جوړښتونه:	۲۲	۱۰- اتم شهرکی:
۵۸	په پلازمېنه کې	۲۲	د احمدشاه شخصیت
۵۹	وزارت	۲۴	۱۱- نههم شهرکی:
۶۱	اعلي دېوان	۲۴	د احمدشاه بڼه
۶۲	شرعيه محکمه	۲۶	۱۲- لسم شهرکی:
۶۳	د لیکلو څانگه (شاهي دارالتحریر)	۲۶	د احمدشاه اغوستن وڅاره
۶۳	د دربار ادارې	۲۸	۱۳- يوولسم شهرکی:
۶۴	عرض بيگي	۲۸	د احمدشاه د مېنې بوختياوې
۶۴	مهماندارياشي (مېلمه پال)	۲۹	۱۴- دوولسم شهرکی:

عنوان	مخ	عنوان	مخ
د پخلنځي څارن	۶۴	۲۵- دوه ويشتم څپرکي:	۸۴
جهرچي باشي (وياند)	۶۴	د احمدشاه دولت گټې او لگښتونه	۸۴
اوردو باشي	۶۵	دولتي لگښت	۸۸
پيشخانه چي	۶۵	۲۶- درويشتم څپرکي:	۹۰
پيش خدمت باشي	۶۵	د احمدشاه د کار کونکيو رسمي نومونه	۹۰
ځانگړي نديم يا د پاچاه مصاحب	۶۵	۲۷- څلورويشتم څپرکي:	۹۱
خواجه سرا باشي	۶۶	د احمدشاه ودانۍ	۹۱
مير اخور باشي گري	۶۶	۲۸- پښتو ويشتم څپرکي:	۹۳
خزانه داري	۶۷	د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان	۹۳
داروغه گي، اخبار څانگه او...	۶۷	۲۹- څلورمه برخه:	۹۷
ضبط بيگي گري	۶۸	د احمدشاه پوځي تيارسۍ	۹۷
سلاکاره غونډه	۶۹	۳۰- شپږويشتم څپرکي:	۹۹
په ولايتونو کي	۶۹	لومړۍ يون (۱۱۶۱) م کال	۹۹
۲۳- شلم څپرکي:	۷۲	د کابل، پېښور، سندو ملتان نيول	۹۹
د احمدشاه پوځي جوړښتونه پس شمېره	۷۲	د لاهور جگړه	۹۹
پوځي څانگي	۷۲	د «سرهند» جگړه	۹۹
نظام دفتر	۷۲	۳۱- اووه ويشتم څپرکي:	۱۰۶
سيورسات چي	۷۳	دويم يون (۱۱۶۲) کال	۱۰۶
قورخانه (وسله تون)	۷۴	د سيالکوټ، اورنگ آباد، کوجرات	۱۰۶
۲۴- يو ويشتم څپرکي:	۷۵	و سپر سرور نيول	۷۵
اوردو	۷۵	۳۲- اته ويشتم څپرکي:	۱۰۸
پوځي سرتيري	۷۵	د رېيم يون (۱۱۶۳) کال	۱۰۸
سپورتولگي	۷۶	د هرات نيول، شمال و سهيل...	۱۰۸
پلي تولگي	۷۶	او د بلخ، بدخشان و بلوڅستان...	۱۰۸
توپ تولگي	۷۶	۳۳- نه ويشتم څپرکي:	۱۱۱
لښکري جوړښتونه	۷۷	څلورم يون (۱۱۶۵) کال	۱۱۱
ليږدونې	۷۷	د پنجاب و کشمير نيول...	۱۱۱
نديم پوځي لښکرو جوړښتونه	۷۹	د ملتان، سندو د اندوس د...	۱۱۱
د اوردو شمېر	۸۰	۳۴- دېرشم څپرکي:	۱۱۳
د اوردو تنخواي	۸۱	پښتخون يون (۱۱۶۶) کال	۱۱۳

مخ	عنوان
۱۱۳	د نېشاپور جگړه
۱۱۴	۳۵- يودهرشم شهرکی:
۱۱۴	شپږم يون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال
۱۱۴	د مشهد و نېشاپور نيول
۱۱۶	۳۶- دوه دهرشم شهرکی:
۱۱۶	اووم يون (۱۱۷۰) کال
۱۱۶	د پنجاب و کشمير سمون، د دېلي نيول
۱۲۲	۳۷- درې دهرشم شهرکی:
۱۲۲	اتم يون (۱۱۷۳-۱۱۷۴) کال
۱۲۲	د بلوچستان د نايب الحکومه «نصير خان» تنبيه، د پانيپت جگړه، د هندوستان نيول
۱۴۴	۳۸- شلور دهرشم شهرکی:
۱۴۴	نهم يون له (۱۱۷۵) تر (۱۱۷۷) کال پورې
۱۴۴	په پنجاب و هند کې د سيکانو تنبيه (د شني پاني جگړه)، کشمير ته لېږ...
۱۴۷	۳۹- پېنځه دهرشم شهرکی:
۱۴۷	د (۱۱۸۱) کال لېږ لړنې - د افغانستان و بخارا بريد تاکنه
۱۴۸	۴۰- شپږ دهرشم شهرکی:
۱۴۸	لسم يون (۱۱۸۳) کال
۱۴۸	د خوراسان ولايت سمون
۱۵۱	۴۱- اووه دهرشم شهرکی:
۱۵۱	د احمدشاه مړينه
۱۵۱	د (۱۱۸۶) کال د رجب شلمه د جمعې شپه
۱۵۳	۴۲- اته دهرشم شهرکی:
۱۵۳	د احمدشاه خای ناستی
۱۵۵	۴۳- اخځ
۱۵۷	۴۴- د انځورونو نيولېک
۱۵۸	۴۵- ويي پانگه

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

د ژباړن یادښت

تاریخ د برمیال وپرمین ژوندانه پر لوري د انساني ټولنود سرو او تودو هڅو زېږنده پایله ده.

انساني پرگنې د ژوندانه په بهیر کې د تاریخ د خوځنده ځواک په توګه ځان څرګندوي او خپل ازمېښتونه، پوهه او بریاوې له خپلو ټکرونو، تېروتنو او ماتيو سره د همدغه تاریخ له لارې خپل راتلونکيو کولونو ته د ارزښتمنو ژوند نښو په توګه یادگار پرېږدي چې هغه په سمه توګه د ګاندي په ټاکلو کې ګټه ترې واخلي او د ناټاکلې او ناڅرګندې بشپړتیا پر لوري پرله پسې ګامونه ګرځي، په دې توګه، تاریخ د فرهنگ د پرمختلونې بهیر هنداره هم ګڼلای شو. پخوا چا تاریخ ته د پوې په لړ کې ځای نه ورکاوه؛ د ټولنیز پرمختګ په بهیر کې یې د هغه ارزښت نه پېژانده او د پخوانیو انسانانو هغه زړې کیسې یې ګڼلې چې یوازې یې د وزګارتیا او دمې په شهبو کې د اورېدو وړ بللې، خو ټولنیز شعور د دغه ټکي منلو ته چمتو نه و چې دوی د ژوندانه په هر ګام وپراوې د تاریخ لارښوونو ته اړ دي او له هغه سره اړه لري.

وروسته چې د ژوندانه په بهلا، بهلو اړخونو کې انساني اند ځواک وده ومونده؛ د ژوندانه لمن وغځېده او د چاپېریال په اړه ژورې پوهې ته اړتیا رامنځته شوه؛ تاریخ هم د پام وړ وګرځېد؛ ارزښت یې راڅرګند شو او تر ټاکلیو پوهنیزو اړونو لاندې یې راتلونو ته پیل شوه.

په ځانګړې توګه، د لرغوني یونان په ځلاتد پېر کې چې فلسفې او پوهې بازار تود شو او په هره څانګه کې پوهان راډګر ته شول، تاریخ ته هم هراړخیز کار پیل او د نورو پوهنو پر لیکه ودرول شو. تاریخ ته د «هېرودوت» هاند وهڅې، لکه هندسې ته د «اکلېدوس» د اندو هڅو غوندې ارزښتناکې او اغېزناکې وې، نوموړي پوه د خپلو څېړنو په ترڅ کې تاریخ ته د بشر پوهنې د یوې سترې څانګې په توګه اړولاسوند وټاکلی شول. همدا اړولاسوند وو چې تاریخ یې له زړو کیسو او اسطورو نه رابېل کړ او د یوې ځانګړې پوهې په توګه یې وپېژاند.

د منځنیو پېړیو په پای کې چې د ژوندانه مړاوې ونې بیانوي راواخیسته او بشر د

پرمختګ و بیا راژوندي کولو هود و تابیا ونیوه؛ تر هر څه لومړی همدا تاریخ و چې د ځلاتې د یوې په توګه یې د «رنسانس» مخې ته د لرغونې یونان پر لوري د منځنیو پېړیو تیاره او کاږه واتهونه وروښول او د ننني نړیوال پرمختګ ارت د ګروڼه یې پرانیستل.

د رنسانس له پیله را پر دېخوا یو ځل بیا د تاریخ فرهنگي ارزښت وځلېد او چټکه وده یې ومونده. په دې توګه، د شلمې پېړۍ ګرندې ساینسي او ټکنالوژیکي پرمختګ چې د توکميزې زېږندویۍ له پلوه یې د بشري ژوندانه بڼه نوې کړه، په ناڅاپي توګه رامنځته شوی نه دی همدا تاریخ و چې خوزره کلنه انساني پوهه یې وپیلله؛ ساینس یې وزېږاوه او په پای کې بشر د دې وړ شو چې سپوږمۍ ته پر تګ سر بېره د مریخ تر شا وخوا هم د ګرځېدو جوګه شي، ځکه نو بېځایه نه ده چې تاریخ «د ساینس پلار» وګڼل شي.

نن چې بشر د لانیو پرمختګونو پر لار ولوري روان دی، تر هر بل مهاله یې تاریخ ته ژوره اړتیا لیدل کېږي، په ځانګړې توګه چې غواړي د پنځ (طبیعت) د سمون تر څنګ د خپل ژوندانه لوري، لودن ته هم له نویو مهالنیو غوښتنو سر سمه نوې بڼه ورکړي او انساني اخلاقي ارزښتونه د سپکاوي او اسګېرنې له ګرنگ وژغوري، نوښايي تاریخ ولولي؛ پرې پوه شي او ګانده له او سمهال سره د تېر مهال د ازمېښتونو، تودو، سرو، بریو، ماتېو او تېروتنو منطقي پیوندونو له پام کې نیولو سره داسې وټیږي چې بشریت پر ځان باندې د ویرونو، ناتارونو او زړه بوګونو ښکېو پېښو د ازمېښت بیا راوستو ته اړ نه شي، خود سوکالۍ، پرم وېرتم «آغلي ښار» هرو، مرو وودان کړای شي. په دې اړه افغان ولس تر هر بل چا دېر د آغلي ښار ودانۍ ته اړتیا لري، ځکه چې نن د پرمېن و ویاړلي تاریخ پر لرلو سر بېره هم د نړیوال چټک پرمختګ پرواټ تر ټولو وروستی پاتې شوی او د ژوندانه په ترڅو او تیارو شپږو کې شپې او ورځې تېروي.

که افغان مېړنی ولس چې پر هر د ګریې د تورې برېښنا د دښنه غونۍ څیر کړی، یو ځل بیا خپلو پخوانیو ویاړونو او سرښندنو ته څیر شو، نو دا متره لري چې نن هم د ژوندانه په بېلا، بېلو فرهنگي، اقتصادي، ټولنیزو او سیاسي ډګرونو کې د سیالانو سیال شي او د یوه سوېمن ملت په توګه لومړی له پرمختللي نړۍ سره اوږه سمه او بیا یې ترې جګه هم کړای شي. د دې سپېڅلې موخې د بشپړاوي یوه لار دا ده چې ټول دخپل ملي تاریخ رېښتیني اتلان، لوړو ژور پړاوونه او د هغوی آر لاملونه وپېژنو.

زموږ د ملي تاریخ پر هسک داسې ګڼ شمېر ځلاتو ستوري څلېږي چې هر یوه په خپل وار د تیارو زړه څیرلی او د افغان ولس په ملتیا یې د سیاسي ژوندانه لار له ورکېدو

نه ژغورلې ده. خو په دغه لړ کې ښاغلی «احمدشاه بابا» د اوږد مهالې کرکجنې تورې شپې په گوگل کې د سوبې او برم د سپېڅلي سباوون هغه روڼ لمر دی چې په خپلو وړانگو يې زرگونه کلونه وروسته بيا د برميايي «آريانا» تياره او هېر شوي گوتونه وروڼول او کنگل وهلې زړونه يې د نوي ژوندانه د پسرلنيو گلورينو شېبو د بيا پيلولو پر لوري تاوده کړل. احمدشاه بابا د افغان ولس هغه مشر دی چې د مشرتابه درې سپېڅلي آزونه (پوهه، مينه، بلهاري) يې د سياسي ژوندانه سترې ځانگړتياوې، وې او د خپلو وياړليو هڅو تر پايه يې «د هاغه مهال له نړيوال سياسي، جغرافيايي دود او تاسره سم» يوه شپه هم خپل سربښندوی ولس چې دده په لارښوونه يې بې ساري اتلولی او سربښندونې وکړې، هېر نه کړ، ځکه خو، همدومره چې احمدشاه بابا ته خپل سر سپارلی ولس گران و، ولس ته هم دی د مانيز پلار غوندې ښکارېده او د زړه له کومې يې درناوی کاوه او کوي يې.

دا د هر افغان ملي دنده ده چې د احمدشاه بابا شخصيت، د هغه د منځته راتگ سياسي چاپېريال او د هغه د پرله پسې هڅو او کړاوونو زېږنده پايلې په ژورو او هراړخيز ډول وپېژني او د ملي يووالي د سمبول په توگه يې د گاندي له ځانگړتياوو سره سم د سياسي ژوندانه پر دگرد لارې مشال وگڼي.

د احمدشاه بابا په اړه کورنيو او بهرنيو تاريخپوهانو گڼ شمېر کتابونه ليکلي چې هريو يې پر خپل ځاي ټاکلی ارزښت لري او د لوستلو وړ دي، خو هغه کتاب چې له نن نه (۶۰) کاله پخوا د هېواد تکړه او نوميالي تاريخپوه ښاغلي ارواښاد مير غلام محمد «غبار» د «احمدشاه بابا» په نامه ليکلي و، زما د هر خوښ شو او پرېکړه مې وکړ، چې د ټولو پښتنو او پښتو ويونکيو له پاره يې وژباړم، دا دی د لوی خدای په مرسته اوس دا کوچنی هڅه تر بشپړېدو وروسته ستاسې مخې ته اېښې، هيله ده چې په لوستويې مانيزه گټه ترې واخلي او د احمدشاه بابا د لاسي او ژورې پېژندنې په لار کې مو مرستندويه شي.

په پاي کې له خپل گران ملگري افغان فرهنگ مين ښاغلي اسدالله «سایي» نه مننه کوم چې د «دانش کتاب پلورځي» په لگښت يې د دغه کتاب چاپولو ته تندي ورېښ او يوځل بيا يې د گران افغانستان له وياړونو سره خپله اورنی مينه زيات کړه.

د ودان افغانستان په هيله

«دريځ»

تله، ۱۳۷۷ کال

د ليکوال سریزه

افغان احمدشاه «بابا» پر (۱۲۳۵ سپوږميز = ۱۷۲۳ زېږدي) کال په هرات ښار کې وزېږېد، د (۱۱۶۰ - لس پرشوال = د ۱۷۴۷ زېږد کال) په کندهار ښار کې د افغانستان پر پاچاهۍ وټاکل شو او د (۱۱۸۶ لس پر رجب = ۱۷۷۳ زېږد سپتامبر) په توبه غر کې له نړۍ نه لاړ.

د افغانستان د ملت په سياسي ژوندانه کې د احمدشاه بابا اندونو او کړنو ارزښتمن اغېز لاره، دې د هېواد د تاريخي بهيرې له سترو نومياليو څخه دې چې د ژوندانه او هڅو زده کړه يې د هر افغان ملي دنده گڼل کېږي.

د احمدشاه ارزښت سربېره پر دې چې يو افغان پاچاه و، له دغه اړخه ډېر غوره دې چې دې تر دوو پېړيو ويجاړتيا او د افغانستان تر سياسي شلې (د افغانستان د تيموريانو د دولت تر ړنگېدو او پر لسمه هجري پېړۍ د بخارا، پارس و هند د واکمنو په لاسونو د هېواد وېش) وروسته د څواکمن دولت بنسټ اېښوونکې او د افغانستان د پخوانۍ لوړتيا نوي کوونکې دي.

تر احمدشاه وړاندې په کندهار و هرات کې د هوتکيانو او ابداليانو نومياليو هم د افغانستان خپلواکي ځلولې او هم هوتکيانو د پارس هېواد نيولی، خو دوی په کورنيو چارو کې د ټول هېواد د سياسي ادارې پر يووالي بريالي شوي نه دي. خو احمدشاه

هماغومره چې د پوځي بريوله پلوه ستر افغان پاچاه دی، تر دې لاندې د هغو خدمتونو لامله چې د افغانستان د ملي او سياسي يووالي په لار کې يې وکړل؛ د درناوي وړ گڼل کېږي، نو دا به يوه نيمگړتيا وي چې د احمدشاه هېوادوال د هغه د ژوندانه تاريخ د عباسي خليفه القاهر يا پرانسوي څلورم هانري تر ژوند پېښو لږ وپېژني، هغه هم پر داسې مهال چې گران هېواد د افغانستان د زلمي او پوه پاچاه اعليحضرت محمد ظاهرشاه ا طال الله بقا، د د پوهې او ادب پالنې تر سيوري لاندې د پرمختگ خواته ځي.

د ۱۳۱۷ لمريز کال پر مني د کندهار ولايت نايب الحکومه او پوځي کوماندان والا حضرت «سردار محمد داود خان» د احمدشاه بابا د غزلونو دېوان «چې تر اوسه د لاسي ليکنو په بڼه و» د چاپولو تابيا وکړه او ماته يې وويل چې د هاغه لوی پاچاه ژوند پېښې د هغه شعرونو د دېوان د سريزې په توگه وليکم.

سره له دې چې روغ نه وم او د دغه پتمن کار له پاره د پلټنې او لوستنې وړ کتابتون و کتابونه هم نه وو، بيا مې هم د دې سکالو د ارزښت له مخې زړه ونيو او په بې وزلي کې مې هغه څه چې کړای شول؛ بشپړ کړل.

دا چې د دغه کتاب پرېروالي «څلور برخې» ته دېرش څپرکي «د غزلي دېوان په سريزه کې د هغه د راوستو مخه نيوه نو د «احمدشاه بابا» په نامه د يوه ځانگړي کتاب په توگه چاپ و خپراوي ته وسپارل شو. (۱)

په پای کې د دغه ټکي يادول بې گټې نه دي چې د دغه کتاب په ليکلو کې زما له دود سره سم د هغو کتابونو او اخځونو چې نوم يې اخلم، لومړی ځل په لمن ليک کې د ليکوال نوم، کتاب، چاپځی، د چاپ نېټه او د مخونو شمېر راوړل کېږي او تر هغې وروسته دمخ يا متن په لمنليک کې يوازې د ليکوال يا کتاب د نامه په يادولو بسنه کېږي.

د ۱۳۱۷ ژمی - کندهار ښار

مير غلام محمد «غبار»

(۱) د احمدشاه آرغليز دېوان د ښاغلي ليکوال عبدالحی خان حبيبي په بشپړه سريزه پر ۱۳۱۹ کال په کابل کې چاپ شو، ما چې مخکې د دغه کتاب نيولېک دوي ته ورکړی او نوموړي هم د احمدشاه د زوکړې د نېټې، ځای، منگ، پلازناستي، ودانيو، نښان، اداري جوړښت او داسې نورو څېښې برخې او سرليکونه د «لوي احمدشاه» د سريزې په (وسط) مخونو کې ځايولي وو نو دا چې تر اوسه دغه کتاب چاپ شوی نه و، دغو اخځونو ته يې هم نفوته کړې نه وه، که نه دوی تل په خپلو ليکنو کې هرو، مرو د سرچينو او اخځونو يادنه کوي، نو درانه همکار د دغه کتاب د چاپيدو په ترڅ کې پر ماته ښکار وکړ چې اقتباس ته يې نفوته وکړم. هماغسې چې هغه ورور دنبا وله مخې دالار بڼوونه وکړه، زه يې هم د وجدان له مخې په پلي کولو اړ شوم. «ليکوال»

لومړۍ برخه

لومړۍ خپرکي

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

د احمد شاه نسب

احمد شاه د زمان خان زوی د دولت خان لمسی د سدوزیو له کوچني ونډ څخه دی چې د افغانستان د پښتنو د قبیلوي وېش له مخې د سړبنو ابدالیو د لویې څانګې اړوند دی. د لته د دغه ونډیز وېش سپرنه چې لومړی یې د کورنیو له نومونو نه سرچینه اخیستې او بیا قبیلې پرې نومول شوي چې هرې یوې خورې او سترې څانګې موندلې او په دې توګه یې د ملي هوالي د ډرنگېدو او د ویجاړتیا لار برابرې کړې، سمدلاسه یې ګټې اوله دې څیرنې نه بهر ده.

خود احمد شاه د نسب په اړه: یو شمېر لیکوالو چې غوښتي یې دي د پښتنو د نسب پوهنې په اړه د وغږېدو، هېښنده دروغجنې شجرې یې لیکلي، لکه یو چې د احمد شاه د نسب په اړه وايي: هغه د زمان زوی، د دولت زوی، د سرمست زوی، د شیر خان زوی، د

خواجه خضر زوی، د سدوزوی، د عمر زوی، د معروف زوی، د بهلول زوی، د کانی زوی، د بامی زوی، د حبیب زوی، د پوپل زوی، د زیرک زوی، د عیسی زوی، د ابدال زوی، د ترین زوی، د بنرخبون زوی، د سرین زوی، د قیس «عبدالرشید» زوی دی. (۱)

دا وروستی د حضرت محمد (ص) هممهالي بولي چې په حجاز کې یې د اسلام دین ومانه او اوسني څو مهلیونه پښتانه یې له کوله دي.

بل پردې هم نه سهېږي: د قیس عبدالرشید پلار پر پلار شمېري او پر شپږ دېرشم هغه یې ملک ساوول ته رسوي. (۲)

ځینې لا د دغو شجرود نومونو او گنود ټاکنې په اړه هم یوه خوله نه دی، څو نومونه یې له یوه ځایه لرې کړي او په بل کې یې ورده کړي دي. (۳)

کېدای شي چې په دې اړه زموږ د لیکوالو غلو او مبالغې بهرنی لیکوال هم تېریوستي وي، لکه بناغلی «رپورتې» (۴) چې دغو کیسو ته غور نیولی او په هغه ځای کې چې ددې شجرې د تومیالیو نومونه اخلي، د «سدوخان» (د سدوزیو مشرنیکه) د زوکړې نېټه د نواب حافظ محبت خان د «تذکره الملوک» و «ریاض المحبة» نوم یو کتابونو پر بنسټ (۹۶۵) سپوږمیز کال ښيي او «ملک زیرک» د افغانستان د پاچاه شاه رخ (۸۰۷-۸۵۰ سپوږمیز) هممهالي گڼي، دی په خپله اټکلوي چې ملک «ابدال» (د ابدالي پښتنو لوی نیکه) د بنرخبون لمسی د افغانستان شاهنشاه «سلطان محمود غزنوي ۳۸۷-۴۲۱ سپوږمیز» هممهالي و او دغه اساطیری بنرخبون هم د لومړي هجري پېړۍ په وروستی نیمايي کې د ثقفي حجاج هممهالي گڼي.

خو د دغو گروهو دروغجنوالی د سم انډیو پر وړاندې څرگند دی، ځکه چې که د دغو

(۱) کتلی ش: «حیات افغاني» تاریخ، د محمد حیات خان لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۶۵ زیږدي کال، ۱۷-۱۱۹ مخونه.

(۲) کتلی ش: «خورشید جهان» تاریخ، د شیر محمد خان گندهاروي لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۹۴ زیږدي کال، ۱۷۰-۱۷۸ مخونه.

(۳) کتلی ش: «تاریخ سلطاني» د سلطان محمد خان خالص لیکنه، د بیبي چاپ ۱۲۹۸ سپوږمیز کال، ۵۲-۶۸ مخونه، همدا راز «خصایل السعاده» د محمد سعادت خان لیکنه، د لکنه چاپ ۱۸۸۵ زیږدي کال، ۴۵-۱۴۶ مخونه.

(۴) کتلی ش: د پښتو ژبې د ویي پوهې او غونډ له پوهې سریزه، د ملتان د کمېشنر مرستیال لفتننټ ایچ جي رپورتې لیکنه، د کلکتي چاپ ۱۸۵۶ زیږدي.

تاریخلیکونکیو او نسپوهانو پراند د هرودرپیو پلرونو له پاره یوه پیری وټاکل شي، نو چې له احمدشاه نه یې تر قیس عبدالرشید پورې شل پلرونه شمېرلي، د ټولو له پاره اووه پیری کېږي، په دې توگه تر احمدشاه پورته داسې ویلی شو چې ښایې ددې کیسې اتل «قیس» به پر پنځمه هجري پیری ژوند کړی وي. بیا نو دا خپلاسې شجره له خپلو ټولو هغو خانگو او پانوسره چې ورپورې نښلولې یې دي له ولیو او جرړونه د باد مخې ته د غورځولوده.

زموږ د دارنگه تاریخونو نیمگړتیا پر دغه کیسه بې آراهه نه لري، ستره نیمگړتیا داده چې د میاشتو او کلونو او تاریخي او جغرافیایي نښو په ټاکنه کې پرېښوونې، گډونې او ناپامی شوي چې دا دواړه د تاریخپوهنې له کلکو او څرگندو بنسټونو څخه گڼل کېږي.

په هر ډول، بېرته د خبرې پیل ته راگرځو او وایو چې احمدشاه د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی چې د پښتنو ابدالیو د سدوزیو پر خانگه پورې اړ لري.

دويم څپرکی

د احمد شاه نیکه

د احمد شاه نیکه «دولت خان» د دوولسمې هجري پېړۍ په پېل کې د کندهار د ابداليانو مشر و. هاغه مهال د افغانستان ملي مشران د هېواد په ختیزو، لویديزو او شمالي سېمو کې په رېښتیني مانا د ملت واکمن وو او د پارس، هندو وژیکو حکومتونو هم ددوی یو ډول کورنی خپلواکی ته درناوي لاره، تردې چې د هغوي واکمنو ددغو مشرانو له منځګړتیا پرته له افغاني ملت سره اړیکې نه لرل، سلطان محمد څرګندوي چې: پارسې واکمنو تل د کندهار د مالیې راټولو په اړه له افغاني مشرانو سره اړیکې ساتل. (۱)

ښکاره ده چې د مشرانو د واک د پرديو واکمنو نه خوښېده خو دا یې از مېلې وه چې له همدغه ډول چلند پرته یې په افغانستان ته ورته هېواد کې سیاسي اغېز له گواښ سره مخامخېدونکې دي، ځکه چې افغانانو لږ موده وړاندې خپلواک تیموري دولت بایللی او د خپل سیاسي واک د بیا گټلو په لټه کې وو.

د هند بابري دولت له دغه امله درون تاوان وگاله او د یوسفزیو (۲) د زړورو

(۱) سلطاني، ۶۴ مخ

(۲) د «فرشته» تاریخ لیکوال «محمد قاسم» د جلال الدین اکبر د پېر د پېښو په پای کې د یوسفزیو افغانانو پر وړاندې د هغه د پوځي تاوانونو یادونه کوي، لکه د سوات و باجوړ په جگړو کې چې د هغه د وژل شویو شمېر اته زره ټپي.

مشرانو، پير روښان^(۱) خوشال خان خټک^(۲) او د هغوی د وروستیو او نورو د بريدونو په لړ کې ډېر ژوبل شو.

(۱) پير روښان (بايزيد) د افغان عبدالله زوی او د وزيرستان د کانېگرم اوسېدونکی دی. مور يې «بېن» نومېده او په جلندر کې يې خپل دغه زوی وزېراوه. روښان په کانېگرم کې د ملا پاينده تر لاس لاندې زده کړه وکړه؛ چې زلمی شو سمرکند ته لاړ او بېرته د هند پر لوري راستون شو. په جلندر کې يې له افغاني لودي پېغلې «شمسې» سره واده وکړ او له ملا سليمان کالنجرې سره يې ليدنې وشوې. وروسته خپل هېواد ته راغی؛ له هغه ځايه جلال آباد او نورو ختيزو سيمو ته لاړ؛ پر افغانستان باندې يې د هندي مغولو د ښکېلاک پر وړاندې هڅې پيل او په پېښور کې يې د ښکاره جهاد جنده پورته کړه. په پای کې د هغې جگړې په ترڅ کې چې د کابل له مغولي نايب الحکومه «محسن خان» سره يې د جلال آباد ختيز لوري ته په تور راغه کې وکړه؛ ووژل شو او په اشغر کې ښخ شو (د لسمې هجري پيړۍ پای).

پير روښان پوه سياسي مېړه و؛ په پښتو، پارسي، هندي او عربي ژبو يې ليکل کړای شول او خپلې ژوند پېښې يې په «حالنامه» نومي کتاب کې ليکلي دي. پير روښان د يوه ځانگړي مذهب بنسټ اېښوونکي و چې گروهې يې پر ۹۴۹ سپوږميز کال ډېر پرمختگ وکړ.

د پير روښان کول، لکه زوی يې «جلال الدين»، لمسي يې «احداد»، کړوسې يې «عبدالقادر» او کودي يې «کریم داد» تولد هېواد د خپلواکۍ له پاره د اکبر، جهانگير، شاهجهان او نورو پر وړاندې په مسرانه جگړې وکړې او پرته له «عبدالقادر» ټول له هندي بابريانو سره د جگړې پر ډگر ووژل شول، په پای کې دغه تاريخي کورنۍ د بايزيد لمسي «الله داد خان» له مړينې سره سم په «دکن» کې وپرځېده.

ملا درويزه په خپل «تذکره الابرا و الاشرار» نومي کتاب کې چې پر ۱۰۲۱ لمريز کال ليکل شوی، د دې کورنۍ په اړه لنډې خو کرکجنې ليکنې کړي، کتلی شن: د پېښور چاپ تذکره الابرا ۱۳۰۹ کال، ۲۱۳، ۱۵۹، ۱۳۷ مخونه. د پير روښان د مذهبي تگلارې د پېژندلو له پاره د «دبستان مذاهب» کتاب ۱۲۹۲ سپوږميز کال د بمبيي چاپ ۲۳۵-۲۴۷ مخونه کتلی شن، دا کتاب د ېرولسمې هجري پيړۍ په دويم نيمايي کې ليکل شوی او ښکاري چې ليکوال يې يې کرکې او فيلسوف ډولۍ سړی و. نوموړی کتاب د هند په چاپخونو کې څو ځله چاپ شوی، په ځانگړې توگه هغه چې دنو لکشور، لکنهو او کانپور په چاپخونو کې چاپ شوی، د ليکوال نوم پرې نه شته او يوازې د «نامه نگار» بلنوم پرې ليدل کېږي. د نولکشور، کانپور د ۱۹۰۴ کال چاپ کتلی شن، خود بمبيي د ۱۲۹۲ کال په چاپ کې يې ليکوال د کشميری «ميرزا محسن فانی» په نامه ياد شوي، سرجان ملکم هم څو ځايه دا نوم يادوي خو په ښکاره توگه دا نوم ناپېژندل شوی دی. شمس الدين سامي وايي د «دبستان مذاهب» ليکوال د زرتشتي دين گروهمن مريد (د زرتشتي دين پوه اولر وايي لاريود- ژباړن) و چې اکبر پاچاه پر مهال مسلمان شوی او دا کتاب يې د هغه پادشاه په نامه ليکلی دی. کتلی شن: قاموس الاعلام، داستامبول چاپ ۱۳۱۶ لمريز کال، شپږم ټوک م. ه. ب ټوکي. د آر کتاب له لوستنې هم د سامي وينا رښتينې کېږي، په دې مانا چې ليکوال يې تر نورو دينونو او مذهبونو په زرتشتي دين بشپړ پوهېږي او د کتاب په پيل کې تر نورو دينونو غوره او پراخه څېړنه پرې ليکي، همدا راز د مريد ځينې شعرونه يې را اخيستي او د خپل تېر ليکنې دود په توگه د شاعر نوم په درناوي نه يادوي، همدا لاسوند راجبيي چې د کتاب ليکوال په خپله «مريد» نومېده، والله اعلم بالصواب، خو سامي تېرو ځي چې وايي، مريد خپل کتاب د اکبر شاه په نامه ليکلی و ځکه چې ليکوال په کتاب کې د جلال الدين اکبر د لمسي شاه جهان د مهال ځينې ليدلې او اورېدلې پېښې را اخيستي او په يوه ځای کې وايي چې «هغه پر ۱۰۳۳ کال ماشوم و» ۱۴۷ مخ، دبستان، بمبيي. اکبر چې پر ۱۰۱۴ کال مړ شوی، نو ويلی شو چې دا مهال لا مريد زېږېدلی نه و، همدا راز يې د مسلمانۍ په اړه هم غوڅه څېړنه شو کړای.

(۲) خوشال خان خټک د تورې او قلم خاوند نوميالي افغان مړه دی (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هجري) دغه سياسي مشر او اوچت شاعر د هند د بابري حکومت پر وړاندې د افغانستان د خپلواکۍ له پاره ډېرې جگړې وکړې، په دغه لړ کې يې د «تاتري» په جگړه کې د اورنگزېب تر څلوېښتو زرو جگړه مارو پورې وغځېل.

په پای کې افغانان بریالي شول چې د هندوستان د یوولسمې پېړۍ دنوماند شاهنشاه اورنگزېب پر مهال له پېښور ټراټکه خپلواکه واکمني پر پښو ودروي. پر دې واکمن په افغانستان کې د غې پېښې ته څیر او د افغانانو ترمنځ یې د بېلتانه اور ته لمن وهله، په رېښتیا هم همدغه سیاست ددوي واکمني اوږده او د افغانانو ملي مشران یې مات کړل. ښایي ووايو چې د افغانانو په زرګونو تاریخونو کې د کورني بېلتانه ترڅې پېښې څرګندې او زموږ د تېرو تاریخي ویرونو او لامل ګڼل کېږي ځکه موږ په ډاګه بېلتانه ته (د افغانستان ملي رنځ) وایو.

په هر ډول، پارسي واکمنو په لویډیزو سیمو او کندهار کې د بېلتانه اچونې له لارې ژوند کاوه. پر ۱۱۰۵ لمريز کال حسین خان صفوي د پارس پاچاه شو او څه موده وروسته یې د «گرګین» په نامه یو لېون ډولۍ ارمیني چې پر پارسیانو پورې یې دومره اړه نه لرله، د «بېګلرېګي» تر نامه لاندې د کندهار د پوځي کوماندان او نایب الحکومه په توګه وټاکه او راولېږه.

گرګین له شل زریزو او د دوسره سیمې ته راغی خو څه موده وروسته ورته څرګنده شوه چې دده د خپلسرۍ پر وړاندې دوه ملي ځواکونه ولاړ دي چې یو یې د ابدالیو او بل یې د غلزیو څانګه ده. د لومړۍ څانګې مشر د احمدشاه نیکه «دولت خان» او د دویمې هغې «مېرویس خان هوتک» و.

گرګین چې د افغانانو اروا یې نه پیژنده، له حکومتي نامه او نښې سره یې ان د خوارو د پېرودلو له پاره هم ملي مشرانو ته مخ وړاړول ستوغه ګڼله، له همدې امله یې پرېکړه وکړه چې په هر ډول چې کېدای شي دا دواړه ځواکونه له منځه یوسي او د خپلو یرغلونو له پاره ډګر پرانيزي. گرګین دا کار پیل او هرڅنګه چې کېده، لومړی ځواک یې سملاسي وځاپه، خودویم ځواک هماغه و چې دی او دده لارښود دولت یې له منځه یووړ.

د احمدشاه نیکه «دولت خان» د کندهار ښار ختیز ځواته پېنځه ویشت میله لرې په صفا ښار کې په خپله کلا کې اوسېده. پر یوه توره او غلې شپه چې په بانډو کې هېڅ غېږ نه پورته کېده د گرګین سپرو ګندګونو دا کلا، کلابند او په زور یې ونهوه. دولت خان په زړورتیا گرګین ته ورغی، خود کورنۍ ځینې غړي یې په تېښته بریالي او ځینې یې

ونبول شول. گرگین په بېره دولت خان او د هغه مشر زوي نظر محمد خان ووژل او شتمني يې تالان کړه. گرگین دا کار د سدوزی دولت خان، عزت او اتل خان د کورنیو شخړو له امله «چې یو تربله خپلوان وو» بشپړ کړ. د احمدشاه د نیکه دولت خان برخلیک همدلته پای شو، خود نوموړې پېښې نېټه څرگنده نه ده، پرته له دې چې گرگین د حسین صفوي ترمنځته راتگ (۱۱۰۵ لمریز) کال وروسته کندهار ته راغلی، کېدې شي چې د دغه چار د بشپړولو له پاره په ځنډ راخوځېدلی وي.

اتکلي ویلي شو چې دا پېښه به د ۱۱۱۵ سپوږمیز کال پر شا وخوا شوې وي. ددې پېښې تر برسرېدو وروسته د ارغستان ابدالبیان چې ارته سیمه یې په لاس کې وه، وسله وال شول او له گرگین څخه یې د غچ اخیستلو له پاره د دولت خان نور زامن چې له تاراګه ژغورل شوي وو؛ خپل مشران وټاکل او جگړه یې پیل کړه.

دا مهال گرگین ووېرېد؛ د سولې له لارې راوړاندې شو او د دولت خان د زوي «رستم خان» مشري یې په دې توګه ومنله چې د دولت خان کشر زوی «زمان خان» ده ته برمه ورو لېږل شي، رستم خان چې بله تگلار یې په پام کې وه دا غوښتنه یې ومنله، خو گرگین نه غوښتل چې هغه ته وار ورکړي، نو څلور کاله وروسته یې رستم خان په چل راوغوښت؛ بندي یې کړ او ویې واژه، کورنۍ او خپلوان یې چې د کندهار ختیز لوري ته څو میله لرې د علی آباد کاریز ته څیرمه اوسېدل د گرگین له خوا تالا او د ګرځک وټراړه ترمنځ د بنور اوک وېکواسیمو ته وشرل شول.

دریم خپرکی

د احمد شاه پلار

د احمد شاه پلار «زمان خان» نومبالي سړی دی، خود تاریخ په تیارو کې یې ډېر لږ وینو. په اټکلي توګه پر ۱۱۱۵ سپوږمیز کال چې پلار یې دولت خان او مشر ورور یې نظر محمد خان د گرګین په کرغېرن لاس ووژل شول او د ابدالیانو مشر توب دده ورور رستم خان ته ورسېد؛ دی د برمه په ډول گرګین ته ورو لېږل شو. نه پوهیږو چې دامېهال دي څو کلن و، خو دا څرګنده ده چې ماشوم نه و او ښایي تر پېنځلسو کلو به پورته و، ځکه چې د افغانانو د دود له مخې تر دغه کوچنی هلک برمه نه لېږل کېږي.

زمان خان د گرګین له خوا «چې ددې کورنۍ بنسټیز ښکول یې هيله وه» کرمان ته ولېږل شو او تر ۱۱۲۲ سپوږمیز کال پورې یې هلته تر څارنې لاندې ژوند کاوه.

پر ۱۱۲۱ سپوږمیز کال گرګین له خپل ټول شل زریز اوږدو سره د کندهار د غلزیو د څانګې د مشر میروېس خان هوتک له خوا ووژل شو. پارسي واکمنی د گرګین وراره «خسرو» له پېنځه ویشته زریز اوږدو سره چې د کرج و عجم له کوله و، د گرګین د وینې گټلو له پاره کندهار ته راولېږه، خسرو چې کرمان ته راغی، زمان خان یې پخلا او د ابدالیانو د مشر په توګه یې کندهار ته راوست چې د هغه په مرسته د ابدالیانو ملاتړ تر

لاسه کړي او د کندهار د غلزي دولت پر وړاندې يې وکاروي، ځکه چې هغه د دواړو افغاني خانگو په تربگنۍ پوه و، خو چې کندهار ته راغی، ويې ليدل چې ابداليو د گرگين تروزل کېدو وروسته «عبدالله خان ابدالي» له ملتان نه راغوښتی او مشري يې ورسپارلې، نو اړ شو چې د عبدالله خان مشري ومني. زمان خان هم له عبدالله خان سره د ليدنې په ترڅ کې يې له دې چې پخوانی زړه بدی په پام کې ونيسي، د هغه مشرتوب ومانه، په دې توگه دواړه کورنۍ چې له کلو راهيسې يې ترمنځ دښمني وه سمدلاسه روغې ته ورسېدې. ددوي ددښمنۍ لامل دا و چې د زمان خان پلار «دولت خان» د عبدالله خان له پلار «حيات سلطان خان» څخه د ابداليو مشري نهولې او هغه يې له خپل کهاله سره د ملتان تگ ته اړ يوستی و، سلطان محمد دا پېښې په څير سپړلې دي.

په کندهار کې خسرو د خپل تره (گرگين) په برخليک اخته او ترڅو جگړو وروسته پر ۱۱۲۳ لمريز کال له خپل ټول اوږدو سره د افغانانو له تورې تېر شو.

د ابداليانو مشر عبدالله خان چې له غلزي دولت سره نه جوړېدونکی و له لويې ډلې سره له کندهاره فراه ته وخوځېد، زمان خان هم له دغه سيال مشر سره بدرگه شو، عبدالله خان له فراه څخه هرات ته لاړ او زمان خان هم ورسره و.

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

عبدالله خان هم ځانته څه وېل او غوښتل يې چې دويم ميرويس شي. د هرات پارسي واکمن «عباس قلي شاملو» د پخواني واک ساتنې له پاره، عبدالله خان له خپل زوی «اسدالله خان» سره بندي کړ، خو افغانانو چې د پردیو د ورکونې ژمنه يې کړې وه، هود يې وانه وښت او د «آزاد خان ابدالي» په مشرۍ يې جگړې ته وروډانگل. د پارس حکومت ددې له پاره چې د هرات څخه د کندهار غونډې نه شي «عباس قلي لري او جعفر قلي استاجلو»^(۱) يې پر ځای وټاکه. د همدغه کړکېچ په ترڅ کې عبدالله خان ابدالي له زندانه وتښتېد او ژر تر ژره يې د وينا وواو منځگړيو په مرسته د هرات او اسفزار ټول ابداليان د پردیو د شړلو له پاره د ځان مله او پر هرات يې بريد وکړ.

پارسيان وېرېدلي وو؛ د تاريخ ليکونکیو د څرگندونو له مخې يې توپونو د افغانانو د وېشتلو پر ځای د خپلو سپرو کرښې وېشتلې^(۲) په هر ډول، پايله څرگنده وه؛ پارسيان برمه او ووژل شول او د هرات افغاني حکومت د عبدالله خان ابدالي په مشرۍ

(۱) يوه تورکي څانگه ده چې د صفويانو پر مهال يې گڼ شمېر وگړيو په اوږدو کې دنده لرله. «ژباړن»
(۲) تاريخ عمومي، د ميرزا عباس اقبال خان پارسي ليکنه، دويم چاپ، تهران ۱۳۰۵ لمريز ۱۹۴ مخ.

د ۱۱۲۹ سپوږميز کال د روژې پر ۲۶ نيټه منځته راغی، عبدالله خان پرله پسې، فراه ونيو؛ د فتح علي تورکمن تر مشرۍ لاندې رالهيږل شوي پارسي جگړه مار يې په «کوسويه» کې وکوټل او د هرات د چارو پر سمون بوخت شو.

له بده مرغه د دې کورنۍ او د کندهار د غلزي هغې ترمنځ د فراه د نيولو پر سر د جگړې اور بل او پر ۱۱۳۲ کال د فراه په د لارام کې د عبدالله خان تکړه زوی «اسدالله خان» د ميرويس د زوی «مير محمود» له لاسه ووژل شو او سپينږيری پلار يې له کاره ولوېد.

عبدالغني خان الکوزی چې د هرات له سترو مشرانو څخه و، وليدل چې نور د سپينږيری او زړه چاودی عبدالله خان له لاسه څه نه کېږي، نو د هرات نور و افغاني مشرانو ته يې د نوي مشر ټاکنې وړانديځ ورکړ او په ترڅ کې يې «زمان خان» د دغه چار له پاره وروښوو. د هرات جرگې هم په غوڅه پرېکړه ومانه، په پايله کې عبدالله خان لري او د احمدشاه پلار «زمان خان» يې پرځای وټاکل شو. تر دې وروسته زمان خان د هرات د واکمن په توگه په څرگنده توگه په نوموړي ښار کې ليدل کېږي. زمان خان تر دې وروسته نه و او تر دوو کلو او پېنځو مياشتو مشرۍ وروسته پر ۱۱۳۵ کال مړ شو. اټکل کېږي چې زمان خان تر شپېستو کلو پورته نه و، ځکه، دا ناشوني ده چې د هرات جرگې دې عبدالله خان د زرينت له امله لري کېږي او د هغه پرځای دی يې بل او يا کلن بودا ټاکلی وي.

خلورم خپرکی

د احمد شاه مور

افغان تاريخپوهان داسې روردي شوي چې د بنځو په تاريخي اړه لږ غږېږي هغه هم په ځانگړيو ارزښتمنو پېښو کې او يا د يو شمېر ودونو يا مړينې په اړه، ځکه نو دا دومره هيښنده نه ده چې د افغانسان د نورو بنځو غونډې، د احمد شاه د مور په اړه د خپل تاريخ په پاڼو کې څه نه مومو.

سلطان محمد همدومره ليکي چې: «احمد شاه دغه وياله (د روضې وياله) د ارغنداو سېند لويديز خواته د نوي ښار د ودانولو له پاره بهديا ته ويوسته، الکوزيو چې د ځمکې له ورکړې ډډه وکړه، احمد شاه همخپله پرېکړه پرېښووه، څه موده وروسته چې د شاه مور مړه شوه هلته يې بنځه او پرځای يې «روضة» نوم کېښوو.^(۱) فيض محمد هم پر سلطان محمد پسې همدا راز لنډه څرگندونه کوي.^(۲)

ښکاره ده چې له دغو ناڅرگندو ليکنو نه څه لاس ته نه راځي، خود کندهار سيمه يزې اترې د تاريخ ليکونکيو دغه بې ځايه چوپتيا ماتوي. د کندهار ښار اوسني اوسېدونکي چې پېنځم او شپږم نيکونه يې د احمد شاه هممهالي وو، د احمد شاه د مور په اړه يې سینه پر سینه خبرې ساتلي او تر اوسه ورسره شته، په دې اړه ددوی خبرې اترې د منلو وړ دي ځکه چې بهرنی نښې يې پياوړی ملاتړ کوي. وگړي د احمد شاه

(۱) سلطانی، ۱۴۳ مخ.

(۲) سراج التواريخ، ۳۰ مخ.

مور «زرغونه» بولي. زرغونه له آره پښتو ويی او ماتا يې «شنه» ده. ډېرې افغانې ښځې په دغه نامه نومول شوي، د احمدشاه د يوه هممهالي ليکوال ليکنې، دغه سيمه ييزې اترې سمې گڼي، نوموړی ليکوال د خپل کتاب په يوه ځای کې د کرمانې شاعر «ميرزا علي اکبر» بمروډی درې بيتونه ليکلي چې په هغوی کې د احمدشاه د مور نوم «زرغانه» راغلی^(۱) کېدی شي چې وروسته د ليکنې ورته والي له امله د ليکونکي (کښاند) ياد اروپايي چاپچاريو له خوا پر «زرفانه» اوښتی وي. د احمدشاه پر وړاندې د شاعر ژوره کرکه هم څرگندونې ته اړتيا نه لري، ده خپل بيتونه د همدې کرکې تر اغېز لاندې ويلي؛ د خراساني نادرشاه د کورنۍ د واکمنۍ تر ړنگېدو راوروسته اود افغان احمدشاه د لوړتيا ورځې يې غندلي او د فردوسي خراساني يو بيت هم په خپل شعر کې تضمينوي.

هماغسې چې افغانان د احمدشاه مور «زرغونه انا» بولي، زوی ته يې هم «بابا» وايي او ونډ يې الکوزی گڼي «کوه» کلی چې د احمدشاه د مور هديره په کې ده، د هغې تر ژوندانه مخکې تر اوسه پورې د يو شمېر الکوزيو ټاټوبي دی، احمدشاه هم د خپلې مور هديره هماغه ځای وټاکه، له دې نه ښکاري چې مور يې الکوزی وه او د پښتنو د دود له مخې د خپل ونډ په ډير کې ښځه شوې ده.

Convert PDF to JPG
<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

پر گڼې وايي چې د احمدشاه مور د اوسني کندهار ښار تر ودانېدو وروسته (۱۱۷۴) مړه شوې او د دغو ويناوو له پاره کيسې هم لري، لکه وايي: احمدشاه چې د ښار د ټپالونه او جگړه يز برجونه جوړ کړل، د هماغه مهال له دود سره سم يې گرد چاپېر د ژورې اوارتې کندې د وېستلو لارښوونه وکړه، زرغونې انا چې دا پرېکړه واورېده خپل زوی ته يې وويل: «د يوه افغان پاچاه له پاره شرم دی چې له دښمن نه خپله پلازمېنه د کندې په مرسته وساتي. تاته نه ښايي چې د کاله ترمنځه د دښمن راتگ اټکل کړي.» احمدشاه هم د خپلې مور ميرانې ته په درناوي، د سترې او ژورې کندې له وېستلو تېر شو او پر ځای يې کوچنی وياله چې د ښار اوبه پرې ووځي؛ ووسته. همدا راز وايي چې:

(۱) کتلی شئ: «مجمّل التاريخ بعد نادرية» کتاب، د ابن محمد امی ابوالحسن گلستانه نيکه، د لندن چاپ ۱۸۹۶ کال، ۱۳۵ مخ، ليکوال زلمی وچې پر ۱۱۶۹ لمريز کال له پارس نه هند ته لاړ او خپل کتاب يې پر ۱۱۹۵ سپوږميز کال په مرشد آباد کې وليکه، نوموړې اوږدېدل شوې پېښې چې دده د تاريخ بنسټ پرې ولاړ دي؛ ساتلې نه دي او له مذهبي کرکې او شاعرانه اغراق سره يې گډې کړي، ځکه يې کتاب ډېرې تاريخي تېروتنې لري چې کره کتنه يې جلا ليکنه غواړي. «هراسکارمن» په هغه الماني سريزه کې چې پر دغه کتاب يې ليکلې نوموړيو ټکيو ته غبر شوی او په ترڅ کې يې نغوړلي.

په هند کې له مرهټيانو نه د احمدشاه د ماتې او تېښتې (۱۱۷۴) خبر «چې درواغو»
 کندهار ته راوړسېد، وگړي د احمدشاه په تېښته او د اوږدو په څپېدو خواشينې شول.
 زرغونه انا چې خبره شوه گرد چاپېر وگړيو ته يې وويل: «بري او ماتې د تقدير پرېکړه
 ده، احمد به مړ شي خو تېښتي نه!»

په هر ډول، زما موخه د غورواياتو له رااخيستونه، د هغوی د تاريخي رېښتينولې
 منل يا نه منل نه دي، همدومر غواړم چې د احمدشاه د مور په اړه د کندهاريانو انگرېزي
 راپرسره شي.

دا منلې شو چې د سيمه يزو روايتونو او د تاريخ ليکونکي سلطان محمد له
 څرگندونو سره سم د احمدشاه مور له ۱۱۷۴ کال (د داوسني کندهار ښار و دانېدل)
 وروسته، د احمدشاه تر مړينې (۱۱۸۶) لږ څه وړاندې مړه شوې، نو د مړينې نېټه يې د
 ۱۱۷۴ او ۱۱۸۶ (د احمدشاه د مړينې نېټه) کالو ترمنځ اټکلېږي. که داسې وگڼو چې
 زرغونه انا د احمدشاه د زېږېدو پر مهال (۱۱۳۵) شکل کلنه وه او د ۱۱۸۰ لمريز کال پر
 شا و خوا مړه شوې نو دې پايلې ته رسېږو چې ارواښادې (۶۰) يا (۷۰) کاله ژوند
 کړی، خود هغې گور چې د سلطان محمد د ناڅرگندې ليکنې له مخې د ارغنداو سيند
 ښي اړخ ته په «روضه» نومي ځای کې دی، يوه ساده ودانۍ ده چې داوسني ښار شمال
 لويديز لوري ته د څلورو ميلو په شا و خوا کې لرې د «کوهک» غره په لمن کې جوړه
 شوې. کوهک کلی له دوو سوو بهلا، بهلو الکوزيو کورنيو څخه جوړ دی. د کوهک
 ځمکې کرنيزي دي خود گاونډيو کليو په توپير پرته له انگورو نور بڼونه نه لري. د
 کوهک کوچني غره پر سرد پخوانيو کلکو ديوالونو او برجونو نښې شته، داسې ښکاري
 چې مخکې په دغه لويه سيمه کې يو کلک پوځي کوټ و. د دغه ځای کروندگرو ماته
 وويل چې په لرغوني پېر کې دغه پوځي ښار د غره له څوکې د ډاگ ترمنځ پورې د يوه
 اوږده ژور سوري له لارې اړيکې لاره او د جگړو په ترڅ کې اوبه له کارېز نه پورته وړل
 کېدې.

د دغه روايت رېښتينواله اړنگ لري خو ما ونه کړای شو چې دغه کنډوالې په ځير
 وگورم او ويې څېرم. د کوهک، ناگهان او روضې ويالې د زرغونې انا د زيارت له شمالي
 لوري څخه څنگ تر څنگ بهرني او د ځمکې په پڼه ولو کې مرسته کوی.

د کلي ملا په دېره مينه د کوهک د پخوانيو باغونو په ځانگړې توگه د احمدشاه
ديادگار «شاهي باغ» يادونه کوله او خواشيني و چې نوموړی باغ چې پر (۱۲۰) جريبه
ځمکه ودان شوی او د زرغونې انا د زيارت درېو خواوو ته راچاپېرو، اوس نه شته.

د زرغونې انا زيارت يوه مربع ودانۍ ده چې پاس پر منځ يې گومبزه ليدل کېږي. د
ودانۍ سهيلي او شمالي اړخ درې، درې پرانيستې برنډې لري چې له منځنۍ خونې څخه
يې د گومبزي منځ ته لارې دي.

د اړخونو برنډې په څلورگونو خونو کې جوړې شوې (د کوټو غولۍ وړان او ورونه يې
په خښتو او خټو تړل شوي دي) د ودانۍ خټيز او لويديز اړخونه له منځ نه د گومبزي پر
لوري په يوه برنډه بېل شوي (دا لارې يې نېسمې په خټين دېوال تړلي دي) له ورايه د
گومبزي د بام د چندرکاری نښې تاپي، تاپي ښکاری خود ځلي هيڅ نښه نه شته،
کهډاي شي چې له آره به يې نه لاره. دا ودانۍ په پخوا خښتو جوړه شوې، سره له دې چې د
مهالپېښو له امله يې خپله ټوله ښکلا بایللې خوبيا يې هم خپل کالبوت ساتلی دي. د
ودانۍ په منځ کې يوه اته اړخيزه ساده گومبزه وه چې خښتې يې په گچ پټې دي؛ پرمخ يې
په بېلا، بېلو رنگونو ښکلي انځورونه کښل شوي او ځينې الوتې اسماني، بنفش، شنه
او نسوازي دود لري رنگونه پرې ليدل کېږي.

گومبزه په خپلو څلورگونيو پورتنيو خواوو کې څلور اوږدې کرکۍ لري چې هوا او
رڼا ترې راننوځي خوله څه مودې راهيسې دا دنده د گومبزي څوکې چې پرسر سوري
شوې او باد وباران ترې راننوځي پرغاړه اخيستې ده. د گور بهرني جوړښت «چې د
گردۍ په منځ کې دی» خپله آرا و پخوانۍ بڼه اړولې او په ناشو له ته لاسونو خټې پرې
تپل شوې دي. له بده مرغه د گور دېرليک چې د تاريخي منځپانگې، نامه، ځای،
مياشتې او کال پيژندنه ترې کېږي او په داسې ځايونو کې يې شته والی د يرارزښت لري؛
ورک دی.

دا د کندهار په کوچني کلي «کوهک» کې د افغان احمدشاه بابا د مور زرغونې
انا زيارت چې اوس يې د کندهار سيمه يز حکومت بيا ودانول پيل کړي دي.

میرزا غفران خان
کتابخانه

پېنځم خپرکی

د احمد شاه ورور

مخکې مو وویل چې زموږ په تاریخونو کې د بنځود نومونو او نښو لږ یادونه کېږي، ځکه نو د احمد شاه د خويندو په اړه «که لرلې یې هم» په څه نه پوهیږو، که څه هم چې داسې لاسوند راسره نه شته چې له شته والي یې سترگې پټې کېږي ځکه چې ډېر لږ لیدل شوي چې یوه کورنۍ دې د زامنو د لرلو تر څنګ لونې ونه لري، خو د ډېرو افغاني تاریخونو په وینا د احمد شاه ورور هماغه بې ساري «ذوالفقار خان» دی چې د هرات بې جوغي نوميالی ټولواک و. د پښتنو په تېر لیکونو کې د احمد شاه د پلار «زمان خان» یوازې دوه زامن، ذوالفقار خان او احمد خان ښوول شوي دي. د احمد شاه مشر ورور «ذوالفقار خان» د هېواد په تاریخ کې نوميالی، هېواد پال او تکړه افسرو. د هرات د ملي حکومت تر جوړېدو او د پارس د لاس تر لاندېدو وروسته پر ۱۱۳۶ او ۱۱۴۲ سپوږمیزو کلونو کې د هغې سیمې واکمني ونیوه او پر له پسې یې د پارس او خوراساني نادر شاه د رالېږل شویو جګړه مارو پر وړاندې جګړې وکړې، وروسته چې د کورنیو شخړو له کبله د نادر پر وړاندې د هرات په ساتنه کې بې جوګې شو، مخکې تردې چې په خپل لاس نادر ته د هرات په سپارلو اړ شي، واک یې پرېښوو او له خپل ورور احمد شاه سره پر ۱۱۴۴ کال د خپل کورني سیال «شاه حسین» دربار ته ورغی خولته د سیاسي کتنو له کبله بندي او د نادر تر راتګ پورې په زندان کې پاتې شو.

وروسته تردې چې نادر کندهار ونيو، د هغه درناوي له پلوه چې خپلو مېرنيو دښمنانو ته يې لاره، ذوالفقار خان يې هم په درناوي ومانه او په مازندران کې يې اوسېدو ته وليږه، ځکه چې په افغانستان کې دننه داسې نوميالي او پېژندل شوي سړي شته والي د هغه له سياسي گټو سره سمون نه لاره.

ذوالفقار خان د ۱۱۵۱ کال په پيل کې مازندران ته لاړ او څه موده وروسته مړ شو. که ذوالفقار خان د نادر تر مړينې وروسته ژوندی وای کېدای شوه چې د هغه هېواد د تاريخ اړولو لامل شوی وای.

دا چې ذوالفقار خان د احمدشاه سکنې ورور و که ميرنی، په دې اړه څه لاسوند نه شته، خو هرات و فراته د ذوالفقار خان له بېلو پونونو او له هغه نه د احمدشاه د مور او د هغې د کوچني زوي د لرې پاتې کېدو له امله، زه داسې گڼم چې ذوالفقار خان او احمدشاه ميرني وروڼه وو. د دواړو وروڼو د ژوندانه واټن هم دا وينا زياتوي، ځکه چې د پلار تر مړينې يې وروسته (۱۱۳۶ ل) احمدشاه دوه کلن ماشوم و چې ورور يې ذوالفقار خان لارښود زلمي او د هرات د واکمنۍ وړ گڼل کېده. دا مهال د ذوالفقار خان منگ د شلو او دېرشو کالو ترمنځ و ځکه چې تردې کشر دهاغه مهال له سياسي او جگړه يزي او تاسره سم د يوه لوي ولايت مشر ټاکل کېدی نه شو. د دغه الواک له منلو سره سم ښايي په اتهکلي توگه ووايو چې ذوالفقار خان به د دوولسمې لمريزې پېړۍ په پيل کې زېږېدلی وي، که د مور لومړنی زوي وي نو د مور منگ يې هاغه مهال شل کاله اتهکلولاى شو او احمدشاه چې پر ۱۱۳۵ کال زېږېدلى، نو بويه ووايو چې سربېره پردې چې د احمدشاه مور به تر يوې پېړۍ دې ژوند کړی وي، احمدشاه به يې هم د ژوندانه پر پنځوس کلنۍ زېږولى وي، چې داسې پېښه ډېره لږ ليدل کېږي.

ابن محمد امين وايي چې د احمدشاه وراره او نايب السلطنه «لقمان خان» هند ته د احمدشاه د لومړي تگ پر مهال په کندهار کې و، او د تيمور شاه پر مهال د لقمان خان د زامنو يادونه هم کوي. ^(۱) د دغه روايت له منلو سره بويه وويل شي چې د ذوالفقار خان تر مړينې وروسته د لقمان په نامه يو زوي ترې پاتې شو چې په کندهار کې د خپل تره له دربار سره يوځای و.

که د «شیرمحمد گنډاپوري» وينا چې کېدای شي د «محمد مهدي» ليکنې يې
ليدلي وي، ډاډمنه وای (۱) نو ویلای موشول چې احمدشاه د «عليمردان» په نامه دویم
ورور هم لاره چې په فراه کې يې د افغان و پارس په جگړه کې گډون کړی و. (۲)
خو خومره چې کتل شوي په نورو افغاني تاريخونو کې د دغه نامه او چارنښې
يادونه، نه شته.

Converted by PDF to JPG
<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

(۱) جهانگشا، ۱۶۷ مخ، د بمبېي چاپ ۱۳۰۹ ل.

(۲) خورشيد، ۱۵۲ مخ، بويه ووايو چې د دغه کتاب سياسي منعپانگه ډېرې تېروتنې لری او د ډاډ وړ نه دي.

شیرم خیر کی

د احمد شاه د زیرېدو ځای او نېټه

په «ملتان» کې د احمد شاه د زیرېدو خبره یوه ښکاره تېروتنه ده چې له ځینو هندوستانی لیکوالو نه اورېدل شوې او یو شمېر نورو یې پېښې کړي، لکه محمد حسن هندي چې پرته له کوم لاسوند نه خپل کتاب په یوه ځای کې وایي: «احمد شاه خطه، ملتان مین پیدا هوا... = احمد شاه د ملتان په سیمه کې زیرېدلی...» او دا دوه بیتونه هم د هغه د ټولواکېدو په اړه وایي:

چو بنشست احمد شه نامدار به تخت خلافت بصد اعظم و شان
ندارد بشیرم ز سال جلوس بود تا اید این خدیو جهان^(۱)

فیض محمد هم د «تاریخ احمدی» له مخې همدا کیسه لیکي چې: «د احمد شاه نیکونه د ملتان او سېدونکي وو، دی هم هلته زیرېدلی او په ماشومتوبه کې د ځینو پېښو له کبله له خپل پلار «محمد زمان» سره کندهار و له هغه ځایه هرات ته لاړ دی.»^(۲) مور پوهېږو چې دا روایتونه بې بنسټه دي او «تاریخ احمدی» د «مرآت الاشباه» په خبرې د احمد شاه کورنۍ د ابدالیانو د پخواني مشرد حیات سلطان د زوی «عبدالله خان» له کورنۍ سره چې په ملتان کې کډوال و، ګډه کړې ده. حیات سلطان چې د کندهار د

(۱) محمد حسن د احمد شاه هم مهالي و او د هغه د سلطنت په پای کې (۱۱۸۵) یې د «مرآت الاشباه» په نامه په پارسي ژبه یو کتاب ولیکه، دا کتاب ورورسته په «اردو» وژباړل شو او په «اوده» ولایت کې چاپ شو، همدا چاپ کتلی شى، ۴۷ مخ.

(۲) «تاریخ احمد» د منشي عبدالکریم لیکنه ده چې د احمد شاه د لمسي «شاه شجاع» هممهالي و، دغه لیکوال په ناسمه توګه د حیات خان ابدالی زوی عبدالله خان د زمان خان پلار و د احمد شاه نیکه بللی او داسې ګڼي چې احمد شاه او پلار یې له نوموړي عبدالله سره له ملتانه هرات نه تللي.

ابداليانو د خاني تر ړنگېدو وروسته پر يوولسمه لمريزه پېړۍ ملتان ته لاړ څه موده وروسته يې زوي عبدالله خان پر ۱۱۲۲ کال کندهار ته راغی او يو ځل بيا د ابداليانو د «خان» په توگه هرات ته لاړ. عبدالکريم او نور و احمدشاه د نوموړي عبدالله خان لمسی گڼلی او داسې پايله يې اخيسته چې احمدشاه په ملتان کې زېږېدلی دی. خوداسې نه ده، دا دواړه يو تربله جلا او سيالي کورنۍ دي. د احمدشاه کورنۍ له پخوا راهيسې د اوسني کندهار ختيز خواته د صفا ښار د ابداليو په منځ کې لوستېده. (۱)

لکه مخکې چې وويل شول، يوازې د احمدشاه پلار زمان خان، څو کاله په کرمان کې اوسېدلی، له دې نه ښکاري چې په ملتان کې د احمدشاه د زوکړې سکالو چوره درواغ ده. په کلک اټکل سره به يې لاندې ولولئ چې احمدشاه په هرات ښار کې پر ۱۱۳۵ لمريز کال زېږېدلی دی.

تاريخپوهانو د احمدشاه د زوکړې نېټه ښوولې نه ده، د گروال «مېلسن» او «محمد حيات» وايي چې احمدشاه د تولواکېدو پر مهال (۲۳) کلن و. (۲) ښکاري چې دوی دواړه تېروتي، ځکه چې د احمدشاه پلار زمان خان پر ۱۱۳۵ لمريز کال مړ شوی دی. محمد حيات د سلطان محمد غوندي د هغه د مړينې دا نېټه سمه گڼي. (۳) که احمدشاه د تولواکېدو پر کال (۱۱۶۰ ل) (۲۳) کلن و، نو بويه چې د خپل پلار تر مړينې دوه کاله وروسته زېږېدلی وي چې دا ناشونې ده نور تاريخليکونکي چې د احمدشاه تر مړينې وروسته د هغه د منگ په اړه غېږي، يو «علامه سيد جمال الدين افغان» لوبل پېرنگی «سرجن ملکم» دی چې دا دواړه د احمدشاه مړينه پر (پنځوس) کلنۍ ښيي. (۴) د احمدشاه د منگ ټاکنه تر ډېره رېښتينې ښکاري او دا منلای شو چې احمدشاه تر پنځو کلونو خورا ډېر ژوند کړی نه دی، لومړی، ځکه چې له يوې خوا د احمدشاه د پلار زمان خان او ورور ذالفقار خان او له بلې خوا د کورنيو سيالاتو او پارس واکمنۍ تر منځ په تولو جگړه يزو پېښو کې، تاريخونو هيڅکله هم د احمدشاه د گېډون يادونه نه ده کړې، خو په دغو جگړو کې د زمان خان او ذوالفقار خان د پوځي افسرانو او کوماندانانو

(۱) سلطاني، د «ابداليو تير» سرليک، ۵۲-۶۹ مخونه.

(۲) کتلی شې: «د افغانستان تاريخ» د گروال «مېلسن» ليکنه، دويم چاپ، لندن ۱۸۷۹ کال، د احمدشاه تر پېښو لاندې، له ۲۶۷ تر ۳۴۵ مخه.

(۳) حيات، ۱۲۷ مخ، سلطاني، ۱۰۰ مخ.

(۴) کتلی شې: «تمة البيان في تاريخ افغان»، د سيد جمال الدين افغان ليکنه، د مصر چاپ ۱۹۰۱ کال، ۶۹ مخ، د ملکم تاريخ، د هند چاپ ۱۸۶۷ کال، دويم ټوک، ۱۲۷ مخ.

نومونه راغلي، له دې نه زياتېږي چې دامهال (د زمان خان د مشرتابه له پيله ۱۱۳۲ کال د هرات له واکمنۍ نه د ذوالفقار خان تر لاس اخيستو [۱۱۴۳ کال] پورې) يا احمدشاه نه و او يا دومره کوچنی و چې د جگړې پر دگرېې د گډون وړتيا نه لرله، که نه دا ناشونې ده چې د يوه افغان مشر، زوی دې د ځوانۍ په ورځو کې د پلار په ملاتړ د کورنيو او بهرنيو دښمنانو پر وړاندې، تورې ونه وهي او نوم يې وانه خيستل شي.

حيات افغاني وايي چې د زمان خان له مړينې او پر هرات د هغوی د سيالي کورنۍ (د عبدالله خان کورنۍ) تر واکمنېدو وروسته، د احمدشاه مور له خپل کوچني زوی (احمدخان) سره په پټه د فراه لوري ته لاړه. (۱)

د محمد حيات دا وينا چې احمدشاه يې د خپل پلار د مړينې پر مهال کوچنی ښوولی، د اينسايکلوبيډيا اف اسلام له ليکنې سره چې په کندهار کې يې پر کوچنيوالي د احمدشاه بنديتوب په نښه کړی، سمون لري. بله دا چې احمدشاه تر خپلې مړينې درې کاله مخکې د هند په سبزونکيو د اگونو او د هېواد په شمال لوېديزو سيمو کې، داس په سپرلي پر جگړو (۱۱۷۷-۱۱۸۳) بوخت و. سره له دې چې احمدشاه د تيمور و سلیمان په خبر زمان او د شاولي او جهان خان غوندې سرداران لرل، دا لرې ښکاری چې په خپله په بوداتوب کې د جگړو له پاره داس په سپرلي دغه اوږده واټنونه ووهي، نو ښايي وويل شي چې احمدشاه له نړۍ نه د تگ پر مهال پنځوس کلن و. دا چې پلار يې له (۱۱۲۳ سپوږميز کال) نه وروسته تر مړ کېدو (۱۱۳۵ کال) پورې (۱۲ کاله) په هرات کې وینو، راته څرگندېږي چې که احمدشاه پنځوس کاله او يا هم تر دې ډېر ژوند کړی وي، بيا م، د زېږېدو ځاي يې هرات او په کلک اټکل هرات ښار دی. اينسايکلوبيډيا اف اسلام، هم دا ټکي مني او وايي: پر ۱۷۲۲ زېږدي کال، دې کورنۍ (د احمدشاه کورنۍ) خوراسان ونيو او د مشهد پر لوري وړاندې لاړل، دامهال احمدشاه هم زېږېدلی و او ډېر وې چې: «احمدشاه چې تولواک شو، (۲۵) کلن و.»

له پورتنیو څرگندونو نه دا پايله اخلو چې احمدشاه پر (۱۱۳۵) کال په هرات کې وزېږېد؛ چې (۱۶) کلن شو پر (۱۱۵۰) کال يې په کندهار کې د خوراساني نادرشاه له دربار سره اړيکي وموندل؛ چې (۲۵) کلن شو پر (۱۱۶۰) کال په همدغه ښار کې تولواکۍ ته ورسېد، او چې يو پنځوس کلن شو، پر (۱۱۸۶) کال د کندهار په اړوند «توبه غر» کې يې له نړۍ نه سترگې پټې کړې. العلم عند الله العليم

اووم خپرکی

د احمد شاه زده کړې

احمد شاه د ژوندانه له پيله تر پايه له داسې کورنۍ، چارپېريال و مهال سره اړيکي لرل چې د نورو له خبره اود د توپ و توپک له غرمېهار پرته يې بل څه نه ليدل او نه اورېدل! لا کوچنی و چې خپل ورور يې د عبداللّٰه خان ابدالي له سيالۍ کورنۍ او پارسيانو سره په جگړو لگېا ليد: له نوي زلميتابه سره سم د کندهار زندان ته ننوېستل شو؛ تردې وروسته يې د ژوندانه شپږ کاله له نادر شاه سره په ملتيا په پانه او جگړو کې تېر کړل او بيا د ژوندانه تر پايه په هېواد چارو کې بوخت و. څرگنده ده چې د دغه راز برخليک په ترڅ کې هغه زده کړې ته وزگار نه و، خو بيا هم ليدل کېږي چې کله وزگار شوی، زده کړه يې شاته غورځولې نه ده، احمد شاه په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) ښه پوهېده او په پښتو يې شعرونه هم ويل. سره له دې چې د احمد شاه شعرونه ساده او تر ډېره د مينې څرگندوی دي خو بيا هم سوچه شعر دی.

احمد شاه تر بل هر څه ډېر د سياست و جگړې مېړه و، له هغو از مېښتونو څخه چې ده په دغو دوو څانگو کې تېر کړي، زياتېږي چې دی د ختيځ ستر پوه نوميايي او، وياړونه يې هم د عملي اړخ اړوند دي.

ډېر پرځای ويل شوي چې په ټولنه کې د سړي ارزښت د دې اړوند نه دی چې څومره پوهيږي دا ارزښت تر ډېره له دې سره تړلی چې څه غواړي او څه کړای شي.

اتم خپرکی

د احمد شاه شخصیت

ورو، ورو د تاریخونو له لیکنو او په څرگنده توګه د احمد شاه د کړنو له څرنګوالي ښکاري چې هغه د ښو اخلاقو خاوند او مذهبي لارښوونو او ملي دودونو ته ژمن سړی و. سره له دې چې ډېر کله پراخ واک پر تېري او تاداوري خو سره له دې احمد شاه داسې لار غوره کړه چې دنیا و منو پاچاهانو په لړ کې یې شمېرلای شو، هغه خپلو زامنو ته ویل چې سرغړوونکيو ته د غړيو غوڅونې سزا ورنه کړي او څوک پښتو ته د سر ټیټولو په ډول، «لکه زموږ په څېنو ګاونډيو هېوادو کې چې دود و» د رڼاوي کولو ته پرې نه ږدي. د کوپې ملاسلام کولو پر ځای یې، د سرخواته لاس جګول «لکه زموږ د نن ورځې سلام ورکول» دود کړل او له پوهانو سره یې پر ناستي او مرکه تېنګار کاوه. (۱)

احمد شاه زړور سړی و؛ پر بې جوکو او کمزوریو یې زړه سوی کاوه؛ سرغړوونکي یې ښل او د ځواکمنو ظالمانو کلک او بې ډاره دښمن و. پر دیني تېنګ پلویتوب سربېره یې ملي پلویتوب هم لاره. سره له دې چې په، ملت کې د وګړیو د نهژدې او خواخوږۍ پلار غوندې و خو بهرنیو دښمنانو او سرغړونکيو ته پر غزګر ځواک ښکارېده.

احمد شاه سره او حقوق پوه سړی و، د هېچا د ښېګڼې غبرګون یې نه هېراوه، دده دغه ځانګړتیا د ژوندانه تر پایه د نادر شاه د کپاله اوله ده سره د نادر د هملاریو ملګرو

(۱) سلطاني، ۱۴۷ مخ.

پروراندي ليدل کيږي. احمدشاه، دار، لويي او ورستري نه کوله؛ ښونکي او لورونکي وډېر لگښتي هم ورته نه شو ويلی او ځانگړی ژوند يې پرته له هر ډول ځانښودنې په ډېره ساده گۍ کې تېر شو. د احمدشاه تگلار، ټينگه، هوډمنه او نه ماتېدونکې وه؛ د ژوندانه په بهلا، بهلو پر اوونو کې يې ټيټوالی، لوړوالی، بند، خپلواکي، کشرتوب او مشرتوب، وليدل؛ له هر راز سړيو او پوړونو سره يې ناسته ولاړه وکړه او د نادرشاه غوندې واکمن ټولواک برم وماتې يې وليده.

دغه هر څه يې پر خدای ورکړي ليدو اند اغېز وښيند او خوی او اخلاق يې وردرانه او پاخه کړل. دا هم نه شو ويلی چې احمدشاه هېڅکله په خپله تگلار کې ښوېدلی نه دي، خود کړو ډېره برخه يې د ښو اخلاقو ښکارندويي کوي، له همدې کبله ټولو افغاني تاريخپوهانو د احمدشاه اخلاق ستايلي او ټولو افغانانو هغه د اوليا الله له ډلې گڼلی چې دا د دغه پاچاه له سترو مانيزو وياړونو څخه شمېرل کېږي، فېض محمد د عبدالکريم له خولې ليکي چې: نادرشاه به تل په غونډو کې ويل چې په گرد ايران، توران و هندوستان کې مې د احمدخان غوندې سم چارې او دښو خويونو خاوند سړی نه دی ليدلی. (۱)

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

نهم خپر کی

د احمد شاه بڼه

د احمد شاه د بڼې په اړه څرگند لاسوند راسره نه شته، همدومره پوهېږو چې هغه د روغتیا او ځاني ځواک خاوند سړی و، دايې له تاريخي تېر ژوندانه او جگړه یزو هڅو څخه بڼه څرگندېدای شي، ځکه چې احمد شاه لري هېوادو ته پر اس تللی؛ له څپاندو سیندونو تېر شوی او په سلگونو میله گرندي پر غلونه یې کړي دي، د بېلگې په توگه د ۱۱۷۵ کال په جگړه یزiane کې چې له پنجابه سره هند ته د سیک ځواکونو پر وړاندې مخکې ته، ۱۳۵ میله لار یې په دوو ورځو کې ووهله. (۱)

تاريخپوهانو د احمد شاه د بڼې په اړه څه نه دي ليکلي او د هغه خپل انځور چې غوڅ لاسوند وگڼل شي په لاس کې نه شته، يوازې په هندو پنجاب کې ځينې انځورونه موندل کېږي چې پر احمد شاه اړه لري، له هغوي څخه يو پر ۱۳۱۵ لمريز کال د کابل په خپرونو کې هم چاپ شو. (۲) د دغه انځور ريښتينوالي د منلو نه دی، خودا ترې څرگندېږي چې وگړيو د کيسو او روايتونو له مخې د احمد شاه د بڼې او کاليو په اړه څه اند لاره. دا انځور راښيي چې د احمد شاه کالي له تاريخي څرگندونو سره سمون لري چې په وروستيو کړنو کې به يې ولولئ له هغه نه دا اټکل کېدای شي چې دا انځور به لږ څه

(۱) سراج، ۲۶ مخ.

(۲) کالنې، ۱۳۱۵ لمريز کال - کابل مجله، د کابل چاپ، د ۴۱۲ او ۴۱۳ مخونو ترمنځ

احمدشاه ته ورته وي.

(کتلی شق: دویم انځور) دانځور په لاندې ډول دی: «احمدشاه غوښین مخ، غټې تورې سترگې، جگه پوزه، ورین تندي، توره ږیره، اود شونډو د پاسه بیاتي شوي منځني بریت لرل» سره له دې چې دا انځور نیمايي دی، خو لیدونکي په دې پوهوي چې دانځور خاوند به منځونی لنډی سړی وي، په دغه انځور کې د احمدشاه کالي په لاندېني ډول ښوول شوي:

پر سړي لویه پگړۍ او د چورمه يي چپني د پاسه يي بله ارته برکه چپن هم اغوستي ده چې دا ټول د هاغه مهال د افغاني لوړو پوړونو کالي وو. اوس راته ناشوني ده چې د احمدشاه د خبرې په اړه تردې ډېر څه وليکو.

احمد شاه بابای افغان - ۱۱۳۵ - ۱۱۸۶ هـ

لسم خپرکی

د احمد شاه خواره او اغوستن

د تاریخ په پاڼو کې هیڅ نه لیدل کېږي چې احمد شاه دې ځلېلي ژوند کړی وي، خو زامنو یې چې داراز ژوند خوښاوه نو تاریخ لیکونکي یې یادونه کړې، د بهلګې په توګه د احمد شاه زوی تیمور شاه په الماسو پسرل شوی خول پر سراوه؛ پسرل شوی امېل یې اچاوه؛ په ګرانېو مرغلو پسرل شوی چین یې اغوسته او نومیالی الماس «کوه نور» یې پرېښي او فخر اچي یې پر کېښ مټ تارې؛ پر اس باندې د سپرېدو پر مهال یې په غمېو ښکلي شوې څوکی تر پښه لاندې ایښووه، او د سپرلي د اس پر سر یې هم د مرغلو جوغه ولاړ وه. (۱) د احمد شاه لسمي «زمان شاه» هم د غمېو خول پر سراوه چې د غمېو څلور جوغي یې لرلې. (۲) د یوه کال په پسرلي کې چې «شاه شجاع» د سیاه سنگ په ډګر کې د کابل وسله وال سرتېري کتل، پر داسې اس سپور و چې د سپینوزرو غونډې سپین اوڅنې اولکې یې په نکریزو سرې وې؛ لکې ته یې د سوچه سرو زرو «په غمېو ښکلي شوې» کړی وراچول شوې وه؛ او د غوړونو تر منځ یې د ټاکوټو او زمردو خول څلیده اوزین یې په سرو زرو پوښل شوی و چې د لمر پر وړاندې ګرانېه غمې د ستوریو

(۱) سراج، ۴۴ مخ

(۲) سراج، ۵۰ مخ

غوندي پرې ځلېدل. دا د يوه کابلي يوسل وشل کلن سپينږيري (حسين داسي) د سترگو لېدلي پېښه ده چې پر ۱۳۲۸ سپوږميز کال يې د ليکوال پلار ته ويلې وه.

خود احمدشاه د ژوندانه ځلېتيا په اړه له يوې خوا تاريخ څه نه وايي او له بلې خوا يې سيمه ييز روايتونه هم ساده توب مني. پر گني وايي چې احمدشاه پر پلازنه کېناسته او خول يې نه پر سر او له اوله توکيز پلوه يې هم ژوندانه له نورو افغاني لورو پورې سره پر توپير نه لاره، مانا دا چې په ودانۍ کې يې غالي او توشکونه غوړېدلي وو؛ اغوستن يې پگړي، چين او موزي وي، او په افغاني خواړو سهېده. اوس به وگورو چې هاغه مهال د افغاني لور پور خواړه څه وو؟

محمد حيات په دې اړه د پاملرنې وړ څرگندونې کوي، هغه د جگ ابدالي پور اغوستن داسې رانيسي: تر پونډيو پورې اوږده چين، ارت پرتوگ، لوی کيچه پری^(۱) غټه پگړي، موزي، ملابند، د ملا چاره، او پر اوږه راڅوړنده توره.^(۲) د هاغه مهال د پاچاهانو او لويانو انځورونه چې يو پر بل پسې موندل کېږي، د محمد حيات دا څرگندونې رېښتيني کوي.

همداراز د هاغه مهال افغاني لويانو خواړه وو: پلاو، لنده او وچه غوښه، چکني کباب، پوڅه، مستي، مېوه په ځانگړې توگه خټکي، شربت او داسې نور.^(۳) له دې نه اټکلېږي چې د احمدشاه خواړه او اغوستن ساده او له افغاني دود سره سم وو چې له پورتنيو بېلگو يې تېري نه کاوه. د نوموړيو څرگندونو د رېښتينوالي له پاره «په ځانگړې توگه د اغوستن په اړه» بل لاسوند د احمدشاه هاغه مخکې ياد شوی انځور دی.

(۱) چين ته ورته له وړې نه جوړ شوی اغوستن دی چې غرنۍ شپانه يې اغوندي، (ژباړن)

(۲) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ

(۳) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ

يوولسم خپرکی

د احمد شاه دمه نى بوختياوي

ښکاری چې احمد شاه پر هيڅ ډول لوبو او دمو اخته نه و. په تاريخ او سيمه يزو روايتونو کې له ښاديو، لوبو او ان له ښکار سره د احمد شاه د مينې په اړه «چې د پاچاهانو له ژوندانه سره تړلې» څه نه شته. په تاريخ کې د احمد شاه د دربار د کارمنو په لړ کې د «مير ښکار» نوم نه دی راغلی. په کندهار کې هيڅ يو لوبغالی، چوټره او بې نه شته چې د احمد شاه مېله ځاي ورته وويل شي. ده په گرده پاچاهۍ کې يوازې يوه ورځ ساز و موسيکي اورېدلې او بس. (۱)

په رښتيا هم چې د دومره سارو ذوق خاوندان پاچاهان «که د هېوادنيو چارو د پرښت يې لامل نه و»؛ لږ ليدل شوي خو ښکاري چې همدغه لامل به د احمد شاه د دمې مخه نيولې وي. تر ډېره د سلطنتي لږ يو لومړني بنسټ اېښوونکي، تکړه سړي وو چې يوازې د پرله پسې هڅو په رڼا کې دغه لوړ ځاي ته رسېدلي او د ژوندانه تر پايه يې د خپلو موخو له پاره له دغه کار نه لاس اخيستی نه دی. سربېره پر دې موږ د احمد شاه يوه دمه نى بوختيا پېژنو چې هغه له هېوادنيو چارو نه د وزگارېدو په ترڅ کې د هغه شاعري ده، احمد شاه هنري غزل بول شاعر «واقف لاهوري» هم خو ورځې رابللي، وايي چې «واقف» احمد شاه ته له ورتلو سره سم لاتدیني بيت ووايه: (۲)

ندیده هیچکس ظل پیغمبر بحمد الله که ظل الله دیدم
ژباړه: (چا ليدلی سيوري نه دي د استازي شکر، شکر چې مې وليد د خدای
سيوري)

(۱) سراج، ۳۰ مخ. (۲) نگارستان فارسي، د محمد حسين آزاد ليکنه، د لاهور چاپ ۱۹۲۲، ۲۲۶.

دوولسم خپرکی

د احمدشاه د «دراني» نومولو لامل

ومو ويل چې احمدشاه پر لويه سدوزي کورنۍ پورې اړه لري. د افغاني تاريخپوهانو د وينا ووله مخې د دې کورنۍ بنسټ اېښوونکی «سډو» د احمدشاه شپږم نیکه و، «راورتي» وايي چې د لسمې لمريزې پېړۍ په پای کې يې ژوند کاوه، او نوم يې هم اسدالله يا سعدالله ښوول شوی وروسته د «سډو» په بڼه لنډ شوی دی، په هر ډول په يوولسمه لمريزه پېړۍ کې د سدوزي کوچني ونډ نوم ډېر نه يادېده ددغه نامه خپرېدل د احمدشاه د سلطنت له جوړېدو سره تړلي دي، خو کورني او بهرني تاريخپوهان تر ډېر ځايه احمدشاه ته «ابدالي» وايي چې دا د پښتنو د يوې لويې څانگې نوم دی. ابدالي نوم د دې څانگې د ډېروالي په پرتله، دومره پخوانی نه دی او په تاريخونو کې تر اوومه لمريزه پېړۍ پورې نه ښکاري، خوله لومړنیو اسلامي پيروي راهيسې د پښتنو د نورو څانگو، لکه: سوري، غوري، لودي او نورو نومونو په تاريخونو کې راغلي دي، له دې نه ښکاري چې هاغه مهال ابدالي نوم، د ود يا له تر ليه او څارنه و، او کېدی شي چې هاغه مهال د دې ډلې څانگې په ځانگړيو تيرنيو نومونو پېژندل کېدې. تردې وروسته ورو، ورور ابدالي نوم اوړېدل کېږي او پر نهمه او لسمه لمريزه پېړۍ يې د تاريخ په مخونو کې په څرگنده توگه وینو.

نو څنگه په افغانستان کې ناڅاپه دغه څو سوه کلن نوم پر «دراني» واوښت او

احمدشاه سدوزی ابدالي، احمدشاه «دراني» او يا هم «دُر دران» ونومول شو؟ په دې اړه له تاريخپوهانو نه نغښتې او هيښنده خبرې اورو، لکه يو بهرنی ليکوال چې د بل هغه په پېښو، ليکي: د احمدشاه د خوب ليدوله امله، ابداليانو خپل نوم پر «دراني» واړاوه. ^(۱) ښکاره ده چې ددغه بې بنسټه الواک نه منل څيرنې ته اړ نه دي.

محمد حيات په دې اړه تر دې هم ډېر ليکي او وايي: د افغانستان پر پلار. د احمدشاه ترکېناستو وروسته صابرشاه نومي روحاني سړي چې احمدشاه ډېر ښه مانه: ورته وويل چې «دُر دران» بل نوم غوره کړي، خو احمد د خپل تېره د نامه له په پام کې نهولو سره «دُر دران» هغه غوره کړ. ^(۲) په دې مانا چې ابدالي څانگه يې «دران» او «دراني» او ځان يې «دُر دران» ونوماوه.

فيض محمد هم دې ته ورته، پر سلطان محمد پسي د خبره مني.

په هر ډول، ښايي وويل شي چې د «در دران» نوی نوم په هيښنده چټکۍ د يوې بې بنسټه تړنې له مخې پر «دُر دران» واوښت او په رسمي څېړنو او ديني دريځونو کې ياد شو. افغاني تاريخپوهان وايي چې احمدشاه پر خپله تاپه چې د طاوس بڼه يې لرله او صراحي ته ورته وه، دغه ليکنه وکړه: «الحکم لکه يا فتاح، احمد شاه در دراني» ^(۳) تر دې وروسته احمدشاه ته پر «دُر دران» او دراني پاچاه ويلو سربېره ټول ابدالي تېرد «درانيو» په نامه ونومول شو.

د احمدشاه د پاچاهۍ پر هماغو ورځو په کورنيو ژبو او ليکنو کې د «ابدالي» پر ځای «دراني» نوم وکارول شو. ^(۴)

(۱) د ايران لنډ تاريخ، د «سرپرستي ساپکس» ليکنه، د اصفهان ژباړه او چاپ، ۷۸، نېټه يې نه شته، لومړۍ څنډه، کېدای شي چې «سرپرستي» دا کرښې له «مېلسن» نه زده کړې وي. ضياء الملت والدين وايي: دا خوب نوماندولي «چکني» ليدلی و، نه احمدشاه او ده له همدې کبله «در دران» بل نوم غوره کړ، تاج التواريخ، د امير عبدالرحمان خان ليکنه، د بمبيي چاپ، ۱۳۲۳ ل کال، دوی ټوک، ۷ څپرکي، ۱۵۲ مخ.

(۲) سراج، ۱۰ مخ، سلطاني ۱۲۳ مخ.

(۳) سراج، ۱۱ مخ، سلطاني ۱۲۴ مخ.

(۴) کتلی شې: په حجاز کې د افغاني حاجيانو د ودانۍ د برليک په اړه ليکنه، کابل مجله ۱۳۱۱ کال د څپرېدو دويم کال، دويمه گڼه.

ديار لسم خپرکی

د احمد شاه ماندينې او بچيان

زموږ په تاريخونو کې د احمد شاه د ماندينو شمېر د ښځو په اړه د هماغې بېځايه چوپتيا له امله، ناڅرگند دی. د زامنو په اړه يې هم نه وايي چې له يوې موره وو، که له بېلا بېلو، ځکه نو د احمد شاه د مېرمنو شمېر ټاکنه ستونزور کار دی خو دا چې دی متشرع سړی و، ويل کېدای شي چې پر يوه مهال يې د ښځو شمېر تر څلورو ډېر نه و، خو دا چې څه نومېدې، له کومو کورنيو وي او څه مهال واده شوي؛ څرگنده نه ده. موږ د احمد شاه له مېرمنو څخه يوه چې شاهزی «بيگم» نومېده او د هندوستان د شاهنشاه مخمند شاه گورگاني (۱۱۳۱-۱۱۶۱) لور وه، ځکه تر نورو ښه پېژنو چې نوم يې کورنی يې وه، د دې نجلۍ موږ د «صاحبه محل» په بلنامه يادېده او د هندوستان په پلازمېنه کې يې له احمد شاه سره واده شوی دی خو دا چې احمد شاه له شاهزی بېگم نه بچيان لرل که نه؛ څرگنده نه ده، محمد حيات د احمد شاه د لومړنۍ ماندينې (د شاهزی تيمور مور) په اړه څرگنده غېږېږي، دی ليکي: احمد شاه د جلال آباد د بهسودود عربانو د سردار له لور سره واده وکړ او تيمور شاه ترې وزېږېد. ^(۱) محمد حيات هېود نجلۍ نوم، پلار، او د واده نېټه نه يادوي.

دا چې احمد شاه په کوچنيوالي کې زنداني شوی؛ په ځلميتابه کې پارس ته لاړ دی

(۱) حيات، ۴۴۶ مخ

او شهزاده تیمور هم هماغلته زیږېدلی نو بنایي دا ومنل شي چې د شهزاده له مور سره یې هم په پارس کې واده کړی دی.

دا اتهکل لري نه دی چې د احمدشاه خسر چې د جلال آباد له سیمه یزو سردارانو څخه و او د هغو افسرانو په ډله کې راتلو چې له نادرشاه سره له جلال آباد وڅیړ نه د تېرېدو په ترڅ کې (۱۱۵۱ کال) رابلل شوي او په بدرگه منل شوي وو، دی هم همدا مهال په نادري اوردو کې منل شوی او څه موده وروسته پارس ته ورسره تللی، لوري یې هماغلته له احمدشاه سره واده کړی او تیمور ترې زیږېدلی دی. د دغه اتهکل له منلو سره سم ویلای شو چې احمدشاه د سردار لور پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته (۱۱۴۵ کال) واده کړه او تیمور د احمدشاه د پاچاه کېدو پرمهال (۱۱۶۰ کال) لا اووه کلن شوی نه و.

د احمدشاه بله میرمن هم د عبدالکریم د وینا له مخې پېژندلې شو، نوموړې وایي چې «شاهزی سلیمان» د «شاهزی تیمور» میرنی ورور دی. دا چې سلیمان د احمدشاه دویم زوی دی، بویه وویل شي چې مور یې هم د احمدشاه دویمه ماندینه وه او کېدای شي چې په کندهار کې یې واده کړې وي ځکه چې شهزاده سلیمان په کندهار کې زیږېدلی او د احمدشاه د پاچاهۍ پرمهال مخکې تر دې چې دهند له شاهزی «بیگم» سره واده وکړي په کندهار کې پاچاه شوی و.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

تر دې اخوانه پوهیږو چې د احمدشاه نور زامن له همدغو درېیو ماندېنو څخه وو که د بلې مور یا نورو میندو څخه زیږېدلي دي. د احمدشاه د لور یا لونو په اړه هېڅ څرک نه شته، په تاریخونو کې یې د لونو د زوکړې، نومونو او ودونو په اړه او یا هم د احمدشاه د زومانو په اړه هڅه نه مودل کېږي.

د احمدشاه زامن دا دي:

مشرزوی تیمور، دویم زوی سلیمان، سکندر، داراب و پرویز (د ابن محمد امین د وینا له مخې تر ټولو کشر). ابن محمد امین شاهزی سکندر د احمدشاه ځای ناستی او تر هغه وروسته یې د تیمور پرمهال په ناسته ولاړه کې د پاچاه همغاړی گڼلی دی. (۱)
څرگنده ده چې دا تاریخپوهنکی د سکندر د ځای ناستی په اړه تېروتنې، خوبیا هم دده وینا دا څرک لگوي چې تیمور و سکندر به له یوې او سلیمان و پرویز به له بلې موره

(۱) مجل ۱۴۸ او ۱۵۲ مخونه.

وي، په دې توگه د نورو تاريخونو چوپتيا د دې مخنيوی نه کوي چې شهاب و داراب دې
د هندوستان د پاچاه د لور زامن وگڼل شي، ځکه چې اوس موږ ته د احمدشاه د څلورمې
ماندينې پته نه شته.

په هر ډول، تيمور د پلار له خوا د پنجاب تر نايب الحکومه توب وروسته د هرات
نايب الحکومه ټاکل شوی اود خوراسان د ولايتونو د څارنې دنده يې لرله.

سره له دې چې احمدشاه د سلطنت تر پايه ځای ناستي ټاکلی نه و، خو د خپلې
ناروغۍ تر کلکوالي وروسته يې ملکي او پوځي مشرانو ته تيمور په دغه نامه
وروپړاند.

توبه غر ته د احمدشاه تر تگ وروسته، سليمان هم څه مهال د کندهار د حکومت
وکیل شو؛ خو سکندر د پلار د واکمنۍ په وروستيو کې د پنجاب پر نايب الحکومتوب
وټاکل شو او د سپه لاسار جهان خان په ملتيا هغې سيمې ته وځوځېد، خو لا په پېښور
کې و چې د احمدشاه د مړينې خبر يې واورېد او د تيمور شاه له لارښوونې سره سم کندهار
ته راستون شو. ^(۱) پرويز هم د احمدشاه د سلطنت په وروستيو کې د کابل واکمني لرله.
اود پلار تر مړينې وروسته کندهار ته وغوښتل شو ^(۲) خود شهاب و داراب په اړه څه ويل
شوي نه دي.

(۱) مجل ۱۵۲ مخ.

(۲) مجل ۱۵۲ مخ.

خوار لسم خپرکی

د احمد شاه هممهالي او گاونډي پاچاهان

د احمد شاه پر مهال د افغانستان شمالي گاونډي هېواد (بخارا) د استراخاني اوزبکود يوې کورنۍ «چې د جنيديه لړۍ نومیده» په واک کې و. ددې کورنۍ لسو تنو پاچاهانو له ۱۰۰۷ تر ۱۲۰۰ هجري کال پورې واک چلولی خو په پای کې پاچاهي کورنۍ بې جوگې شوه او د دربار مشرانو په ځانگړې توگه مانغيت مغولانو د دولت واکمني ونيول او په مادون النهر کې يې بلواوې پيل کړې. احمد شاه پر ۱۱۸۱ هـ کال چې وزير شاه ولي خان د اوږدو کومانندانو له جبهه څخه په اوښتو هغوي ولږځول او پرته له جگړې يې پر خپل ځای کښول.

د بخارا د جنيديه لړۍ لاندېني مشران د احمد شاه هممهالي وو: عبدالمومن د ناستي کال ۱۱۶۰ هـ، دويم عبدالله د ناستي کال - ۱۱۶۴ هـ. محمد رحيم (د مانغيت مغولو له لړۍ څخه) د ناستي کال ۱۱۶۷ هـ. عبدالعزيز (د جنيديه کورنۍ وروستی پاچاه) ل ۱۱۷۱ تر ۱۲۰۰ هـ پورې.

سلطان محمد او فيض محمد چې «شاه مراد» د بخارا پاچاه او د احمد شاه هممهالي گڼي، تېروځي، «معصوم شاه مراد» د مانغيت مغولو د لړۍ لومړنی سړی دی چې د جنيديه کورنۍ پر ځای کښاست او له ۱۲۰۰ تر ۱۲۷۷ هـ کال پورې يې شپېړو تنو واکمني کړې ده. شاه مراد له ۱۲۰۰ هـ کاله تر ۱۲۰۷ هـ پورې پاچاهي کړې، ځکه نو

نوموړی د تیمور شاه افغان هممهالی و، نه د احمد شاه بابا. احمد شاه تر ۱۱۷۱ هـ کال پورې په پارس کې یو ټاکلی هممهالی نه لاره، ځکه چې د نادر تر مړینې وروسته دغه هېواد د خپلمنځي اور په لمبو سوزېده او د تیرواکي دود په کې راژوندی شوی و. په آذربایجان کې د پښتنو غلزیو خان «آزاد» له پهنځلسوزرو سرتېرو سره، په استرآباد کې «حسن خان» کاجار او په عراق کې «کریم خان زند» واکمنان وو.

له ۱۱۷۱ کال وروسته «کریم خان» د ټول هېواد پاچاه شو چې د احمد شاه تر مړینې یې هممهالی گڼل کېږي، دغه سړی ډېر خوښ و چې احمد شاه پر خپل ټول ځواک سربېره، د هغه په هېواد کې لاس ونه واوه.

خو د هند دولت چې د اورنگزیب تر مړینې وروسته مخ پر ویجاړېدو و، د احمد شاه پرمهال ښکېدو ته نهژدې شو، ځکه چې د هند پاچاهان پر ښځو او چرچو لگیا وو؛ وزیرانو او نور مشرانو لومې غځلوې او ځانگړې موخې یې غوښتې او د ولایتونو واکمنو خپل واگ تېنګاوه. د راجپوت، جتان او مرهتیان د سلطنت ښکېلو او هېواد لوټلو له پاره راپورته شوي وو، که د احمد شاه مړانه او مرسته نه وې، هندي دولت به د مرهتیانو په لومړي پرغل راپرځېدلای و.

Converted by PDF to JPG
https://www.pdf24.org/

د احمد شاه هممهالي هندي پاچاهان دا دي:

ابوالفتح ناصرالدین محمد شاه خجسته اختر غازي پاچاه شاهجهان
۱۱۳۱-۱۱۶۱ هـ، مجاهد الدین احمد شاه د محمد شاه زوی ۱۱۶۱-۱۱۶۶ هـ - عزیزالدین دویم
محمد عالمگیر د معزالدین جهاندار شاه زوی ۱۱۶۷-۱۱۸۷ هـ - ابوالمظفر جلال الدین عالي
گهر شاه عالم غازي پاچاه ۱۱۷۴-۱۲۲۱ هـ.

دويمه برخه

پېنځلسم څپرکی

د احمدشاه ژوند لیک د هغه تر پاچاهۍ پورې

احمدشاه پر ۱۱۳۵ هـ وزېږېد او پر همدغه کال يې پلار «زمانخان» د هرات د حکومت مشر [مړ شو. مور يې احمدشاه له ځان سره يو ځای له هراته فراه ته بوت. (۱)
د احمدشاه مشر ورور ذوالفقار خان هم ښور اوک (د فراه او گرشک ترمنځ) ته لاړ،
ځکه چې د «ملي سلا جرگې» له خوا د زمانخان پر ځای د پخواني مشر عبدالله خان
ابدالي زوی، محمد خان ټاکل شوی و. نوموړي د خپلې کورنۍ تاريخي سيالۍ (د
زمانخان کورنۍ) ته ښه نه کتل.

تر دې وروسته د احمدشاه په اړه څرک نه شته او د ورور ذوالفقار خان په سفرونو
کې يې «د احمدشاه د کوچنيوالي له کبله» نوم نه ليدل کېږي، خو ذوالفقار خان پر
۱۱۳۶ کال د هرات مشر وټاکل شو او له ښور اوک نه فراه ته لاړې هرات ته راغی.
دوه کاله وروسته (۱۱۳۸) جرگې دی د «باخزر» د حکومت مشر او ځای يې د

(۱) حیات، ۱۲۷ مخ

مخکې ياد شوي محمد خان ورور «الله يار خان» ته ورکړ، خو له باخزر نه هرات ته د ذوالفقار خان تر لښکرو استنې وروسته، جرگې الله يار خان د فراه حکومت ته ولېږه او ذوالفقار خان يې د «مروچاک» پر حکومت وټاکه. که تر دې مهاله احمدشاه له خپلې مور سره په فراه کې و او له ذوالفقار خان سره يوځای شوی نه و، نو فراه ته د الله يار خان تر راتگ وروسته، هرو مرو له هغه ځايه وتلی او مروچاک يا بل ځای ته تللی دي.

پر هرات باندې د نادرشاه خبراساني د يرغل له گنگوسي سره سم، جرگې پر (۱۱۳۹) کال بيا له فراه نه الله يار خان راوغوښت؛ د حکومت مشري يې وټاکه او ذوالفقار خان يې د فراه حکومت ته ولېږه، خو په دې نه پوهېږو چې دا مهال احمدشاه چېرته و.

د هرات نيسولو له پاره د نادر د جگړو په ترڅ کې چې له ۱۱۳۹ تر ۱۱۴۱ هـ کال پورې اوږدې شوې؛ ذوالفقار خان له فراه نه هرات ته راغی او د خپل کورني سيال الله يار خان په مرسته د نادر پر وړاندې پر جگړه بوخت شو، دلته بيا هم د احمدشاه نوم نه ليدل کېږي ځکه چې دا مهال هغه شپږ يا اووه کلن هلک و.

تر سولي او پارس ته د نادر تر ستندو وروسته، ذوالفقار خان پر ۱۱۴۲ کال يوځل بيا له فراه نه هرات ته لښکر وخوځاوه چې په پای کې د جرگې په پرېکړه د هرات مشري ورکړ شوه او الله يار خان مروچاک ته ولېږل شو. تر دې وروسته مور په خرگند ډول احمدشاه په هرات کې مومو.

د ۱۱۴۳ کال په پای کې نادرشاه له دېرشو زرو جگړه مارو سره پر هرات يرغل وکړ خو ذوالفقار خان هغه پېنځه مياشتې وساته، دا مهال ذوالفقار خان پوه شو چې د الله يار خان گوند د ښار په منځ کې د هغه د ورکولو له پاره کار کوي، ځکه جرگې ته خپله استعفا وړاندې او خرگنده يې کړه چې اوس له پارس سره جگړه روانه ده، خپله مشري پرېږدم چې کوچنی شخړه د سترو راني لامل نه شي. (۱) جرگې پخوانی مشر الله يار خان بيا وټاکه او ذوالفقار خان له خپلې کورنۍ او ورور (احمدشاه) سره له هراته وووت او فراه ته لاړ.

ذوالفقار خان په فراه کې ساتونکي افغانان د نادري جگړه مارو پر وړاندې

(۱) سلطاني، ۱۱۴ مخ

خواکمنول، خو چې د الله يار خان د ماتې او د نادر د بري غوښتي واورېد، له خپل کشر ورور احمدشاه سره پر هماغه ۱۱۴۴ کال له فراه نه کندهار ته لاړ.

احمدشاه په کندهار کې هېښنده برخليک لاره او د تقدير له غوښتنې سره سم اړو چې د خپل ژوندانه خورا تياره شېبې همدلته تېرې کړي، هماغسې چې ښايي د خپل ژوندانه پر مختلفو ورځو يې هم له هماغه ځايه پيل کړې وای.

په هر ډول، د ميرويس نيکه د کورنۍ (هوټکيان) وروستۍ واکمن «شاه حسين» چې د نادر په لاس د هرات له نيولونه خبر شو او له ابدالي تيره سره يې د هغه ښه چلند وليد؛ شکمن شو او ددغي څانگې نوميالي مشر «ذوالفقار خان» يې بندي کړ، احمدشاه هم چې نهژدې لس کلن هلک و له خپل ورور سره يو ځای د زندان پر وره ورننوت. تر دې وروسته د احمدشاه د ژوندانه يوه برخه د کندهار په دولتي زندان کې تېرېږي ده د زندان په انگر کې نهژدې شپږ کاله يې غړو غوره غلۍ ژوند لاره، تر هغې چې پر ۱۱۵۰ هـ کال، نادر شاه کندهار ښار ونيو او بنديان يې خوشې کړل، احمدشاه هم چې نهژدې شپاړس کلن زلمی و د نورو هغو په څېر له بنده راووت.

شاه حسين هم د خپلو لويو سياسي تېروتنو خوند وڅاکه. هغه د پارس د افغاني شاهنشاه «مير اشرف» چې له نادر سره پر جگړو بوخت و «ملاتړونه کړ او چې نوموړی شاهنشاه د نادر پر وړاندې دلنېکر جوړولو او ټينگښت له پاره کندهار ته راغی، د خپلې يوې ډلې سپرو په لاس يې د کندهار په جنوب لويديزه سيمه کې وواژه او په خپل دغه چار يې «چې د افغاني خپلمنځي شخړو درنځورۍ يوه څرگنده بېلگه ده» د هوټکي نوي دولت بنسټ ته کلک گوزار ورکړ. وروسته تر دې چې نادر شاه پر هرات باندې د يرغل له امله زړور شو، شاه حسين بيا هم د دريو زرو مرستندويو سپرو له لېږلو پرته د نادر پر وړاندې د هرات له ابدالي حکومت سره بله هېڅ مرسته ونه کړه او ددغي دويمې ناوره چار له امله د هرات په ماته کې اغېزناک شو. نادر چې کندهار ته راوړاندې شو، شاه حسين يوازې او د ټولو شاه اشرف پلويو غلزيو او ابداليو مشرانو له مرستو نا هيلی و ځکه يې د نادر شاه پر وړاندې ماتې هم څرگنده وه، د ساري په توگه اشرف سلطان غلزی چې د توخيو سپرو مشر و، د کلابندۍ په ترڅ کې له شاه حسين څخه جلا او له نادر سره يوځای شو او خپل مشر ته يې دغه دروه يې د هغه ناوره سياست تر ملاتړ غوره وگڼله.

سربېره پر دې هم شاه حسين چې زړور او خپلسري سړی و، په لږ شمېر سره خه د پاسه يو کال د نادر پر وړاندې وجنگېد.

نادر شاه چې د ۱۱۴۹ له ذی الحجې نه د ۱۱۵۰ تر ذی الحجې پورې د دېوالو او دگر پر جگړو بوخت و، د کندهار له زاره ښار نه يې لويه کړۍ راجا پېره او خوځايه يې په يوه مېلي واټن کې کوچني پوځي کوټونه جوړ کړل چې په هر يوه کې زرساتونکي ځای پر ځای وو. د دغو کوټونو ترمنځ يې هر سل گامه وروسته نور برجونه جوړ کړل چې هر يو يې په لسو سرتېريو ساتل کېده.

نادر شاه له پلازمېنې دوه ميله لرې ختيځ خواته د يوې سترې پوځي چاوښې بنسټ کېښوو؛ دېوالونه، برجونه، استوگنځۍ، جومات او څو ودانۍ يې جوړې کړې؛ د «نادر آباد» په نامه يې ونوموله، او په خپله د اوردو له سترې برخې سره ورته راکښته شو.

نادر د سپرو کڼو کونو په بريدونو، د کلات د غلزيو، بست، گرشک، زمينداور او نور پوځي غونډونه مخکې نيولي او د شاه حسين د اړيکيو کرښې يې له هره ځايه پرې کړې وې، خو خپل اړيکۍ يې له هرات، خوراسان وپارس سره ټينگ وو؛ د کندهار ښار د شاتنيو غرونو لوړې څوکۍ يې نهولې وې او د پلازمېنې منځ يې تر اور لاندې ونيو. په دې توگه ښار تر درنې مړينې ژوبلې وروسته، لاندې او د کوڅو په منځ کې وژنې پيل شوې، شاه حسين له سلطنتي کورنۍ سره د غره څوکۍ ته چې د ښار سهيل لويديځ ته وه؛ وخت او وروستۍ هڅې يې پر مخ بوتلې، خو هر څه له لاسه تللي وو، په پای کې ده او کورنۍ يې ځانونه وسپارل او مازندران ته وشړل شول. نوموړی پر ۱۱۵۴ کال هماغلته په سنکيا ووژل شو.

نادر د کندهار ښار چې د هندوستان پر لار پولادين ډال و، روغ پرې نه ښو او ړنگ يې کړ. دغه کلک ښار د سربوزې د غره په ختيزه لمن کې پروت او له درېيو خواوو ژورې کڼدې، برجونو او دېوالونو له رېونده ځمکې څخه بېلاوه؛ د نېغ او ستونزو غره لمری له لويديز لوري ساته چې پر لوړو څوکو يې پوځي چاوښې وې او په دوو دېوالونو سره پر ښار پورې نښتې. بالا حصار او سلطنتي ارگ د ښار په منځ کې لږ څه شمال خواته د يوې ټوټې لوړې ځمکې پر سر ودان شوي وو چې پلن د برين بنسټونه يې لرل او «نارنج»

نومېده. د نارنج د شمالي اړخ پلن دېوال د ښار له ختيز دېواله سره نښتی او پلازمېنه يې پردوو (شمالي اوسهيلي) برخو وېشله. شمالي برخه چې کوچنۍ ده د دولتي زېرمو، خانگو او پوځي اډې له پاره وه اوسهيلي برخې پر ښاريانو پورې اړه لرله. د غره څوکي له سهيل لويديز لوري په خپلو برخو وده والونو چارخاره او سانه چې قيتول^(۱) نومېده. نن هم د ښار دېوالونه، برخونه، نارنج او قيتول له څه پاتې دي چې په څلورم انځور کې ښودل کېږي.

وروسته ترهې چې نادر شاه کندهار ښار ونيو او رنگ يې کړ، افغاني مشران يې د هغوي د هيلي سرچينه په مينه ومنل، د ساري په توگه عبدالغني خان الکوزی يې په هرات کې د ابداليانو د مشر په توگه وټاکه، په کندهار کې يې هم نور محمد خان غلزی «ځينو تاريخ ليکونکيو په ناسم ډول عليزايي ليکلی» د «مير افغان» په بلنامه د غلزيو مشر او د خپلو بدرگه والو افغاني سرتېريو کومانډان وټاکه. همدا راز يې افغاني مشران و کارمنان د نيول شويو ولايتونو (هرات، کندهار) پر حکومتونو وټاکل، لکه: حاجي اسماعيل خان الکوزی او اشرف خان غلزی او داسې نور چې د شينېدنې وکلات حکومتونو او د فراه او گرېشک سيمو ته ولېږل شول.

Converted by PDF

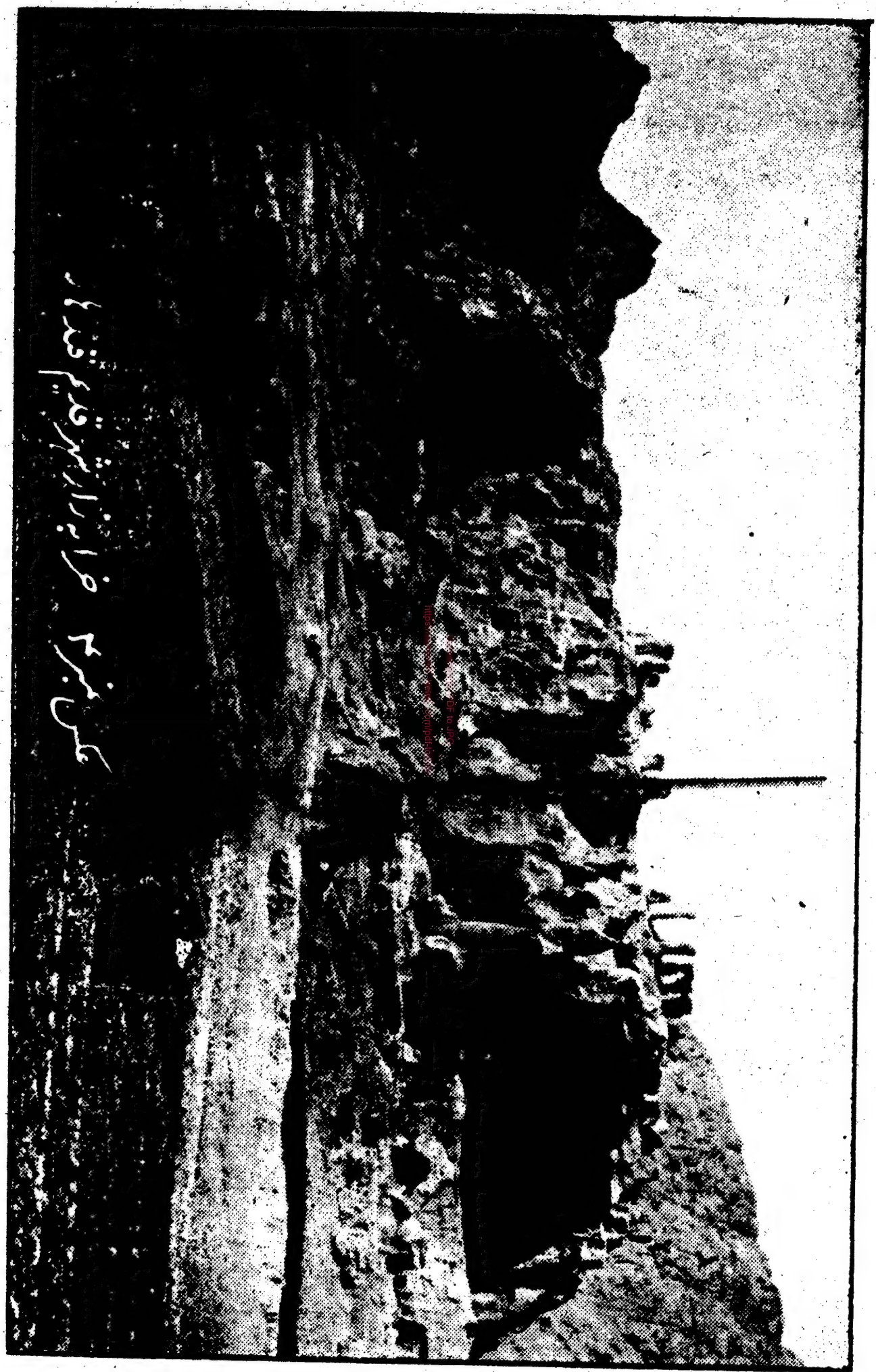
<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

سربېره پر دې نادر شاه گڼ شمېر افغاني سرتېري هم په خپل اوږدو کې ومنل چې ځينې تاريخپوهان، لکه محمد مهدي او ابن محمد امين يې شمېر څلوېښت زره ليکي، خو نور د بريي شپاړس زره ښيي چې دوولس زره ابداليان او څلور زره غلزيان د افغاني مشرانو تر مشرۍ لاندې او ټول د افغاني نور محمد خان په لارښوونه د نادر په بدرگه خوځېدل، دوی ليکي چې: هغومره ډاډ چې نادر شاه پر افغاني سرتېريو لاره، پر پارسيانو يې نه لاره، افغانان هم له ده سره په نيولو کې يوځای وو او دېره توره يې وکړه. رېښتيا داده چې د پارسي تاريخپوهانو پر ليکنو سربېره چې نادر شاه يو پوستين گندونکی تورکمن او يونالوستی سړی و^(۲) هغه د خوراسان اوسېدونکی، سني مذهب او د بشپړ عقل، هود او ازمېښت څښتن و. نادر شاه په خوراسان کې روزل شوی او له

(۱) په تور کې مغولي ژبه، لېکري اډې او کوټ ته وايي. (ژباړن)

(۲) تاريخ ايران، د ميرزا حسين خان فروغي ليکنه، د پارس چاپ، ۱۳۱۸ سپوږميز کال، ۳۲۸ مخ، همدا راز تاريخ عمومي، د ميرزا عباس خان اقبال ليکنه، څلورم ټوک، ۲۱۰ مخ.

عکس نمبر ۳۲ خراب از شهر قدیم قندھار

افغاني ملک محمود خان سيستاني سره يې د اړيکو په ترڅ کې پوهه تر لاسه کړې وه، نوموړي د افغاني سلطان محمود په څېر ستره اروا لرله او غوښتل يې چې پر گرده منځنۍ اسيا واکمني ولري، ځکه يې د خنډونو پر لرې کولو پيل وکړ او تر هرڅه يې لومړی مذهب ته پام شو، په دې مانا چې مذهبي بهتون يې د سياسي يووالي د ماتې لامل گانه، تر هرڅه لومړی يې د پارس سلطنت ته رسېدل، د هغه هېواد د لوياتو په جرگه کې د تشيع له پرېښوولو او حنفي مذهب له منلو سره اړوند کړل.

نادر شاه وکړای شول چې د افغانانو مينه راکاږي، افغانانو هم د هند په نيولو، په لويديځ کې د تورکانو په ماتولو او د داغستان په ښکېلولو کې ونډه واخيسته، دا هماغه داستان دی چې سلطان محمد، شير محمد، محمد حيات او داسې نور تاريخپوهان يې ليکي.

نادر له افغانانو سره دومره نېژدې و چې د پارسي افسرانو د کرکه يې راوپاروله، ابن محمد ليکي: د پارسي مشرانو په لاس د نادر د وژل کېدو يو لامل له افغانانو سره د نادر په دربار کې د هغوی سيالي وه. نادر شاه غوښتل هغه پارسي مشران چې دده له اند سره سم نه وو، له منځه يوسي، په دې اړه له افغانانو سره وغږېد، افشار او پارسي سرداران چې په پېښه وپوهېدل، د نادر پر وژلو يې لاس پورې کړ. (۱)

افغانانو هم هيڅکله نادر شاه هېر نه کړ، ان تر مړينې وروسته يې هم کور او سلطنتي کورنۍ د پارس او ردوله لوټ څخه وژغورل او د هغه ورپرونه (علي شاه او ابراهيم شاه) يې په هماغه هېواد کې د دښمنانو پر وړاندې پياوړي کړل. دا ټکي له هغه ليک څخه چې د «قم» د بلوا گرو مشر «ميرسيد محمد» ابراهيم شاه ته ليکلی و او د نادر له مهاله يې تر خپل مهاله پورې له افغانانو سره د اړيکو له امله گيله کړې وه؛ ښه څرگندېږي. (۲)

احمد شاه ته راځو: نادر د کندهار تر نيولو او له وگړيو سره تر پېژندگلۍ وروسته له خپلو ټولو افغاني دښمنانو څخه يوازې «سيدال ناصري» وځاپه، دی د هوتکيانو پر مهال د پارس په جگړو کې نوميالی افغاني جرنيل و، نادر چې پر دغه سرغړ او افسر ډاډ نه شو کړای، نوروند يې کړ، همدا راز له ذوالفقار خان څخه هم چې ياد سړی و ډېر

(۱) مجمل ۱۴-۱۵ مخونه.

(۲) مجمل ۴۲ مخ.

دارېده، خو دا چې هند ته يې تگ په مخکې و، هغه ته يې تنخوا او جاگير وټاکل او په مازندران کې يې مېشت کړه، احمدشاه هم اوس مهال له ورور سره وڅوڅېد او ددوي کاروان د ۱۱۵۱ کال په پيل کې د پارس خواته لاړ.

نادرشاه د هند تر نيولو، افغانستان ته تر راستنېدو، د بخارا تر تگ او د خوارزم تر نيولو وروسته پر ۱۱۵۴ کال خوراسان ولايت ته راغی، دغه ځای ته د راتلو په ترڅ کې يې د هېواد مخور له هرې خوا هرکلي ته راغلل، په دغه لړ کې يو هم افغان احمدشاه و چې له مازندرانه د نادر ليدو ته راوړسېد. دا مهال احمدشاه شل کلن از مېلمې زلمی و، نادرشاه دې د افسرۍ وړ وبله او د خپلو افغاني بدرگه والو سرتهريو په ډله کې يې ومانه. نادرشاه چې د هند، بخارا او خوارزم په جگړو کې يې د افغانانو زور تيا ډېره خوښه شوې وه، تر هغې وروسته يې افغاني افسرانو او سرتهريو ته ځانگړي پاملرنه کوله، د نادرشاه ددغې پاملرنې له امله احمدشاه وکړای شول چې د دندو په سمبالولو کې خپله وړتيا وښيي، خو تر اوسه لا احمدشاه يو افسر و او د ټولو افغاني سرتهريو کوماندان هماغه نور محمد خان غلزي گڼل کېده. احمدشاه په لنډه موده کې وکړای شول چې د خپل ښه چلند او اخلاقو له امله د افغاني سرتهريو، په ځانگړې توگه د ابداليانو د ډاډ ودرناوي وړ شي. سربېره پر دې تيرني گډون او د پلار وروړ نامه هم په دې اړه اغېز لاره. بې اړنگه چې احمدشاه په داغستان وایروان کې د نادرشاه په جگړه يزو سفرونو کې په پوره مېړانه د پوځي دندو د سرته رسولو له پاره هڅې وکړې او له دې امله يې د نادر په دربار کې غوره ځای ونيو. شير محمد خان په داغستان کې د احمدشاه د تورې يادونه کوي. (۱)

احمدشاه د نادرشاه د واکمنۍ په وروستيو کې د هغه له نومياليو او ډاډمنو افسرانو څخه و او د نادر په بدرگه والو افغاني سرتهريو کې تر نور محمد خان غلزي (مير افغان) وروسته، لومړنی سړی گڼل کېده، ان تردې چې د نادرشاه د مړينې پر مهال، سربېره پر دې چې احمدشاه د ټولو افغاني ابداليو کڼو کونو کوماندان و، د اوزبکو سپاره کڼو کونه يې هم تر لاس لاندې وو.

احمدشاه له ۱۱۵۴ تر ۱۱۶۰ پورې شپږ کاله له نادرشاه سره په تگ راتگ کې

(۱) خورشيد، ۱۶۸ مخ.

يوځای و. ښايي دا و منو چې د هېواد مشري په اړه د احمدشاه د پوهې يوه برخه د هماغو ورځو پايله ده چې دا ټکي د دواړو لويو پاچاهانو په ځينو سياسي او پوځي چارو کې په پرتليز ډول ليدل کېږي. هغه څه چې د دغو دواړو ترمنځ توپير جوړوي دا دی چې نادرشاه تر هغو ټولو ارزښتمنو خدمتونو وروسته چې د پارس له پاره يې وکړل، له بده مرغه يې د ملت په زړه کې خپل گرانښت او لويوالي د ژوندانه تر پايه ونه ساتلای شو، خو احمدشاه خپل ملت ته د څرگندو خدمتونو له امله وکړای شول چې ان تر مړينې وروسته هم خپله مينه او گرانښت د هغه په زړه کې ژوندي وساتي.

شپاړسم خپرکی

احمد شاه خنګه د افغانستان پاچاه شو؟

څرګنده شوې چې نادر شاه د ژوندانه په وروستیو کې روغتیا یې او تا بایلله او د ېوې ناپامې او پر غز په ترڅ کې یې خپل ځای ناستی زلمې زوی «میرزا رضاقلي خان» وړوند کړ، تر دې وروسته پر له پسې غمونو او یو لړ خیانتونو چې په هغه هېواد کې روان وو، دده مزاج تر ېخاوه، ځکه یې د خلکو پر ځورولو پیل وکړ او په کوچنۍ ګناه یې لویه سزا ورکوله. وګړي د هغه له مصادرو، رېږولو او بې شمېره وژلو نه پوزې ته راغلل او وسله وال پاڅون یې پیل کړ. شېروان، تبریز و استرآباد یو پر بل پسې سرغړاو شول. دغو خوځښتونو د نادر پر غز نور هم اوړنی کړ او چې له خپل آرتا توپي او پلازمینې خوراسان ته تلو؛ په لار کې یې د وګړو له کوپړیو غونډۍ جوړې کړې، سربېره پر دې یې وغوښتل چې خپل زامن نصرالله خان و امام قلي خان تر څار لاندې نادري کلات ته ولېږي چې خلک یې د وراره میرزا علي قلي خان غونډې، د ده پر وړاندې ونه پاروي او ورپسې لوي پارسي مشران او چارواکي چې د خپل سیاست مخالف یې ګڼل؛ له منځه یوسي. نادر خپل دغه هوډ د ځانګړیو پرېکړو په غونډه کې له خپلو باوري سړیو او لویو افغاني مشرانو، لکه نور محمد خان غلزي، احمد خان ابدالي (احمد شاه) او نورو سره چې ده ته د بښي لاس غونډې وو؛ څرګند او غوښتل یې چې ددوي په لاس یې پلي کړي، خود نادر

پارسي دښمنان چې دارن او په کمين کې وو، له دې غوندې نه خبر او د ځان له وېرې يې د هغه وژلو ته ملا وتړله. په پای کې دغه نومبالي پاچاه د ۱۱۶۰ سپوږميو کال د جمادى الاخر پر ۱۱ د يکشنبې پر شپه «خوشان» ته نژدې د «فتح آباد» په استوگنځي کې د محمد خان کاجار، موسى افشار، خواجه بهگ افشار، صالح قرقلوي او نورو اويا افسرانو له خوا ووژل شو. د پارس اوږدو هم د نادر د کاله او خوندېنو د لوتلو له پاره له ځايه وخوځېد، خو افغان احمدشاه د دغه خبر تر اخيستو وروسته له افغاني سپرو ټولگيو سره د نادرشاه د کاله ساتلو له پاره پوځي لارې چارې ونيوې او سمدلاسه د افغاني ځواکونو د کوماندان نورمحمد خان (ميرافغان) له خوا د غلزيو او اوزبکو په ټوليزو پياوړي شو.

پارسيانو جگړه ونه کړه او سرسري سمون منځته راغی. سهار د نادرشاه د ماندينې له خوا احمدشاه ته د هغه د مړنې ملاتړ له امله ځينې ډالۍ وروليږل شوې چې په هغو کې يو هم نومبالي الماس (کوه نور) و. (۱۱)

احمدشاه چې د افغانستان له پاره يې ستر آرمان لاره، پرته له دې چې نور د پارس په کورنيو چارو کې لگيا شي، له کوماندانان نورمحمد خان او ټولو افغاني ټولگيو سره د هرات له لارې کندهار ته وخوځېد، خو له بده مرغه چې د نادرشاه ماندينه (ملکه) او

(۱۱) نن هم «کوه نور» د نړۍ له لسو پېنځلسو نومباليو الماسونو څخه دی، سره له دې چې دا تيره د تاريخ له مخې د هندوستان ده، خو تر ډېره ځايه نړۍ ته افغانانو ورپېژندلې، مانا دا چې د هند شاهنشاه علاؤالدين افغاني خلجي د ۷۰۹ کال په جگړه کې پر «مالوا» بری وموند او د هغه د نورو زېرمو په لړ کې يې «کوه نور» هم ترې واخيست، تر دې وروسته تر لسمه هجري پېړۍ پورې نوموړې تيره د هند د افغاني پاچاهانو په لاس کې وه، وروسته چې «بابر» هندوستان ونيو، دا تيره يې د افغان لودي پاچاهانو له خوندېنو څخه تر لاسه کړه. بابر هم خپل زوی «همايون» ته وېبله. بابري کورنۍ دا تيره تر دوولسمه هجري پېړۍ پورې وساتله خو د نادرشاه د يرغل له امله يې له لاسه ووت. د نادر تر مړينې وروسته کوه نور د احمدشاه لاس ته ورغی، احمدشاه ته دومره پر زړه پورې نه و او په خوندېنه کې وساتل شو، خو د تيمورشاه ته ډېر خوښېده او پرې يې مټ يې تړه. زمانشاه چې کوه نور خپل ځای ناستي ته وسپاره دروند والی يې ۳/۸/۷۹۳ قيراطه و. شاه شجاع د پوه اروپايي په لاس کوه نور وتړوه او ان چې د افغانستان پلاز و جوغه يې هم پرېښوده او په پنجاب کې استوگن و، دا ارزښتمنه تيره ورسره وه. دا د افغانستان له شتمنيو سره د شاه شجاع پوه ناپامي وه. په هر ډول، د پنجاب واکمن رنجيت سنگ د ۱۲۲۸ کال د جمادى الثاني په پيل کې له شاه شجاع نه کوه نور په سپکاوي واخيست، خو د هغه کورنۍ ته هم پاتې نه شو او د هند د نايب الحکومه «لارډ دالهورې» له خوا پر ۱۲۶۳ کال په لندن کې ملکې «ويکټوريا» ته ډالۍ شو. کوه نور په لندن کې تر بيا تړونې وروسته ۱۶/۱ قيراطه پاتې او تر اوسه د بریتانيا د سلطنتي کورنۍ په گانو کې شمېرل کېږي.

کورنی د احمدشاه تر خوځېدو وروسته له ناوړه برخلیک سره مخامخ شوي.

احمدشاه له هراته د تېرېدو په ترڅ کې هېڅ داسې ونه ښوده چې له پارسي واکمنو سره کار لري او د ۱۱۶۰ کال په رجب کې له گردو افغاني ځواکونو سره يو ځای کېنډه اړته راغی، د لارې په اوږدو کې د پخوا په څېر لوی مشري د نور محمد خان غلزي وه او ښار ته له راتګ سره سم يې نورو افغاني مشرانو ته د افغانستان له پاره د پاچاه ټاکلو وړانديځ وکړ. دا ټکی چې ملي غوښتنه وه ژر ومنل شوه او سمدلاسه افغاني مشران راولېدل شول او ارزښتمنه جرګه جوړه شوه. احمدشاه هڅه کړه چې تر پاچاه ټاکنه پورې، افغان پوځي ځواک چې نېژدې شپاړس زره تنه وو، سره بېل نه شي.

څه موده وروسته د «شیر سرخ» په زیارت کې افغاني جرګه جوړه او پر اړوند سکالو خبرې پیل شوې. د شیر سرخ زیارت چې د نادر آباد پوځي چاوڼۍ په منځ کې د ښار پر شمالي دېوال پورې نښتی د یوه ناپېژندل شوي روحاني سړي گوردی. څو نه پوهیږو چې هاغه مهال يې څه ډول بڼه او ودانۍ لرله، ځکه چې اوسنۍ ودانۍ يې (پېنځم انځور) یوه اته اړخیزه گومبزه ده چې د احمدشاه دلمسی (د شاه محمود ماندينه) له خوا د احمدشاه تر مړینې (۳۵) کاله وروسته، په افغاني ډول اوډېره ساده گۍ له پخو خښتو نه جوړه شوې ده. ^(۱) کېدی شي چې دا ودانۍ تر څو کلو وروسته د نادر آباد د چاوڼۍ یوازېنۍ نښه وګڼل شي، ځکه چې چاوڼۍ د اورښت و لمر وړانگو له امله پر دغه لنډه ځمکه د ویجاړېدو په درشل کې ده خو زیارت به درو حانیت د نامه تر سیوري لاندې ډېر؛ کلونه روغ پاتې وي.

د شیر سرخ جرګو ډېرې ورځې ونيوې او اته جرګې تر ډېرو خبرو وروسته يې پایلې شوې، ځکه چې په هغو کې د نورو جرګو په توپیر د خوښو ډېرښت په پام کې نه و او پر یوه ټکي د ټولو پرېکړې ته اړتیا وه، ټکی ارزښتمن او اندونه بېلابېل وو ځکه نو غوڅه پرېکړه ستونزمنه وه. د جرګې لویو غړيو، لکه: «د نادر شاه د بدره گه والو افغاني ځواکونو کوماندان د پوپلزيو مشر نور محمد خان غلزي (میرافغان) د اسحق زيو مشر موسی خان، د نورزيو مشر نصر الله خان، حاجي جمال خان بارکزي او نورود تېرنۍ سيالۍ او بېوالي له کبله د یوه بل پاچاهي منلای نه شوه، لکه نور محمد خان غلزي چې د جرګې مشر گڼل کېدلو ځان يې د شخصي او کورنۍ سابقې له مخې د پاچاهۍ وړ گانه، سره له دې چې د ځان ټاکنې له پاره يې ډېرې هڅې وکړې خو پاتې راغی، غوندې د هغه

(۱) پر ډبرليک يې دغه پارسي ليکنه لوستل کوي: «بعون و عنايت الله تعالى وقف فی سبيل الله بر مزار فیض

آثار شیر سرخ، از طرف نواب مستطاب معلى القاب (والده، عصمت نشان) شهزاده کامران... گردیده

استه... چهارشنبه ۱۴ ذی القعدة ۱۲۲۱»

بزمه هزار شیر مرغ حمار انتخاب
احمد شاه دبه یاد شاهی

Digitized by Google

تريخ مزاج دد پاچاهي وړونه باله. په رېښتيا هم ښه يې ويلې هغه څوک چې پر خپلو اعصابو حکومت نه شي کړای، پر خلکو به حکومت ونه کړای شي.

هغه چا چې د جرگې په ټولو غونډو کې د ځان په اړه هيڅ ونه ويل، يو او هغه هم «احمدشاه» و خو په نهمه ناسته کې د غونډې يوه غړي د لومړي ځل له پاره احمدشاه سدوزي د ښو اخلاقو او څرگندې کار پوهې له امله د پاچاهي وړ وگانه او د هغه ټاکنې په اړه يې وړانديځ وکړ، دغه سړی د استاد لايخوارزوي صابر شاه کابلي^(۱) و چې د تصوف د لاروي په توگه د ټولو کندهار يو مشرانود درناوي وړ و.

دده ناپېيلی وړانديځ نه يوازې دا چې د شخړې او لاسخې لامل نه شو، لا يې د غونډې لوی مشران دې ته ځير کړل چې احمدشاه د کوچنۍ کورنۍ دی او د لويانو پر وړاندې به خپلسری واکمن نه شي، په دې توگه تر لږ خبرو وروسته د غونډې برخوالو د احمدشاه ټاکنه ومنله او په پای کې احمدشاه سدوزي د افغانستان پاچاه او د شير سرخ ملي جرگه چې ارزښتمن تاريخي کاري يې بشپړ کړی و، پای شوه. احمدشاه له جرگې نه د افغانستان د پاچاه په توگه راووت؛ د خلکو لور پېنو او پېرزوينو ته يې ځواب وایه او د سروزرو جوغي ته ورته غنم ووی يې پر سر ولاړ و. «کتلی شئ: شپږم انځور» دغه طبعي او تاريخي جوغه، د ټاکنې په هماغه غونډه کې د احمدشاه د لومړني ټاکنې «صابر شاه» له خوا د ښکمرغۍ په هيله د هغه د خولې پر څنډه تومبل شوې وه، دا تاريخي پېښه د ۱۱۶۰ هـ پر شوال چې د ۱۷۴۷ له اکتوبر سره سمون لري، منځته راغله، مانا دا چې تاريخ ليکونکيو د نادر شاه وژل او د احمدشاه پلاژناستی د ۱۷۴۷ زېږدي کال په جون او اکتوبر کې ښولي او موږ پوهېږو چې د ۱۱۶۰ کال پيل (د محرم لومړی) د ۱۷۷۴ د جنوري له ۱۳ سره سمون لري، نو جون او اکتوبر مياشتې د نوموړي کال له جمادى الاخر (د نادر شاه وژل کېدونکې) او شوال (د احمدشاه پلاژناستی) سره سمون لري.

اوس به دغه (۲۵) کلن زلی چې د پېښو لړۍ د يوه لوړو ځور ليدلي هېواد د چارو په سر کې وټاکه؛ ووينو چې د افغانستان د هېواد و ملت له پاره يې څه ډول خدمتونه سرته رسولي دي، خودده د کړود ارزښت پېژندنې له پاره غوره گڼم چې تر احمدشاه د مخه د افغانستان پر اوتالنده رڼا واچول شي، چې د پرتلې تله د تاريخي پېښو د يوې سترې اړتيا په توگه له لاسه ونه وځي.

(۱) منشي غلام حسين، سير المتاخرين، د لکنهو چاپ.

دشمن سرخ

اولسم خپرکی

تر احمد شاه وړاندې افغانستان

افغانستان په سهېلي اسيا کې يو لوي هېواد دی. د بتليموس له «آرياکا» يا «جیحون» څخه د عمان تر سمندره او د لرغونې «اپارتيا» له ولايتونو او «سکاستين» يا خوراسان او سيستانه د «ايندوس» تر سيند پورې غځېدلی چې د گاونډيو آريايي ملتونو په پرتله تاريخي ارزښت او لرغونوالی لري. (۱)

افغانستان د هندو اروپا څانگو د خوځېدونو منځی دی چې د سيحون و جیحون له غاړو تر اتلانتیک سمندر پورې خوځېدلي او د گاونډيو آريايي ملتونو پر ژبو، دين، سياست او صنعت يې اغېز ښيندلی او تر اسلام څو پېړۍ د مخه يې په ماوراءالنهر، پارس او د هندوستان په سيمو کې لوی لاس لاره.

افغانستان يا لرغوني باختريان و اسلامي خوراسان د هند و ايران د ژبو، دين او دودونو سرچينه ده. د مسيح تر زوکړې څو پېړۍ د مخه يې پارس ته د زرتشتي دين زېږی ورکړی او تر پېنځمې زېږدي پېړۍ پورې يې د يوناني او تخاري دولتونو په پېر کې د ماوراءالنهر، کاشغر، ختن او هندوستان پر هېوادونو واکمني کړې.

(۱) کتلی ش: (لس تاريخي ليکنې) د «افغانستان ونگاهي به تاريخ آن» تر سرليک لاندې د کمترین ليکنه د کابل مجلې د لومړي کال په گڼو کې، د کابل چاپ. ۱۳۱۰-۱۳۱۱ لمريز کال. همدا راز د «تاريخچه» مختصر افغانستان، زما ليکنه، په لومړنۍ کابل کالنی کې، ۱۳۱۱ لمريز.

همداراز د اسلام په پېر کې د صفاري سامان، غزنوي سامانېاو غوري پاچاهانو له مهاله تر تیموریانو او ابدالیانو پورې پر ماوراءالنهر، پارس و هندوستان په بېلابېلو، مهالونو او ځایونو کې واکمن و.

افغانستان باختري او اسلامي مدنیتونه لرل او د اویستاله مهاله یې تر یوه پېړۍ پورې د ختیزواریایانو په تاریخ او اسطورو کې ستره ونډه ده.

د یامار، رستم، زرتشت، اویستا، ښکلي بخدي، ویشناسب، کنېشکا، برمک، سامان، صفار، محمود و شهاب الدین نومونه د ابونصر، ابن سینا، ابوریحان، مولوي جلال الدین بلخي او په لسگونو داسې نورو له نومونو سره، همداراز له افغانستان په ځانگړې توگه له ختیزو ولايتونو، شمال او کابلستان (تر اسلام د مخه) «خخه لاس ته راغلې ښې، لکه: ودانۍ، بوتان، انځورونه، پیسې او داسې نور، د اسلامي پېر د ودانیو ښې او گڼ شمېر صنایع، لکه: زرگندلي انځورونه، میناتورې، خاتم کاري،^(۱) ترکاني، انځوریزې وسلې جوړونې او داسې نور د افغانستان د تېرو ویاړلیو ورځود یادگار په توگه پاتې دي.

سربېره پردې، افغانستان سترې تاریخي ناخوالې لیدلي، مانا دا چې لا د زرتشت و باختري دولت یوه پېړۍ تېره شوې نه وه چې په شپږمه مخزېږدي پېړۍ کې هخامنشیانو پر افغانستان راودانگل، سره له هغې چې نومیالي «کوروش» د افغانستان د لویدیزو ساتونکیو (د سیستان سکایان) پر وړاندې خپله کوپړۍ بایله خو په هېواد کې د هغوی پوځي او سیاسي واکمني وغځېده. دا مهال افغانستان وڅپېد او په باج مننه اړ شو خو د پارس غوندې د هخامنشي مدنیت «چې لا اوم و» تر اغېز لاندې رانه غی.

هخامنشیان د ماکیدوني سکندر «څلورمه مخزېږدي پېړۍ» له یرغله و ټېټېدل او د افغانستان ور یې د هغوی پر مخ پرانیستی پرېښوو.

یونانیانو په ډېره مېړنه، ژوبله هېواد ونيو، خو ژر په افغانواله کې ورنگېدل او د باختري صنایعو سرچینه او د یوه برویال دولت بنسټ اېښوونکي شول. پر شپږمه مسیحي پېړۍ د افغانستان دویمه ویجاړي پیل شوه، ساسانیانو له

(۱) هغه لرگین لوبې چې د پیل داړو، هېوکیو، وسپنې، بالرگي په توتو ښکلي شوې وي. (ژباړن).

تورکستاني تورکانو سره د افغانستان ږنگولو او وېشلو تړون وټاړه؛ بدخشان او کتغن يې هغوي ته پرېښوو او مزار، مرو او هرات يې خپله واخيستل. کېدی شي چې «نوشیروان» به په دغه سياسي تېروتنه کې چې پردی توکم يې د افغاني آريايانو هېواد ته راننوست او مرسته يې ورسره وکړه؛ گرم نه و، ځکه هاغه مهال افغاني هياتله دولت چې پر پارس يې بريدونه کول؛ لويه يې او کلکه دښمني يې ورسره کوله، په خپله يو بل دښمن گڼل کېده.

محمود غزنوي هم چې ډېر پوه او سياسي پاچاه و، داسې تېروتنې دی؛ په خوراسان ولايت کې يې خوزره تورکمن شپانه پوولو ته پرېښوول. همدا تورکمن وو چې په پای کې يې دده د کول د ولت وپرغاوه او د افغانستان د شمالي ولايتونو پرنيولو سربېره يې پارس هم ونيو. تر هغې چې دوي له افغانستان وپارس سره د گډېدو په ترڅ کې روږدېدل، نوموړيو مدني هېوادو ته يې ډېر تاوان ورواړاوه.

پر افغاني تخارستان باندې د تورکانو تر واکمنېدو وروسته، چينيان هم وپارېدل او پر اوومه زېږدي پېړۍ هغه ولايت ته راننوتل. افغانستان په دغه پېر کې له بهرنيانو نه ډېر تاوانونه وليدل او له ساساني تمدنه يې چې تر لويه يې مصنوعي بڼه لرله هم دومره گټه وانه خيسته.

همدا چې اسلام راڅرگند او عربو نيونې پيل کړې، ساساني يزدگرد د داريوش غوندي له لويديزې جبهې نه وتښتېد او عربان يې د افغانستان ترمنځ او ماوراءالنهر پورې را پرېښوول، خو افغانستان د اسلام په پېر کې نوي ژوندانه ته ورننوت؛ ابو مسلم خراساني او بلخي برمکي کورنۍ د عربو سياسي رژيم واراوه؛ عربي پوهه يې پر منځ بوتله؛ پر درېيمه اسلامي پېړۍ د هرات ظاهري حکومت خپلواکي غوښتنه پيل کړه او افغاني صفاريانو په هماغه پېړۍ کې دا هيله وغځوله، ان تردې چې د ټولو مسلمانو آريايانو د خپلواکۍ بنسټ يې کېښوو. له همدغه امله يعقوب سيستاني ته «د افغانستان د اسلامي پېر رستم» ويلی شو.

تر دې وروسته د بلخ له افغاني ساماني پاچاهانو نه نهولې د قطب الدين خوارزم شاه تر پرځېدو او د مغولو تر څرگندېدو پورې، افغانستان د پرمختگ و تمدن پر لیکه لاړ او خپل بايللی لرغونی سياسي برم و مدنيت يې په نوې بڼه راژوندی کړ. همدا مهال و چې

هندوستان تر څو پېړيو پورې د افغانستان دويم سياسي، ادبي او مدني منځی شو. (۱)
د افغانستان درېيمه توره اوډاروونکې ويجاړتيا د چنگېز (اوومه اسلامي پېړۍ)
له تاراکه پيل اوډگود تيمور (اتمده اسلامي پېړۍ) له مړينې سره پای ته رسې.

د تيمور لړۍ د خپلې وړتيا له مخې په افغانواله کې ورنګېدل او له دې خاورې او
اوبو (هېواد) سره يې زړه وتاړه. دوی د جغتايانو پر توپير په افغانستان کې پلازمېنه
جوړه کړه ځکه خو تر سلو کلو پورې افغانستان وکړای شول چې دمغولو ويجاړونې
ورغاوي، خو له بده مرغه پر لسمه اسلامي پېړۍ د افغانستان څلورمه ويجاړونه پيل او
پارسي صفويانو د ماوراءالنهر له اوزبکو سره افغانستان لوتلو ته لاسونه رااوږده کړل،
دوي د افغانستان وېشلو له پاره د نوشيروان او تورکي خاقان هماغه تگلار پلې کړه خو
توپير يې دا و چې هماغه مهال يې يوځای اوډامهال يې په سيالي سره دغه کار پرمخ
بوت، همدا وه چې يوځل بيا د افغانستان ورنګېدل و وېشل پيل شول.

دا مهال بابر گورګاني ته د هند هيله ودرېده او د هند د افغاني دولت تر مات، لو
وروسته يې د هېواد ختيزې سيمې له ځان سره کړې، لکه څه رنگه چې اوزبکو او
صفويانو هم شمالي او لويديزې سيمې نيکېلې وې.

افغانان د دې څلورمې ويجاړتيا په بهير کې چې له لسمې تر دوولسمې پېړۍ پورې
اوږده شوه، وزگار کېنه ناستل او د پردیود شړلو او خپلواکۍ گټلو له پاره يې ډېرې هڅې
وکړې. سره له دې چې په ختيزه جبهه کې د هند د بابري دولت پر وړاندې د ملت بلهاريو
او جهاد پری ونه موند، خو په لويديز کې د پارسي صفويانو پر وړاندې ملي مشران
بريالي شول. د دغه تاريخي داستان اتل هماغه نوميالی افغان مېر «ميرويس نيکه»
دی چې زوی يې «مير محمود» پارس ونيو، خولا د ميروس نيکه «کتلی شې: اووم
انځور، د ميرويس زيارت) او شاه محمود له مړينې څو کاله تېر شوي نه وو او
افغانستان لا په دننه کې د سياسي واکمنۍ پريووالي بريالی شوی نه و، چې د تاريخ
پانې واوښتې او نادر شاه خراساني راڅرګند شو. د نادر شاه تر مړينې وروسته يې په نېول
شويو هېوادو کې پاڅونونه او تېر مشري پيل شوه. پارسيانو تر لسو کلو پورې هېوادنۍ

(۱) کتلی شې: د کمترین نه تاريخي ليکنې، د «افغان در هندوستان» تر سرليک لاندې، د کابل مجلې د دويم
کال په گڼو کې، ۱۲-۱۳۱۱ لمريز کال.

امنيت او د سياسي واكمنۍ يووالی ټينگ نه كړی شو، دا گواښ افغانستان ته ډېر مخامخ و، ځكه چې د افغانستان ملت د ونډيزو سياليو له امله شنلی؛ د پردیود واكمنۍ له امله ناهیلی او كركجن او د شتمنۍ له پلوه بې وزلی و، ملي مشرانو، خانانو او روحانيونو هم د ملت ډېره برخه چې پر كرهڼه خاړوي روزنه او څه هم په ښارونو كې په سوداگرۍ او لاسي كارونو بوخت وو، د خپلو وړو توکيزو گټو له پاره كارول. د هېواد په شمالي سيمو كې د بخارا د جنېدي واكمنو پټې سياسي لومې غځېدلې وې؛ په لويديزو برخو كې نادري واكمنو ځانگړې خپلواكې غوښتنې او په ختيزو څنډو كې هندي واكمنو يو ځل بيا له هندوستان سره د يو ځای كېدو بنسټ كېښوو.

په دغسې او تاكې افغانستان يوه ځواكمن مټ، ټينگ هوډ او رانه اند ته اړ و چې دا ناخوالې لرې، ملي او سياسي يووالی راژوندي او افغانستان يو ځل بيا د ختيځ هېوادونو پر ليكه ودروي چې په دې توگه د ميرويس نيكه نابشپړه تگلار بشپړه شي. داسې سړي احمدشاه و چې په دې ارزښتناكه شېبه كې يې ستر خدمت وكړ او خپل ځانگړی او ټولنيز ارزښت يې وځلاوه.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

مقبرہ میردیس کوہ کراچی
قندھار

اتلسم خپرکی

د احمد شاه اداري وړتيا

احمد شاه چې د افغانستان د سلطنت پر پلاز کهناست، یو جگړه لیدلی او از مېلی سیاسي سړی و، هغه په افغاني اروا او تاریخ پوه او د کورنیو شخړو له امله د ملت د ټولنیز بنسټ کمزورتیا ته څیرو.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

احمد شاه پوهېده چې که د یوه هوښیار مشر تر لارښوونه لاندې ملت سره یوشي، بیا به یې نړۍ ته تاریخي برم وځلېږي، ځکه یې له یوې خوا د کورنیو شخړو د هواري «په ځانگړې توگه د ابدالیو او غلزیو کورنی لانجې ته چې میراثي بڼه یې موندلې وه» پام شو او له بلې خوا یې پر حکومت باندې د ملت د ډاډ منېدو هڅې پیل کړې. احمد شاه زیار وکېښ چې د افغانستان وگړي وپوهوي چې دوی سره وروڼه؛ په گټه او تاوان او د حکومت په چارو کې سره گډ دي، له همدغه امله یې په پلازمېنه کې د افغاني قامونو د مشرانو یوه تلپاتې جرگه جوړه او په ټولو ارزښتمنو هېوادنیو چارو کې یې له هغوی سره سلا او پوښتنه کوله.

احمد شاه به چې یو ستر کار پیل او، نو د مخه به یې د لویو افغاني قامونو په اند ځان پوهاوه او هڅه یې کوله چې هغوی په خپله پرېکړه کې راگډ کړي، په دې توگه یې د افغاني مشرانو د جرگې گډه پرېکړه تر لاسه کوله، نو هغه کارونه چې ده وکړل د ملت خوښ وو او خنډ په کې نه پېښېده. همدا راز د ملت مشران د احمد شاه ملکي کارکوونکي او پوځي چارواکي وو چې په جگړه یزو خوځښتونو کې یې د خپلو قامونو له

نیم پوځي سرتېريو سرد یوځای دده ملاتړ کاوه. دا هماغه دود دی چې «مېلسن» د مبالغې په بڼه «فیوډالي جوړښت» تېرواكي «گڼلی دی.

احمدشاه د افغانستان له ملت سره په داسې شېبه کې مخامخ شو چې د گروهې او دین پریووالي سرپرته د گټو له پلوه سربېل و خود فطرت او ملي ځانگړتیا و له پلوه دخپواکۍ، ویاړ او د اقتصادي کمزورتیا له امله د شتمنۍ غوښتونکي و او لایې پر زړه د هوتکي پېروښوونکي باد لگېده، ځکه نو یوه ښه لارښود ته سترگې پر لارښکار بډه. هر قام و ملت د هغه څه د لاس ته راوړلو له پاره چې نه یې لري چمتو وي او وړ شېبې څاري. احمدشاه هم د لارښوونې دغه دنده ومنله او هماغه وړ شېبې یې افغاني ټولنې ته رامنځته کړې. په رېښتیا چې ده دا چارې په ښه توگه ترسره کړای شوې.

احمدشاه له قام سره د لومړیو لیدنو په ترڅ کې د یوه از مېيلي سیاست پوه غوندې چې وگړنې ځان غوښتنې دخپلې تگلارې له پاره کاروي، د افغانانو توره، ویاړ غوښتنه، خپلواکپاله، واکمني او گټه خوښونه راوپاروله او د اسلامي هېواد ساتنه، د مذهب له دښمنانو سره جگړه او له بډایو هېوادو څخه د شتمنیو د اخیستلو ټکي یې وړاندې کړل، په دې توگه یې د ټول ملت نغښتی او ویده مانیز ځواک راوینښ او پر یوه لوري وخوځاوه. (۱)

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

(۱) هاغه مهال افغاني ټولنه له دغو پوړونو رغېدلې وه: د آمرانو او مامورینو پوړ، د خانانو او سیمه یزو مشرانو پوړ، د روحانیونو پوړ (ملایان، شیخان، سادات) د سوداگرو پوړ، د کروندگرو پوړ، د صنعتگرو او کسبگرو پوړ، د شپڼو او کوچیانو پوړ او د پریوتیو پوړ (چېراسیان، بسوزلي او نور). سره له دې چې په افغانستان کې دا پوړونه له پخوا راهیسې وو او د خپلو دندو او کارونو د بدلولو واک یې لاره خوبیا هم ډیر لږ لیدل شوی چې یو سړی دې دخپل پلار پوړ پرېږدي او بل ته دې واوړي، په دوی کې تر شاهي کورنۍ او آمرانو وروسته لوړ رتبه ملکي او پوځي چارواکي لومړنۍ پوړ و او روحانیون و سیمه یز لوی خانان پر دویمه کرتبه سم ورسره تلل. سوداگر او ځمکه وال درېیم پوړ او نور پوړونه تر هغوی ټیټ وو، خو روحانیونو په نوموړو پوړونو کې بله وړتیا هم لرله او هغه دا چې تر ډېره شتمن او له دولتي مالیه او پوځي بېگارونه گوښه وو. همداراز یې هر کال له دولت نه د «مستمرې» په نامه تنخوا او له وگړیو نه «نذر» هم اخیسته؛ رسمی دربارونو ته بلل کېدل او د کرکېلې، ویالې کېندلو او داسې نورو پر مهال د وگړیو له خوا وړیا مرسته هم ورسره کېده او دولتي چارواکې او خانانو یې سپارښتنې په خورا درناوي منلې خو خدای ښه پوهېږي چې د وگړیو دا مرستې او وړیا کارونه په خوښه وو که په ناخوښه او یا هم دا سپارښتنې حق وې که ناحق؟ کروندگر او ټیټ پوړونه په پرله پسې ډول د واکمنو، روحانیونو او خانانو تر بېگار لاندې گڼل کېدل، یوازې شپانه کوچیان چې ټاکلی کور یې نه لاره د بېگار له جغه لرې وو، ځکه یې کلیوال او ښاري ژوند خوښ نه کړ چې پابخور یې ترننه هم لیدل کوی.

د لویو هیلو بشپړاوی ټولنیزه پارونه غواړي. د پیاوړي ملي ځواک جوړېدو او د پرله پسې جنگونو پیل یوځل بیا د افغانستان ملت پټ ځواک راوینښ او په پای کې یې پر پرديو د افغان توکم د برم و لوړتیا گروهه غښتلې کړه.

احمدشاه تر جگړو او بریو وروسته په نیول شویو سیمو کې د افغان ملتوالي د کړۍ خپرولو ته ملا وتړله چې ورځ پر ورځ لویه هم شوه. احمدشاه نیاو او سلاد خپلو کارونو بنسټ باله: له دې لارې یې ټولنیز باور و ملاتړ تر لاسه کړ او په مینه او ډاډ یې د خپلو کارمنو او چارواکیو زړونه خپل کړل. سره له دې، احمدشاه د دې تگلارې د سرغړونکیو پر وړاندې سخت سړی او کلکزی سړی هم و چې بې لارې یې په زور لارې ته راوستل.

تر دغه ځایه مو ولیدل چې احمدشاه په ښه ډول وکړای شول چې له ملي او تا او هغې وړتیا نه چې د فطري غوښتنو او پخوانیو پېښو له امله منځته راغلې وه، د هېوادنۍ لوړتیا له پاره گټه واخلي. همدغه د پېژندنې او کارونې متره، سترې بریاوې، د کورنیو چارو سمون او دده ځانگړي اوچت اخلاق په گډه د دې لامل شول چې واره افغاني پرگنې پر دده بشپړ ډاډ و وېسا ولري، بده نه ده چې دلته پر احمدشاه باندې د ملت د نرو او ښځود باور لرلود بېلگې په توگه یو کوچنی داستان وړاندې کړو، کندهاریان وايي:

یوځل د هندوستان له پوځي یانه څخه د احمدشاه تر راستنېدو وروسته د اوسني کندهار ښار شمال ختیز لوري ته پېنځه میله لرې «دامان» نومی ځای دده د اوردواډه شوه. د شپې له خوا یوه سرتیري اډه خوشې کړه او د خپل کوماندان له خبرولو پرته د خپل کلي خواته چې د احمدشاه له چاونۍ نه دویمره لرې نه و، و خوځېد او د خپلې مېرمنې «اینو» لیدو ته ورغی، خو همدا چې مېرمن یې وپوهېده چې مېړه یې په تېښته د احمدشاه رکاب پرې اېښی، لوړه یې وکړه چې کاله ته یې پرې نه ږدي او ورته ویي ویل شرم دي چې احمدشاه بابا لا خپل انگر ته ننوتی نه وي، سرتېری یې خپل کاله ته راشي. سرتېری ستنېدو ته اړ او اډې ته له ورننوتو سره سم د څارن له خوا ونیول شو، سهار دا پېښه د ساتونکیو افسر ته ورسیده، سرتېری یې خوشې کړ خو کیسه ټکی پر ټکي د احمدشا تر درباره واورول شوه، احمدشاه د دغې افغاني مېرمنې په مېړانه خورا خوښ او دداسې روزنې د هڅونې په پار یې هغه کاریز چې د همدغه کلي تر څنگ بهېده، دې ته ور ویاښه. دا کاریز تر ننه شته او «اینو کاریز» نومېږي.

دغه سیمه یزه کیسه چې بهلگې یې خورادې پرې دي پر احمدشاه باندې د پرگنود لورېښې ښه خرگندويي کوي:

لکه و مو چې ویل احمدشاه د ملي او سیاسي یووالي، د افغاني ملتوالي د کړی پراخېدو او کورنیو شخړو د لرې کولو له پاره بې ساري هڅې وکړې او د یوه پیاوړي اوردو او لښکر غځونو له لارې یې د تاریخي لوړتیا غوښتنې هیلې د ملت په چوکاټ کې سمبال کړې. همدا راز یې په افغانستان کې ځواکمن دولت جوړ کړ او رېښتیني چارواکي او تکړه افسران یې وروزل. په ډاگه ویلای شو چې احمدشاه د تکړه کارپوهانو په ټاکنه کې ښه وړتیا لرله او دخپل اخلاقي ځواک او غوڅو پرېکړو د اغېز له لارې د اوردو د ټینګښت، اطاعت وبلهارۍ لامل شو.

احمدشاه په دولتي چارو کې د چارواکیو وړتیا او پرهغوی باور بنسټیز توکي ګڼل او تر ډېره چارواکي او کارکونکي د ژوندانه تر پایه پر رسمي چارو پاتې کېدل. سرېره پر دې احمدشاه ټولې دولتي چارې د یوې سترې او پټې کړۍ په مرسته څارلې او پرسزا او ستاینه یې لاس نه نیوه، همدا هڅې وې چې ده له ستلجه تر خراسان و سیستانه او له آمو تر عمانه د افغانستان سیاسي او ملي یووالي بشپړ او میلیونونه افغان وګړي یې پر یوه ملي غولي راغونډ کړای شول.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

د افغانستان ملت هیڅکله هم د احمدشاه د فیلو پورې وړاندې خنډ نه شو؛ دده له غوښتنې سره سم پرمخ لاړ او زرګونو وګړي یې په نفوته پر ډګرونو خپلې وینې تویې کړې، دغه پهرزوینې او لورېښې وې چې پرته له کومې خپلاسې جوړونې او رسمي تشریفاتو ده ته (د افغان بابا) وویل شول.

یوه لوی افغان دغه لوی افغان داسې ستایلی دی:

«... وکان هذا السلطان العظيم الشأن (ای احمدشاه) من قبيلة السدوزائي وهي القبيلة التي... من اجل ذلك تمكنت محبته من قلوب رعاياه عموماً مع اختلافهم في الاجناس والمشارب ومن قلوب الافغانيين خصوصاً حتى انهم كانوا يعتقدون من المقربين الى الله ويعدونهم ابا للعموم الافغانيين ومن ثم لقبوه ببابا وهو الى الان يعرف عندهم بهذا اللقب اذ يدعونه احمدشاه بابا واستقر عرش ملكه وسلطنته على دعائم الثبات والتمكن ولكن لما كانت العلة الحقيقية لثبات الملك والسلطنة هي حكمة وتدبيره الخ»^(۱)

(۱) کتلی شې، د سید جمال الدین افغان «تتمة البيان»، ۶۸-۶۹ مخونه.

احمدشاه د بهرني سياست په اړه څير سړی و، له همدغه امله يې د جنگيالي او چمتو ملت او د توريالي او پياوړي اوږدو پر لرلو سربېره هم پر ماورالنهر يرغل ونه کړ او د جبحون پنځيز برید ته يې په درناوي وکتل. همدا راز يې پارس ته لاس ونه غځاوه او يوازي د خراسان و سينستان د ځمکو په بيا نيولو چې د افغانستان لرغونې او پنځيزې برخې وې؛ وسپېد.

که احمدشاه له ستلجه خوا پورېوتی هم دی، نو موخه يې د سند د سيمې ساتل وه، نه دا چې خپل غچ تر سره کړي يا هېواد ونه ونيسي.

لنډه دا چې احمدشاه له خپلې سياسي او پوځي پوهې او له ټول هغه برم و پرتم سره چې وېي گاته، که د هېواد د علمي، صنعتي او اقتصادي پرمختگ مهال لاس ته ورغلاي وای چې گانده يې په ډاډمنه توگه وڅاري او ټينگه يې کړي، نو د نړيوال تاريخ يو نوميالی پاچاه به گڼل شوی وای، خو موږ پوهېږو چې احمدشاه د خدای ورکړې وړتيا او پوهې تر سيوري لاندې او د خپلو پرله پسې هڅو او ټينگ هډو له امله په افغانستان کې سترې سياسي سمونې او مانيز بدلونونه تر سره او خپله دنده يې بشپړه کړه، تردې چې هغه د اتلسمې پېړۍ افغانستان د اخلاقي ځواک په وده کې خورا اغېزناک گڼلای شو، ځکه چې سياسي بدلونونه د مذهبي او ټولنو تيزو هغو په څېر د ټولنې په اروا کې نوې ودې ته اړتيا لري، نو په دې توگه احمدشاه يو بريالی پاچاه او تکړه سياست پوه و، نه يو انډيال فيلسوف.

درېيمه برخه

د احمد شاه هېوادنۍ چارې

هغه بنسټونه چې احمد شاه د افغانستان په ادارې، ملکي او پوځي چارو کې پر بهلا، بهلو مهالو او له جگړه یزو لښکر غځوونو نه د وزگار تیا په ترڅ کې ایښي، پر له پسې والی نه لري او ورو، ورو یې وده کړې خود هغې اودنې له پلوه چې په پام کې ده، دلته یې تر ټولو غوره یو پر بل پسې یادوو.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

نولسم خپرکی

د احمد شاه ملکي جوړښتونه

په پلازمېنه کې:

د احمد شاه د ادارې جوړښتونو (ملکي، پوځي) د پېژندلو له پاره د دوی سرچینې لرو: لومړی د هغه دولت د کار کوونکیو نومونه او د هغوی ځینې کړنې چې په ځغلنده توګه د تاریخ پریانو لیدل کېږي.

دویم په دې اړه د احمد شاه د پایڅوړد مهال ټولنیزې تاریخي نغوټې دي چې یاده کول و یا محمدزي؛ ځکه چې دوی هماغه د احمد شاه مهال جوړښتونه په لړ وده ټولیز

ساتلي دي. په دې توگه يې د احمدشاه له پېر سره پرتله، ددې څېړنې په ترڅ کې مرسته کوي.

په هر ډول مخکې تر هر څه بنيادي وپوهېږو چې د احمدشاه په بنسټيزو او اداري جوړښتونو کې هماغه هېښنده ځانگړتياوې شته چې د ډېرو اسلامي هېوادونو په څو پېرزو اداري جوړښتونو کې ليدل کېږي چې هغه هم د تاريخي او ملي دودونو، د عربود اداري ډول او د مغولو او تورکو د نښو او گړنو يو ډول گډون دی. همدا راز د احمدشاه د مامورينو رسمي نومونه دملي، عربي او تورکي گړنو له اوډنې څخه راوتلي وو چې ځينې يې تر چنگېزه پېر پخوا د ختيځ په اسلامي هېوادو کې دود وو. دا ټکي په گڼو اسلامي تاريخونو کې په څرگنده توگه ليدل کېږي. په دې توگه په افغانستان کې د احمدشاه ځينې دولتي ادارې يو تر بله اړيکي نه لري او يو شمېر سره ورته هم نه دي. گڼ شمېر اداري خپلواکي اوسيده پاچاه ته ځواب ويونکې وې. يو شمېر کوچنيو ادارو تر ډېره د ماليې پر وزارت اړه لرله. د ولايتونو ځينو ادارو هم له اړوند وزارتونو سره اړيکي نه لرل او مخامخ يې د سيمه يزو واکمنو تر لارښوونو لاندې کار کاوه. سره له دې چې دفاع وزارت له ملکي ادارو نه توپير لاره خوپه ډېرو چارو لکه: لگښتونو، تنځاگانو او لوبښو کې يې له ماليې وزارت او ملکي څانگو سره گډې خواوې وې.

د احمدشاه پرمهال څه بنديغ نه و چې يو سړی پر يوه مهال خودندي ولري، کټ مټ د پنځيز آرسرچپه چې يو شي پر يوه مهال دوه ځايونه نيولی نه شي، د احمدشاه چارواکيو کړای شول چې د مانا له مخې دا ناشونی کار کېدونکی زيات کړي. په دې توگه د پورتنیو کتنو او ځانگړنو له په پام کې نيولو سره سم د دغو اداري جوړښتونو پر څېړنه پيل کوو چې له نيم څرگندو تاريخونو څخه راوېستل شوي؛ د محمد زيو له اداري آرونو سره پرتله شوي او زموږ په نښو اداري نومونو ژباړل شوي دي.

وزارت:

د احمدشاه پرمهال د کورنيو چارو وزارت و عظمي صدارت يوه سړي ته چې «وزير» نومېده سپارل شوي وو، دا سړی تر پاچاه وروسته د هېواد لومړنی څېره وه چې کله کله به يې د «وکالت» په نامه د نايب السلطنه چارې هم سمبالولې. په کرارو ورځو کې د صدراعظم په توگه د وزير دندې د دولتي ادارو پر څارنه او د پاچاه

پرسلاکاری سرسره د هېواد په چارو کې داوې:

د واکمنو په مرسته د ټولنیز امنیت ساتنه، د سیمه یزو ساتونکیو په مرسته د لارو ساتنه چې د خدمت کالنی تنخايي د خپلو غمکو هماغه مالیه وه چې دوی ته ورشمېرل کېده خو که په اړوند لارو کې به یې څه تاوان پېښېده نو دوی یې په ورکړه اړ وو، یو مهال د کندهار و غزني د لارې غلزیو د دغه خدمت په بدل کې د غمکي د مالیې کالنی څلوېښت زره روپۍ مجرایي لرله. (۱)، د واکمنو او نورو ملکي چارواکیو ټاکنه او گوښه کول (ټاکنه او گوښه کول د نایب الحکومه گانو او لویو چارواکیو له وړاندېخ سره سم د همدغه وزیر له خوا د پاچاه له په فرمان سرته رسېدل)، د پوستي (داگ) چارې (په کرارو شپېو کې د سیمه یزو لارو یو په لاس، په بیرنیو ورځو کې د سپرو په مرسته)، د مالیو راغونډول (د مالیې وزارت او مالي څانگو له وړاندېخ سره سم د پاتې شونډو لیک له مخې) او داسې نور.

د احمدشاه مهال وزیر «بگي خان بامیزی» و چې د «اشرف الوزرا» په رسمي نامه یادېده او په لیکنو کې «وزیر اعظم» ورته ویل کېده. (۲) د احمدشاه د پایڅوړ په پېر کې وزیر ته «امیر کبیر، مختار مشیر» هم ویل شوي دي. (۳) د «تیمورشاه» پر مهال «شیخ عبدالطیف» ته د وزارت چارې سپارل شوي وې او ابن محمد امین هم څرگندوي چې نوموړی وزیر و. (۴)

خو «سلطان محمد» او د هغه په پېښو «فیض محمد» «شیخ» یوازې د وکالت او دیوانی مالیې د غونډولو څانگې مشر بولي (۵) خو دا چې دغه څانگه د وزیر په دندو کې راتله نو بل څوک یې د تیمورشاه د مهال د وزیر په توگه په گوته کړای شوی نه دی ځکه چې هماغه مهال د وزیر په نامه پرته له یوه سړي بل څوک نه و. همدا راز فیض محمد تېروځي چې وایي: «وزیر شاه ولي خان د بدخشان تر نیولو وروسته د احمدشاه له خوا» د

(۱) سلطاني، ۲۶۴ مخ.

(۲) مکتوبات فقیر الله، ۲۷۰ مخ، د فقیر الله علوي ښکار پورې د لیکونو کتاب په لاهور کې چاپ شوی، خود

چاپ نېټه نه لري.

(۳) سلطاني، ۱۹۲ مخ.

(۴) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(۵) سلطاني، ۱۵۲ مخ.

اعلی دیوان وزیر «نوم تر لاسه کړ» ځکه چې د «اعلی دیوان» نوم د مورخینو پر څرگندونه سربېره د سدوزیو پاچاهانو د فرمانونو له مخې هم «د مالیې وزارت» ته ویل شوي دي^(۱) او د مالیې وزیرانو د «دهوان بهیګي» یاد اعلی دیوان مستوفي نوم لاره. دا په نورو اسلامي هېوادونو یا په تر احمدشاه دمخه افغانستان کې وو چې د مالیې وزارت مشر ته وزیر وېل کېدل او د هېواد سر وزیر (صدر اعظم) هم و، لکه د غزنویانو پر مهال چې په افغانستان کې لاندېني څلور ګوني وزارتونه وو او د مالیې وزیر (د دهوان وزیر، کله، کله د وزارت د دهوان خاوند) صدر اعظم هم ګڼل کېده: لومړی - د دهوان وزارت (د مالیې وزارت و عظمی صدارت)، دویم - د عرض وزارت (د دفاع وزارت) خوددغه وزارت په سر کې «سپاه سالار» د مارشال و ستر درستیز په توګه ګڼل کېده. درېیم - د رسالت وزارت (شاهي دارالتحریر). څلورم - د وکالت وزارت (د پاچاه د ځانګړیو چارو څارونکی او د دربار وزیر) دغه وزیر تل د پاچاه د سلاکارو غونډو او د وزیرانو د غونډې غړی نه و. د احمدشاه او د هغه د وروستیو پر مهال مطلق وزیر چې د عظمی صدارت دنده یې هم لرله، لکه: د احمدشاه وزیر «شاه ولی خان» د تیمورشاه وزیر «شیخ عبدالطیف خان»، د زمانشاه وزیر «رحمت الله خان»، د شاه محمود وزیر «فتح خان»، د شاه شجاع وزیر «عبدالشکور خان» او «سردار محمد اکبر خان» (وزیر فتح جنگ شاه) د مالیې وزیران نه وو او د هغوی وزارتونه د کورنیو چارو وزارت ته ورته وو.^(۲)

اعلی دیوان:

یاد مالیې وزارت، دا اداره د احمدشاه پر مهال خورا ارته وه او د سیده او ناسیده مالیو پر چارو سربېره یې (د باج اخیستنې او څرخ اخیستنې په نامه ګمرکونه) د کرهڼې او اوبو، دولتي شتمنیو (د خالصه په نامه)، کروندګرو او سوداګرو ته د مرستو (د تقاوي په نامه)، د دولتي ودانیو، د خواړو د زېرمو، ضرابخانو او د نغدي او جنسي خوندینو چارې هم څارلې. دې ادارې چې د دولت د ګټو ټولې سرچینې یې په لاس کې وې، د

(۱) کتلی ش: د شاه زمان و شاه شجاع فرمانونه، ۱۲۱۰-۱۲۲۱ سپوږمیز کلونه، په کابل مجله ۱۳۱۷ لمريز کال (۳) ګڼه، ۷۸ لمبر کې خپاره شوي، له دغو فرمانونو څخه سربېره پر دغه ټکي دا هم څرګندېږي چې د افغانستان د سیمو او ټبرونو ځانان د پاچاه له خوا د «سلطان و سرکرده» په نامه ټاکل کېدل او پېژندل کېدل.

(۲) کتلی ش: د بیهقي تاریخ، د ابرو الفضل لیکنه، د کلکتې چاپ، ۱۸۶۲ زیږدي کال ۳۱۱۱ مخ.

دولت ټول لگښتونه (ملکي، پوځي) پر غاړه لرل او د دفاع وزارت له يوې ځانگړې څانگې پرته چې د پوځي سرتېريو تنخايي وېشله، له ټولو دولتي ادارو نه يې شمېر غوښته.

د احمدشاه پر مهال د دغه وزارت وزير ته «دېوان بيگي» ويل کېده او تر احمدشاه وروسته پر «مستوفي» واوښت.

د احمدشاه دېوان بيگي يا د ماليې وزير «عبدالله خان باميزي» نومېده. ^(۱) چې تيمورشاه هغه وواژه ^(۲) د فيض محمد خان په وينا محمد علي رضا خان نومي هم يو مهال د احمدشاه (د داغلي ديوان د استيفا کارکوونکي) و. ^(۳)

شرعيه محکمه:

د احمدشاه پر مهال عدلي شرعي محکمو پر شرعي قاضيانو پورې اړه لرله او ملکي چارواکي لکه پوليس يې پلي کوونکي ځواک گڼل کېده. سره له دې چې د ولايتونو قاضيان د پلازمېنې د محکمو تر لاس لاندې نه وو، خود منځي قاضي د هېواد تر نورو قاضيانو نه ژرې او مشر و، همدا لامل و چې وروسته د پلازمېنې قاضي ته «قاضي القضاات» وويل شول او د ابداليانو پر مهال د لومړي ځل له پاره ملا محمد سعيد آخوند پر خپل لوي شرعي مهر دغه مسجع بيت وکيښ:

«محمد سعيد از فضل حق مشهور شد قاضي القضاات شه محمود شد» ^(۴)

دا هماغه نوم دی چې په افغانستان کې د غزنويانو پر مهال دود و. ^(۵) د احمدشاه د

مهال قاضي «ملا فيض الله خان» و چې د تيمورشاه پر مهال «پاچاه مشير» شو. ^(۶)

ښايي پوه شو چې د پاچاه د ټولواکي له امله د هاغه مهال قضايي محکمې د ځان د پاسه له هر ډول زور او لارښوونې څخه گوښه او خپلواکې وې، لکه د تيمورشاه د مهال له يوې شرعي قبالي څخه چې ښکاري د هېواد د سترو منځيو لکه په کندهار کې د هاغه مهال قضايي محکمې د يوه قاضي او اتو نايبانو او مفتيانو (همدا راز څو کاتبانو) له

(۳) سراج، ۵۵ مخ.

(۲) سراج، ۳۶ مخ.

(۱) مجمل، ۱۵۵ مخ.

(۶) سراج، ۷۲ مخ.

(۵) بيهقي، ۲۴۸ مخ.

(۴) سراج، ۶۲ مخ.

خوا اداره کېدې. (۱)

د ليکلو خانگه (شاهي دارالتحریر):

ددې خانگې دنده څرگنده ده چې د شاهي فرمانونو ليکل وو. د احمدشاه پرمهال د انشاد پوهان د يوه يا څو مشرانو تر لاس لاندې چې «منشی باشي» نومېدل او د «سرليکونکي» مانا لري سمبالېده چې تر ماليې وزارت وروسته د دولت له ارزښتمنو خانگو څخه گڼل کېده.

د احمدشاه سرليکونکي «سعادت خان سدوزی» او «ميرزا هادي خان» وو او د زمانشاه پرمهال دغه کارونه دوو سرليکونکيو «ميرزا محمد شريف خان» او «مير محمد علي خان» پرمخ بېول. (۲)

د دربار ادارې:

د احمدشاه مهال د دربار ادارې دېرې او ځينې يې خپلواکې گڼل کېدې، سره له دې

(۱) قباله د کندهار ښار اوسېدونکي محمد رحيم خان پلویز يده چې لاندېنې خانگې تياوې لري: د قبالي کاغذ ژېړ وېر، مخ (۸۰ × ۱۰) (هېنجه) په تور رنگ او سرونښو ليکل شوي. د قبالي پر سر د قاضي لوی او گرد مهر له دغه مسجع بيت سره ليدل کېږي:

چون مفوض شدي تيمور شاه شاهي از کريم قاضي اسلام شد از صدق دل عبدالرحيم (۱۱۸۷)

د قبالي پر څنډه د محکمې د رسمي غږ يو (نا بيان و مفتيان) (۸) لوي او واړه مربع و مسجع مهورنه دي چې دوه لوی يې په دې ډول لوستل کېږي:

لومړی: از عطای خدای هر دو جهان پېرو مصطفی بود عمران
دویم: ز الطاف شاه جهان خوشدل غلام همايون روشندلم

د قبالي د ليکلو نېټه د (۱۱۹۹) سپوږميز کال د جمادی الثاني (۱۷) ده او داسې په کې راغلي: «فروش هشت مهم مساوی هشت شبانه روز آب و زمین از یک دهنه قنات مشهور به «سوره» واقع در محال پوشنج (پېښ) من توابعات اشرف البلاد احمدشاهي، از طرف عبداللّه خان ترینی عبدالرحمن زایی... به محمد نام... در بدل مبلغ (۸۹) تومان و (۲) هزار دینار تبریزی نقد که عبارت از یک هزار و هفتصد و هشتاد و چهار روپيه بوده باشد....»

دا چې په کندهار کې لوی کاریز پر یوه شپه ورځ درې خرواره تخم ځمکه پټوي، منځنۍ کاریز یو خروار او کوچنی کاریز تر دې لږ، نو د کندهار یو خروار چې د کابل له ۶۲ نیمو منو سره سم دی په لسو جریبو کې شل کېږي، نو په قباله کې ټوله ليکل شوې ځمکه (که کاریز یې منځنۍ و گڼل شي) (۸۰) جریبه ده چې د یوه جریب بیه یې ۲۲ نیمې روپۍ کېږي.

(۲) سراج، ۵۵-۶۵ مخونه.

يې هم يو سړی په سر کې و چې د نن ورځې د دربار له وزير سره سمېده. دغه سړی ته «ايشک آقاسی» ويل کېده. د احمدشاه ايشک آقاسی «عبداللہ خان» و چې يو مهال کشمير ته د تلونکي لښکر کوماندان و چې هغه ولايت يې ونيو او له افغانستان سره يې وتاړه. (۱)

عرض بيگي:

دغه نوم او دنده يې موږ ته ښکاره ده او تر اوسه شته چې د وگړيو غوښتنې پاچاه ته وړاندې کوي او بهر ته يې ځواب راوړي. د احمدشاه عرض بيگي «حاجی کریمداد خان» و چې وروسته کشمير ته د نايب الحکومه په توگه ولېږل شو. (۲)

مهماندار باشي (مېلمه پال):

دغه سړی د تشریفاتو د مدیر په توگه د شاهي دربار د مېلمه پالنې دنده لرله. فیض محمد د زمانشاه د مهال مېلمه پال د «حفید احمدشاه» په نامه راپېژني. (۳)

Converted by PDF to JPG
https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/

د پخلنځي څارن:

دغه سړی د پاچاه، دربار وشاهي کورنۍ د خواړو برابرولو چارې څارلې، خودا چې د احمدشاه پر مهال څوک و څرگنده نه ده، فیض محمد د تیمورشاه پر مهال د پخلنځي د څارن په توگه د «د احمدشاه د زوی» نوم یادوي چې د پېښور په جگره کې ووژل شو. (۴)

جهرجي باشي (وياند):

سرتېریو، مامورانو او وگړيو ته يې د پاچاه امرونه خپرول او درباري ارزښت يې لاره. د تیمورشاه وياند «زنگي خان» و چې د اتلسوزو سرتېريو مشر او د پنجاب د سرغړاوو سيکانو د ځپلو له پاره ولېږل شو، همدا چې پاچاه د پېښور په ډگر کې پر پيل سپور او دده لښکر يې کوټ، نوموړی له دود سره سم درې ځله د پاچاه له پيل نه تاو او دخپلې دندې ځای ته روان شو او بري يې وگاټه.

(۱) سراج، ۱۷ مخ (۲) سراج، ۴۱ مخ (۳) سراج، ۴۹ مخ (۴) سراج، ۳۷ مخ

اوردو باشي (د محمد زيود لومړي پېر «عمله باشي»):

دغه سړی په تم (حضرت) کې د پاچاه د دربار د کار کونکیو او ساتونکیو د چارو سموونکی و او په يانه (سفر) کې د تلونکي پوځي او ملکي گرد پلاوي سمبالونکی گڼل کېده. ترايشک آقاسي وروسته اوردو باشي د دربار دويم چاروازی و. د احمد شاه اوردو باشي «عبدالله خان» نومیده چې پر هندوستان باندې د احمد شاه د لومړي برید پر مهال لنډه موده د سر هند کلامشر شو. منشي عبدالکریم د احمد شاه د مهال پېښو په ترڅ کې دو ځله دغه نوم یاد کړی دی.

پیشخانه چی:

د محمد زيود پېر د (فراشباشي) په څېر و چې د پاچاه و دربار د يانه اړتيا وړ لوبښي يې برابرول. سلطان محمد د شاه شجاع د پیشخانه چې یادونه کړې ده. (۱)

پیش خدمت باشي:

د محمد زيود پېر د (فراشباشي) انډول و. دا سړی د پاچاه او دربار د يانه د لوبښو سمبالوونکی و. سلطان محمد، د شاه شجاع د ځانگړي چوپړ «دين محمد خان» یادونه کړې ده. (۲)

نسقي باشي:

دا سړی د «نسقيان» په نامه د يوډلې مشرو چې تل يې د پاچاه له رکاب سره اړه لرله او په تم ويانه کې يې د شاه ملکي، پوځي او جزايي امرونه پلي کول. تیمور چې د احمد شاه له اجازې پرته له هراته د پلار ليدو ته راغی، د احمد شاه د نسقيانو له خوا د «واشیر» په سيمه کې بهرته هرات ته ولېږل شو. «محمد يحيى خان» د زمان شاه مهال نسقي باشي و. (۳)

ځانگړی نديم ياد پاچاه خوالگر:

خوالگر به چې هر څوک و، د ابداليانو د دربار له مخورو درنو څخه گڼل

(۳) سراج، ۴۸ مخ.

(۲) سلطاني، ۲۷۳ مخ.

(۱) سلطاني، ۱۱۹ مخ.

کېده. «فتح الله خان سدوزی» یوله همدغو خوالگرو څخه و چې په همدغه نامه د «تیمور شاه» په دربار کې پېژندل شوی و. (۱)

خواجه سراباشي:

د پاچاه د ارگ د خواجه سرايانو مشرو چې ځينې مهال ارزښتمنو دندو ته لوړېده. د احمد شاه خواجه سراباشي «ياقوت» نومېده چې د شاه په ځانگړيو محرمانو کې راتلو. همدا راز د هندوستان د لکنهو د عاليجناب نواب شجاع الدوله کورنۍ «يوسف علي خان» د احمد شاه له خواجه سرايانو څخه و چې په دربار کې يې «التفات خان» بلنوم موندلی او و مهال د هېواد خزانه دار هم شو. (۲) اتهکلېدای شي چې د احمد شاه په دربار کې نور چارواکي هم وو، لکه: قابوچي باشي، طبيب باشي او خونور باشيان چې زموږ تاريخونو يې يادونه کړې نه ده.

میراخور باشي گري:

دا يوه پراخه څانگه وه چې د يوه لوی میراخور باشي اویا هم د دوو میراخور باشيانو تر لاس لاندې يې چې يو يې لوی او بل يې ځانگړی و د شاهي څارويو چارې سمولې، کوچني کارکوونکي يې میراخوران، نايبان و مشران وو. دا هماغه څانگه ده چې وروسته يې د «دکمند دفتر» په نامه د «سراج الملت والدين» تر مهاله کار کاوه. نوموړې ستره څانگه د يوه وزارت ياد لېږدونو د خپلواک مدیریت انډول وه.

میراخور باشي گري د هېواد په ټولو سېمو او پوځي اډو کې د آسونو، کچرو، اوبښانو، خرو، غوايانو او پيلاتو چارې سمولې او د باروړونکيو څارويو کول، ورشوگانې او پنډعالي يې څارل.

میراخور باشي گري د لېږدونو په اړه له دفاع و دربار وزارتونو او د لگښتونو او شمېر په اړه له ماليې وزارت سره اړيکي لرل. میراخور باشي د دولت په لويو کارکوونکيو کې گڼل کېده. د زمان شاه د مهال میراخور باشي «سردار احمد خان» د سرغړاو شهزاده محمود پر وړاندې فراه ته د تلونکې ډلې کومانډان وټاکل شو، همدا راز

(۲) سراج، ۳۰-۳۸ مخونه.

(۱) سراج، ۳۷ مخ.

د سردار پاینده خان زوی میراخور «فتح خان» د کندهار پوځي کوماندانی ته ورسېد. (۱)

خزانۀ داري:

د احمدشاه پرمهال نغدي خونديني او جنسي زېرمې د يوه مشر تحویلدار تر لاس لاندې وې چې «خزانۀ چې» او «خزانۀ دار» نومیده. دغه خزانۀ دار د دربار له خورا باوري غړيو څخه و چې د شمېرو اړيکو ځای يې د ماليې وزارت او لگښت لاسوندونه يې د پاچاه فرمانونه او د دفاع و ماليې وزارتونو ليکنې گڼل کېدې. په تاريخ کې د «ابوالحسن» په نامه د شاه شجاع د نغدي او جنسي خزانۀ دار يادونه شوې ده. (۲)

داروغه گي، اخبار خانگه او هرکاره باشي:

داد استخباراتو خپلواک سترتوب و چې سيده يې د پاچاه تر څارنې لاندې کار کاوه او د خورا پاملرنې وړ و. د جاسوسۍ په خانگه کې يې پاک زړي نارينه او ښځينه کارکونکي لرل، د دغې خانگې هڅود دولت په پرمختيا يې چارو کې ډيره مرسته کوله، فيض محمد په دې اړه پر زړه پورې ټکي ليکلي چې په ترڅ کې يې وايي: «احمدشاه د رسمي کارکونکيو له خورا پتو چارو څخه خبر و، چې کله، کله يې د اړتيا له مخې بر سيړول. د اطلاعاتو او خبرونو د همدې بې کچه پراختيا له امله، وگړيو داد احمدشاه کرامات بلل. (۳)

(۱) سراج، ۴۹-۵۴ مخونه. (۲) سراج، ۶۷ مخ.

(۳) د سراج التواريخ له قلمي آرليک ۶۹ مخ څخه:

دغه يوازې قلمي ليکنه په ځينو ځايو کې له چاپ شويو ليکنو سره توپير لري او هغه دا چې په چاپ کې يې ځينې ټکي لوبدلې چې په آر قلمي ليکنه کې شته. د دې ليکنې په هره برخه کې د مضمون و پارسي او عربي کرښو ليکنې سمواتي ښوونکي «مولوي عبدالروف خان» او منشي «ميرزا عبدالطيف خان» پر گوته کړي او ځينې قلمي سمون هم په کې راغلي دي. امير حبيب الله خان چې د دې ليکنې آر لامل او مشر سمونکی و، د کتاب په هر څپر کې کې يې تر کتلو او لاسليک وروسته د چاپ لارښوونه کړې او ځينې ځايونه يې په خپل لاس سمونې، اړونې او وېستنې هم په کې کړي دي. د قلمي ليکنې ارزښت هم له همدغه ځايه پيلېږي. د پاچاه ځينې لاسي سمونې چې دده د تاريخي ذوق او سياسي اند څرگندويې دي خورا پر زړه پورې او هېښنده برېښي، له هغو غورځونو څخه چې په چاپي ليکنه کې شوي يوه هم سردار سلطان محمد خان و امير دوست محمد خان ته د نوميالي هندي مجاهد سيد احمد ليکونه دي. د سيد احمد خان دوه گوني ليکونه چې د هغه د شاگرد او نژدې مريد مولوي اسماعيل خان په لاس ليکل شوي خورا څرگند او ښکلي دي. دا قلمي ليکنه د (۱۳۳۰) سپوږميز کال په مياشتو کې پيل او د (۱۳۳۲) په روژه کې پای شوې چې اوس په کندهار ښار کې د مولوي عبدالروف په کاله کې ده

خو فیض محمد خان دا اداره نه پېژني او په بل ځای کې د زمانشاه پر مهال د «داروغه گي اود ټول هېواد هرکاره باشي» په اړه غږېږي، خو هاغه مهال «هرکاره» پتو څړيو ته ويل کېده.

د احمدشاه هممهالی مورخ «ابن محمد امين» خو ځله د «هرکاره» او «هرکاره گانو» په نامه د هند دولت د پوځي څړيو يادونه کوي. ^(۱) همدا راز د احمدشاه بل هممهالی «مرتضی حسین بلگرامی» چې د اورنگزیب لیکلې پاڼې را اخلی د هغوی په یوه کې ملکي پټ څړي «هرکاره» نومېږي. ^(۲) نو هرکاره باشي هاغه د جاسوسي ادارې مشر دی چې د خبرونو د څانگې نوم دا وینا رېښتینې کوي، د اردو ژبې سیندونه هم «پیک» پر هرکاره ژباړي. په هر ډول، د زمانشاه پر مهال د «د خبرونو د څانگې داروغه اود ټول هېواد هرکاره باشي» د نوميالي سردار جهان خان وراره «میر هوتک خان» و. ^(۳)

ضبط بیگي گري:

راته څرگنده نه شوه چې ددې دندې خاوند څه ډول ملکي یا پوځي چارې سرته رسولې، ځکه چې اوس د نورې څېړنې او پلټنې مهال راسره نه و، سره له دې هم اټکلولای شو چې ضبط بیگي د کوټوالی او پولیس دنده لرله، ځکه دا ناشوني ښکاري چې د احمدشاه پر مهال کوټوالي او پولیس څانگه نه وه او په هېڅ یوه عربي، پارسي او پښتو نامه، لکه: امیر شرط، شحنة، عسس، میر شېب، میر شېگیر و کوټوال دې یې یادونه شوې نه وي، پر داسې مهال چې تر احمدشاه څو پېړۍ مخکې او وروسته په افغاني دولتونو کې دا څانگه وه او په یوه پورتنۍ نامه په تاریخونو کې یاده شوې ده.

فیض محمد خان د «زمانشاه» او «شاه شجاع» ضبط بیگیان د «اسلام خان» و «محمد شریف خان» په نومونو یادوي. ^(۴)

(۱) مجمل، ۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ مخونه. (۲) حقیقة الاقالیم، د مرتضی حسین بلگرامی لیکنه، د لکنهو

د نولکشور چاپ، ۱۲۹۶ هجري، ۱۱۳-۶۴۰ مخونه.

(۳) سراج، ۵۴ مخ.

(۴) سراج، ۵۹-۷۱ مخونه.

سلاکار د غونډه:

د احمد شاه مهال سلاکار د غونډه په پلازمېنه کې يوه تلپاتې جرگه وه چې د افغاني تيرونو لوی خانان و سرداران او د سترو تيرونو اړوند ځينې لوي کارکوونکي او چارواکي يې غړي وو. د غونډې غړي د ژوندانه تر پايه، په خپله پاچاه ټاکل او گوښه کول يې هم دده په خوښه وو.

د غونډې غړي د پاچاه او دولت د پلاوي پر وړاندې خونو غورکاوه او د خپلو غوښتنو پایله يې احمد شاه ته وړاندې کوله. سره له دې چې احمد شاه د پاچاه په توگه د بشپړ واک خاوند و نامسئول، د صدراعظم په توگه د پلي کوونکي ځواک مشر، د وسله وال پوځ لوی کوماندان، د ملي شورا د غونډې پر ځای د هېواد ځانگړی مقنن، د قضايي محکمو په سر کې د جزالوی قاضي او همدا راز د اولی الامر په نامه د ټولو تر لاس لاندې هېوادونو مذهبي لارښود گڼل کېده، خو سره له دې هم داسې لږ پېښېدې چې ددې غونډې د وړاندې خونو او پرېکړو خنډ شي، همدا لامل و چې گرد افغاني مشران و تيرونه د احمد شاه د ژوندانه تر پايه دده په ټولو کورنيو او بهرنيو چارو کې د زړه له کومې ورسره ملگري او چمتو وو.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

په ولايتونو کې:

د احمد شاه مهال افغانستان پر ولايتونو او ولايتونه پر ولسواليو وېشل شوي وو. په ولسواليو کې کلي او بانډې هم راتلې. د ولايتونو او لويو ولسواليو مشران د پاچاه له خوا ټاکل کېدل، همدا راز د «سرلښکر» په نامه پوځي کوماندان و مستوفيان هم پاچا ټاکل. نور کشران و واپره کارکوونکي د ولايتونو د مشرانو او وزيرانو له خوا او کله هم د پاچاه له فرمان سره سم ټاکل کېدل.

د هرې لويې ولسوالۍ د ولايتونو اړوند نه وې او مخامخ يې له پلازمېنې سره اړيکي لرل. د ولايتونو او ولسواليو مشرانو ته «حاکم» ويل کېده او د ولايتونو مشرانو د «نايب وپيش کار» په نامه يو يا دوه مرستيالان هم لرل. کله، کله د ولايتونو مشران پر يوه مهال پوځي کوماندانان هم وو خو ځينې مهال پوځي ځواک بهل کوماندان لاره. د ولايت مشر (نايب الحکومه) په خپله سيمه کې د پراخ واک و بشپړې خپلواکۍ

خاوند و، ځکه چې پلازمېنې له هغه نه دا دوه ټکي غوښتل:

يو، د ټولنيز امنيت ساتنه. دويم، منځنۍ خوندیښي ته د ولايت د لگښتونو تر سپما وروسته د ماليو رسول.

د ولايتونو مشرانو د روښانه شرعي له امر پرته د وژلو او د پوځي ځواک د کمولو حق نه لاره، خو که شاهزی به و د سکې او خطبې له حق پرته يې د سلطنت له مقام سره ستر توپیر نه و.

هغه ولايتي ادارې چې له والي سره يې کار کاوه مشران يې دا وو: سرلښکر (پوځي کوماندان)، مستوفي، قاضي، قلعه بيگي (کوټوال)، نظام دفتري، باجگير (د گمرک مدير)، مير اخور (د لږدونو مدير)، مير آب، د خالصه جاتو مدير، ښاروال او داسې نور واړه کارکوونکي.

ولايتي ادارو له وزارتونو سره د برابرکي نه لرل، يوازې يې له ماليې وزارت سره د دېواني شمېرنو له پلوه سرو کار و،

خو د ماليې وزارت هم کړای شول چې د څو کالو تر تېرېدو وروسته دومره ځان وپوهوي چې د ولايتونو د هاغه تېر کال گټه څومره وه؟ له هغې نه څومره لگېدلي او خوندیښي ته رسيدلي؟ او څومره پاتې دي؟ چې لږ ليک يې د کورنيو چارو وزارت ته له ملک نه د اخيستو له پاره وليږي.

د احمد شاه مهال کلي او باندي د حاکمانو له خوا د ملک، خان، سرکرده يا سلطان په نامه د سيمه يزو خانانو په مرسته اداره کېدې، دغه ملکيان په خپله له سيمه يزو مخورو او شتمنو پورور کونکيو خانانو څخه وو چې وگړي يې پوروري وو، دوي په خپلو سېمو کې خورا خپلواک، واکمن او د ملت و حکومت ترمنځ بريد گڼل کېدل، ځکه چې حکومت مخامخ له وگړيو سره اړيکي نه لرل او خپل ماليه ورکوونکي يې يو، يوه نه پېژندل، په سيمه کې يې يوازې ملک پېژانده او پر هغه پسې يې په مالي څانگه کې د کورنيو شمېر، د ځمکو کچه او د هغې سېمې ټوله دېواني ماليه ليکله او د بهگارو سيورسات گردې چارې يې له هغه نه غوښتې. ملک هم چې څنگه غوښتل و کول هغسې يې له وگړيو اخيستل. ځکه نو نيا او حقوق خوندي نه پاتې کېدل او د ملکيانو شتمني په ناوړه توگه دېرېده. ملکيانو د وگړيو ترمنځ د جوړجاړي او حقوقي محکمو دندې هم

پرمخ بهوي او سيمه يز مشران يا علاقه داران گڼل کېدل. (*) (*) هاغه مهال د هېواد اداري وېش
لنډ او علاقه دار نه و. د محمد زيور پر مهال په لويو سيمو کې علاقه داران د « پوځدار » په بې اندوله نامه وټاکل
شول. *** پر گڼو د ملک د رېره ونو پر وړاندې د تېښتې درې لارې لرلې:

لومړۍ، د حقوقي دعوو په اړه يې کړای شول چې د ملک پر بکړه ونه مني او لويو
شرعي محکمو ته ورشي.

دويم، له ملک نه د بېزاري له امله يې کړای شول چې د مالي دفترونو په مرسته او د
حاکمانو په منښت له هغه نه ځان بېل او پر بل ملک پورې چې ان د پخواني سيال به هم
و: وتړي.

درېيم، د ملک د ډېر تاو تريخوالي او تېرې له امله يې کړای شول چې لويو مشرانو،
وزيرانو او پاچاه ته ورشي او مرسته وغواړي. دا څرگنده ده چې په يوازې ډول د وروستۍ
لارې خپلول دومره اغېزناک نه وو، خو که ټوليزه بڼه يې موندلې وای د ملک په لرې
کولو او دنوي پرتاکلو پای ته رسېدای شوه.

ملکان د وگړيو په خوښه او د مالي دفترونو او سيمه يزو حکومتونو له منښت سره
سم ټاکل کېدل خود لويو خانانو ټاکنه د پاچاه له فرمان سره اړوند وه.

په افغانستان کې د احمد شاه مهال د ځينو لويو او کوچنيو ولايتونو نومبالي
مشران دا وو: د هرات مشر دروېش علي خان هزاره، د مشهد مشر د نادر شاه لمسی
شاهرخ، د نيشاپور مشر عباس قلي خان بيات، د بلوچستان مشر نصير خان بلوچ، د
بنکارپور مشر دوست محمد خان کاکړ، د سند مشر نور محمد خان شهنواز، د ملتان
مشر شجاع خان ابدالی، د ډېره اسماعيل خان مشر موسی خان، د پنجاب مشر زين خان
مومند، د کشمير مشر خواجه عبدالله خان، د کلات مشر اشرف خان غلزی او نور...

شلم خپرکی

د احمد شاه پوځي جوړښتونه

پوځي خانگي

د ټولو پوځي خانگو او گرد پوځي ځواک په سر کې یو لوی کوماندان و چې «سپاه سالار» نومېده، دا خبره تر پاچاه وروسته دواړو افغاني ځواکونو کوماندان و چې د ننني مارشال یا ستر درستیز اندول گڼل کېږي. دده تر لاس لاندې بهلا بهلې خانگي وې چې هرې یوې په خپله برخه کې د دفاع وزارت چارې پرمخ بیوې، له دوي څخه لویې پوځي خانگي دا وې:

نظام دفتر:

دا د هاغه مهال تر ټولو لویه پوځي خانگه وه چې د اړتیا وړ لوښیو او شمېرنو، کارکوونکیو او لگښتونو او پوځي خوندینو او زیرمو ستره برخه چارې یې سمبالولې او څارلې.

نظام دفتر د ننني دفاع وزارت اندول و، په دې مانا چې سرتېریو او افسرانو ته یې تنخوا ورکوله؛ د اوردو د غلگي لگښت یې ورکاوه؛ د افسرانو د وسیبې او د سرتېریو شمېر یې جوړاوه؛ پوځي زېرمې یې برابرولې او څارلې او د گرد اوزدود ټولو چارو سمبالونکي ځای گڼل کېده.

نظام دفتر د ماليې وزارت انډول ځواک و، د هېواد ټولو زېرمو يې بې ځنډو د يله حوالې او سپارښتنې منلې او مالي څانگو يې مجرايې ورکوله. نظام دفتر د پوځي اوردو يوه بنسټيزه او تاريخي کړۍ وه چې عربو «ديوان الجند» باله،^(۱) او په افغانستان کې پر لومړنيو اسلامي پېړيو «جريده» سپاه» نومېده^(۲) چې وروسته «د عرض وزارت اود عرض دېوان» ونومول شو.^(۳)

په پلازمېنه کې نظام دفتر د سپاه سالار او په خپله د پاچاه او په ولايتونو کې يې اړوند څانگې د پوځي کوماندانانو تر لاس لاندې وې. د افغانستان په غزنوي دولت کې د دې څانگې مشر «عارض» نومېده، خونه پوهېږو چې د احمد شاه پرمهال يې څه نوم و. فيض محمد يوازې د زمان شاه د مهال نظام دفتر يادوي^(۴) خود مشر نوم يې نه پېژني. سلطان محمد د شاه شجاع او د هغه د زوی فتح جنگ د مهال د «لښکر ليکونکي» په توگه د «ميرزا حيدر علي خان» يادونه کوي.^(۵) په دې کې څه اړنگ نه شته چې لښکر ليکونکي به د اوردو شمېر نه کوله^(۶) خو څرگنده نه ده چې دغه نوم د احمد شاه پرمهال و او د نظام دفتر مشر پرې يادېده که نه؟ د محمد زيو پرمهال د نظام دفتر مشر «دفتری نظام» او «د نظام دفتر سر رشته دار» بلل کېده چې د سراج الملت والدين د پېر په وروستيو کې پر «امين نظام» واوښت.

Converted by PDF to JPG
https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/

سيورسات چې:

د احمد شاه پرمهال د سيورسات چې په نامه يو سړی د اوردو د خواړو او واښود برابرولو او له وگړيو نه يې د يانه پرمهال دراغونډولو پازمن و. ده به چې له هرې سيمې نه له سپارښتنې سره سم غله راتوله کړه، ليکلي به يې ورکړل. دده ليکلي او لاسليک د هېواد په مالي څانگو کې د هماغې سيمې د ماليو پر ځای د منلو وړ و. نو دا چې د جنسونو حوالې او سپارښتليکونو او له هېواد نه يې راغونډولو او پر سرتېريو د هغوی وېشلو شمېرنې ته اړتيا لرله نو هرو، مرو به يوې څانگې څانگې هم له سيورسات چې سره «که د لنډې مودې له پاره هم وه»: کار کاوه.

-
- (۱) تمدن اسلام، د جرجي زيدان ليکنه، د مصر چاپ، ۱۹۰۲ کال، لومړۍ ټوک، ۱۲۳ مخ.
 (۲) تاريخ سيستان، د ملک الشعراء بهار په سمرنه، د تهران چاپ، ۱۳۱۴ لمریز کال، ۱۴۴ مخ.
 (۳) بيهقي، ۳۱۱-۵۳۲ مخونه.
 (۴) سراج، ۵۶ مخ. (۵) سلطاني، ۲۷۸ مخ. (۶) مجمل، ۸۳ مخ.

قورخانه (وسله تون):

پوځي وسله تونونه د «قورخانه» په نامه د يوه لوی زېرمه وال (قورچي باشي) تر لاس لاندې وو چې نن يې «وسله پال» بولي. وسله پال ته اورني توکي او وسلې سپارل کېدې؛ هغه ساتلې او له اړتيا سره يې سمې اوردو ته رسولې. ده د باروت جوړونې دستگاوې هم څارلې. لکه څرگنده چې ده احمدشاه وسلې جوړونې، مرمی جوړونې او اورنيو توکو ته ځانگړې پاملرنه لرله، له همدې امله يې د باروتو، بشورې او داسې نورو کار ځي په کندهار ښار کې دننه د سلطنتي ارگ کېن اړخ (لویدیځ) ته جوړ کړي وو، او په خپله يې څارلې. د دغو کارځيو سېمه چې د توپخانې او شاهي غوډلي تر څنګ ده، د احمدشاه له مهاله تر ننه د «باروت خانې» په نامه يادېږي، همدا راز د احمدشاه مهال پرې کوونکې وسلې او د کندهار ښار صنعت، لکه: پيش کوزې، دوه خولي خنجرونه او تورې چې لاس ته راځي، پر ښکلا سربېره کلکې هم دي. احمدشاه اورنيو وسلو ته تر پرې کوونکيو ټيټ ارزښت نه ورکاوه. په دې اړه د هغه سترو نوميالي توپ يادولای شو چې پر ۱۱۶۸ کال يې په نېشاپور کې د جگړې پر دگر جوړ کړ، د ځينو مؤرخينو په وينا يا اغراق و مبالغه دغه هېښنده توپ ۲۰ منه = ۱۲۰۵ کابلي منه مرمی خوړه چې يوکلک ښاري ږنگ کړ او ويې نيو.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

بويه دا ټکي مو په پام کې وي چې د احمدشاه اوردود پوځي چارو په يوه ستر اړخ کې د هاغه مهال له ملکي ځانگو سره پراخ اړيکي لرل، ځکه چې د احمدشاه اوردود درېيمه برخه نيم پوځيان (ولسي لښکر) وو او د دې لويې برخې افسرانو خپل او د خپلو اړوند ټولگيو کالنی نغدې تنخواوې او جنس د مالي ځانگود سپارښتنې او ليکليو پاتو له مخې د هېواد له ماليو نه اخيستي او يا يې د خپلو جاگيرونو د سېمود ماليې پر ځای مجرايې اخيسته. په دې توگه د نيم پوځي ټولگيو او افسرانو د شمېر چارو ځای هماغه د ماليې وزارت او د هغې څانگې وې. د خواړو زېرمو (گودام) د ماليې پر وزارت اړه لرله چې د اړتيا پر مهال د اوردو ځينو برخو ته د غلې پروېش اړ وه، سربېره پر دې ټول افغاني اوردو په کورنيو او بهرنيو تگ راتگونو کې د لږدونکيو او باروړونکيو څارويو د غوښتنلو له پاره سپرلې ځانگو او ملکي ميراخوړ باشي گريو ته ورتلل، همدا راز «اوردو باشي» چې د دربار له چارواکيو څخه و په جگړه يزويونو کې يې ځينې پوځي سمونې هم کړای شوې.

یو ویشتم خیر کی

اوردو

د احمد شاه اوردو له پوځیانو او نیم پوځیانو نه جوړ و، لومړی د لې د «پوځ نظام» په نامه د اوردو درېیمه برخه جوړوله او دویمه د «ارت پوځ» یا «سپاره خانان» په نامه د ټول اوردو دویمه برخه وه. پوځي سرتېري درې ټولگي او نیم پوځیان ډېر په سپاره او لږ په پلي ټولگي کې وو.

پوځي سرتېري:

د سرتېري د ژوندانه تر پایه په خپله خوښه راټولېدل، نغده او جنسي تنخا له وسلې او سپرلي سره د دولت له خوا ورکول کېدې، یوازې د آس بیه ورو، ورو د سرتېري له تنخا څخه سیمېده. د سړي کالیو او خواړو او د آس ویشو پر سرتېري اړه لرله. هغه څه چې په تم مهال کې سرتېري ته ورکول کېدل هغه یې د تنخا پر ځای وو او په یونو کې ځینې یې وړیا او ځینې په تنخا کې شمېرل کېدل. پوځي سرتېريو د جگړې له مهاله پرته کالنی درې میاشتنی کورنی دمه لوله او د کال پاتې موده یې په خپلو پوځي اډو او چاونیو کې وسله وال پوځي کړ او اوزده کړه کوله. د دغو سرتېریو گڼ شمېر په پلازمېنه او نور یې په لویو ولایتي منځیو کې استوگن وو. هغه شمېر چې په پلازمېنه کې وو پر خوډلو وېشل شوي وو، لکه:

د لښکر ماتونکیو زلیو ډله، (شاهي ټولگي)، د ساتونکیو ډله (د پاچا د ساتونکي)، د سرتېریو ډله او نور.

پوځي سرتېري په درېیو سپرو، پليو او توپچي ټولگيو کې بوخت وو.

سپر ټولگي:

د اوردو درې برخې ترې جوړېدې. وسلې يې پتيله يې توپک، تورې، کرابين توپک ونهزې وې. شاهي سپاره د زغري په لرلو له نورو سپرو ټوليو څخه غوره گڼل کېدل. ټول سرتېري د بېلا، بېلو وسلو، لکه: ډال، خنجر و تېره په لرلو کې خپلواک وو. (اتم انځور کتلی شئ) د سپاره ټولگي سپرلی آس او (د جمار سوار) په نامه مهار شوی اوبښ و، چې د اړتیا له مخې له سیندونو نه د تېریدو پر مهال د پلي ټولگي په اوچتولو هم اړ و.

پلي ټولگي:

د اوردو یوه برخه ترې جوړېده، وسله يې توپک و چاره وه او د نورو وسلو د کارولو خپلواکي يې هم لرله.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

توپ ټولگي:

دغه ټولگي دوې برخې لرې چې یوه يې سپک او بله يې درانه توپونه وو. درانه توپونه په آسونو وړل کېدل او د احمدشاه په اوردو کې يې ارزښتمن ځای لاره، لکه د پاني پټ په جگړه کې (۱۷۴۱ کال) چې د احمدشاه شپېته زریز اوردو د دښمن له درې سوه اوڅلوینست زریز اوردو سره جنگېده او د احمدشاه توپونو (گني شمېر درنو توپونو) پر دښمن اورو وراوه.

سپک توپونه یو ډول کوچني توپونه وو چې د «زنبورک یا شاهین و شهنگ» په نامه یادېدل او د اوبښ پر شا وړل کېدل. دا توپونه په هوسايي سره له یوه ځایه بل ته خوځېدل او د جگړې پر د گرد درنو توپونو په توپیر «چې د کرښو تر شا درېدل» په لومړۍ کرښه کې ځای پر ځای کېدل او پرته له دې چې پر ځمکه خپاره شي د چوشوي اوبښ له شانه يې د دښمن لیکې ویشتي، یا په بله وینا ننیو ماشینګرو ته ورته وو.

د احمدشاه د بدرگه والو سپکو توپونو شمېر د هغه د پاچاهۍ پر لومړي کال اوو سوو زنبورک لرونکیو اوبیانو ته رسېده او همدا شمېر يې د سرهند په جگړه کې (۱۱۶۱ کال) د دښمن پر وړاندې کارولي دي. څرگنده ده چې احمدشاه وروسته د هغوي شمېر لاسي ډېر کړ.

د احمدشاه توپچي کوماندان (توپچي باشي) «رحمان خان بارکزي» و چې تر اوسه يې کور د کندهار ښار د توپخانې په سيمه کې دی. او «رسول خان» هم د احمدشاه د شاهي لښکر کوماندان (قللراقاسي) و.

لښکري جوړښتونه:

يو دلگي لس تنه او لس دلگي (۱۰۰) تنه يو ټولي کېده، يو کنډک لس ټوليه (۱۰۰۰) تنه وو چې دوه يا څو کنډکونه به يوځای شول يوه قطعه يا مفرزه ترې جوړېده. د اوردو د افسرانو (خورد ضابط، ضابط، آمران، ارکان) جوړښت او نومونه په لاندې ډول وو:

ده باشي (دلگي مشر)، يوزباشي (ټولي مشر)، منگباشي يا بيگباشي (کنډک مشر)، امير لښکر (غونډ مشر).

د سپرو شاهي ټولگيو (لښکر ماتونکيو زلميو) کوماندان ته «قللراقاسي» ويل کېده او د کشيکچي (د شاه ساتونکيو ډلې) کوماندان «کشيکچي باشي» و. د سپکو توپونو کوماندان «شاهين چې باشي» يا «جزاير چې باشي» او جنگياليو ته يې «زنبورک چې يا شهنګ چې» ويل. د ټولو توپونو کوماندان «توپچي باشي يا مير آتش» و.

لږدونې:

د اوردو لږدونې د آس، اوبښ، خره، غوايه او پيل په مرسته کېدې. د جگړې پر ډگر جنگيالي پيلان هم د يرغل پر مهال د دښمن د کرښو د ړنگولو له پاره کارېدل. نيم پوځي سرتېري:

د احمدشاه د ټول اوردو د يوې برخې د «قامي لښکر يا سپاره خانان» په نامه نيم پوځي سرتېري وو. دغه سترولسي آره ځواک له درېيو برخو سپرو ټولگيو او يوې برخې

پلي ټولگي څخه جوړ او په لاندې ډول وېشل شوې و:

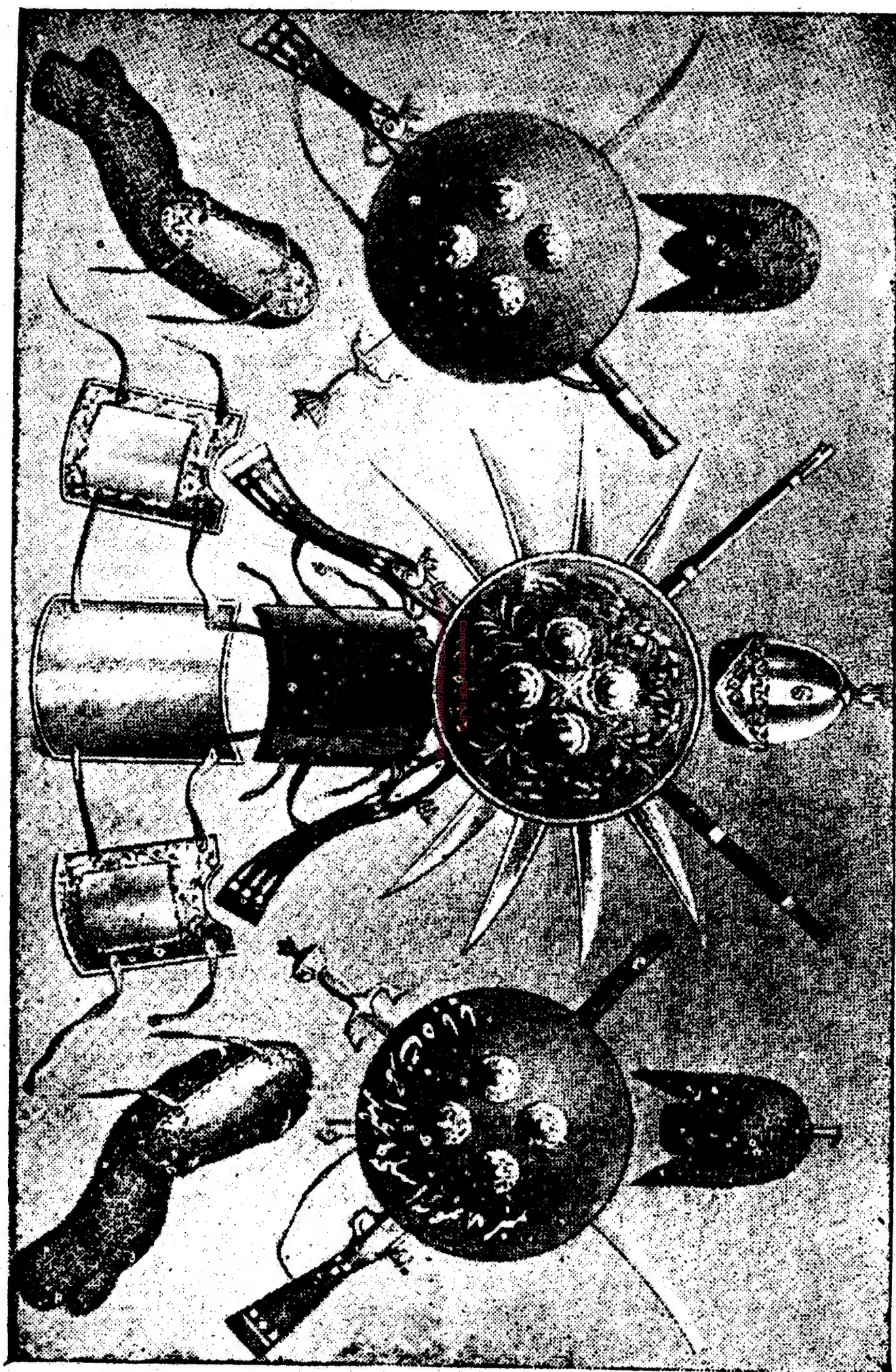
لومړۍ، هغه ډلې چې د جگړې پرمهال د هېواد له ځانگړيو سېمو څخه تر ټاکليو آرونو لاندې په وسله واله بڼه چمتو کېدل او د احمدشاه له اوردو سره جگړې ته تلې او تر جگړې وروسته بهر ته خپلو کورونو ته ستېدې چې دولت بيا پر هماغه کال د نوموړې سېمې دېواني ماليه ورېښله، لکه د «کرم» سيند پر غاړه مېشتو «مروتو» چې د دولت دېواني ماليه د جنس په بڼه د کال دوه سوه او څلوېښت مهار شوي اوښان ورکول خود جگړې پرمهال يې د نوموړې ماليې پر ځای پرته له دولتي تنخوا (۲۰۰) سپاره جگړې ته چمتو کول.

دويم، د قامي لښکر ډلې چې د دولت له آرونو سره سم د تېرو نو د مشرانو له خوا د جگړې له پاره چمتو کېدې او تر جگړې وروسته بهر ته سره بېلېدلې او پر خپلو کارونو بوختېدلې دا ډله پرته له هغو ورځو چې د جگړې پرمهال يې دولت ته سويتيا ورکوله، نور يې له ملکي او پوځي څانگو سره اړيکي نه لرل او يوازې يې مشرانو له دولت څخه د خپلې اړوندې د تنخوا او لگښتونو په نامه د کال يوه اندازه پيسې او جنس تر لاسه کاوه. نوموړې تنخواوې د دولت له خوا په ځانگړي ځاي کې د کوماندان د جاگير په توگه ټاکل شوې وې چې د دولت په مالي څانگو کې د راتلو او وتو په بڼه شمېرل کېدې او يا د هېواد په نورو سېمو کې کالنی حواله او سپارښتليکونه ورکول کېدل چې د ډلې د کوماندان له خوا په خپله اخيستل کېدې او لگېدې. دا ډله په تم ورځو کې له نورو ملکي او پوځي چارو څخه گوښه وه او دولت د کورنۍ او بهرنۍ جگړې له ورځو پرته هغه نه پېژنده.

درېيم د سپرو خانانو ډلې چې په تم ورځو کې هم د پوځي سرتېريو په څېر وسله والې وې او په ټاکلي واريې په هېواد کې دغه دندې پرمخ بېوې:

د بريدونو ساتنه، د پورونو راتلول، د دولتي زېرمو ساتل، د کوټوالۍ پر ځای د سيمه یزو حکومتونو د اداري چارو سرته رسول او داسې نور.

ددې ډلې د غړيو نومونه په ځانگړې څانگه کې ليکل شوي وو. دا هماغه څانگه ده چې د محمد زيو پرمهال يې نوم «سان وچهره» شو او دامير حبيب الله خان د مهال تر پايه روغه وه. دلته به هر کال سويتيا کېده او د سړيو، ژوبلو آسونو او وسلې تر کتو وروسته

يې رسمي تصديق كېده. ماليې وزارت او د هغه اړوند څانگود تصديق له مخې د ډلې د نغدې او جنسي تنخوا پر ځاى په شتمنيو كې د دېواني ماليو حوالې او سپارښتكلپونه او يا يې د ډلې د كوماندان جاگير ورشمېره.

د نيم پوځي لښكرو جوړښتونه:

همدا چې د پاچاه د فرمان له مخې به د چاد كوماندانى رتبه او د هغه د پليو او سپرو شمېر وټاكل شو، نوموړي به كه شاهزى و، كه وزير يا مامور و كه خان د خپلې ډلې پر جوړولو يې پيل كاوه او خپل ايزان، گاونډي، نوكران و آشنايان به يې په كې راغونډول؛ آسونه او وسلې يې ور كولې او د ډلې خور د ضابطان يې ټاكل، خود آسونو بيه ورو، ورو د سرتيرو يو له كالنې تنخواه بيليدې او وسله د امانت په ډول پاتې كېده. ځينې مهال د وسلې بيه هم ترې اخيستل كېده، له ځينو كوماندانو سره دولت د وسلې مرسته هم كوله او وروسته يې بيه له تنخوا څخه گرځوله.

كه د ډلې كوماندان به كوچنى و «سپور... مشر» كه منځوي و «سپور... خان» او كه لوي به و «سپور... سردار» يې باله.

همدا چې د ډلې غړي به سلو ته ورسېدل، كوماندان يې رپى (بيرغ) او چتولاى او نغاره يې غبرولاى شوه.

نيم پوځي ډله له پېنځو سپرونه پيل او تر څو سوو ان خوزرو پورې رسېده. د ډلو منځنى جوړښت هم پر لس كسزو دلگيو ولاړ و، خور د ضابط يې «ده باشي» نومېده. لس دلگي د «بيرغ» په نامه يو ټولى كېده او مشر ته يې «بيرغوال» وايه، په دې توگه ټول ده باشيان، د بيرغ منصبداران و بيرغ وال د ډلې افسران گڼل كېدل.

ډله د خپلو دندو دنده خپلواكه وه او له بل هېڅ پوځي مقام سره يې اړيكي نه لرل. كوماندان يې په خپله پوځي دنده كې خپلواك و او په ملكي دندو لكه: ملكى، حاكمى او نورو كارونو كې يې «كه لرل به يې» له اداري آرونو سره سم چلند كاوه او پر يوه مهال يې دواړه ملكي او پوځي پازې سرته رسولې.

د نيم پوځي ډلو كوماندانان، تم مهال په ولايتونو كې د نايب الحكومه گانو او په پلازمېنه كې د كورنيو چارو د وزير (لومړي وزير)، دفاع وزير او پاچا تر لاس لاندې وو.

او په جگړه بڼه کې د پوځي سرتېريو د لوی کوماندان منونکي وو. په کورنيو او پوځي چارو کې به چې دوی يا څو نيم پوځي لښکرې په گډه لېږل کېدې مشتري يې هغه چاته سپارل کېده چې تر نورو کوماندانانو يې د ډلې د غړيو شمېر ډېرو.

د اوردو شمېر:

احمد شاه چې له خوراسانه کندهار ته راغی او پاچاه وټاکل شو، شپاړس زره وسله وال سرتېري يې لرل او همدا چې د پاچاهۍ پر لومړي کال د اوردو پراختيا ته څېړ شو، د محمد امين د وينا له مخې يې شمېر څلوېښتوزرو ته ورسېد. تاريخ ليکونکي د هند د ځمکنيو يونو په ترڅ کې د هغه د جنگياليو شمېر له دوولسوزرو نه تر اتيا زرو پورې ليکي او هماغه مخکېنۍ مورخ د خوراسان په يونونو کې د احمد شاه د جنگياليو شمېر په اغراق سره له اويا زرو نه تر يو سل وشل زرو پورې ښيي.

په هر ډول، ښايي دا و منو چې احمد شاه د جگړې پر يوه ډگر هم ټول افغاني اوردو کارولي نه دي ځکه چې د هغه ارت هېواد له آمونه تر عمانه او له خوراسانه تر ستلجه د تل له پاره ساتونکيو سرتېريو ته اړ و.

يو مؤرخ د احمد شاه د ځای ناستي تيمور شاه د اوردو شمېر تر اتيا زرو جنگياليو هم ډېر ښيي او فيض محمد د احمد شاه د لسمي زمانه شاه د اوردو شمېر داسې څرگندوي: د «غلام خانه» په نامه سپاره شاهي ټولگي د پېنځو کوماندانانو تر لاس لاندې: (دوولس زره سپاره)

دده باشي، منگباشي او قللر آقاسي په نامه افسرانو تر لاس لاندې سپاره شاهي ټولگي: (دوولس زره سپاره)

د درانيو سپاره ټولگي: (دېرش زره سپاره).

د ترينو، هوتکو، توخيو، اندزو، ترکيو، بلوچو او نورو (...).

د اوښ سپرو ټولگي: (...).

پلي ټولگي: (دېرش زره او نه سوه پلي).

د سند، ملتان و دېرو په پوځي اډو کې درسمالي مېشت ټولگي او پلي کنډکونه: (پېنځلس زره پلي)

نوموړی مورخ پر پورتني څرگندونه سربېره د زمانشاه سپاره ټولگي (شپږ اتيا زره) اود پنجاب په جگړو کې «له پليو ټولگيو پرته» جگړه يز اوږدو (سل زره) او ټول اوږدو (يوسل و دېرش زره) جنگيالي، ليکي. (۱۱)

نود احمدشاه د هېوادونو د پراختيا، گڼ شمېر جگړه يزو يانو او د جگړې پر دگرونو د هغه د سرتېريو د شمېر «د شپېتو زرو په شاوخوا کې» له په پام کې نيولو سره اټکلولای شو چې د هغه د ټول اوږدو شمېر يوسل و شلو زرو جنگياليو ته رسېده. دا شمېر د احمدشاه مهال له جغرافيايي، سياسي، اقتصادي او پوځي او تاسره هم سمون لري. د دغو ټکيو تر منلو وروسته بڼايي لاندېنې کرښې په پام کې ولرو:

د افغانستان اوږدو د احمدشاه پر مهال څه د پاسه يوسل و شل زره تنه وو، د دغه اوږدو ۲/۳ برخې (اتيا زره سرتېري) نيم پوځيان او ۱/۳ برخه يې (خلو يښت زره سرتېري) پوځيان وو.

د گرد اوږدو درې برخې (نوي زره تنه) سپاره ټولگي او يوه برخه (دېرش زره تنه) يې پلي ټولگي وو.

د درنو او سپکو توپونو لوی ټولگي هم په دغه شمېر کې راتلل.

داوږدو تنخاوې:

د احمدشاه اوږدو د تنخا په اړه يې د شمېر په څېر زموږ په تاريخونو کې څه نه شته. يوازي فيض محمد د احمدشاه د لمسي «زمانشاه» د اوږدو د تنخاوو په اړه داسې ليکي:

د زمانشاه دوولس زره شاهي رسالي «د زلميو لښکر» خپله کالنی تنخا له نظام دفتر نه نغذه اخيسته چې د هر يوه کالنی تنخا له «لسو» نه تر «پېنځلسو» تومانو وه، «تومان په افغانستان کې چلېده او شل روپۍ کېدې، د پارس چلېدونکي تومان پېنځه

(۱۱) پر پورتني وېش د پوهېدو له پاره «سراج التواريخ» (۵۶) مخ کتلی شئ. د امير شيرعلي خان پوځي سرتېري يوازي په پلازمېنه کې شپېتو زرو ته رسېدل او مير عبدالرحمن خان د هغه څه له مخې چې دده د مهال له نظام دفترونو څخه څرگندېږي ټول پوځي سرتېري، سپاره خانان، خاصه دار، اردليان و سرداران يې سل زره سرتېري وو. امير حبيب الله خان دغه شمېر شپېتو زرو ته راتهېت او خاصه دار دلې يې لرې کړې. د دغه پاچاه محاي ناستي سپاره خانان هم وشل او د ټولو پوځي سرتېريو شمېر يې دېرش زره پرېښوو.

د محمد زير پر لومړي پېر د امير شيرعلي خان له مهاله تر امير حبيب الله خان پورې پلي کڼد کړنه شپږ سوز وزير، پلي ټولي سلېز، او «ترپ» نومي سپاره کڼد کونه درې سوز وو. په همدې توگه کڼد کونو هم ځانگړي نومونه لرل، لکه: نقره پوښ کڼدک يا پلتن، رساله يا ترپ، حيدري او...

روپۍ دې «د زمانشاه» دوولس زره» بدرگه لښکر د پرو نغده تنخا او ځينو نيمه نغده او نيم جاگير لاره. د دې ډلې افسران د پاچاه بښليو شتمنيو په لرلو سرلوړي وو^(۱) له دې څرگندونې نه ښکاري چې لومړی د زمانشاه د سرتېريو تنخايو تر بله توپير لاره او لړ و ډېره وه، دويم دا چې جنسي تنخايې هم اخيسته او درېيم دا چې گڼو پوځي افسرانو ته د تنخا پر ځای جاگير ورکړ شوی و، په دې توگه ويلاى شو چې:

د زمانشاه د اوردود سپاره ټولگي (لوړ پور شاهي لښکر) يوه سړي ته د کال (پېنځلس تومان = درې سوه روپۍ) تنخا ورکول کېده چې د مياشتې (۲۵) روپۍ کېدې، د منځوي پور يوه تن ته د کال (لس تومان = دوه سوه روپۍ) تنخواوه چې د مياشتې (شپاړس روپۍ او څو پيسې) کېدې. دا چې دغه دوه پوره ځانگړې شاهي لښکرې وې، نو د اوردو نورو سپرو فرقو ته «که پوځي وې که نيم پوځي» درېيم پور هم ټاکلای شو، په دې ډول ښايي چې د هر سپاره تنخا تر لسو تومانو ټيټه وه او د اوردو پليو ټولگيو تر سپرو هم لږ تنخا لرله، يا په بله وينا د تنخا له پلوه په څلورم پور کې راتلل.

زما په اند په ټوليز ډول د زمانشاه د اوردو يوه سپاره ته د کال تر (اتو تومانو = يو سل و شپېته روپۍ) چې د مياشتې (۲۵ روپۍ او څو پيسې) شي ډېره تنخا نه ورکول کېده. د دغه اټکل د رېښتياينې له پاره لاندېني لاسوندونه لرو:

د زمانشاه ورور «شاه محمود» چې د افغانستان دخول و پلاز هيله يې لرله، وروسته تر هغې چې د پلارني دوست د فرملي سپرود مشر د محمد خان زوی «عليخان» برملي په مرسته د کابل بالا حصار له زندانه په تېښته بريالي شو، د پوځي ځواک د چمتو کولو تکل يې وکړ، خودا چې بېړنۍ شپې وې، د زړونود تر لاسه کولو او د سرتېريو راټولولو له پاره يې په گرځک کې د لښکر د سرتېريو مياشتنۍ تنخا (پېنځلس پځې روپۍ) وټاکلې.^(۲)

(۱) سراج، ۵۶ مخ.

(۲) سلطاني، ۱۷۸ مخ. پخه روپۍ دوه مثقاليزه سپينزړې روپۍ وه چې شپېته مسينې پيسې ترې جوړېدې او د امير حبيب الله تر مهاله دود وه خواومه روپۍ تر هغې لږ او له پنځو سو مسينو پيسو سره سمه وه، کچ و وزن يې هم همدا سې و، د کابل من (پوځ) اته سپره او د کابل خروار اتيا سپره و، خود تيريز من (اوم) دوه نيم چارکه او خروار يې د کابل دوه شپېته نيم سپره کېده.

ښکاره ده چې هاغه مهال دا تنخا د بیرې له امله ډېره ټاکل شوې وه. امیر دوست محمد خان هم چې د شاه محمود او د هغه دوو شاه شجاع پر خای کیناست، د خپل پوځي اوږدو جنگیالیو ته یې د میاشتي (شپږ روپۍ) تنخا ورکوله. د نیم پوځي سرتېریو ځینې افسران تر اوسه شته چې له ځان سره یې «د سراج الملة والدین» پر مهال (۸۰) سپاره لرل او هر کال یې د خپلې او سرتېریو د تنخا له پلوه له دولت نه (دوولس زره) نغدې روپۍ اخیستې، خو دا پیسې د کوماندان له خپلې تنخا سره هر سپاره ته د میاشتي تر (دوولسو) روپیو لږ رسېدې. ^(۱) په دې توګه د احمد شاه د وروستیو، لکه: زمان شاه، شاه محمود و امیر دوست محمد خان د اوږدو ګانو د کالني تنخا له مخې دده د اوږدو تنخا هم اټکلولای شو. زه دې پایلې ته رسېدلې یم چې د احمد شاه د سپرو ټولګیو هر سرتېري ته په میاشت کې (دوولس) روپۍ او د پليو ټولګیو یوه سرتېري ته د میاشتي (شپږ) روپۍ تنخا ورکول کېده، په دغه توپیر چې د شاهي لښکر تنخا له نورو پوځي ټولګیو او همدا راز د پوځي ټولګیو تنخا له نیم پوځي هغو سره یو تر بله توپیر لاره او همدا راز د اوږدو تنخواوې د نغدو او جنس په ډول ورکول کېدې.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

(۱) د محمد زیو پر لومړي پېر د پوځي سرتېریو تنخا په لاندې ډول وه:

د امیر دوست محمد خان د هر پلي سرتېري د یوې میاشتي تنخا شپږ پځي روپۍ، د امیر شیرعلی خان د پلي میاشتنۍ تنخا اووه پځي کابلی روپۍ او د سپاره یې د میاشتي نولس روپۍ، د امیر عبدالرحمن خان د پلي میاشتنۍ اته روپۍ او د سپاره یې په میاشت کې شل روپۍ، مانا دا چې د آس میاشتنۍ تنخا دوولس روپۍ وه خو شاهي لښکر (ګارد) تر نورو لوړ او د میاشتي یې د هرش روپۍ تنخا اخیسته. دده تر (۱۳) کاله پاچاهۍ وروسته د هر سرتېري تنخا د میاشتي دوې روپۍ جګه شوه، په دې ډول چې پلي ته د میاشتي دوولس، سپاره ته څلور ویشته او لومړني شاهي ته څلور دېرش روپۍ تنخا ورکول کېده.

دوه ويشتم خپرکی

د احمد شاه دولت گټې او لگښتونه

هېوادنې گټې: د احمد شاه پر مهال د افغانستان گټې سیده او ناسیده مالیه وې چې د «دېوانی مالیه» او «باج اخیستنې یا خرڅ اخیستنې» په نومونو له کرنیزو ځمکو، بڼونو، ژرندو، کورنیو څارویو، کورنیو او بهرنیو سوداگریزو شیانو او کورنیو سوداگریزو صنعتی توکو څخه اخیستل کېده. د ناسیده مالیه شمېر د پرو او له یوه شپي نه د هېواد په بېلا، بېلو ځایو کې څو ځلې اخیستل کېدې.

سربېره پردې د «خالصه جات» په نامه دولتي ځمکې د گټې غوره سرچینه وه چې د کرنې یوه پردې برخه یې دولت ته رسېده، د دغو چارو کارکوونکي ته «د ثالثات کارکوونکي» ویل کېده چې فیض محمد یې هم یادونه کړې ده. (۱)

ځینې مهال د مالیه کارکوونکیو او مشرانو دولت د نویو ناسیده مالیه په راوېستلو او کاوه او له دې لارې یې د هېواد سوداګرو کارګر تر کړاو لاندې راوستل. شاه شجاع څو تنه داسې کارکوونکي بنديان او له کابل نه یې د سوه زره روپۍ نوې مالیه لرې کړه. (۲)

د سیده مالیه یوه برخه د ملکي او پوځي چارو د مشرانو سیمه یزو خانانو او داسې نورو د تنخوا او جاگیر لگښت و او پاتې یې د دولت تغذي او جنسي خوندیښت ته تله.

(۲) سراج، مخ.

(۱) سراج، ۲۷-۱۶۵ مخونه.

سیده او ناسیده مالیه اجاره والو (تېکه والو) ته په اجاره (تېکه) هم ورکول کېده. تېکه وال چې په دې اړه د ملت واکمن و، د پراخ واک په مرسته یې مالیې راټولولې او دولت ته یې خپله برخه روپۍ په وار ورکولې. دوی له مالي خانګو سره د شمېر پرمهال د مالي خانګو د حوالو او سپارښتلیکونو، د زېرمود رسېد پاتو، د ټاکلیو اشخاصو د مالیو د بشنلېکونو او یا هم د بدو پېښو له امله د کرنیزو توکو د له منځه تګ د کچ مجرایې اخیسته، خو که د پاتې برخې په سپارلو کې به یې پښه ګوده ګړه نو د اخیستونکي خانګي له خوا به ترې غوښتل کېده.

له دوی څخه یو هم عبدالخالق سدوزی نارامه شتمن تېکه وال و چې د احمدشاه تر مړینې وروسته یې په «شیرسوزرو» روپیو د «بنګارپور» د مالیې تېکه لرله، خو دا چې خوندیښي ته یې د پیسو په ورکړه کې ناغېرې کوله نو کلک چلندي اخیستونکي پرې وټاکل شول. نوموړی د دغه سپکاوي له امله واوښت او د تیمورشاه د دښمنو مشرانو په پارونه راپورته شو او وګرېو ته یې د شتمنیو تر وېش وروسته پر کندهار وسله وال یرغل وکړ او وروسته د کابل لوري ته وخوځېد، خو د تیمورشاه له خوامات او وځپل شو.

ابن محمد امین داپېښه په پراخ ډول څرګنده کړې ده.^(۱)

له دغو کړښونو نه موخه داده چې د احمدشاه مهال د مالیې د تېکه والی او پور اخیستنې د ډول یوه بېلګه چې تر دې وروستیو (د سراج الملت والدين مهال) په افغانستان کې دود وه؛ وړاندې شي.

اوس به وګورو چې د احمدشاهي افغانستان کالنی ګټې څومره نغدې او جنس کېدې. په رېښتیني توګه د دغه ټکي او څارول څه اسان کار نه دی، ځکه چې د هاغه پېر د ځمکو او نورو خوځنده او ناخوځنده شیانو د مالیو کچه پټه او د پلورلیو او پېرودلیو سوداګریزو توکو او داسې نورو د کچې په څېر ناڅرګنده ده.

سره له دې هم په دې اړه د تاریخ په پاڼو کې ځغلنده نفوتې شوي، چې د هغوی په مرسته تر یوه ځایه پرې پوهېدای شو، لکه مور وینو چې د احمدشاه پرمهال (۱۱۷۰) کال د افغاني پنجاب د ولایتونو د زمول شویو مرهټیانو کالنی مالیه د هغه ځای د مشر آدینه پر ژمنه (اووه نیم میلیونه) روپۍ ټاکل شوې وه.^(۲) یاد دا چې احمدشاه د «بنو» له

(۱) مجمل، ۱۵۳ مخ. (۲) سراج، ۲۰ مخ.

سېمې نه د ماليې او لښکر د لگښت و خوارو په نامه «اتلس زره روپۍ» اخيستي. (۱) يا احمدشاه پر (۱۱۸۱ هـ) د دېرې اسماعيل خان د کوچنۍ سيمې «مياوالي» ماليه له (خلوېښتو) جريبو څخه يوه روپۍ وټاکله. (۲)

ياد احمدشاه تر مړينې وروسته د سند د «ښکارپور» د سېمې ماليه د کال په (شپږو سوزرو) روپو ته که وه. (۳)

سريره پر دې د احمدشاه د لمسي پرمهال د افغاني ولايتونو کالني ماليه، لگښت و سپما په لاندې ډول څرگنده ده. (۴)

ولايت نوم	د کالنيو ماليو کچه	کالني لگښت	د خوند يينې سپما
کشمير (لوی ولايت)	۲, ۴۰۰, ۰۰۰	۱, ۷۰۰, ۰۰۰	۷۰۰, ۰۰۰
پېښور (منځنی ولايت)	۱, ۲۰۰, ۰۰۰
ملتان (کوچنی ولايت) «ت»	۳۰۰, ۰۰۰
غازي خان دېره (همداراز)	۷۰۰, ۰۰۰

له پورتنۍ څرگندونې نه تر احمدشاه وروسته د ځينو افغاني ولايتونو د کالني گټې پر اوڅارېدو سريره د يوه ولايت لکه «کشمير» کالني لگښت و سپما هم ډاگيزېږي، په دې مانا چې د ولايت لگښت د دولت د گټې تر دوو برخو اوښتی او د پلازمېنې خوند يينې ته تر يوې برخې لږ سېږي.

کله چې نور افغاني لوی، منځوي او کوچني ولايتونه، لکه: خوراسان، هرات، کندهار، بلخ، بدخشان، کابل (لوی)، بلوچستان، سيستان، باميان، غور (منځوی)، سند او نور کوچني ولايتونه له مخکېنيو ولايتونو: کشمير، پېښور و ملتان سره پرتله کړو او کالني ماليه يې انډول وگڼو، د دغه ټکي له منلو سره چې د احمدشاه مهال له ماليو سره يې ژور توپير نه لاره، دې پايلې ته رسېږو چې د افغاني ولايتونو او پنجاب

(۱) حيات، ۵۲۰ مخ تر احمدشاه مخکې دې سېمې، سېمه يزو مشرانو ته څلور ډوله ماليې ورکولې: له ځمکو څخه جنس يو پر لس، له ځمکو څخه نغدې څه د پاسه يو پر لس، د شيانو د پلورولو له امله په روپۍ کې يوه پيسه او په نکاح کې شپږ روپۍ. تر احمدشاه او ځای ناستيو يې وروسته رنجيت سنگ له بڼو نه پر کال (سل زره) او بيا انگریزانو (سل ويوولس زره) روپۍ ماليه ټولوله. همداراز حيات ۹۰۵ مخ.

(۲) حيات، ۶۱۵ مخ. (۳) مجمل، ۱۵۳ مخ.

(۴) سراج، ۵۶ مخ، محمد حيات پر خپل مهال د انگریزانو له خوا د پېښور او دېرو ټوله ماليه (دوه مېليونه) کلداری ليکي، ۸۹ مخ.

(گرد هېواد) د توله کالني ماليه (يودهرش مېليونه) روپۍ کېدې، په دغه توپير، لکه پلوخستان چې د ماليې پر ځای د شپږو زرو سپرو بلوچو سرتېريو کالني لگښت ورکاوه، يا بلخ و بدخشان چې د اوزبکو خانانو د پر له پسې تاراکونو او ويجاړونو له امله دومره ړنگ شوي وو چې ان د احمدشاه د لمسي تر مهاله يې هم خپل کالني لگښتونه پوره کولای نه شول او هر کال به د پلازمېنې له خونديښنې څخه يو څه پيسې د نوموړيو ولايتونو د لگښتونو له پاره وراستول کېدې. (۱۱)

د احمدشاه دولت کالني گټې يوازې همدا (۳۱ مېليونه) روپۍ گڼلای نه شو، سرد له دې چې دغه شمېر هم دولتي بودېجه بشپړوله؛ لگښتونو ته بس و، او يو څه يې د سپما په توگه خونديښنې ته هم تلو، خود دولت نورې گټې د جگړو د گرونو ولجې او د گاونډيو هېوادو د مشرانو او پاچاهانو د الۍ وې.

که څه هم چې دا گټې ټاکلې نه وې او کله، کله لاس ته راتلې، خو سره له دې هم درنې او د احمدشاه مهال تر پايه غځېدلې وې، لکه د احمدشاه د پاچاهۍ پر لومړيو (۱۱۶۰) کال هغه خونديښنه چې د کابل و پېښور څو کلنه ماليه او د پنجاب د مشرانو د الۍ وې او د نادرشاه او د کابل د واکمن توکل خان د استازي «محمد تقی شیرازی» په لاس د کندهار له لارې خوراسان ته وړل کېده، د احمدشاه لاس ته ورغله چې څه د پاسه (شل مېليونه) روپۍ يا (دوه مېليونه) اشرفۍ کېدې. په خوراسان کې د نادرشاه د ماندينې د الۍ چې گرانېښه ډېرې په ځانگړې توگه «کوه نور» په کې و، هم ستره شتمني گڼل کېده. هغه خونديښنه چې د پنجاب د نيولو پر کال (۱۱۶۵) «ميرمنو» احمدشاه ته وسپارله، د هندي مؤرخيو د وينا پر بنسټ (لس مېليونه) روپۍ وې، همدا راز پر (۱۱۷۰) کال چې احمدشاه په ډيلي کې د وزير قمرالدين زوی «نظام الدوله» ته د هندوستان وزارت ورکاوه، هغه شمېر پيسې چې د نوموړي له شتمنۍ نه د احمدشاه خونديښنې ته وسپارل شوې، (شل مېليونه) روپۍ يې ليکي. په هندوستان کې د احمدشاه د يوې جگړې د ډگر (پاني پټ) ولجه مېليونونه روپۍ، لوښي، څاروي، وسلې او داسې نورو، همدا راز د هند د نورو راجاگانو او مشرانو د الۍ او د جگړو ولجې هم پر پورتنيو څرگندونو ورډېرولای شو.

په هر ډول، دومره ويلاي شو چې د احمدشاه خوندیینه د ځای او مهال په پرتله خورا بیا به وده او تر مړینې وروسته یې اوږده کلونه د وروستیو له پاره ستره هوساينه گڼل کېده. پر هغه ورځ چې د احمدشاه لمسی «شاه شجاع» وژل کېده د سلطنتي سپېڅلې خوندیینې یو شمېر گانې او گرانېبه ډېرې ورسره وې، چې سلطان محمد یې بیه د (پېنځو مېلیونو) روپیو په خوا و شا کې لیکي. دا چې د احمدشاه وروستیو هم خپلې گټې لرلې، څه اړنگ نه شته، خو سلطنتي خوندیینه چې له غميو او سرو زرو ډکه وه، هماغه خوندیینه وه چې په خپله احمدشاه ډکه کړې وه، ځکه چې کاله ته یې د احمدشاه غونډې سترې بریاوې، درنې ولجې او د پاچاهانو د الی لاس ته ور نه غلې.

دولتي لگښت:

د احمدشاه د دولت لگښتونه دا وو:

د سرتېریو او افسرانو تنخوا، د وسلې او پوځي یونونو لگښتونه، د هېوادنیو کارکوونکیو، سیمه ییزو خانانو، ساداتو او دینپوهانو، تنخواگانې، دلېر ډونو او سپرلیو لگښت، د دولتي ودانیو لگښتونه، د دربارو سلطنتي کورنۍ لگښتونه او داسې نور، خو پوځي لگښت د هېواد تر ټولو لگښتونو خورا درون و او لکه څرنګه چې ښکاري د هېواد د ټولې کالنی گټې دوو برخو ته ورنېژدې و، په دې مانا چې:

د احمدشاه اوږدو (سل و شل زره) تنه لرل، چې (نوی زره) یې په سپرو او (دېرش زره) یې په پلېو ټولګیو کې وو، نو چې د هر سپاره میاشتني تنخوا (۱۲) روپۍ او جنس و، په کال کې ټوله (دوولس مېلیونه او نه سوه او شپېته زره) روپۍ کېدې او هر پلې هم میاشتني (شپږ) روپۍ او جنس تنخوا اخیسته چې ټوله په کال کې (دوو مېلیونو او یو سل و شپېتو زرو) روپیو ته رسېده.

همداراز د اوږدو د افسرانو نغده او جنس تنخوا چې د جاگیر په توګه له هېواد نه تر لاسه کېده، د وسلې د پېرودلو او وسله تونونو ډډه کولو او د دلېر ډونو او داسې نورو کالنی لگښت (درې مېلیونه) روپۍ کېدې، په دې توګه د احمدشاه اوږدو ټول کالنی لگښت څه د پاسه (نولس مېلیونه) روپۍ وې چې د هېواد د ټولې کالنی گټې په پرتله (۳۱ مېلیونه روپۍ) د دولتي پانګې دوې برخې ترې جوړېدې.

په هېواد کې د ودانيو چارې، لکه: ښار، پول، جومات، تم ځای او داسې نور تر ډېره په ښکاري ډول سرته رسېدې. د کارکوونکیو تنخواوې، د دربار لگښتونه او داسې نور د دولتي گټو له هماغو (۱۲ ميليونو) پاتې شويو روپيو څخه ورکول کېدل او چې څه به پاتې کېدل د دولت د سپما خونديښني ته سپارل کېدل.

دامو په پام کې وي چې د لاريونونو د لگښت له نيول شويو هېوادونو، ولجو او د بهرنيو پاچاهانو او د لارې د سرد واکمنو له ډاليو څخه بشپړېده.

د يادولو وړ ده چې د هېوادنيو کارکوونکيو، خانانو او داسې نورو نغدي او جنس تنخواوې د جاگير او د هېواد له دېواني ماليونو د حوالو او سپارښتليکونو له لارې ورکول کېدې ځکه چې خونديښنو اوږده ورکولای نه شوه.

ټولو لويو دولتي کارکوونکيو ته هم د تنخوا پر ځای پاچاه ښکلي کلي او باندې رسېدلې وې. لکه ابن محمد امين چې د مختار الدوله «شير محمد خان» د کليو او باندو د جاگير يادونه کوي چې د تيمور شاه پرمهال ترې اخيستل شوی و. (۱)

د محمد زيود پاچاهۍ پرمهال د ابداليانو په توپير د لويو کارکوونکيو تنخوا جگه شوه، د بېلگې په توگه شاه شجاع ابدالي خپل ورور شاهزي پيروز الدين ته چې د هرات نايب الحکومه و د هغه ځای له دېواني ماليې نه د کال (درې سوه زره) روپۍ تنخوا ټاکلې وه (۲) او خپل زوي شاهزي تيمور ته يې چې د کندهار نايب الحکومه و، د کال (۳۶ زره) روپۍ تنخوا ورکوله. (۳)

خو پاچاه دوست محمد خان د کندهار له ماليونو يوازې د هغه ځای لويو سردارانو ته د کال لاندېنۍ تنخواوې ورکولې:

سردار رحمدل خان ته (پېنځه سوه زره) روپۍ، سردار ميرافضل خان ته (دوه سوه زره) روپۍ، خوشدل خان ته (سل او يا زره) روپۍ، غلام محي الدين خان ته (سل و دوولس زره) روپۍ، سردار شير علي خان ته (سل زره) روپۍ، منور دل خان ته (او يا زره) روپۍ او څو نورو سردارانو ته (دوه سوه او شپږ زره) روپۍ. (۴)

له دې نه ښکاري چې د احمد شاه مهال د چارواکيو تنخوا د هغه تر وروستيو ټيټه وه.

(۱) مجل، ۱۵۹ مخ (۲) سراج، ۷۶ مخ (۳) سلطاني، ۲۶۳ مخ. (۴) سراج، ۲۲۰ مخ.

درويشتم خپرکی

د احمد شاه د چارواکيو رسمي نومونه

افغانانو يو ډول نومونه لرل چې په هندوستان کې يې د خپلې شهنشاهۍ پر مهال دود کړي وو، لکه: خدای زی، ظفر خان، تفال خان، سريلند خان او په لسگونو نور. محمد قاسم فرشته خو ځلي دغه افغاني نومونه ياد کړي، په ځانگړې توگه د سلطان علاوالدين د سلطنت د پېښو په ترڅ کې يې د ډکن افغاني پاچاه «حسن کانکوي بهمنی» نومونه اخيستي دي.

د احمد شاه پر مهال يو شمېر دغه نومونه د عربي ژبې له يوې ډلې نومونو سره چې له پېرور اھبسي د ختيځ په اسلامي هېوادو کې کارېدل، يو ځل بيا په افغانستان کې دود شول چې کورنيو او بهرنيو خبرو ته يې ورکړه يوازې د پاچاه واک و. دا نومونه ډېر او په لاندې ډول وو: فرزند خان، جان نثار خان، شاه پسند خان، شاه دوست خان، وفادار خان، کفايت خان، التفات خان، خان خانان، مشرف خان، شاه ولي خان، مخلص الدوله، نظام الدوله، امين الملک او په دې ډول په لسگونو نور.

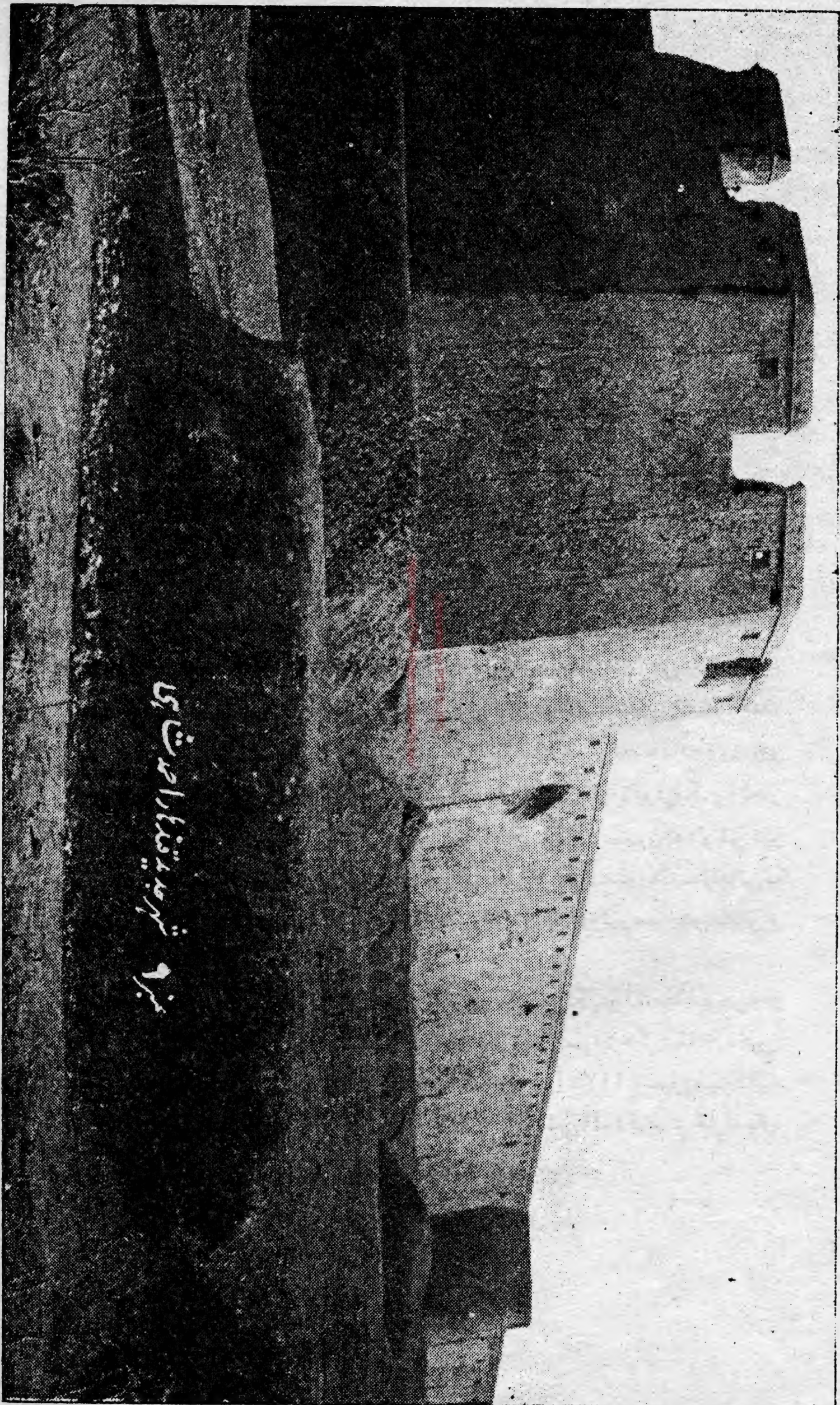
خلور ویشتم خپر کی

د احمد شاه ودانی

په دې پوهېږو چې احمد شاه ملت ته د نوي تمدن و پوهې وريپېژندلو ته وزگار نه و. ښايي وويل شي چې د افغانستان پوهه، ادبيات او لرغوني ملي صنايع چې د مغولو تر تاراک وروسته ويجاړ او د افغانستان د تيموريانو پرمهال لږ راژوندي شول او بيا د اوزبکو، سپويانو او بابريانو له لاسه د هېواد د سياسي شننې له امله گرنگ ته ولوېدل، د احمد شاه پرمهال هم پرهماغه مېر ژواندې بڼه پاتې شول، مانا دا چې دا مهال په افغانستان کې هيڅ ښوونځی، پوهنتون، کتابتون و اکاډميک بنسټ جوړ نه شو. همدا راز احمد شاه دخپل سلطنت په ټوله موده کې د کرنې، صنايعو او اقتصاد ودې ته هر اړخيزه پاملرنه ونه کړای شوه ځکه چې هغه له سياسي او کورني پلوه د يوه ږنگ و ويجاړ هېواد پاچاه شوی و او خپل ټول ژوندي يې د همدغو نيمگړتياوو د سمون په لار کې تېر کړ. په دې توگه، سره له دې چې له احمد شاه نه په دغه لړ کې کومه غوره ښه راپاتې نه ده، خو بيا هم چې کله وزگار شوی لږ وږ يې ودانيو او د ځينو کورنيو صنايعو ساتنې او دودونې ته لاس غځولی دي.

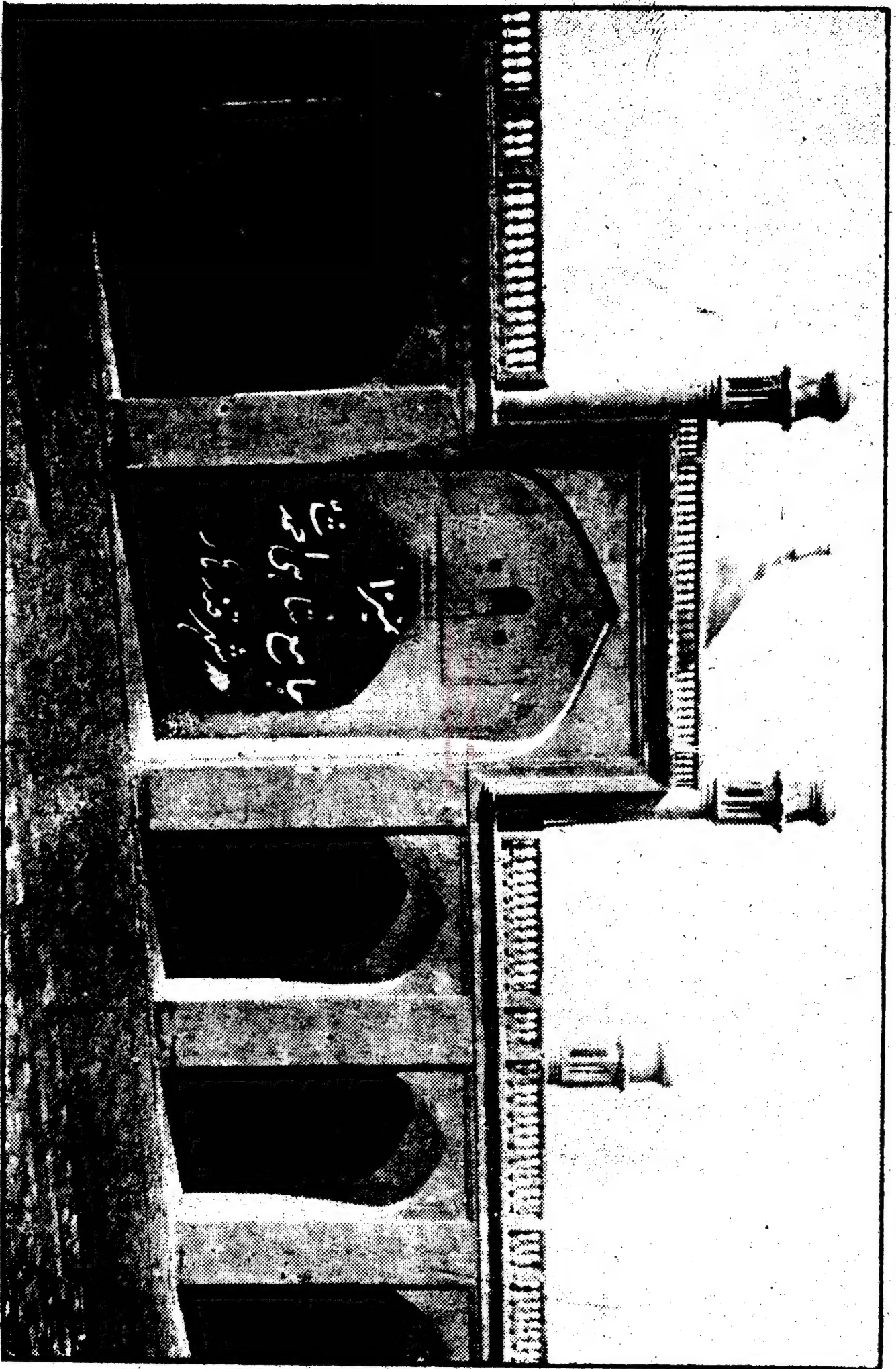
احمد شاه د نادر شاه په لاس د کندهار د پخواني ښار د ږنگېدو له امله غمجن و او نادر آباد کلا يې «چې پر خيسته ځمکه يوازې له پلازمېنې سره د جگړې له پاره جوړه شوې وه» د افغانستان د پلازمېنې وړ نه گڼله، ځکه يې پر (۱۱۷۴) سپوږميز کال د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو، (نهمه گنه انځور کتلی شی) او د لومړي ځل له پاره يې سيده بازارونه جوړ کړل چې پر نېغو کرښو يوه بل ته مخامخ وو.

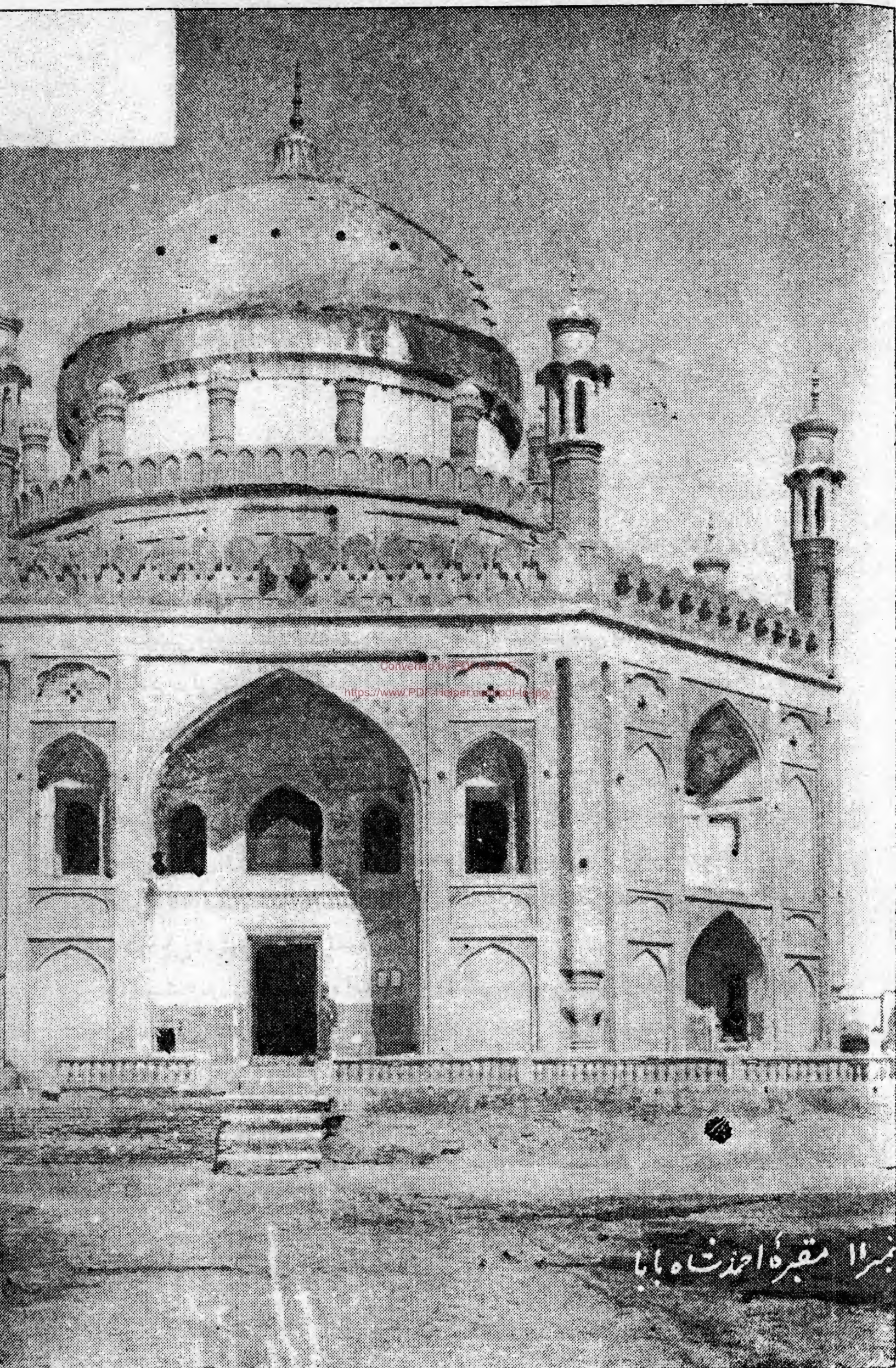
شهر جدید قندار احمد شاهی
بخش ۱

احمدشاه د ښاري سيمو تر ټاکلو وروسته د شمالي اړخ په منځ کې «دولتي ارگ» وټاکه چې وروسته يې بڼه واړول شوه او اړخونه ته يې د شاهي سرتېريو مېشتځي، توپخانه، وسله تون، ډيپو، د باروت جوړونې ځای او شاهي غوږجل ودانه کړه. او د سلطنتي دېواله ته مخ يې د «شاه بازار» تر څنګ شاهي جومات جوړ کړ (لسم انځور کتلی شى) خو په کندهار کې د احمدشاه تر ټولو ښکلې ودانۍ هماغه دي چې «د حضرت محمد ﷺ» د سپېڅلې خرقې او خپل قبر له پاره يې د «شاهي بن» په منځ کې جوړې کړې. اوس د بن څرک نه لګېږي، دا هماغه ښکلې ماڼۍ ده چې د يوه اسپانوي ختيځ پوه «هسري هراس» په وينا «يوه نړۍ سپېڅلتيا او برم وپرتېم تر ووري». (پوولسمه گڼه انځور کتلی شى)

احمدشاه پر (۱۱۶۶) کال د کابل بې آرو بنسټه ښار ته د يوه دېوال په چاپېرولو پوځي بڼه ورکړه خو نن يې کومه غوره نښه پاتې نه ده. د کابل بالا حصار ختيز لوري ته يې د شاه شهيد په نامه د «شاه اسحق ختلاني» زيارت پر ۱۱۸۳ کال د خواجه سرا «ياقوت» په مرسته ودان کړ، همدا راز يې په بلخ کې د پخواني خولم پر ځای اوسنۍ تاشقرغان جوړ کړ، دده پر مهال (۱۱۸۳) کال په سند کې د نايب الحکومه «غلام شاه خان» له خوا د «حيدر آباد» نوي ښار بنسټ کېښودل شو. احمدشاه پر (۱۱۷۰) کال د خپلو دوو کارکوونکيو په مرسته په مکه معظمه کې د افغاني حاجيانو له پاره د استوګنې ودانۍ جوړه کړه. کېدای شي چې د هېواد په نورو سيمو کې به هم ودانيزې چارې شوې وي خو د تاريخ له مخونو په دې اړه څه لاس ته نه راځي. احمدشاه د افغانستان د ختيزو ولايتونو ان هندوستان گڼ شمېر ختگر کندهار ته راوستل او په احمدشاهي ښار کې يې ځانگړې مېنه د «د ختگرو مېنې» په نامه وټاکله، دا مېنه تر اوسه په همدغه نامه شته او استوګن يې هماغه د احمدشاه مهال د ختگرو کول دی چې پورتنۍ پېښه يې هېره نه ده او اوس هم ختگري کوي. د احمدشاه پر مهال پر ودانيو سربېره چې بشپړه بېلگه يې د هغه خپل زيارت دی، د افغانستان له نورو ښکليو او پرمختلليو صنايعو څخه چې د منځنيو پيړيو په لړ کې په زړه راکښونکې بڼه څرگندوو او ورو، ورو له منځه لاړل، يو يا دوه يې ژوندي وساتل شول، لکه سوروينو چې د احمدشاه پر مهال د لرغوني ښکلې افغاني خاتم کارۍ او لرگين کارۍ په لړ کې د نورو تر څنګ ښايسته کړۍ هم جوړېدې چې ځينې يې لا تر اوسه د هماغه مهال په جوړو شويو کورونو کې پاتې دي. (۱۲ انځور) او يا د ډول، ډول لرغونيو افغاني انځور شويو زرينو توکو پر ځای چې په ټول ختيځ کې يې لوړ نوم لاره او يو مهال د چنگيز د زوی «اوغدي» د خوښونې له امله د هرات ښار د بيا ودانېدو لامل شوې، د احمدشاه پر مهال ښکلې ورېښم گنډنې د «خامک گنډنې» په نامه بڼه پرمختګ کاوه چې تر اوسه کار پرې کوي.

مقبرہ احمد شاہ بابا

پېنځه ويشتم خپرکی

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان

د احمدشاه پرمهال د افغانستان نښان، پر پاچاهۍ د هغه د ټاکلو پر لومړۍ ورځ وټاکل شو، په داسې توګه چې د ملي جرګې یوه غړي او د احمدشاه لومړني ټاکنکي د ټولو تر خوښې وروسته د سلطنتي خول پر ځای د نېکمرغۍ په هيله د غنمو وړی د احمدشاه پر خولې وټومبېد، احمدشاه هم له هماغې شپې نه دغه سپیڅلې نښه د ځان و دولت له پاره ومنله، دا نښه د افغانستان له او تاسره هم سمه وه چې د هېواد کرنیزوالی څرګندوي.

احمدشاه یوازې د غنمو وړی بس ونه ګاڼه او «توره» یې «چې د افغانستان د ملي او تاریخي میراثي او زوړورتیا نښه یې ګڼله» هم پرې ورډېره کړه. تر هغې وروسته «غنم وړی او توره» د افغانستان رسمي نښان و، بیا پردغه افغاني نښان یوه بله نښه هم ورډېره شوه چې «ستوري» ته ورته وه.

د احمدشاه له مهاله تر هرو د افغانستان نښان په راز، راز ښورار سپېدلی، لکه د شاه شجاع پر ځینو مېسینو پیسو کله یوه او کله دوی تورې انځور شوي. د محمدزیو پرمهال او د امیر شیرعلی خان پر پېر (۱۲۷۹-۱۲۹۶) دغه توره د زمري په لاس کې وینو. (۱)

(۱) کتلی ش: د شمس النهار ورځپاڼې ګڼې، لکه: د (۱۲۹۰) سپوږميز کال د ذی الحجه (۱۵) او (۲۵) نېټې، لومړی ټوک، لسمه او یوولسمه ګڼه، د (۱۲۹۱) کال د ربیع الاول (۶) نېټه، دویم ټوک (اوولسمه) ګڼه او د (۱۲۹۲) کال د ربیع الاول (۱۳) درېیم ټوک (څلورمه) ګڼه.

«شمس النهار» رسمي ورځپاڼه وه ځکه یې پر سر مخ د افغانستان د هماغه مهال رسمي ----- >>

د «ضياء الملت والدين امير عبدالرحمن خان» (۱۲۹۸-۱۳۱۹) د مهال پر پيسو او داسې نور د دريځ پر شياو خوا د غنم وړي ليدل کيږي. تر هغې وروسته تر ننه د دريځ او کله، کله د خولې گرد چاپېر د غنم وړي له دوو رېونده متقاطع تورو سره «ددې له پاره چې په عمودي تقاطع د پېرنګي صليب ته ورته نه شي» ليدل کېږي او ځينې مهال د افغانستان پر رسمي پيسو، فرمانونو، بيرغ و خولې له تورې سره توپ و توپک هم شته او دود دي. خودا چې د احمدشاه مهال افغانستان نښان د غنم وړي، توره او ستوري وو لږ څه څېړنې ته اړتيا لري، ځکه چې زموږ په تاريخونو کې په دې اړه څه نه شته، خود احمدشاه مهال پيسې په دې اړه ډېره مرسته کوي. سره له دې چې په افغانستان کې د احمدشاه مهال د پيسو ټولګه نه شته خو بيا هم د هغه خو پيسې چې د کندهار ښار والې د موزيم د تاريخي پيسو په کلکسيون کې او ځينې يې له مېنه والو اشخاصو سره دي؛ پورتنې ټکي زياتوي.

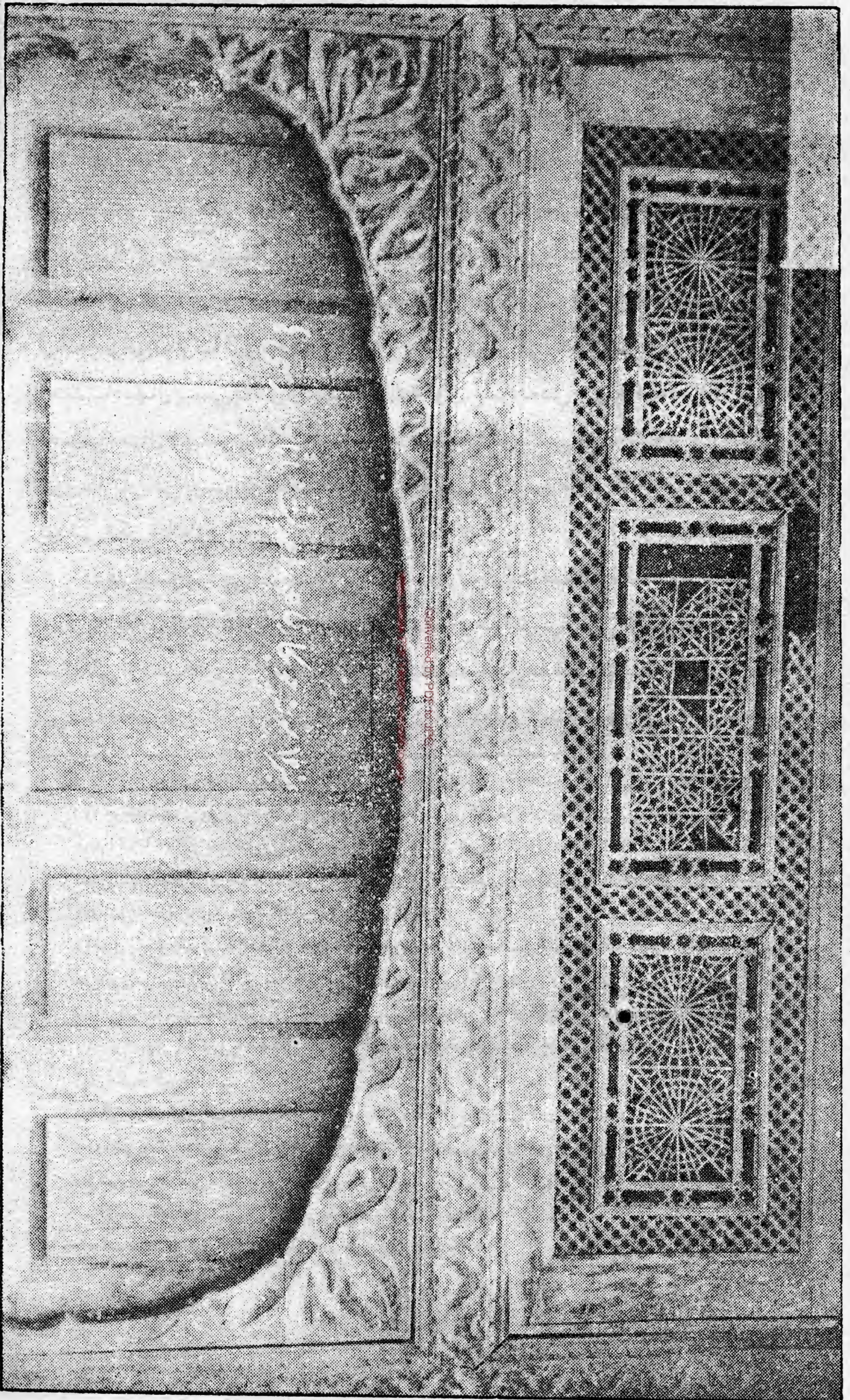
ددغو پيسو يوه چې مېسینه او د وزن و حجم له پلوه د احمدشاه «فلوسونو» ته ورته ده پر يوه مخ يې لواړ غنم وړی دی خود وړي شاوخوا نورې نښې او د پيسې بل مخ سولېدلې او نه ښکاري^(۱) په دغه لړ کې يوه بله پيسه چې هغه هم مېسینه ده، پر يوه مخ يې دغه انځور دی: «دوې نهغې او پر تې تورې او د دواړو ترمنځ غنم وړی» پر بل مخ يې

----->> نښان انځور شويدي. تر ۱۲۹۱ کال د شمس النهار په مخکېنيو ګڼو کې د لومړيو مخونو پر سر دوه خوځنده زمري يوبل ته مخامخ دي چې د هر يوه په لاس کې توره او ښامار يې تر پېسو لاندې نيولی دی، خود (۱۲۹۲) کال په نوموړې ګڼه کې بيا ښامار نه ليدل کېږي. شمس النهار لومړنۍ ورځپاڼه ده چې په افغانستان کې خپره شوې او له پورتنيو ګڼو څخه چې يوازې لومړي او وروستي مخونه لري لاندې سکالو وې لاس ته راغلي:

د اخبار په سريانه کې د زمريانو څلور خواوې او د بېلا، بېلو قافيو څلور حمد په بيتونه ليکل شوي او د سريانې په پای کې يې کالنۍ بيه (د شاهي څېرې شل روپۍ) او په عربي او انګريزي ژبه يې له مياشتې او کال سره د خپرېدو نېټه ليکل شوې ده. همداراز يې شپږ مياشتنۍ بيه او د يوې ګڼې بيه هم ليکل شوې ده. «شمس النهار» د کابل بالاحصار د شمس النهار په چاپخونه کې د ورځپاڼې د مشر ميرزا عبدالعليخان په زيار چاپ و خپرېده.

مخکې ښودل شوې ګڼې يوازې لومړۍ او وروستۍ پاڼې لري چې ټول څلور مخه کېږي او دا مخونه د ورځپاڼې د دوه تنې په توګه ګڼې نه لري، په دې توګه پوهېدای نه شو چې هرې ګڼې څو مخونه لرل. د سريانې په شاتني مخ کې چې موږ يې دويم بولو او د ورځپاڼې د وروستۍ پاڼې پر دواړو مخونو د شمس النهار د ادارې، اعلانونه، لکه: بيه، د لولو آرونه او داسې نور ليکل شوي دي...

(۱) دا د کندهار استوګن ښاغلی محمد رحيم خان پلويېزي پيسه ده.

د «ب احمدشاه» ليکنه لوستل کېږي. (۱)

څرگند دده چې نوموړې پيسې د کندهار بنسار تر جسرېدو وروسته چې «احمدشاهي» (۱۱۷۶) نومېده، د احمدشاه له خوا ووهل شوه او چلند يې وموند خو کال يې څرگند نه دی. اټکل يې چې د پيسې له يوه مخ نه د «څر» توري چې پر خنده ليکل شوي و، د اوږد مهال سوليدو له امله الوتنې او «ب» توري يوازې پاتې شوي، په دې توگه له دغو دواړو توريو څخه د «څر ب» ويي جسرېد يې چې ټول «څر ب احمدشاهي» لوستل کېده.

د احمدشاه ځينې مېسې روپۍ لاندېنۍ ليکنې او بڼې لري:

۱- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ليکنه، پر بل مخ دوي توري چې نېغې يوه بله پرې کوي.

۲- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي ۱۱۶۱»، پر بل مخ دوي نېغې متقاطع توري.

۳- پر يوه مخ «فلوس احمدشاه ۱۱۷۷»، پر بل مخ يوه پرته توره او د ځغې د پاسه يو بې مانا انځور.

۴- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ يوه پرته توره چې له پاسه کرابين ټوپک نېغ پرې راغلی.

۵- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ يوه پرته توره او د پاس يې يو ستوری. په ځينو کې دغه ستوري د توري د پاسه درې او په ځينو کې دوه شي چې يو يې پاس او بل يې لاندې ښکاري.

۶- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي»، پر بل مخ يوه پرته دوه ژبې توره او يا يې د پاسه يو ستوری. خود احمدشاه سره زرې پيسې اوس په کندهار موزيم کې نه شته، ما يوازې د احمدشاه يوه سپينزري پيسه وليده چې د افغانستان د هاغه مهال دوه مثقاله او څو چنې درنه روپۍ ده. (۳)

ددې روپۍ پر يوه مخ دغه نابشپړه ليکنه لوستل کېږي: «... از قادر بيچون به احمدشاه... زن برسيم و زر... ست ما...»

بل مخ يې: «... ميمنت مانوس سنه ۸ جلوس ... ب...»

د افغاني تاريخونو د څرگندونې له مخې ښايي د پيسې آر ليکنه داسې وي. (۴)

(۱) دا د کندهار د چلغور استوگن ښاغلي محمدرسل خان بابري پيسه ده.

(۲) دا د کندهار ښاروالۍ په موزيم کې د احمدشاه په نامه د تاريخي پيسو د ټولگې اړوند پيسې دي.

(۳) دا د امير عبدالرحمن خان د نوميالي کړتوال «نايب مير سلطان خان» د کورنۍ پيسه ده.

(۴) لکه «سراج التواريخ» لومړۍ ټوک، د احمدشاه سرليک.

« حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن برسیم و زر از پشت ماهی تا بماند -

سن ۸ جلوس میمنت مانوس ضرب... »

احمدشاه په هرات ، کندهار ، مشهد ، اټک ، انواله (روهيله کنډ ۷۳-۱۱۷۴) بريلي (پرهماغه کال روهيله کنډ) ، بهکر (اندوس ۱۱۶۸-۱۱۷۷) ، پېښور ، ټټه (سند) ، غازي خان دېرې (۱۱۷۰) ، دېرو ، سرهند (ددغه خای د پيسو وروستی کال ۱۱۷۶ دی) ، دېلي (پر دویم ځل نیولو) ، کشمیر (سره زرې پیسه ۱۱۶۷) ، لاهور (سره زرې اوسپینزري ۱۱۶۱) ، مراد آباد (روهيله کنډ) ، ملتان (۱۱۶۵) ، نجیب آباد و آگره ، (د احمدشاه په نامه د نجیب الدوله له خوا پر ۱۱۸۰ کال سکه وهل شوې) ښاروکې پیسې چاپ کړي چې بېلگې یې دا دي: په اټک کې سره زرې روپۍ ، پر یوه مخ یې « حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن برسیم و زر از پشت ماهی تا بماند »

پر بل مخ یې « جلوس میمنت مانوس سنه ۱۵ ضرب اټک ». سپینزري روپۍ هم پر همدغه ډول چاپ شوې ده. په ملتان کې چاپ شوې مهسي روپۍ چې پر یوه مخ یې « احمدشاه پادشاه دراني فلوس سنه ۱۱۷۰ » او پر بل مخ یې « ضرب ملتان جلوس مبارک ۱۰ » لیکل شوي،^(۱)

خو په دې نه پوهېږو چې د احمدشاه مهال افغانستان ملي رنگ څه و او په پوځي رېښو کې په کومه بڼه کارېده؟ یوازې همدومره څرگنده ده چې د احمدشاه تر لړۍ وروسته د محمد زیو پر لومړي مهال له ۱۲۵۹ تر ۱۲۸۵ پورې د افغانستان رېښو (بیرغونو) ټاکلې رنگ نه لاره او تر ډېره سره او شنه رنگونه دود وو ، خو له ۱۲۸۵ کال را وروسته په پوځي درې سړیو سرو او شنو بیرغو کې په سپین رنگ ، سپېڅلې کلمه ، قرآني آیتونه د راشده خلفاوو (خلورو یارانو) له نومونو سره لیکل کېدل. کېدای شي ووايو چې دغه جوړښت ورنګونو د احمدشاه لړۍ د پوځي بیرغونو او رنگ سره ژور توپیر نه لاره ، همدا رنگونه وو چې له (۱۱۹۷) کال را وروسته ورو ، ورور له «دریغ» سره تورو بنفش رنگونه او په پوځي بیرغونو کې «لر ، ستوري او توپ» پرې ور ډېر شول ، لکه هماغسې چې د افغانستان د بهرنۍ سیاسي خپلواکۍ د له منځه تګ سره ، ملي رنگ «تور» شوی و. د دې سکالو هر اړخیزه څرګندونه له هغې د پیرونو او اوښتو سره بېله څېړنه غواړي ، دلته ښایي همدومره ووايو چې د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته د افغانستان ملي رنگ پر (۱۳۴۶) سپوږميز کال «تور ، سوروشین» وټاکل شو ، شاهي رنگ هم «سور» دی چې تر (۱۳۱۹) لمريز کال وروسته د افغانستان د سلطنت مقام ته ځانګړی شوی دی.

(۱) «رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام» د نړۍ مؤرخ او د تاریخ څانګې او کابل موزیم مشر ښاغلي احمد علي خان کهزاد ، لیکنه ، کابل ۱۳۱۹ کال.

خلورمه برخه

د احمدشاه جگړه یز یونونه

وروسته تر هغې چې احمدشاه د افغانستان پر پلازکېناست، لومړنی کاريې د دولت و پوځي اوږدو جوړول و چې سمدلاسه دا دواړه اسان گڼل کېدل، ځکه چې احمدشاه د دولتي جوړښت له پاره رېښتیني ملگري لرل چې څو کاله له ده سره د نادرشاه تر څنگ راټول و آزمېښل شوي وو، نو له دوی څخه یو «بگي خان بامیزی» یې د «شاه ولي خان - اشرف الوزرا» په نامه د هېواد لومړی وزیر وټاکه او بل «جهان خان پوپلزی» یې د «میریزن - سپه سالار - خان خانان» په نامه دفاع وزیر کړ. د پلازینې پوځي کوماندان د «امیر لښکر» په نامه «شاه پسند خان اسحقزی» وټاکل شو، همدا راز نور نوميالي او پېژندل شوي سړي د بېلا، بېلو خانگو چارواکي او پوځي مشران شول.

اوږدو هم په هوساینې سره جوړ شو، ځکه چې احمدشاه له توپونو او نورو لوښیو سره شپاړس زره وسله وال افغاني سرتېري لرل. دا کوچنی اوږدو ستر ځواک او هغه زلمي په کې وو چې د ژوندانه څو کلونه یې د هندوستان، بخارا، خوارزم، ایروان و داغستان پر جگړه یزو کرونو تېر کړي او هیڅکله یې ماتې لیدلې نه وه.

احمدشاه پوهېده چې دغه جنگیالی اوږدو د یوه هېواد د نیولو له پاره بس دی، ځکه یې له خوراسانه د راتلو له لومړۍ ورځې شننې ته پرې نه ښوو. احمدشاه چې د افغانستان پاچاه شو، دغه سرتېري د زړه له کوي خدمت ته چمتو شول ځکه چې دوی تر پخواني اوږدو افسر احمدشاه ښه پاچا نه لیده. د نوميالي شاعر له وینا سره سم^(۱)

(۱) زد وچیز گیرند مر مملکت را یکی ارغوانی یکی زعفرانی
یکی زرنام ملک برنیشه دگر آهن آب داده یمانی «دقیقی بلخی»

احمدشاه د هېوادنيو چارو او هېوادنيونې له پاره يو اړخ لاره چې هغه خوا کې دی، خو د دغه کار دويم اړخ «پانگه» نيمگړی او موندلویې ډېره هڅه غوښته، دا مهال بخت له احمدشاه سره مرسته وکړه او په کندهار کې د کابل و پېښور ولايتونو د خوکلنې ماليې اود پنجاب مشرانو د الیود هڅه پاسه د دوو مطبوعاتو سر ورو «هميانې چې نادر ته ورل کېده: لاس ته ورغله، څرگنده ده چې احمدشاه د دې پانگې ستره برخه د هېواد د سرتېريو د لگښتونو په چارو کې ولگوله او دا ور دود پراختيا هڅې يې پيل کړې.

افغانې مشرانو هم اوږدو ته د سرتېريو د لېږلو او د نيم پوځي ډلو د جوړولو په اړه خورا زيار وگاله، له همدې امله د هندي مؤرخينو له وينا سره سم، احمدشاه چې له «ستلجه» تېرېده تر شا يې ډېرش زريز اوږد وروان و.

په دې توگه همدا چې احمدشاه له لومړنيو ملکي او پوځي چارو څخه وزگار شو، بې د پله يې د ختيځ له لوري د افغانستان د ځمکو پر بيانولو پيل وکړ.

شپږو يېشتم خبر کي

لومړی یون (۱۱۶۱) س کال

د کابل، پېښور، سند و ملتان ولايتونو يوځای کول، د

لاهور جگره، له هندوستان دولت سره د «سر هند» جگره

ځينې تاريخ ليکونکي د احمدشاه د جگره يزو يونونو د شمېرونه پېته په ټاکنه کې تېروني، لکه فيض محمد خان چې د احمدشاه د لومړي پايانه او له پېښور ګندهار ته د هغه د بېرته راستنېدو کال (۱۱۶۰) «د پاچاهي لومړی کال» ګڼي^(۱) خو موږ ته څرګنده ده چې نادر شاه د (۱۱۶۰) کال پر نيمايي د جمادي الاخر په مياشت کې ووژل شو او احمدشاه تر دې نېټې څلور مياشتې وروسته د «شوال» پر مياشت د افغانستان پاچاه شو، همدا راز له خوراسانه ګندهار ته د احمدشاه راتګ، د مشرانو راتولېدو، د جرګې جوړېدو او د پاچاه ټاکنې هم د موره موده غوښته، نو څرګنده شوه چې د (۱۱۶۰) کال پای ته دوې مياشتې پاتې وې چې احمدشاه «پاچاه» شو. په دوو مياشتو کې د يوه منځني حکومت جوړول، د ګندهار د چارو او سرتېريو سمون او تر پېښور تګ وراتګ خورا ناشوني ښکاري.

احمدشاه پر (۱۱۶۱) کال خو غښتونه پيل کړل او دا چې هوډ يې کړی و چې د

(۱) سراج، ۱۱ مخ.

هېواد له ختيز لوري څخه يې راو نيسي، نو سپاه سالار «سردار جان خان» يې د مخکښ په توگه د کابل کرښې ته واستاوه؛ په کندهار کې يې د سلطنت وکالت خپل وراره «لقمان خان» ته وسپاره او دى له ستر لښکر، درنو توپونو او لوژستيکي زېرمو سره د مخکښي لښکر تر شا و خوځېد.

«سردار جان خان» چې لورى يې کابل و په غزني کې له جگړې سره مخامخ شو، ځکه چې د کابل وپېښور نايب الحکومه «ناصر خان» چې د هندوستان دربار پخوانى کارکوونکى او د نادر له خوا غاړې اېښوولو ته اړ شوى و، دخپل بادار تر مړينې وروسته يې خوځلي د حکومت چغه پورته کړې وه او غوښتل يې چې تر دغه نامه لاندې ځان له اټکه تر غزني د خپلواکۍ وروښيي.

همدا چې «ناصر» په کندهار کې د احمدشاه له پرېکړې خبر شو، په کابل و غزني کې يې لښکر «تبارسى» کړ، خو په دې وپوهېد چې کابليان احمدشاه پلوي دي، نو له ايماقو او هزاره گانو څخه يې د پوځي ټولگيو پر جوړولو پيل وکړ، خو تر دې وروسته ناصر په غزني کې د احمدشاه له مخکښ سره د ټکر په ترڅ کې مات او ښار ونيول شو. ناصر په خپله د احمدشاه د مخکښ لښکر د مخنيوي له پاره په کابل کې د لښکرۍ چمتووالي هڅې پيل کړې خو ژر يې جوگي او تېښتې ته اړ شو، ځکه چې ايماق و هزاره لښکرې چمتو نه شوې چې دخپل هېواد وال پاچاه «احمدشاه» پر وړاندې وجنگېږي. همدا چې ناصر پېښور ته ورسېد، بيا يې د سرتېريو راغونډول پيل کړل، خو دلته هم د کابليانو ته له ورته غوښتنې سره مخامخ شو او وايې ورېدل چې په اشغرف کې دده پخوانى ملگرى «افغان عبدالصمد خان مومنزى» د احمدشاه د اوږدو د هرکلي پر چارو لگبا دى، له همدغه امله يې په خورا پر غزد هغه پر سيمه يرغل وروړ، خو عبدالصمد مخکې تر دې «جلال آباد» ته روان شوى و.

ناصر لادمه کړې نه وه چې د احمدشاه سپه سالار پر پېښور ورننوت، دى اړ شو چې خپله کډه پرېږدي؛ يوازې له اټکه واورې او د راولپنډۍ «چهچېه» ته پر شاشي، مېرمن يې چې د زبردست خان لور او د عليمر د انخان لمسى وه په درناوي يرغمل شوه. سپاه سالار د احمدشاه له سپارښتنې سره سم ناصر وڅاره. ناصر د دې چټکې څارنې له امله لورى لودن ورک کړ او لاهور ته لاړ، هلته يې د هند د شهنشاه د وگړي په توگه ځان د مړه

نادر شاه پرځای وروسپاره، ددخوځښت د احمدشاه پر وړاندې د پنجاب نایب الحکومه ټینگښت ته وپاراوه. سپاه سالار له اټکه اخواد احمدشاه نوې سپارښتنې ته تم و چې احمدشاه د غزني، کابل و جلال آباد د چارو تر سمون وروسته پېښور ته راننوت، ده سمدلاسه پېښور لویه اډه کړه؛ افغاني مشران یې راټول او سره یو کړل او یوسفزي، خټک او نور سرداران یې په پوځي افسرانو کې ونيول. دامهال احمدشاه د یووالي د لا ټینگښت له پاره د یوسفزيو لویه څانګه «لردراني» وبلل.

افغاني مشرانو په نیم پوځي چارو کې له احمدشاه سره بهساري مرستې وکړې او زیار یې وکاله. احمدشاه له پېښوره سهیل خواته د دېرو او سند د نیولو له پاره یو لښکر واستاوه، وګړیو ومانه او د سند ښي کڅونه لاس ته راغلل، خو احمدشاه په خپله د اټک په سیمه کې چې پول تړلې وه سینده پوریوت؛ چټک له جېلمه تېر شو او د لاهور لوري یې ونيو. دامهال د سپاه سالار مخکښ لښکر په لوی ځواک کې ګډ شوی و او د احمدشاه اوږد د یوه لوي لښکر په توګه پرمخ روان و، له هغې خوا د هندوستان د لومړي وزیر اعتماد الدوله قمرالدین خان خوریه، د ذکر یا خان زوی «شهناز خان» چې د پنجاب نایب الحکومه او پوځي کوماندان و، له لاهور ښاره وووت او د «چناب» ترڅنګ یې لښکر تم کړ. د احمدشاه اوږد د چناب او بودې خواته له رسېدو سره سم په درېدو اړ شو، ځکه چې سیند مست و او لاری یې نه ورکوله، خو ورځې دواړو اوږدو ګانو له ورايه یوه بل ته کتل، خو خبره داسې پاتې نه شوه او د یوې شپې پرسهار چې هندي پوځیان لا وېش شوي نه وو، احمدشاه د شاهي رسالې له کڼه کونو سره چې څه د پاسه اته زره سپاره وو، له خپلې چاونۍ نه ورک او د شهناز له لښکر نه څو میله پورته له چناب نه تېر شو او سېده یې مخ پر لاهور غورځنګ وکړ، ددغه ناڅاپي برید له اوږدو سره سم، د شهناز سپینې وتښتېدې او بې جګړې ډېلي ته وتښتېد؛ اوږدو یې د افغاني ځواکونو تر یرغل لاندې راغی او پایله یې د څو ګټنیو په ترڅ کې د هند د اوږدو په ماته او د احمدشاه په بري پای ته ورسېده.

احمدشاه لاهور ته ورننوت او د پنجاب د چارو پر سمون بوخت و چې د پنجاب لوري ته د هند دربار له لښکري خوځښته خبر شو. د پنجاب تر نیولو وروسته هندوستان د احمدشاه په پام کې نه و او پرېکړه یې دا وه چې بېرته افغانستان ته راستون شي، خود

پنجاب د ساتنې له پاره اړ شو چې هندوستان دولت پر خپل ځای کېږي، څرک د جگړې له پاره له لاهور ووت.

دامهال «محمدشاه» د «ابوالفتح ناصر الدین محمد شاه خجسته» اختر پادشاه غازي شاهجهان په پلن نامه د هندوستان شاهنشاه و چې له دېرشو کلو راهیسې پرواک گدی ناست او نړۍ یې د مزو چرچو د فلسفې په سترگو لیده.

محمدشاه د نادرشاه د پېښې د بیا منځته راتګ له اړه د اخل د خپل ځای ناستي «شاهزي احمدشاه» تر لاس لاندې د افغان احمدشاه مخ ته څه د پاسه سل زریز اوږدو راولېږه، د دغه اتوره ولوی مشران وواکېدلي وو: «د هندوستان» وزیر اعظم وزیر الممالک اعتماد الدوله قمر الدین خان د اودې حکمران او د هند توپونو کوماندان «نواب ابوالمنصور صفدر جنگ» دراجپوت مهاراج «اېسري سنگ» د سر هند مشر جمال الدین خان تالپوری، د پتېالي کوماندان «سنگ جیت»، د ځای ناستي ورور «صلاېت خان» او داسې نور.

هندي اوږدو لوژستیکي زېرمې او د لویو افسرانو کډې په سر هند کلاکې پرېښوې او په خپله د «ستلج» پر کڅ د «ماچي واره» د لارې مخې ته افغاني اوږدو ته تم شو. له دې خوا افغان احمدشاه له دېرشو زرو پوځي او نیم پوځي سرتېریو سره خوځېده، هندي کوماندان چې دده راتګ یې د ماچي واره پر لار څاره، واورېدل چې احمدشاه له «لوده یانه» نه پرېله لار له ستلجه تېر او مخامخ سر هند ته کوز شوي او ټولې هندي زېرمې یې نیولې دي. دا ناڅاپي غبر چې د شاله خوا اوږېدل کېده، هندي پوځي مشران یې ولېږول او پر راغلي لار بهر ته تګ ته اړ شول. افغان احمدشاه هم مخې ته وروډانگل او پرداسې مهال چې د دواړو ډلو لوري سرچېسه شوې وو، له سر هند نه څو مېله لرې «مالپور» سېمه د جگړې ډگر شو. که دامهال ډيلي بله ډله رالېږلې وای، افغان اوږدو کلابنده، خوداسې ونه شول او د هند ټولې هیلې د ځای ناستي شاهزي پر اوږدو وپورې تړلې وې.

د جگړې په سېمه کې دښمنو خواوو لښکري جگړه یز خوځښتونه پیل او تر دوولسو ورځو پورې د توپونو پر وړولو لگیاوې، ددې مودې په ترڅ کې افغان احمدشاه وکړای شول چې د سپرو ټولګیو په مرسته د هندي اوږدو اړیک کرښې له هرې خوانه غوڅي

کړي. په پای کې پر دیارلسمه یا اووه لسمه ورځ افغان احمدشاه د دښمن پر مورچلو د یرغل پرېکړه وکړه، خو هندیانو مهال ورنه کړ او د مخنیوي له پاره یې د جگړې د گرتو راووتل، د هندي اوردو ښی اړخ د توپونو د کوماندان صفدر جنگ نواب ابوالمنصور خان او کین اړخ د وزیر الممالک قمرالدین خان د زوی تر لاس لاندې و، ځای ناستی له خپل مشر ورور صلابت خان او د اوردو له ستړې برخې سره پر منځ ودرېد. د هندو افسرانو ټولگيو د اوردو په پای کې د شاتنۍ پیاوړتیا له پاره ځای ونيو او هندي درانه توپونه هم ځای پر ځای شول.

د افغان احمدشاه د اوردو ښي لاس ته سپه سالار جان داد خان او کین لاس ته یې امیر لښکر شاه پسند خان پر جگړه بوخت وو، احمدشاه یې تر منځ ولاړ و او «زنبورک» نومي سپک توپونه یې «چې اووسو زنبور لرونکیو اوښانو ته رسېدل» پر لومړیو کرښو ځای پر ځای کړل، درانو توپونه چې اووه مخکښي توپونه وو د ګر پر یوه څنډه یې لوړ ځای ونيو او په دې توګه جگړه پیل شوه.

دوې گټنې لا تېرې نه وې چې د افغاني ښي اړخ کوماندان د هند پر ځواکونو د برید امر ورکړ او «میرمنو» کلک ټینګار کاوه خو د افغاني جنگیالیو د چټک تګ له امله میمنو پر شا شو او پر ځای یې د راجپوت «مهارج ایسرای سنگ» له خپلو سرتېریو سره چې د خپل دود له مخې یې کالي په زاپراني رنګ لړلي او لمنې یې تر ملا تړلې وې (دغو ژېړو کالیو ته «گیسریه مانه» وايي او مانا یې بری یا مرګ دی) د افغاني کوماندان د برید د مخنیوي له پاره راوړاندې شو، خو افغانی سرتېریو د کلک گوزار په ورکولو سره وځاپه. راجپوتیان منډې ته اړ او د میرمنو د مورچلو تر منځه وټنېتېدل او ځینې یې ځای ناستي شاهزي ته ورغلل. افغاني ځواکونو ماتې خوړلي د مورچلو تر منځه پسې واخیستل او هماغلته د وژنې او د جگړه یزولو ښیو د نیونې پېښې منځه راغلې. له بده مرغه د «بان» په نامه د هوايي اورنیو مرمیو د ک ګاډی د اور اخیستو له امله وچاود؛ د بان ټولو ګاډیو اور واخیست. یو شمیر بریالي افغاني جنگیالي ټپیان او وژل شول او ښی کرښې شاتګ ته اړ شوې، خو پر ځای یې د افغاني اوردو لویې برخې د ځای ناستي د ځواکونو په منځ کې لار پرانیسته او د هند وزیر الممالک قمرالدین خان چې په کېږدې کې پرلمانځه ولاړ و همدا مهال د افغاني توپونو د پرله پسې دزو له امله ووژل شو، خو د

نواب صفدر جنگ (۱)

د شپې تیاره د اوریند او د افغاني خواکونو د شاتگ لامل شوه، ورپسې هندي ځای ناستي د هغه واک له مخې چې له خپل پاچاه پلار څخه یې لاره، ددې له لاره چې که مات شي نو د ډېلي پلازبه د افغان احمد شاه لاس ته ورشي، د سولې غوښتنه وکړه، د افغان

(۱) میرزا مقیم ابو منصور صفدر جنگ د برهان الملک سید سعادت خان خوراساني خوریه او زوم او په اوډه ولایت کې د هغه استازی و. برهان الملک چې زوی یې نه لاره د ابو المنصور روزنه یې ونیوه، تر هغې چې نایب الحکومه او د برهان الملک استازی شو. د ماما تر مړینې وروسته د هندي محمد شاه پرمهال د پلازمېنې د ترېونو کوماندان او د برهان الملک ځای ناستی شو. د هندي احمد شاه پرمهال د عظمي صدارت څوکي ته ورسېد، همدا چې له وروستۍ رتبې نه لرې شول په پاچاه سره وران او د جتانو د مشر سورج مل په مرسته یې د نوموړي پاچاه پر وړاندې د جگړې هڅه ونيو، دده بد نوي صدراعظم د وزیر الممالک قمر الدین خان زوی نظام الدوله او د ډېلي د نوي پوځي مشر نظام الملک اصف جاه زوی پیروز جنگ غازي الدین د افغان نجیب الدوله او روښانیانو په مرسته له ابو منصور سره جگړې وکړې او په پای کې یې د خپل حکومت ځای لکنهرو ته په ستنېدو اړ وېست او هلته د شکاکلو په ناروغۍ مړ شو. ابو منصور پوه زړور و غښتلی سړی و خړدوي تېروتنې ترې وشوې چې دواړو د هند اسلامي دولت ته تاوان ورساوه:

لومړۍ: د خپل پاچاه پر وړاندې یې له جتانو نه مرسته وغوښته او هغوی یې د دولت لوټلو ته زړور کړل. دویمه: د افغاني ښکېلو او روښانیانو د شخړې په منځ کې یې بې ځایه لاس وواځه او د محمد خان ښکېل زوی قایم جنگ تر وژل کېدو وروسته یې د قایم جنگ کهول ادله اباد ته بوت او ویې واژه او د هغوی د واکمنۍ سېمه «فرخ آباد» یې په خپله ونهږ. خو کله چې د قایم جنگ زوی احمد خان ښکېل ماتې ورکړه، مله اړ او مرهتبان یې د شپږو مېلیونو روپيو بډې په ورکړه مرستې ته راوېلل. احمد خان یې پرته مات او د هغه نیمه شتمني یې مرهتبانو ته وېښله او له آره یې د هندوستان پر سلطنت باندې د هغوی د یرغل ورپرانیست. د ابو منصور ماما برهان الملک سید سعادت خان له بهڅه خوراساني او نوی هند ته لاړ و. په پیل کې د سید سرېلند خان مبارز الملک چرې و، وروسته د ورتیا په ښوډلو د ډېلي د سپاه سالار سید حسین په مرسته د هند دشهنشاه فرخ سیر د کارکوونکیو په ډله کې راغی او بیا د هندون بیا نه پوځي مشر وټاکل شو. د هندي محمد شاه پرمهال یې وده وکړه؛ پر (۱۱۰۱) کال یې د برهان الملک بلنوم وگاته او د اکبر اباد نایب الحکومه شو. بیا د اوډه نایب الحکومه توب هم ورته ورسېد. «برهان الملک» پوه او جنگیالی سړی و؛ مرهتبان یې تارو مار کړل؛ له خوراساني نادر شاه سره د جگړې په ترڅ کې ډېلي ته نژدې یرغل او بهر ته خوشي شو او څو ورځې وروسته د چنگاښ په ناروغۍ مړ شو. نوموړي د ژوند تر پایه د خپل پخواني خواخوږي سرېلند خان درناوی له لاسه ورنه کړ، خو سرېلند خان چې د برهان الملک، نظام الملک اصف جاه، اعتماد الدوله قمر الدین خان و خواجه عاصم مصصام الدوله په څېر د هندوستان د هاغه مهال له نومیالیو څخه دی هم له آره خوراساني او د نوي راغلي سید محمد افضل زوی او نوم یې میرزا محمد رفیع دی، پلار یې د اورنگزېب پرمهال هند ته راغلی او تر کوچنۍ دندې وروسته مړ شو، زوی یې د بهادر شاه د زوی شاهزی عظیم الشان د دېوان د کارکوونکیو له ډلې څخه شو او هماغه مهال یې د سرېلند بلنوم وگاته. د فرخ سیر پرمهال داله آباد، د پتنې د عظیم اباد، اوډې او کابل نایب الحکومتونه یو پر بل پسې ورکړ شول» په کابل کې یې زوی خانزاد خان استازی و. د محمد شاه پرمهال د گوجرات او بیا د ادله آباد نایب الحکومه شو، خو په خپله د نادر شاه خوراساني تر راتګه د ډېلي په دربار کې مېشت و. هند ته د نادر تر راتګ وروسته، سرېلند خان له نړۍ نه لاس واخیست او پر ۱۱۵۰ کال یې سترګې ترې پټې کړې. سرېلند خان بشپړ، پوځي، هڅاند، پوه او نوښتگر سړی و.

احمدشاه هم دا وړانديځ خوښ شو، ځکه چې له کندهاره يې خبر اخيستی و چې ځينو خپل چار يو د هغه له وراره «لقمان خان» نه کړی چاپېره کړې او غواړي چې کړکېچ رامنځته کړي، له همدې امله يې سمدلاسه د هندي شاهزي د سولې توکي واخيستل او ويې منله چې د هند د وزير الممالک زوی «ميرمنو» دې د پنجاب نايب الحکومه وي.

په دې توگه دوي د بنمنې خواوې سره بېلې شوې. هنديانو بيره کوله چې ژر د هلي ته ورسېږي، ځکه چې محمد شاه مړ شوي او خول و پلاز زلمي ځای ناستي ته سترگې پر لار و.

له سر هند نه د احمدشاه د راتگ پر مهال د ملتان گورگاني واکمن «زاهد خان ابدالي» له خپل زوی شجاع خان سره د ملي احساس له مخې په لار کې د احمدشاه مخې ته راغی او اس، اوښ او نورې ډالۍ يې له مننې او درناوي سره وړاندې کړې، احمدشاه هم د افغاني دولت له خوا بېرته د ملتان پر حکومت پرېښوو چې وروسته يې زوي شجاع د احمدشاه له خوا په ملتان کې د خپل پلار پر ځای وټاکل شو. (۱)

احمدشاه له پنجابه پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته لاړ، خو لقمان خان په کندهار کې د احمدشاه د بېرته راتگ له اورېدو وروسته، د خپلو لانجه مارو ملگريو له خوا يوازې پاتې شو؛ په ناچارۍ يې مخور راوړاندې کړل او پښېماني يې وښوده، احمدشاه دې وياښه او بندي يې کړ، خو نوموړی ډېر ژر په زندان کې مړ شو. (۲)

(۱) کتلی شن: د «رنجيت ظفرنامه» د دېران امرنات ليکنه، د لاهور چاپ، ۱۹۲۸ کال، ۱۱۲ مخ.

(۲) مجمل، ۱۱۲ مخ، ابو الحسن د خپل کتاب په بل ځای کې د لقمان خان زامن يادوي چې په ارگ کې دننه يې

له تيمور شاه او د هغه له وروڼو سره يو ځای دودۍ خوره، ۱۵۲ مخ.

اووه ویشتم خپرکی

دویم یون (۱۱۶۲) کال

د سیالکوټ، اورنگ آباد، گوجرات و سپر سرور نیول

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

احمدشاه بیا پر (۱۱۶۲) کال د کابل و پېښور له لارې مخ پر پنجاب و خوځېد، همدا چې «شاهدرې» ته ورنهژدې شو، معین الملک میرمتو په ښکاره د مخنیوي په لټه کې شو، خو په زړه کې یې د سولې لار لټوله، په پای کې یې وکړای شول چې د اشرف الوزرا شاه ولیخان په منځگړتیا خپل درناوی احمدشاه ته وړاندې کړي.

میرمتو په خپل دغه وړاندیځ کې ومنله چې د سیالکوټ، اورنگ آباد، گوجرات و سپر سرور څلورگوني سېمي د افغانستان اړوندو گڼي؛ کالنی مالیه یې د افغانستان دولت ته ورکړي او سمدلاسه یې هم د نوموړیو سیمو مالیه له ځینو دالیو سره احمدشاه ته ولېږله.

احمدشاه چې لا یې د پاچاهۍ دوه کاله تېر نه وو او افغانستان یې د کورنیو چارو له پلوه د سمون وړ ګانه، د میرمتو وړاندیځ یې ومانه او پېښور ته راستون شو. ۱۱۶۲ کال لا پای نه و چې احمدشاه کندهار ته راغی خو له یوې نوې پېښې سره مخ شو چې دده ژوند یې ګواښه. دا لانجه دده د وژلو او سلطنت ړنگولو سیاسي لوبه وه. ددې لانجه مارې د لې مشرهماغه پېژندل شوی افغان سردار نورمحمد خان غلزی «میرافغان» و چې له شپاړسو زرو سرتېریو سره د خوراساني نادرشاه ملگری و. نوموړي د نادرشاه ترمرینې

وروسته د خان له پاره د افغانستان د پاچاهۍ خوب لیده، خودا چې د «شیر سرخ» په جرگه کې د تاو تر څوالي او لویۍ له کبله د دغه ستر ځای له نیولو یې برخې شو، په دې توگه یې خوب د خپل پاچاه احمد شاه پر وړاندې «چې یو مهال دده تر لاس لاندې افسر و» پر غچ و پر غزاوښت، ځکه یې تگۍ ته لاس واچاوه او د احمد شاه د دولت څو تنه ناخوښي یې «چې ددوي غوندې په هر دولت کې وي» د خان پر خوا راټول کړل. په دوي کې نوميالي سړي کدو خان، محمد خان پوپلزی او د توپونو کوماندان عثمان خان وو.

احمد شاه ددې گواښنا کې پېښې تر بر سر وړلو وروسته «دا چې تهر کال یې د لقمان خان پېښه په سره سینه زغملې وه» دا ځل د دښمنو له زړورتیا څخه اندېښمن شو او ددې له پاره چې نورې پوځي چارې یې هم په پام کې وې د پلازمېنې د ډاډ منېدو له امله یې هغوی ووژل او همدا دده پر وړاندې دده د پاچاهۍ د پېر وروستی بلوا وه.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

اته ویشتم خپرکی

درېم یون (۱۱۶۳) کال

د هرات نیول، شمال و سهیل ته لښکر لېږنې او د بلخ، بدخشان و
بلوچستان لاسته راوړل

Converted by PDF to JPG

احمدشاه د پنجاب تر دویم پانه وروسته، څه موده د افغانستان له ختیزو سیمو
څخه د سند تر سینده ډاډمن شو؛ خپل پام یې لویدیځ لوري ته راوگرځاوه او تر هرڅه
لومړی یې هرات تر کار لاندې ونيو. دامهال د هرات حکومت د توپچي باشي امیر خان و
بهبود خان په ولکه کې و. په مشهد کې هم د نادرشاه لمسی شاهرخ له (۱۱۶۱) کال را
پردېخوا د نادر د ځای ناستي په توګه منل شوی و، خو پر (۱۱۶۳) کال د هغه ځای د څو
مشرانو د موخو له امله، شاهرخ څو ورځې بندي او بیا ورنه کړای شو او سید محمد چې د
امام رضا زیارت متولي و د سلیمان شاه په نامه، دده پر ځای کېناست. دغه سړي د هرات
مشر احمدشاه ته راوپاراوه. امیر خان د احمدشاه له اړوند والي څخه سرغړاوه او همدا چې
له کندهاره یې هرات ته د احمدشاه د خوځېدو واورېدل، ټینګار یې پیل کړ. دامهال
احمدشاه له (۲۵) زرو سپرو او پلیمو سرتېریو او توپونو سره د ګرځک، فراه او سبزوار
لار ونيوه. کله چې احمدشاه هرات ښار ته ورننږدې شو، ویې لیدل چې امیر خان پر ساتنه
بوخت او د پرګنو د غوښتنې پروا نه لري، ځکه یې تر (۱۴) ورځو تم وروسته پر ښار د
یرغل لارښوونه وکړه، دده سرتېري د شګو له کڅوړو سره پرمخ لاړل؛ کنده یې ډکه کړه؛

په بې ساري زړورتيا د توپونو د دزو له سېمې نه د ډېرې مرگ ژوبلې په زغلمو تېراو
برجونو او د بوالونو ته يې د ختلو له پاره زينې ودرولې. ښاريانو هم د احمدشاه د
سرتېريو مرستې ته ورو د انگل؛ داير وېرچ يې ورو سپاره او په ښار کې يې د پارسي جگړه
مارو په وژنه لاس پورې کړ. په دې توگه احمدشاه ښار ته ورننووت؛ امير خان يې وواژه او
درويش علي خان هزاره يې د هرات د نايب الحکومه په توگه وټاکه.

دامهال د خوراسان ولايت چارې گډې وې^(۱) او د احمدشاه د ورتگ او د هغه ځای
د نيولو له پاره او تا چمتو وه، خو احمدشاه نوموړی تگ راتلونکې ته وځنډاوه يوازې
وزير شاه وليخان يې له لسوزرو سرتېريو سره د افغانستان د شمالي سيمو (مرو،
ميمنه، بلخ، بدخشان) د سمون له پاره واستاوه او خپله د هرات تر سمون وروسته کندهار
ته راستون شو. سپاه سالار سردار جانخان چې د مشهد د بلواگرو د مختيوي له پاره
«چې د امير خان مرستې ته راخوځېدلي وو» له پېنځوزرو سرتېريو سره لېږل شوی و،
هغوی يې د تربت شيخ جام په سېمه کې سره وشنل او بېرته د احمدشاه له اوږدو سره
يوځای شو.

احمدشاه کندهار ته له راتلو سره سم ځنډونه کړ او د کندهار د لنډگانو دې
«بلوڅستان» د نيولو له پاره يې يو گډ لښکر واستاوه، ابن محمد امين په دې اړه وايي

(۱) د نادر تر وژلو وروسته (۱۱۶۰) يې وراره ميرزا علي قليخان د زابل، سيستان، هرات و هزاره له افغاني
سرتېريو سره له سيستانه مشهد ته لاړ، د نادر ټول کهول يې وواژه او وړوندو بندي يې کړ، يوازې د نادر لمسی
شاهرخ يې د کارونې له پاره ساته او په خپله يې د هماغه کال د جمادي الاخر پر (۲۷) د عليشاه تر نامه
لاندې د پاچاهۍ غږ پورته کړ، ورپسې يې ورور د عراق حاکم ابراهيم خان ورته راپورته او د نورو افغاني
مشرانو لکه الله يار خان غلزي او نورو په مرسته يې په سلطانيه کې له علي قلي سره جگړه وښلوله؛ مات
يې کړ او د ۱۱۶۱ کال پر نيمايي په خپله پاچاه شو، خو ډېر ژر په سمنان کې د شاهرخ او خوراساني سرتېريو
له خوا راوپرځېد او ووژل شو او شاهرخ يې پر ځای کېناست. بل کال يې علي قلي هم وواژه. پر (۱۱۶۳) کال
اتلس کلن شاهرخ د امام رضا زيارت د متولي مير سيد محمد له خوا بندي اوړوند کړای شو او نوموړی سيد
يې د سلېمان شاه په نامه پر ځای کېناست، څو ورځې وروسته دی هم د لښکر د مشر يوسف جلایر له خوا وړوند
و بندي شو او وړوند شاهرخ تش په نامه پاچاه وټاکل شو.

يوسف هم پر (۱۱۶۴) کال د مير علم خوراساني او د «کور د» د امير جعفر له خوا په جگړه کې مړ او د
شاهرخ نايب السلطنه توب امير علم ته ورسېد، امير علم خپل ملگری د کور د جعفر هم وواژه او په خپله تر
(۱۱۶۶) کال پورې پاتې شو، خو پر هماغه کال د احمدشاه دراني ورتگ نوموړې شخړې ټولې له منځه
يوړې.

کتلی شئ: مجمل التواريخ، د ابن محمد امين ليکنه، د زين العابدين له لمنليک او د مدرس رضوي له څنډ
ليک سره، د تهران چاپ، ۱۳۲۰ کال.

چې دايون احمدشاه په خپله کړی دی^(۱) خو نوموړی مؤرخ د يونونو د نېټو او څرنگوالي په اړه ژورې تېروتنې لري. په هر ډول، دامهال بلوچستان د سردار نصير خان بلوچ په لاس کې و چې يو آزمېښلی او زړور سړی و، دده نادر تر مړينې وروسته له خپله نایب الحکومه توب نه يوه کوچنی پاچاهي جوړه کړې وه، خو سره له دې هم هغه چې د ژور ليد خاوند و، هېڅکله پر خپل ځواک ويسانه شو او د احمدشاه وړانديځ يې ومانه چې د هغه له خوا د بلوچستان نایب الحکومه او په جگړو کې به له شپږ زرو سپرو بلوچو سره د احمدشاه په اوردو کې خدمت کوي او د خپلو د غو سپرو کڼو کونو لگښت و تنخوا به د بلوچستان په مالیه کې شمېري. نصير خان دومره د ادب خاوند و هوښيار و چې د احمدشاه د مينې او ځانگړې پاملرنې وړ وگرځېد. نصير خان وروسته له شپږ زریز بلوڅ لښکر سره د هند و نېشاپور په راتلونکيو جگړو کې د احمدشاه تر شاليدل کېږي. احمدشاه هم دده د زيار گالنې په درناوي په شمال کې د «هنه گي» سېمه چې د پښتنو کاکړو ځای و، وروښتله.

خو، شاه ولي خان له هراته مړې ته ورسېد او له هغه ځايه ميمني، اندخوی او شبرغان ته واوښت؛ ټولې دغه سېمې يې د احمدشاه دولت اړوند او نوي مشران يې پرې وټاکل.

شاه ولي خان چې بلخ ته راغی يو لښکر يې تا شفرغان او ايبيک ته تر باميانه ولېږه، د لښکر مشر ته يې لارښوونه وکړه چې په نوموړيو ځايو کې مشران وشمېرونکي وټاکي او د ماليود ورکړې له پاره آر کېږي. وروسته شاه ولي خان د کوندوز له لارې تخار ته واوښت؛ تر بدخشانه (فيض آباد) مخکې لاړ او د بلخ چارې يې هماغلته هم پلې کړې. شاه ولي خان د دغودو لويو افغاني ولايتونو تر سمون وروسته د خان آباد و اندراب له لارې پر هندوکوش واوښت او له پنجشيره گلېهار ته راغی؛ د کوهدستان و کوهدامن د چارو تر څغلنده سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته لاړ او د (۱۱۶۴) کال په وروستيو کې احمدشاه ته ور ورسېد. احمدشاه ډېر ترې خوښ و چې دی يې په شمال کې د اوږده يانه له ستونزو څخه ژغورلی و، له همدې امله يې په گلېهار کې يوه ښه رازۀ ځمکه چې شاه ولي خان د لارې په ترڅ کې په خپله خوښه کړې وه؛ وروښتله.

(۱) مجل، ۹۰ مخ.

نه ویشتم خپرکی

خلورم یون (۱۱۶۵) کال

د پنجاب و کشمیر نیول، دېلي دربار ته سفیر لېږل،

د ملتان و سند او د اندوس د بنیو کڅونو سمون

احمدشاه پر (۱۱۶۵) کال اوردو ته د یانه لار ښوونه وکړه، دامهال سرتهري ښه په دم کې وو او کالنی درې میاشتنی دمه یې په کورونو کې تېره کړې وه، د لښکر اسونو هم د اوږي وابښه خوړلي، مزي او چمتو وو. احمدشاه له کندهاره د کابل له لارې مخ پر پېښور روان شو، نوموړي ښار ته تر رسېدو وروسته یې د ایشک آقاسی عبدالله خان په مشرۍ یو لس وزیر لښکر د کشمیر د نیولو له پاره ولېږه، عبدالله خان په اټک کې له اباسینه پورېوت او د حسن ابدال له کلي یې مخ پر کشمیر لاریون ونيو، تردې پورې لا دغه ولایت د هند شهنشاه په بې جوګې نامه سمبالېده، همدا چې عبدالله خان ورننوت، د کشمیر حکومت یې ونيو او تر سمون او د ساتونکیو ځواکونو تر ځای پر ځای کولو وروسته یې، کوچنی خواجه عبدالله خان (کوچنی ځکه چې له ده سره یې توپیر وشي) نایب الحکومه او سکجهون هندو یې د کشمیر ولایت مستوفي وټاکه او په خپله د کندهار لوري ته راروان شو.

مستوفي سکجهون د وزیر شاه ولیخان لاس روزلی خود فطرت (ختي) له مخې دروهن و بې پټه سړی و چې څه موده وروسته یې د دروهي او تګی په لار کې سر بایلو د. احمدشاه له

پېښور ته لاړ. معین الملک میرمنو چې پلار یې د سرهند په جگره کې (۱۱۶۱) د احمدشاه له لاسه وژل شوی او د پنجاب څلور سیمې ترې لاړې وې (۱۱۶۲). داخل وروستی جگرې ته چمتو شو. د هغه سپاه سالار «راجا گورامل» له سینده تېر او شاهدرې ته نژدې یې اوه ونیوه. همدا چې احمدشاه راوړسېد، کلکه جگره ونیسته، ښکاره ده چې بری د افغاني اوږدو واو د پنجاب سپاه سالار ووژل شو؛ سرتېري یې وتښتېدل او معین الملک خان سپارلو ته اړ شو. مفتي عبدالله یې د احمدشاه اوږدو ته وروولېږه او د شاه ولیخان په منځگرتوب یې بښنه وغوښته. احمدشاه پر بښنه سربېره دی یو ځل بیا د افغانستان د پنجاب د نایب الحکومه په توگه وټاکه، میرمنو هم خپله خوندینه چې څه د پاسه لس میلیونه روپۍ وې، د مالیو په نامه د احمدشاه دولت ته وسپارله او د رېښتینوالي لوړه یې وکړه. احمدشاه لاهور ته ورننووت؛ د چارو سمون یې پیل کړ او کلندر خان افغان یې له یوه لیک سره چې د پنجاب نوې پېښې په کې لیکل شوې وې، د یلي دربار ته ولېږه. د هند شاهنشاه احمدشاه گورگاني چې د سرهند جگره یې هېره شوې نه وه او بیا یې له افغانانو سره جگره نه غوښته، د احمدشاه دراني وړاندیخ یې واخیست او ویې منله چې تر ستلج اخوا پنجاب، سند، ملتان و کشمیر دې د افغانستان وي. افغان احمدشاه د پنجاب و ملتان د چارو تر سمون وروسته د سند د بني اړخ کڅونو د چارو د سمبالټیا له پاره له اباسینه تېر او ارزښتمنې افغان مېشتې سیمې یې له دېرو نه تر پېښور وکتې او له وگړیو او خانانو سره د مالي او پوځي چارو، کرنیزو توکو او د وسله والو د سرشمېرنې په اړه وغږېد او ځینې آرونه یې وټاکل چې «د گروال میلسن» و «محمد حیات» یې یادونه کوي. همدا راز دغه وروستی مؤرخ په نوموړیو افغاني سیمو کې د احمدشاه د ځینو آرونو نومونه اخلي، لکه: احمدشاه د گنډاپوریو او اپردیو د وسله والو سرشمېرنه وکړه چې د لومړۍ ډلې وسله وال (۱۲) زره او د دویمې (۱۹) زره وټاکل شول. یا دا چې پر (۱۱۸۱) کال یې د میاوالي د سیمې د یوې کولبې ځمکې (نژدې څلوېښت جریبه) مالیه «یوه» روپۍ وټاکله، همدا راز یې له مروتونو نه د کالني ځمکنۍ مالیه پر ځای دوه سوه مهار شوي اوبښان او د جگرې په ورځو کې دوه سوه بې تنخا سپاره اخیستل. د بنو مالیه یې هم دلنېکړد لگښت و خواړو پر شپږ وزرو روپیو سربېره، د کال (۱۲) زره روپۍ وټاکله. (۱) محمد حیات همداراز پر (۱۱۷۳) کال بنو ته د احمدشاه د تگ یادونه هم کوي. (۲)

احمدشاه د سند د بنیو غاړو تر کتو وروسته، پېښور ته راغی او له هغه ځایه د کابل پر لار کندهار ته لاړ. کندهار ته له راتگ سره سم یې د مشهد ولایت د نیولو چارې تر کار لاندې ونیوې.

دېرشم خپرکی

پېنځم یون (۱۱۶۶) کال

د نېشاپور جگړه

احمدشاه چې نور د افغانستان له ختیز لوري وزگار شوی و، بیا یې لويديځ ته پام او د هېواد د پخوانیو ځمکويي نېونه یې پیل کړه، له همدغه امله پر ۱۱۶۶ کال له کندهاره هرات او له هغه ځایه مخ پر نېشاپور وځوځېد، د احمدشاه سرلښکر د لارې په منځ کې د شاهرخ د استازي میر علم له ورور معصوم نه «تونکلا» ونیوه او احمدشاه یې ځنډ وډيله نېشاپور ښار چې د شاهرخ د حاکم «جعفر بیات» تر لاس لاندې و؛ کلابند کړ. د جگړو په ترڅ کې جعفر مرمی وخوره او ځای یې اتلس کلن «عباسقلي» ونیو، هاغه مهال نېشاپور له کلکو پوځي ښارونو څخه گڼل کېده او ناڅاپه هوا سره او وورښتي شوه چې پوځي خوځښت وټو پونه یې له ستونزې سره مخامخ کړل. د عباسقلي تره «سيف الدين» خپل زلمي وراره ټينگار ته هڅاوه. ژمی رالښه او د خواړو، وانیو او سوند توکو تنگڅخه په مخ کې وه، په ځانگړې توگه چې د نېشاپور د سپمو څو کلنو پرله پسې بلواوو او د نادر تر وژل کېدو وروسته د ځان خوښیو مشرانو تاراکونو ددغه ولایت کلي و باندې ړنگې کړې وې. احمدشاه لیده چې کلابندي اوږدېږي، ځکه یې د راستنېدو پرېکړه وکړه او تر شاتگ مخکې یې لارښوونه وکړه چې درانه ټوپونه چې وړل یې د پرله پسې ورښتونو او د لارو د وېجاړتیا له امله ستونزور وو، د نېشاپور په کارېزونو کې ښخ کړای شي او په خپله د هرات خواته راوگرځېد. له هرات نه د تېرېدو پر مهال په اوسنۍ اسلام کلا کې سازه دومره ډېر شول چې د مؤرخینو د وینا له مخې په یوه شپه کې اته سوه سرتېري مړه شول او د اوږدو ډېرو پوځیانو د څارویو په څیرل شویو گېډو کې شپه تېره کړه، خو همدا چې احمدشاه کندهار ته راغی د هغه ځای تود و پوست ژمی ده او دده اوږدو ته د هوساینې لامل شو.

یو د پرشم خپرکی

شپږم یون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال

د مشهد و نېشاپور نیول

احمدشاه د نېشاپور د پروسین یانه (۱۱۶۶) تر راتګ وروسته او د نوموړي ځای د چارو د نیمګړې پرېښوونې له امله د زړه له کومې ناکراره و، همدا چې هوا ښه شوه پر (۱۱۶۷) کال بیاد پلازمېنې له سرتېریو سره وروخوځېد، یو شمېر سپرویی له سپارښتنې سره سم، هریوه له ځان سره د کابل په تیږه دوه نیم چارګه چوون هم واخیستل چې نېشاپور ته له ورتګ سره سم یې د کلاتو وونکیو توپونو جوړوونکیو ته ورکړي.

احمدشاه له هراته جام، لنگر او له هغه ځایه مشهد ته لاړ او ښار ته نږدې د جلوایي سېمه یې اډه وټاکله. دامهال د ږانده شاهرخ (د میرزا رضا قلبي زوی او د نادرشاه خوراسانی لمسی) خپل چاری نایب السلطنه «امیر علم خزیمه» په مشهد کې نه و او کوم لرې ځای ته لاړو، د نوموړي خپلسریو چارواکیو شاهرخ له احمدشاه سره جګړې ته اړ وېست او جګړه ونښته، خو پر ګنو شاهرخ ځان سپارنې ته وهڅاوه، دی هم د احمدشاه اوردو ته راغی او د خپل اړوند والي او غوږنې څرګنداوی یې وکړ. احمدشاه د خپل پخواني سیاسي چلند له مخې شاهرخ ونازاوه او د ځان له خوا یې د مشهد نایب الحکومه وټاکه. وروسته احمدشاه مشهد ښار ته ورننوت؛ د چارو پر سمون لګیا شو او افغان نور محمد خان یې په ښکاره د شاهرخ مرستیال، خو په مانا کې د خوراسان ولایت د بشپړ واک خاوند وټاکه. په ملکي جوړښت کې یې هم د جام، باخرز، خاف، تربت و ترشېز

سېمي له مشهد بېلي او د هرات اړوند يې درې.

احمد شاه له دغه ځايه د کندهار د ځواکونو کوماندان «شاه پسند خان» له پېنځو زرو سپرو سره د شاهرو د ، بستام و سبزوار د نيولو لپاره وليږه، نوموړی د خپلې دندې تر بشپړولو وروسته د مشهد لوېي چاوني ته راستون شو. د ځينو د وينا له مخې په دغه يانه کې د شاه پسند سپرو د لوڅ خړد کڅونود خپلواک واکمن حسن خان گاجار له ځواکونو سره د «مزينان» پر دښته په ناڅاپي توگه ټکرو کړ، تردې پېښې وروسته احمد شاه له مشهد ووت او د نېشاپور پر لوري روان شو، همدا چې نېشاپور ته ورسېد، عباس قلي بيا نارامه شو او احمد شاه د افغاني، ياد سلطان محمد د وينا له مخې د پېرنگي کارپوهانو په مرسته يو لوی توپ جوړ کړ. که څه هم چې د احمد شاه په اوږدو کې د اروپايي کارکوونکيو شته والی له منلو لرې ښکاري، خو دا سمه ده چې ده د نېشاپور نېونې او د پروسېر سپکاوي د لرې کولو له پاره درون توپ جوړ کړ. احمد شاه هودمن و چې د خوراسان له څنگه دا ازغي لرې کړي، په دې توگه د دېوالونو جگړه پيل شوه او د دغه درانه توپ په مرميو «چې د ځينو مبالغه خوښوونکيو مؤرخينو په وينا يې يوه مرمی د کابل په تيره دوولس نيم منه کېده» د ښار کلکې سېمي ونړول شوې. نېشاپوريانو «چې له پخوا راهيسې يې له احمد شاه سره د جگړې هوډ نه و» عباس قلي خان سپارنې ته اړ ويست، ده هم له خپلو وسله والو سره ځان وسپاره، خو له بده مرغه چې د ښار د پوځي ځايونو غوره برخې ړنگې شوې وې. په هر ډول، احمد شاه چې زړور مېړونه يې روزل، عباس قلي يې هم ونازاوه؛ د ځان له خوا يې د نېشاپور پر حکومت وټاکه؛ د هغه تېري غزني ته راوست او په خپله پر ۱۱۶۸ کال د هرات پر لار کندهار ته لاړ.

تر دې وروسته احمد شاه د کورنيو چارو د سمون له پاره ښه وزگار شو ځکه چې دده اته کلن کړاو په ترڅ کې خپله ستره سلطنتي دنده چې تر افغان ملي بيرغ لاندې د افغانستان د ځمکو سياسي او اداري يووالي و، په ښه توگه بشپړه کړه، اوس چې له جيحونه تر عمان او له ستلجه تر سيستان پورې دده په هېواد کې گڼل کېدل، هاغه مهال رارسېدلی و چې احمد شاه په کړاۍ سره دخپلواته کلنو هڅو پايله ترلاسه کړي.

هېره دې نه وي چې احمد شاه په خپله دغه جغرافيايي نقشه کې د هېواد يوه غرنۍ سېمه (بلورستان) چې اقتصادي ارزښت يې نه لاره؛ هېره کړې وه، ځکه چې له څو پېړيو راهيسې، له گرو تيمور پرته چاد افغانستان د دغې پر زړه پورې سېمي يادونه کړې نه ده.

احمد شاه تر (۱۱۷۰) کال پورې له پلازمېنې (کندهار) ونه ووت او پر اداري چارو بوخت و، خود پېښو بهير تر دې نور کړار پرې نه ښوو.

دوه دېرشم خپرکی

اووم يون (۱۱۷۰) کال

د پنجاب و کشمير سمون، د ډېلي نيول

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

احمدشاه د دولت لور پازي چارواکي ژر، ژر له خپلو دندو څخه نه لرې کول، مورو
احمدشاه مهال داسې خبرې پېژنو چې دده د پاچاهۍ تر پايه يې هغه واک چې لارويي
ساته، لکه اشرف الوزرا شاه وليخان چې شپږو وېشت کاله لومړۍ وزير او سردار جانخان
همدومره موده د افغاني اوږدو لوی سپاه سالار و.

که يو رېښتين وازمېيلی چارواکی به د دندې په ترڅ کې مړ شو، احمدشاه يې زوی
يا ورور پر ځای ټاکه، په همدې توگه چې د پنجاب افغاني نایب الحکومه معين الملک
ميرمنو مړ شو، احمدشاه يې ځای دده زوی «مير مؤمن» ته ورکړ، نوموړي د خپلې
هوبښياري مور «مغولاني بهگم» و اوښي خواجه موسی په مرسته دغه ستره پازه پرمخ
بوته، خود مير مؤمن ژوند لنډ و او تر مړينې وروسته يې د لاهور د سترو چارواکيو او
مغولاني بهگم ترمنځ شخړې پيل او د حکومت چارې گډې وې شوې، احمدشاه له
کندهاره د سپاه سالار جانخان ورور «امان خان پوپلزی» د نایب الحکومه په توگه ټاکلی
ورولېږه خود نوي حاکم ترور رسېد و پورې ناخوښيو چارواکيو، لکه د پخواني نایب

الحکومه مرستیال طره باز خان، پوځي کوماندان بکاري خان رستم جنگ، د نایب الحکومه زوم خواجه موسی احراري، د نواب عبدالصمد خان زوی عبدالله خان سیف الدوله او ځینو نورو دومره او تا ترڅه کړې وه چې امان خان یې له سمولو بهجو کې شو، د دغه تاوتریخوالي یو ستر لامل د هند د دولت وزیر احمد شاه گورگاني د امیرالامرا، د اصف جاهد لمسي او د خان پېروز جنگ د زوی شهاب الدین عماد الملک غازي الدین خان بهار پېروز جنگ^(۱) پټې لمسونې وې.

په هند دربار کې د غه وزیر ستر اغېز لاره او د هندوستان شاهنشاه «دویم عالمگیر» یې د قلم غونډې په گوټو نڅاوه.

همدا چې غازي الدین په پنجاب کې اوبه خړې ولیدې، د کبانو نیول یې پیل کړل او سید جمیل خان یې له پوځي لښکر سره لاهور ته واستاوه؛ د میرمنو مور یې په دوکه او تگي یرغمل او نومیالی بلواگر «آدینه بهگ» یې ومانه او پوځي مرسته یې ورکړه، چې هغه بیا پر (۱۱۷۰) کال د هندوستان د شاهنشاه له لښکرو سره لاهور ونيو او د درېیو مېلیونو روپیو په ورکولو د هند دربار حکمران شو. سربېره پر دې غازي الدین وکړی شول چې په کشمیر کې افغاني مستوفي «سکجهون» د خپل دولت پر وړاندې د روحي ته راکاږي، سکجهون د مهلمستیایا پر شپه د کشمیر نایب الحکومه او پوځي کوماندان «کوچنی خواجه» په ناځوانۍ سره بندي او وواژه او ځان یې د دیلي له خوا نایب الحکومه وټاکه. احمد شاه چې پر له پسې یې دا خبرونه اخیستل پر ۱۱۷۰ کال یې په کندهار کې پوځ «تیار سئ» او سمدلاسه د پوځیانو او نیم پوځیانو راغونډېدل پیل شول. احمد شاه داخل پر غز نیولی و او غوښتل یې ژر تر ژره بلواخي ته ورورسېږي، ځکه یې د

(۱) غازي الدین زور، ژېړه، شاعر او ښه لیکونکی، خو مرسته یې او حق ناپېژندونکی سړی و او د گټې او نامه ډېر وړی و. ده سربېره پر دې چې له خپل مرستندوی ابو منصور صفدر جنگ سره چې د هند په دربار کې یې دده پلوي کوله، له پاچاه سره هم پټ پرې کړ. هندي احمد شاه دی خپل وزیر وټاکه، خو نوموړي مرهتبان له شاه سره جگړې ته راوېلل؛ په سکندره کې یې ولو ته اود پاچاه مور یې ړنده کړه، وروسته یې له خپل نوي لاسپوڅي پاچاه «دویم عالمگیر عزیز الدین محمد» سره هم همدا ناوړه چلند وکړ. د نوموړي دغو کړنو له یوې خوا دهند د اسلامي دولت د ړنگولو، مرهتبان زور کړل او له بلې خوا یې پاچاه د پردیو د هر ډول ملاتړ و مرستې راکاږلو ته چمتو کړ، خو همدا چې غازي الدین د افغان احمد شاه له خوا وشرل شو، بیا یې ښه ورغ و نه لیده؛ د نړۍ له چارو یې لاس واخیست او د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې په یوه پټه وټه یې ډېر خلیک له نړۍ نه لاړ.

پخوانيو يونونو پر توپير، د بلوچستان لارونيوه او د لارو پر ناوړتيا سربېره د بلوچستان له شمالي سېمو څخه سند ته واوښت^(۱) او چې له اندسه تېر شو، مخامخ په لاهور ورغی. دامهال آدینه بېگ د پېښې پر ارزښت وپوهېد او ليدل يې چې هند دولت و وزير غازي الدين له احمدشاه سره د جنگېدو متره نه لري، نو سملاسي تېښته يې د هوښيارۍ کار وگانه؛ لاهور يې خوشی کړ او د هانسې دېوال خواته لاړ، خو احمدشاه يوازې د پنجاب سمون نه غوښت، د هغه هيله دا وه چې د ډيلي دربار له ناوړه خبرو څخه پاک او د هند شاهنشاه لارې ته له راوستو سره، پياوړی هم کړي چې دخپل هېواد ساتنه وکړای شي او د هند ناوړې پنجاب ته رانه شي، ځکه د لاهور و پنجاب تر ځغلنده سمون وروسته بيا له ستلجه پورېوت، دامهال د «نورالدين خان باميزي» ترمشرۍ لاندې کشمير ته تلونکی لښکر مخ پر شمال روان و، همدا چې کشمير ته ورسېد، بلواگر يې وشنل، مستوفي سکجهون يې ونيو او بندي يې لاهور ته ولېږه او په خپله څه موده د هغه ولايت د سمون له پاره پاتې شو.

هند دربار له ستلجه د احمدشاه له راتېرېدو څخه خبر شو، خو ويې نه غوښتل، يا يې ونه شو کړای چې مخنيوي ته راوړاندې شي، ځکه يې د هرکلي لارونيوه او تر ټولو مخکې د هند افغاني مشران ډېر تاوده ښکارېدل، له دې ډلې څخه د اصالت خان يوسفزي زوی «نجيب خان - نواب نجيب الدوله بهادر» چې د وزير غازي الدين له خواله پوځي ځواک سره د جگړې له پاره رالېږل شوی و، د کرنال په سېمه کې له احمدشاه سره مل شو.^(۲) نوموړی زړور سړی او د هند په افغاني نومياليو سرونو کې گڼل کېده، له

(۱) Afghanistan From Darus to Amanullah. د سرجارج مکمن ليکنه، د لندن چاپ. ۱۹۲۹، ۶۴-۷۶ مخونه.

(۲) په پيل کې نجيب الدوله د روښانه له مشرانو حافظ رحمت خان و د وندي خان سره په مراد آباد کې اوسېده او څه ځای او نوم يې نه لاره، د هندي احمدشاه وزير «غازي الدين» ډيلي ته راوغوښت او خپل سيال ابرو منصور خان صفدر جنگ ته يې مخامخ کړ. د هغو جگړو په ترڅ کې چې وشوې نجيب خان، ابرو منصور دې ته اړ کړ چې او دې ته پر شاشي، تر دې وروسته «نجيب خان د نجيب الدوله واقطاع بهتر گڼه نوم وگاته. وزير غازي الدين دی هند ته د افغان احمدشاه د لښکر غځونې پر مهال، مخنيوي ته ورواړه، خو نجيب الدوله د جگړې پر ځای احمدشاه ته له درناوي سره ورغی، احمدشاه هم دی په ډېلي کې د هندوستان اميرالامرا (د پوځي ځواکونو لوی کوماندان) وټاکه. نجيب الدوله د ژوندانه تر پايه د دې لويې ځوکې څښتن و. دی سپينزړی او زړور سړی و او د ډېلي د دښمنو او مرهتيانو په جگړو کې يې څرگندې اتلولۍ وکړې. د جتيانو نوميالي مشر «سورج مل» چې د هندوستان د اسلامي سلطنت لوی دښمن او د مرهتيانو پلوی و، هم په پای کې د نجيب الدوله له خوا ووژل شو او ځای يې زوی «جواهر سنگ» ته پاتې شو.

همدې امله د احمدشاه له خوا د هندوستان دولت سپاه سالار وټاکل شو، دده «پانی پتی» په جگړه کې د هند د نورو افغاني مشرانو په ګډون، زیات کړه چې افغاني وینه یې په رګونو کې چلېږي.

احمدشاه له ډیلي نه دېرش میله لرې و چې په «بسونیت» کې یې وزیر غازي الدين د هند دولت په نامه هرکلی وکړ او د ډیلي د سیاسي تېروتنې بڼه یې وغوښته، احمدشاه د هند دولت د دغه پوځي لښکر غځونې د لګښت تاوان لندولو ته راوباله، خو وزیر خپله بې جوګي وښوده او احمدشاه مخ پر ډیلي وخوځېد.

د ډیلي په پېنځلس میلی کې د هندوستان شاهنشاه دویم عالمگیر «محمد عزیزالدین» د احمدشاه لیدو ته ورورسېد او احمدشاه د جمادى الاول پر (۷) د جمعې پر ورځ پر ډیلي ښار ورننووت، دویم عالمگیر چې د افغانستان له شاهي کورنۍ سره یې خپلوي ښه ګڼله، ځکه یې دخپل ورور شاهزي اعزالدين لور نکاح په ځانګړي سلطنتي دود له شاهزي تیمورشاه سره وتړله. احمدشاه د هند د چارو د سمون له پاره، د هېواد لوی وزارت د پخواني وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله^(۱) ته ورکړ او افغان نجیب الدوله یې د هندوستان سپاه سالار وټاکه.

احمدشاه یوه مېاشت وخوړ چې په ډیلي کې مېشت و او له ښه مرغه دغه پلازمېنه چې اتلس کاله پخوا یې د نادرشاه د اوردو له لاسه د هنديانو په وینا دوه سوه مېلیونه روپۍ تالاشوې وې، داخل د احمدشاه د پوځي سمون تر سپوري لاندې بشپړ وساتل شو او له دېرش زریز افغان اوردو نه یې چې تر سېزونکي لمر لاندې یې سلگونه میله لار وهلې او اوس یې د دوی په گروهه د نیول شوي هېواد د پانګو منځۍ او زېرمه په لاس کې وه؛ هېڅډول زیان ونه زغامه، خو په خواشینۍ سره چې د کرکې جتانو له سېمونه ډیلي ته د افغاني اوردو تر راستنېدو وروسته، د ډیلي د ځینو بدغوښتونکیو د لاسوهنو او د اوردو له امله د احمدشاه پر هوډ سربېره دغه او تابل ډول شوه.

(۱) نظام الدوله د هند د وزیر الممالک (صدر اعظم) اعتماد الدوله قمرالدین خان زوی دی، پلار یې د بهادر شاه او فرخ سیر له مهاله تر محمد شاه ګورګاني پورې د هندوستان له لویو چارواکیو څخه و، په خپله هم د احمدشاه ګورګاني له خوا یو ځل وزارت او بل ځل د هندوستان امیرالامرات یې ته رسېدلی و او دا دی یو ځل بیا د افغان احمدشاه له خوا د هند پر وزارت وټاکل شو، خو د هغه یو ګڼ شمېر پیسې هم د احمدشاه دولت پانګې ته ورکړ شوې.

په ډېلي کې د احمدشاه د اوسېدو په ترڅ کې د هند گوښه شوی وزیر غازي الدين د دويم عالمگير له زوی شاهزي هدايت بخش او د هغه له زوم ميرزا بابر سره د افغاني مشر جانباز خان او يوې پوځي ډلې په ملتيا د ماليو راتولولو په نامه فرخ آباد ته لاړ. د هغه ځای والي سردار احمدشاه بنگش د احمدشاه په نامه سړي او شتمنی ورکړې او غازي الدين او دې ته لاړ، دا ودې والي شجاع الدوله په سرريد کې جگړې ته چمتو شو، خو روهيله افغان سعدالله خان پرې نه ښو و او د پېنځو سوزو روپو ورکړې ته يې اړ ويست. غازي الدين پر راستنېدو په فرخ آباد کې تم او احمدشاه ته يې ورتگ وځنډاوه. له ډېلي خوا احمدشاه ليدل چې دهند سلطنت چارواکيو د لاسوهنو له امله «په ځانگړې توگه» له سهيله ترگواښ لاندې دی.

د احمدشاه سياسي تگلارې غوښتنه کوله چې د افغاني گټو د ساتنې له پاره، د هند اوسنۍ دولت پياوړی او تر ملاتړ لاندې يې ونيسي، ځکه يې د هغه د دښمنو د څپلو پرېکړه وکړه. هنديان حق لري چې د احمدشاه له دې کړنې څخه ناخوښي څرگنده کړي او گرمه او پړه پرې ورواچوي چې ولې يې د هندوستان پاچاهي له يوې ورستې او مخ پر ړنگېدو کورنۍ څخه يوه بل پياوړي لاس ته ونيولې ده. کېدای شي چې افغان احمدشاه د هاغه مهال افغانستان د ختيزو ولايتونو د اوتاله په پام کې نيولو سره سم، همدا سياسي چلند وړ گانه، سربېره پر دې يې د پاچاهۍ له گدۍ څخه د يوه داسې پاچاه راغورځول چې ده ته يې ځان سپارلی و، له مېړانې لرې گڼل، په ځانگړې توگه چې په خپله يې هم پر افغانستان پورې د هندوستان تړل نه غوښتل.

احمدشاه د جمادى الاخر په پيل کې له ډېلي نه راروان شو او د ډېلي له دېرش ميلۍ څخه يې د جتانو له خوا د نيوليو کلاوو پر بيا نيونه پيل وکړ او د «ديلم گده» چاونۍ او «مېترا» منځي تر نيولو وروسته د «اگرې» تر شماله مخکې لاړ. د احمدشاه ډېبه اکبر آباد کې وه او سپاه سالار يې د جتانو په سېمو کې وړاندې تلو چې له هنديانو نه افغاني اوږدو ته «کالبره» ناروغي خپره شوه. احمدشاه چې دښمنان يې مات کړي او ډارولي وو، مخ پر شمال وخوځېد. د هندوستان پاچاه او سپاه سالار نجيب الدوله د ډېلي تر څنگ د «تالاب مقصود» په سېمه کې هرکلي ته ورغلل. دامهال د محمد شاه گورگاني مېرمن «صاحبه محل» له خپلې بن «ملکه زمانۍ» سره چې ترور لور يې هم وه

اود ديلي ژوند يې تريخ گانه، له افغان احمدشاه نه غوښتنه وکړه چې ل لور سري يې واده وکړي، احمدشاه دا غوښتنه ومنله اود منشي غلام حسين په وينا تر واده وروسته يې ناوې، خواښې او ملکه زمانې گرد سره کندهار ته بوتلې.

احمدشاه تر لږ ځنډ وروسته له دېلي نه افغانستان ته راوخوځېد او چې د ستلجکڅوونو ته راوړسېد، «عبدالصمد خان مڼ زى» يې د هغه ځاى «سر هند» پر حکومت وټاکه چې پنجاب تر اوږدو اخوا استازى او مخکښ ولري. همدا راز يې په لومړۍ د وابه کې «د ستلج وياړ ترمنځ» افغان سرفراز خان حاکم وټاکه اود ملتان نايب الحکومه توب يې د هغه ځاى د پخواني نايب الحکومه زاهد خان زوي شجاع خان ابدالي ته وسپاره.

احمدشاه لاهور ته تر رارسېدو وروسته پردې پوهېده چې د سيکھانو ځينې نوې منځته راغلې دې بيا بلوا او وړانې غواړي، نو شاهزى تيمور يې د پنجاب، ملتان و سند د نايب الحکومه په توگه وټاکه او سپاه سالار جان خان ته يې دنده ورکړه چې د «امرتسر» د بلواگرو سيکھانو غورونه تاوکړي. بلند خان سدوزى يې هم د کشمير حکومت ته ولېږه او نورالدين يې راوغوښت. احمدشاه تر دغو چارو وروسته «د ۱۱۷۷ کال پاى» چې يولوى هېواد يې د پاچاهۍ تر سيوري لاندې راوستى و، پېښور ته راغى اود کابل له لارې کندهار ته راوړسېد.

درې دېرشم خپرکی

اتم یون (۱۱۷۳-۱۱۷۴) کال

د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیر خان» گواښ، د

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

پانیپت جگړه، د هندوستان نیول

احمدشاه چې پر (۱۱۷۰) کال له هندوستانه راستون شو، د افغانستان په ختیځو ولایونو کې ژورې پېښې منځته راغلې. کندهار ته لا د احمدشاه د راتګ یوه میاشت نه کېده چې پنجاب بلوا پیل کړه (۱۱۷۰)، دامهال د پنجاب و هندوستان په سیاسي او ټاکنې د دوو بلواګرو کړنو ځانګړی اغېز لاره، دا دواړه چې پرموځويې سربېره اخلاق هم سره ورته وو، هماغه د هند ګوښه شوی وزیر د پیروز جنگ زوی غازي الدین او نوماند آدینه بهګ وو. د هندو پنجاب د هاغو ورځو او تا ددوی د غوښتنو د پلې کېدو له پاره خورا چمتو وه، په دې مانا چې پنجاب له څه مودې راهیسې د «سیک» د نویو ټوکېدلیو ډلو اورني ناتار گواښه. سیکانو د مذهبي تاو تریځوالي تر څمار لاندې لویه ټولنه جوړه کړې وه او دا چې د دغه نوي زېږېدلي مذهب^(۱) ما نیز اغېز مخ پورته او د خپلو پلویانو

(۱) «نانک ګرو» د سیک مذهب بنسټ اېښوونکی د نهمې هجري پېړۍ پر پای د راوې په کڅونو کې وزېږېد، د بهدیان د پور او د کهتریانو د ډلې اړوندو چې لومړی یې د افغاني شاهنشاه ابراهیم شاه -----»

د عقل ځای یې نیولی و، ځکه نو دا ډله د هر هغه ځواک جگړې ته د سرسپارنې تر بریده
چمتو و چې له خپل مذهب سره یې په ټکر کې لیده.

دمعین الملک میرمنو او د هغه د زوی میر مومن د حکومت پر مهال سر بهر د، د دې
ډلې په اړه د هغوی د کار کوونکیو د کلک چلند له امله سخت غبرگون منځته راغی چې
دوی یې پاڅو وچاودون ته چمتو کړل. احمد شاه چې له پخوانه د سکالو پر ارزښت
پوهېدلی و، وروسته تر دې چې دروغې جوړې سیاست بڼه پایله ورنه کړه، د زور لار یې
ونیوه او د پنجاب پوځي ځواک ته یې واک ورکړ چې په امر ترسره کي د هغوی ځالي رنگي
او په وسله واله توګه یې د بلوا مخه ونیسي. سیکانو دا غبرګون منلی و او د خپلو موخو
له پاره یې ځان چمتو کاوه، دا مهال آدینه خپله سیاسي او پوځي وړتیا سیک ډلو ته
وړاندې کړه، سیکانو په خوښۍ واخیسته او د جګړو په ورځو کې یې د هغه کومانډاني
ومنه، آدینه وکړای شول چې سیک وسله والو لښکرو ته پوځي پیاوړتیا وروښي.

سپاه سالار جان خان وغوښتل چې آدینه له سړي لارې مات کړي، ځکه یې هغه د
پنجاب د نایب الحکومه شاهزي تبحور له خوا د دوآبي (د تسلیع ویشا ترمنځ) پر حکومت
وتاکه او «لکي څنگل» ته یې رسمي فرمان ورواستاوه. آدینه هم د وري لږه په خبر په

----->> دولت خان سره د خپل د کار ګروني او زېرمه وال په توګه کار کاوه او وروسته خپله شو.

نانک د خدای پریوالي، د محضې شرمې پر چارو له یوه کالیوت نه دار واک و تلر او پیل ته یې پر ننوتلو، مزبور،
دیوت او د مخلوق په توګه د ښوونو پر دېرانو ګروهن و. حلول و پریوالی بوتان و موټونونه او شراب و د
خوک غوښه یې نه منل او د ژویو پریول یې نه خوړول. تسبیح یې په لاس کې او زنا یې پر غاړه و. د پنجاب
د جتیاو (کلیوالو) په ژبه د نانک ټول شعرونه لارښوونې او تر ډېره د خدای د جل جلاله د لویوالي او
سپېڅلتیا او همدا راز د ځمکو او آسمانونو د ډېروالي په اړه دي، نانک وایي: نبیان، ولیان، او تاران له
رېښتیني بنده ګی نه یشې تابه ته رسېدلي او هر څوک چې وغواړي له دې لارې بشپړې پدای شي. تر نانک
وروسته یې تګلار واوښته او مريدانو یې د غوښې خوړل، په مذهب کې غلو او حلول ته ګروهېدل پیل کړل او ان
د نانک لمانځنه یې ونیوه.

پر لسمه پېړۍ د نانک ګروهن ډېر شول او پر یوولسمه یې بېلاري پیل کړه. د نانک وروستي له مذهبي
لارښوونې نه د سیاست ډګر ته ورننوتل او د سمر جېر جېر نو لکه د زېرمو، غوږجلو، وسلو، سرتېریو،
کار کوونکیو او ګڼو د چارو پر سمبالتیا لګيا شول. ملګري یې د خلیفه په لار کې بلهاري او د هغه د زېرمې
له پاره غلا خپله فزېضه وګڼله، له همدې امله سیکان د جرګې او ځواک خاوندان شول دا د دوی شعار و چې په
غوره پېښه کې سره راټول شي؛ نذر ورکړي؛ په ګډه د موخې د لاس ته راوړلو له پاره (ګرو = خلیفه نانک) ته
دعا ووايي او پرېکړه وکړي، دغې ګروهي د دوی په سترو سیاسي او پوځي ګامونو کې څرګند اغېز لاره.
پر یوولسمه پېړۍ د نانک خلیفه «تبخ بهادر» د عالمگیر په امر ووژل شو او نور ډېر ملګري یې د بهادر شاه او
فرخ سیر پر مهال ووژل شول.

سیکانو ان په دغه پېر کې د نانک په نامه پیسې چاپ کړې. پر دوولسمه پېړۍ افغان احمد شاه هم ویکول،
تر احمد شاه وروسته سیکانو په پنجاب، کشمیر و پېښور کې پر صنعتګ وکړ او یو دولت یې جوړ کړ، تر هغې
چې له انګریزانو سره مخامخ شول.

بیرد ومانه او په دواړه کې یې پر خپل کار پیل وکړ، خو سپاه سالار چې دی لاهور ته راوغوښت؛ سرغړونه یې وکړه، سپاه سالار لښکر وېستلو ته اړ شو، آدینه مخکې د سیک په لښکر و دواړه په ځانگړې توگه «جالندر» لوتلی و، تردې وروسته د افغاني پنجاب حکومت و سیک بلواگرو ترمنځ جگړه ونښته، احمدشاه دخپل سپاه سالار پر پوځي پوهه دومره ډاډه و چې د هغه د ځخوله امله یې د سیکانو د چارو د پای هیله لرله او په خپله په کندهار پلازمېنه کې پر هېوادنیو کارونو بوخت و.

خود هند دولت گواښ تر پنجاب سترو، د اورنگزېب د پاچاهۍ په پېر کې «سېواجي» نومي سړی د هند په سهیل کې د مرهتیانو د حکومت بنسټ کېښود، دغه حکومت د اورنگزېب تر مړینې وروسته «چې دهندي بابریانو د کورنۍ پر خېدل پیلېږي»؛ په چټکۍ وده وکړه، تر هغې چې لا دېرش کاله تېر نه وو چې مرهټه حکومت نېژدې د سهيلي هند ټاپو وزمې ونيو او نن یې پاچاه «بالاجي پيشوا» د ټول شمالي هند د نیولو خوب لیده، په دغه ترڅ کې غازي الدین د خپلې ونډې تر سره کول پیل کړل.

غازي الدین چې ډېلي ته د افغان احمدشاه د (۱۱۷۰) کال تگ پر مهال د پیسود راټولولو په نامه په فرخ آباد کې اوسېده او احمدشاه ته یې له ورتگه سرغړاوه، افغانستان ته د احمدشاه تر راتگ وروسته یې د خپل پاڅه منطق په مرسته احمدخان بنگېښ وغولاوه چې د هند د سپاه سالارۍ په هیله له ده سره مرسته وکړي او هم یې د دکن مرهټه ځواکونه مرستې ته راوبلل چې د هغوی په مټ د هند وزارت و دولت لاس ته راوړي. غازي الدین دخپلو موخو د گټلو له پاره د مرهتیانو حکومت وهڅاوه چې ډېلي او د نجیب الدوله او شجاع الدوله ټولې اړوند سېمي ونیسي او همداراز یې تر اباسینه پورې ټول شمالي هند و افغاني ختیز ولایتونه د پرمختگ له پاره د ورسېمو په توگه ورته وښودې، سربېره پر دې یې د ډېلي په سهیل کې جتان او په لویدیځ کې راجپوتان چې د منځني هند ستر ځواکونه وو دغه کار ته وهڅول. د غازي الدین د سیاسي هلو ځلو لمن له یوې خوا تر «اوده» ولایت پورې او بل خوا په پنجاب کې د آدینه بهگ له لوري غځېده، خو په اوده کې یې د نواب شجاع الدوله د پوهې له کبله ماتې وخوړه.

پر (۱۱۷۲) کال «پیشوا» د شمالي هند د نیولو له پاره پنجاب ته د پلټو، سپرو او توپونو یو لوی لښکر راوېښه چې مشري یې د پاچاه ورور «راگونات راو» (راگوبا) پر غاړه لرله او پر غازي الدین سربېره، سندیا، هولکر، جنگورا او د مرهتیانو ځینې نور لویان یې هم غړي وو. د جتانو سېمي ته د نوموړي اوږدو له راتگ سره سم، «سورج مل» د مخکېني تړون له مخې مرستې ته وروډانگل راگوبا د ډېلي سېمو ته تر رارسېدو

وروسته د «جنگورا» تر مشرۍ لاندې یو لښکر کین خوا د اجمیر سېمو ته ولېږد، دویم لښکر یې د «سندیادتا» تر مشرۍ لاندې مخ پر پنجاب و خوځېد او لویه برخه له راگوباسر د ډیلي منځي ته روانه شوه.

دامهال د مرهتيانو اوږدو ټول منځني هند وېرولي و او د جتيانو او راجپوتانو ډلې چې د ډیلي په سهیل ولویدیځ کې ددې سیمې سترې خانګې وې له دوي سره په خوښه او یا هم د زور له لارې مرستې ته راوړاندې شوې، یوازې د هندوستان سپه سالار افغان نجیب الدوله د پلازمېنې ساتنې ته ملاتړ ټینګه کړه او د دېوالونو جګړه ونښته، ددغه لوی اوږدو پر وړاندې د سپاه سالار ماتې څرګنده وه، په ځانګړې توګه چې لا د پنجاب چارې ویجاړې او سمدلاسه د افغانستان د مرستې لار بندې وه. سره له دې هم نجیب الدوله دومره مېړنی ټینګار وکړ چې راگوبا ومنله که دی ډېلی خوشي کړي نو د کاله لوري ته لار به ورته پرانیستې پرېږدي. نجیب الدوله اړ و چې ډېلی پرېږدي او «سارنپور» ته لاړ شي. دده له وتو سره سم مرهتيانو ډېلی ونیو، څه موده وروسته اجمیر ته لېږل شوی لښکر د ډیلي لویې اډې ته راستون شو، خو پنجاب ته تللي لښکرې خورا ناګار وچتیک روان و، همدا چې سر هند ته راغی د افغاني ساتونکیو سرتېریو دېوال یې مخې ته راڅرګند شو، دا خورا کوچنۍ پوځي ډله وه چې سترګه ترې نه سوزېده، خو هغه کوماندان چې ددوی لارښوونه یې کوله د هغه پېر یو زور وکړ کجن افغان و، داسې په سر هند کې د احمدشاه حاکم هماغه عبدالصمد خان من زی و چې په جګړه کې یې د مېړانې او زړورتیا له امله «لېونی» باله. د عبدالصمد مغول و هندوان نه خوښېدل او د احمدشاه در اڅرګندېدو په لومړیو کې یې ناصر خان خوشي او له خپل ملي ځواک سره یو ځای شو. په هر ډول، جګړه پیل، افغاني ډله تارومار او عبدالصمد چې توره یې په لاس کې وه د جګړې پر ډګر یرغمل شو.

په سر هند کې د آدینه ځواکونه د مرهتيانو هرکلي ته راوړسېدل او یوځای له ستلجه تېر شول، افغان سپاه سالار جانخان چې د دښمن خوځښت یې څاره، د مرهتي اوږدو دېرښت او سیمه یز دښمن (سیک) دشته والي له امله اړ شو چې د بشپړو سوچه افغاني اوږدو د چمتو کولو له پاره له لاهور نه پر شاشي، ځکه له شاهزي تیمور سره «چارمحل» و «زین آباد» ته لاړ. سندیا په بیرته لاهور ونیو او پر شاهزي پسې یې واچول، سپاه سالار چې د احمدشاه له خوا د «شیرجنگ» په نامه غېږ ورته کېده، دلته یې خپله ټوله پوځي پوهه او وړتیا وکاروله خو پوه شو چې د شمېر لږ والی یې د ساتنې مخنیوی کوی، ځکه پېښور ته پر شا شو او د مرهتيانو بې سرو پښو اوږدوله سنډه تر اټکه د اباسین ټول کین

اود ستلج ښي گڅونه ونيول او منځي يې ورتالا کړل.

سنديا، آدينه بېگ په پنجاب کې د مرهټيانو نايب الحکومه وټاکه، ددهم ومنله چې د کال به اووه مېليونه او پينځه سوه زره روپۍ د ماليو پر ځای د مرهټيانو خونديښني ته ورکوي. د مرهټيانو يو جنرال «پتهيل» له يو شمېر سرتريو سره په اټک کې د ابا سين سر بريد ساتونکي وټاکل شو. بلواگرو سيکانو په پنجاب کې له هينځبول وړاني نه مخ و نه گرځاوه.

تر دې وروسته سنديا له ستلجه پورېوت او د سارنپور لوري يې ونيو، ځکه چې غازي الدين له مرهټه جگړه مارو سره د نجيب الدوله جگړې ته تللی و او نجيب الدوله د انټر بېداروند د گنگ په کڅ (سکر تال) کې د هغه مخنيوی کاوه.

سنديانو غوښتل چې د نجيب الدوله له ماتولو سره د هند کار يو مخيز پای ته ورسوي. نجيب الدوله او افغاني رو هيله سردارانو په لکنهو کې نوموړې موخې شجاع الدوله او د اودي نواب ته ورسولي او نواب يې پر اوډه ولايت د مرهټيانو له يرغله ووېراوه او مرسته يې ترې وغوښته، شجاع الدوله هم چې راتلونکي گواښ يې ننگيره او د مرهټيانو د مرستې ليکونه يې بې عبرگونه پرې اېښي وو، چټک له خپل پوځي ځواک سره د جگړې سېمې ته ورسېد او د نجيب الدوله لوري يې سم کړ. ^(۱۱) تر دې وروسته د دواړو خواوو ځواکونه لږ څه اندول شول خو چې سنديا د غازي الدين څنگ ته راغی، د مخامخ لوري تله يې بسپکه کړه. له ښه مرغه دا مهال پنجاب ته د احمد شاه د راتگ انگازې د مرهټه ځواکونو او افسرانو زړونه ولړزول او پښې يې ورپرېدې.

(۱۱) شجاع الدوله د نواب عبدالمنصور مسافر جنگ زوی او په اوډه ولايت کې د هغه ځای ناستي و او د دغه خدمت او نورو خدمتونو له امله چې د پاني پټ په جگړه کې يې وکړل ډېر ژر يې د افغان احمد شاه له خواد فرزند خان او د هند رستم پل نوم د هند د عظمی صدارت له مقام سره وگاټه، سربېره پر دې «کورې چکله» نومې سېمه وروښل شوه. شجاع الدوله زړور و ويښ خو ډېر ځان خوښ سړی و، له همدغه امله يې ځينې داسې کارونه وکړل چې د هند اسلامي دولت ته يې تاوان ور واړاوه. ده د خپل مشرتابه په پيل کې د خپل تره زوی محمد قلي خان د حکومت پر سېمه «الله آباد» يرغل وکړ، هغه يې ونيو او ويې واژه. کله چې د بنگال مشر مير قاسم له کمپني څخه ماتې وخوړه هندي شاه عالم و شجاع الدوله ته ورغی، شجاع الدوله د هغه تر ساتنې او له انگرېزانو سره ترجگړې وروسته يې لامله مير ونيو او شتمني يې ترې گوڼه کړه، شجاع الدوله تر ماتې وروسته د خپل هېواد بيا نيولو له پاره د انگرېز ملگرتيا ته اړ شو، خو د نورو اسلامي ولايتونو د ساتنې پر ځای يې د پياوړي افغاني ولايت (اکترا) د نسکورولو تاييا وکړه او له انگرېزي سرتريو سره يې يوځای تر ډېره هغه ودان ولايت رنگ، نوميالی حافظ رحمت خان يې شهيد، فيض الله خان رو هيله يې پسې واخيست او ټول هغه لوی کډول يې بندي او وشانه. جنرال جانکين له فيض الله خان سره پخلا وياړې را سپور و شو کړچني ځايونه يې ورته پرې ښوول، خو شجاع الدوله د کترا سېمه ونيوه او په ناروغۍ کې اودې ته راستون او ډېر ژر مړ شو. څرگنده ده چې د هغه زوي ميرزا اساني اصف الدوله هم د پلار له ستر هېواده څه گټه پورته نه کړه.

خو احمدشاه دد غردوو کلنو پېښو په ترڅ کې چيرته و اوځه يې کول؟ احمدشاه د دېلي د (۱۱۷۰) کال تر يانه وروسته نوی کندهار ته راغلي و چې پر ۱۱۷۱ کال يې د سپيگانو او آدينه بلوا واورېده. هر څومره که احمدشاه د سپيگانو راتلونکي گوايي اته کلاوه خړدا چې نوی کندهار ته ورسېدلی او د پرې يو ځنډ يې لرلی او نه بېلي خوا د سپاه سالار جان خان پر پوه او ورقيادامن و، سمدلاسه يې د پنجاب د چارو ستون هغه ته پرېښوو. بل کال (۱۱۷۲) احمدشاه په خپله پنجاب ته تگ په پام کې لاره او هند چې پر دېلي يې د مرهتبانو يرغل واورېد، د پوځي يانه بېرني لار پوښه يې وکړه. خو دا مهال يې گورني خواشينوونکي ستونزې پنجاب ته دد د سمدلاسي تگ مخه ونیوه. دا لافېه هغه خپل سړي و چې د احمدشاه نایب الحکومه په بلرچستان کې پيل کړي وه. نصير خان يو پوه سړی، زورور افسر او د احمدشاه يو سرسپارلی جنگيالی و چې د خوراسان و هند په جگړه يزو هڅو کې يې د خپلې رېښتینوالي آزموينه ورکړې وه. خو د پېښو له امله په شتخصيتونو کې د گروهې او موخې اوږون کېدونکي دي. نصير خان هم د پنجاب د چارو د گډوډی، د مرهتبانو د يرغل او د شاهزي تيمورو سپاه سالار د ماتې تر اورېدو وروسته خپله گروهه واپروله او چمتو نه شو چې د ۱۱۷۲ کال په پوځي يانه کې چې احمدشاه پنجاب و هند ته په پام کې لاره؛ گډون وکړي، نصير خان د خپل دغه کار و مخکېني آره مخې د شپږ وزير بلوچ لښکر د نه لېږلو په اړه احمدشاه ته لاسوند وښته وړاندې نه کړه او لا يې د احمدشاه د يوه پوځي افسر پر وړاندې چې ددې پېښې د جاجلوله پاره له کندهار درباره لېږل شوی و، د دېنمن چلند پيل کړ او د کلات په (۶۹) ميلی شمالي سېحه کې «مستونگ» ته نژدې يې له ډېرو سرتېريو سره د احمدشاه درالېږلي افسر مخه ونیوه. نوموړي افسر د جگړې پازمن نه و او پرته له يوې ډلې بدرگې پوځيانو بل څه ورسره نه وو، خو بيا يې هم ونه غوښتل چې بې جگړې وتېښتي. د نصير خان د گټو او چمتو لښکرو پر وړاندې ددغه افسر ماتې هرو، مرووه، تر يوې جگړې وروسته افسر شاته ستون شو، نصير خان د خپل دغه چلند د پايلې د څرگندېدو له پاره سمدلاسه په مستونگ کې مېشت شو.

احمدشاه ددې پېښې تر اورېدو وروسته غوسې ونيو او له شاهي دوولس وزير لښکر سره له کندهاره وخوځېد، نصير خان په مستونگ کې ناڅاپه د احمدشاه له بريد سره مخامخ شو، دا زور پوځي چې په لومه کې لوبدلی و، خپل ټول ځواک يې په جگړه کې وکاراوه، خو په زور مات او د کلات خواته په ناسمه ستنېدنه اړ شو. احمدشاه نصير خان دمې ته پرې نه ښوو؛ په بېره يې وڅاره او په کلات کې يې ښار بند کړ. نصير چې د پنجاب و هندوستان په شخړو پوه و، دا يې منلای نه شوه چې احمدشاه به د هېواد گردې ارزښتمنې چارې پرېږدي او د کلات غونډې يې ارزښته سېمه به تر ډېره چاپېره او يو مخيزه کړي، ځکه يې په بشپړ زغم پر ساتنه ټينگار کاوه، د کلات د کلاکلکوالي چې درون پوځي ځای گڼل کېده هم دده له ټينگار سره

مرسته کوله.

احمدشاه په خورا سره سينه له بناره راتاو شو او ديوالي جگړې يې پيل کړې، خو دا چې د پنجاب د ستونزې له امله دېر اندېښمن و، له همدغه ځايه يې يوه کوچنۍ ډله سرتېري د نورالدين خان تر مشرۍ لاندې د پنجاب کرښې ته وليږل او هڅه يې وکړه چې په دې توگه د شاهزي تيمور وسپاره سالار زرو نه راجگ او سيکان و مرهتيان وډار کړي.

نصير خان د احمدشاه له ښکاره سروروالي نه و تنگېر له چې له هغه سره هېو د پنجاب و هند اندېښنه نه شته او چې کلات يې نيولی نه وي بېوې خواته به هم لاړ نه شي. نصير خان چې د احمدشاه پر جگړه يزو آرونو پوهېده، وېره يې لرله چې که احمدشاه په کلات کې وځنډېږي هرو مرو به يې مرستندوی ځواکونه له کندهاره ملگرتيا ته راشي، هله نو د کلات نيول او دده خپل هرو، مرو دي، ځکه نو نصير خان هڅه وکړه چې د احمدشاه په بدرگه کې دخپلو ملگريو افسرانو له لارې د سولې وړانديځ مخکې کړي. نصير خان په دغه وړانديځ کې ومنله چې د پخوا غونډې به په بلوچستان کې ځان د احمدشاه نايب الحکومه گڼي او په بهرنيو جگړو کې به له بلوچو لښکرو سره د افغاني اوږدو د بوي ځنډې په توگه برخه اخلي.

احمدشاه نصير خان دهغه د پخوانيو هڅو او خدمتونو له مخې وياښه؛ د هغه وړانديځ يې ومانه او په خپله شمال خواته وخوځېد. (۱)

(۱) دا په بلوچستان کې د افغانستان دولت پر وړاندې د نصير خان وروستۍ سرغړونه وه چې بيا نه ده وکړه او نه يې وروستيو. نصير خان تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندي و او د تيمورشاه پرمهال چې دی ژوندي و، له مننې يې سر و نه غږاوه. د زمانشاه پرمهال (۱۲۰۷-۱۲۱۷ هـ) چې د افغانستان دولت و اوږدېدل چې د نصير خان يو وراره د هغه د زوي محمود پر وړاندې لويي او حکومت غواړي، د اشرف الوزرا شاه وليخان د زوی مختار الدوله شير محمد خان تر مشرۍ لاندې يې بلوچستان ته يو پوځي لښکر وليږه؛ سرغړونکي يې کلکوگواښ او محمود يې پر نايب الحکومه توب ځای پر ځای کړ. محمود د کابل دربار ته له شپږ زريز لښکر سره (د احمدشاه مهال له ارسره سم) راغی او څه موده وروسته خپلې دندې ته وليږل شو.

پر (۱۲۲۲) کال چې شاه شجاع له کندهاره د بلوچستان پر لار سنده لاړ، بيا يې محمود له خپل ورور مصطفى، خپلې مور او شپږ زريز لښکر سره هرکلي ته راووت؛ د درناوي څرگندونه يې وکړه او دالي او ټاکلي سرتېري يې وړاندې کړل. پر ۱۲۵۵ کال چې هند دولت افغانستان ته لښکرې راوليږلې، بلوچو يې مخه ونېږه او بريد يې پرې وکړ، خو په هغه جگړه کې چې انگرېزانو په کلات کې وکړه، له دې امله چې افغانستان کورنيو شخړو نېولې و او بلوچستان ته يې لاس نه رسېده، نو د بلوچستان والي مهرباب خان ووژل شو. دا هماغه داستان دی چې قاسم علي د خپل منظوم کتاب يوه برخه له شاعرانه اغراق او گڼو تېروتنو سره ورته بېله کړې ده. «کتلی شى: د کابل جگړې، پېيلې (منظومه) چې پر ۱۲۶۰ کال ويل شوې او پر ۱۲۷۲ کال په اگړه کې چاپ شوې»

انگرېزانو پر ۱۸۵۴ کال د مهرباب خان له زوی نصير خان سره مخامخ تړون وکړ او تر دې وروسته يې زوی مهرباب د بلوچستان والي شو. د بلوچستان والي پر ۱۸۷۶ کال په کلات وکوټېه کې د انگرېزي هند د پوځيانو مېشتېدل، يو استازی او د اورگاډي پټلۍ او تېلېگراف ومنل او په پای کې پر ۱۸۸۳ کال بلوچستان، برېتانوي بلوچستان شو.

دامهال ۱۱۷۲ هـ کال پای ته نهژدې و. خو نورالدین چې له اباسینه راتېر شو او پنجاب ته د احمدشاه د راتلو انگازې ولولې جوړې کړې، د دوکمرای شول چې بې ځنډه د پنجاب کڅ ته ورسېږي او «وزیر آباد» ته ورکوز شي، ځکه چې دد احمدشاه له لارښوونې پرته د مرهټیانو مخې ته وروتل و نه گڼل، خو احمدشاه کندهار ته د بلوچستان تر راتګ وروسته د بولان له ټنګي څخه سند ته ورننووت او یو مخیز مخ پر شمال د اباسین ښو کڅونو ته وخوځېد، له پېښوره یې سپاه سالار و شاهزی تیمورشاه د هغوی له ملو سر تېریو سره له ځان سره کړل؛ له اټکه واوښت او په وزیر آباد کې له مخکینۍ ډلې سره یوځای شو. دامهال د احمدشاه د اوردو شاکني ځواکونه د کندهار نیم پوځي ډلې وې چې دده له لارښوونې سره سم وروسته له کندهاره راخوځېدلې وې.

د مرهټیانو پوځي سریرید ساتونکي د احمدشاه د راخوځېدو د خبر تراوړېدو وروسته یو مخیز د اندس له کڅونو لاهور ته پر شا شول. لاهور د مرهټي «سابا» په لاس کې و چې پر ۱۱۷۲ کال یې د آدینه تر مړینې وروسته د هغه ځای ونیو. سابا هم د لاهور له ساتونکیو سر تېریو سره د سندیا له ځواکونو سره د یوځای کېدو له پاره، پر ستلج واوښت؛ سیکان هم پر ځای ساره کېناستل او د پنجاب د بلواله په خپله غلې شوه. احمدشاه له خپل ټوله لښکر سره چې د رېگوني ټولګي یې دېرشوزرو جنگیالیو ته رسېدل د ۱۱۷۳ د صفر پر میاشت د پنجاب تر «قطب درې» مخکې لاړ او له هغه ځایه یې د سیند تر تېرېدو وروسته تر «جمنا» اخواد «سارنپور» لارونیوه.

هندي مرهټیان چې پنجاب ته د احمدشاه په راتګ وپوهېدل، د پوځي بانه سمون یې پیل کړ، سندیا او غازي الدین چې په سکر تال کې د افغان نجیب الدوله پر کلابندۍ او د اودې له نواب شجاع الدوله سره پر جګړه لگبا وو، په بیرې یې له لوري سره د سولې خبرې پیل؛ سملاسي اور بند تېنګ او یو تر بله بېل شول. غازي الدین مخ پر ډیلي او سندیا د مرهټیانو د لومړي پوځ د کوماندان په توګه د احمدشاه د مخنیوي له پاره پنجاب ته روان شو.

غازي الدین چې ډېلي ته ورسېد د هند پاچاه دویم عالمگیر عزیزالدین یې په ځانګړې توګه له منځه یووړ او خپل ماماد عالمگیر وزیر نظام الدوله یې هم وواژه، پر ځای یې د اورنگزېب لمسی د کام بخش زوی «محي السنه» تش په نامه پر پاچاهۍ وټاکه او د وزارت تر نامه لاندې یې دهند دولت د چارو واګي په خپل لاس کې ونيول، تر شا یې د

مړه شويانو دويم پوځ د «خلارو وېلگر» تر مشرۍ لاندې راوځوځېد او په دېلي کې غازي الدين وچنگور او پوځي چمتووالي ونيو. راگوبيا هم څه موده وړاندې د مرهتيانو هم واد ته راستون شوي و.

احمد شاه په سارنپور کې و چې سپاه سالار نجيب الدوله او د کتراد سېمي مشر محمد الله خان روښانه (۱۱) له خپلو سردارانو سره، لکه: حافظ الملک حافظ رحمت خان او

(۱۱) سعد الله خان د افغان محمد علي خان روښانه زوی او د پوځي ځواکي اړوند دی. نېکه يې د فرخ سېر پرمهال د افغانستان له ختيځ نه کيلاولایت (مراد آباد، بدایون، بریلی، تهراڼی، دغه کتواله لوبان دوه وروڼه و چې پوښاه عالم او بل حسن خان نومېده. شاه عالم د دود و حافظ رحمت خان په نومونو دوو زمان او حسن خان د دوندې خان په نامه پوزوی لاره. داود د کيلاوون د راجا تر سپاه سالاري ورسېد او په پای کې د هغه په لاس ووژل شو. داود زوی علي محمد نومېده چې د سپاهي ټولنې مشر پورته د مراد آباد د نواب الحکومه و لکنه و د عظمت الله خان قاضي زاده په بېرگه کې ونيول شو او څه موده وروسته يې له دېلي دربار سره اړيکې وموندل. د علي محمد روڼتيا د دې لامل شوه چې په شاهي افسرانو کې وختل شي. ده په هغه جگړه کې چې د بازه ساداتو د بلواگرو پر وړاندې يې وکړه، د هند صدر اعظم قمر الدين خان له خوا يې د «نواب» بلنوم وپېژندله. څه موده وروسته وزير دې گوښه کړ او د دواړو خواوو تر منځ جگړه ونهښته، خو علي محمد خان د وزير د مېرمنې «شولاپري» په منځگړتيا سوله وکړه او د وزير زوی مير صدر الدين يې زوم شو. علي محمد خان پياوړي سرتېري و او ټول او د پلار وژونکی د کيلاوون راجا يې مات او باج ورکولو ته يې اړ وېست.

د علي محمد خان د حکومت منځی انواله وه. په هغه لاندې کې چې د هند سپاه سالار ابو منصور صفدر جنگ له سر پر سره پېښه شوه، د هند پاچاه، سپاه سالار و صدر اعظم په ننگه کې، د علي محمد خان جگړې ته وروړاندې شول، په پای کې شاه له علي محمد خان سره سوله وکړه. دې يې په سر هند کې استوگنې ته او کترادولایت يې چې د علي محمد خان د حکومت سېمه وه د عظمت الله زوی فرید الدين ته ورکړ.

افغان احمد شاه چې لومړی ځل پر ستلج ورواوښت، علي محمد خان له دغو شپږو نه گټه واخيسته او له سرهنده کتراد ته راغی، د هغه ولایت ټولې سېمي، لکه: دارانگر، مراد آباد، سنبل، بریلی، شاهجهانپور او نورې يې ونيوې او خپلواک حکمران شو.

علي محمد خان هونیبار، جنگيالی او مدنیت روزونکی سړی و، د انوالي ښار ده ودان کړی و چې له شجاع الدوله سره په جگړه کې ړنگ شو.

علي محمد خان د ۱۱۶۲ کال په شوال کې مړ او زوی يې سعد الله خان پر ځای کېناست. د علي محمد خان نور زمان عبدالله، فیض الله، محمد باز، الله بار و مرتضی خان نومېدل. علي محمد خان، حافظ رحمت خان د وزیر، دوندی خان د سپاه سالار، ملا سردار خان د وسله تون د مشر و فتح خان د میر سامان په توگه ټاکلي او خپل زامن يې هغوی ته سپارلي وو چې دده تر مړینې وروسته د کتراد په افغاني حکومت کې شخړه جوړه نه شي.

مؤرخ مرتضی حسین، هندي محمد شاه ته د علي محمد خان د ور تگ پر ورځ و او په خپل تاریخ «حديقة الاقالیم» کې يې ښه داسې راښيي: د علي محمد خان جگړه ونه، منځنی پري، سپین پوستکی توره درې گوتې اوږده ږیره، تر شونډو خړبیلی برېتونه، رانجه کړې سترگې او سپین کالی يې وو، خورا درون و ښاغلی ښکارېده چې پرمخ يې د ډارو غم ښه نه پرېښېده.

سعد الله د پلار پر ځای تر ناستي وروسته لومړی نوی حاکم قطب الدين چې له دېلي يې رالېږلی و، د جگړې پر ډگر وواژه، دویم د فرخ آباد حاکم قايم جنگ بنگین چې يې لامله يې کتراد ته لښکر راوستی و، د سعد الله پر وړاندې په جگړه کې مړ شو، درېیم د هند سپاه سالار صفدر جنگ يې چې فرخ آباد ته يې د قايم جنگ د زوی احمد خان پر وړاندې لښکر رالېږلی و: له منځه يووړ. دده مشران وروڼه عبدالله خان و فیض الله خان چې د کندهار له درباره کتراد ته راغلل د دې احمد شاه پر لومړي تگ له سرهنده کندهار ته ورسره تللي وو، د کتراد ماليې پر درېيو او مشرانو وروڼو ووبشل شوې چې هر يوه ته د کال يو مېليون و درې سوه زره روپۍ و ټاکل شوې. <<----->>

زوی یې عنایت خان، د وندي خان و قطب خان د لسو زرو افغاني سرتېریو په ملتیا احمدشاه ته راغلل، خو شجاع الدوله د خپلو ځاني چارو له پاره اودې ته تللی و. احمدشاه له سارنجوره مخ پر دېلي و غوځېد، سپاه سالار جان خان و شاهزی تیمور چې د مرهتیانو له لاسه یې زړونه لږه دره دېک وو، له لسو زرو سرتېریو سره د مسخکني ځواک په توګه و غوځېدل.

د دېلي د لارې په اوږدو کې د سندیا تاڅوا ګونه چې څه د پاسه اتيا زره تنه وو او افغاني سرتېریو ته ناست وو، جګړې ته راوړاندې شول، سپاه سالار جان خان پر ګواښناک یرغل پیل وکړ، سندیا هڅه وکړه چې ټینګ شي خو افغاني ځواک یې زړه ورسوړی کړ او دېلي ته نژدې تر «بدني ډګره» شاتګ ته اړ شو. جګړه لا روانه وه چې د احمدشاه اوږد و راوړسېد او د هر ژر یې سندیا کلابند کړ. په رېښتیا چې سندیا زړور افسر و او په کلکه یې ساتنه کوله؛ په خپله له سرتېریو سره د جګړې پر دگر پلي شوی او تر وروستۍ سلګۍ پورې یې توره ووهله، خو څه ګټه یې لرله چې احمدشاه د اوږد لمبو غونډې له څلورو خواوو چاپېر کړی و؟ د جګړې پایله د مرهتیانو او سندیا تاډ اوږدو ټولو ژنه شوه، په داسې ډول چې یوازې څو زره و تنبېدلي شول، او هغه تنبېدلي هم تر ۲۵ میلو پورې و څارل شول. دالوی بری د ۱۱۷۳ کال په جمادی الاخر کې پېښ شو.

غازی الدین و جنگور او چې په دېلي کې د مرهتیانو د اوږدو شاتني وو، د لومړۍ لیکې د تارو مارېدو تر اوږدو وروسته یې بې ډیل و ځنډه دېلي خوشې او مخ پر سهیل د

----- > سعد الله خان د پاني پټ په جګړه کې د احمدشاه په ملتیا غوره هڅې وکړې او په خپله پر ۱۱۷۵ کال له نړۍ نه لاړ، وروڼه یې عبدالله خان، مرتضی خان و الله یار خان لا پخوا مړه شوي وو. تر سعد الله خان وروسته مشري فیض الله ته پاتې شوه، څه موده وروسته د دې کورنۍ نوميالي لویان سپاه سالار د وندي خان، وسله مشر ملا سردار خان و میر سامان فتح خان هم مړه شول او د فیض الله خان و وزیر حافظ رحمت اداري چارې درنې شوې، دامهال شجاع الدوله د کمپنۍ له سرتېریو سره پر کترا اوږد انګل او تر جګړې وروسته ماتې خوړلی فیض الله خان «کماون خان» ته لاړ او حافظ رحمت د جګړې پر دگر شهید شو.

وروسته تر هغې چې شجاع الدوله د کترا ودانۍ ډنګې او یو لوی ګهول یې پر غمل و ځپلی و، اودې ته راستون او څه موده وروسته مړ شو.

خو حافظ الملک حافظ رحمت خان پر سیاسي چارو سربېره یو پوه سړی او د ښو اخلاقو خاوند و؛ په پښتو او پارسي یې شعر هم وایه؛ ارزښتمن کتابتون یې لاره او د هر زامن یې دده د غوره روزنې تر سیوري لاندې شاعران و پوهان شول، لکه: نواب الله یار خان، نواب محبت خان، نواب مستجاب خان، نواب غلام مصطفی خان.

افغان احمدشاه د حافظ درناوی کاوه، خپل دوه لوی دښمن غازي الدین و سورج مل یې دده په غوښتنه وښل او د پاني پټ تر جګړې وروسته یې «اتاره» سېمه ده ته وروښلله. حافظ د ژوندانه پر (۶۷) کال د (۱۱۸۸) د صفر پر (۱۱) په میرانپور کې د جګړې پر دگر شهید شو. د ژوند پېښو مینه وال یې د سید الطاف علي د حافظ رحمت خان ژوند نومۍ کتاب چې د دوان په بڼه پر ۱۹۳۳ کال چاپ شوی، کتلي شي.

جتیانو سېمي ته وټنېتېدل. خود مرهتیا نو دویم لښکر د جمناکېن اړخ ته په مکندره کې مېشت و.

احمدشاه له «بدني» څخه «نارنول» ته وخوځېد او د رسالې کڼدکونه یې چې څه د پاسه پېنځلس زره سپاره یې لرل د پلازمېنې د ځواکونو د کومانډان شاه پسند خان اسحق زې تر مشرۍ لاندې د مرهتیا نو د دویم لښکر جگړې ته ولېږل، نوموړی جنرال د شپې په تیاره ډېلي ته ورسد او پر دویمه شپه له جمنانه تېر او په مکندره کې یې ناڅاپي شبخون پیل کړ، په څو گڼتو کې د دښمن ټول اوږدو تپي او ووژل شو او مشر یې «هولکر» له څو سوو سپرو سره وټنېتېد. سمدلاسه د مرهتیاو څرک پاتې نه و خو لاتراوسه یې ځواکمن دولت تر شا ولاړو.

احمدشاه د دښمن ترماتې او دهغه د اوږدو د زېرمو او لوښیو تر نیولو وروسته ډيلي ته ورننووت، همدا چې د راجپوت مشران له پېښې خبر شول، ژر یې احمدشاه ته خپلې ډالۍ او غوښتنې وروولې، په دوی کې د «جیپور» و «ماروار» راجان تر ټولو لومړي شول، جتان هم غلي وو او د مرهتیا نو د ملگرتیا یې څه نه ویل، خو احمدشاه غوښتل چې د جتانو غوړونه تاو کړي نو یو لښکر یې د دوی سېمي ته ولېږه نوموړی تر «آرام گده» پورې پرمخ لاړ او دا پوځي کلا په شپاړسو ورځو کې له ټولو زېرمو او لوښیو سره ونیول شوه. دامهال غازي الدین و سورجمل دواړه له خپلو کړو پښېمانه شول، او له احمدشاه نه د بښنې غوښتلو له پاره یې د «حافظ رحمت خان» لمن ونيوه، احمدشاه هم دوي وېنل او په خپله له اوږدو سره یوځای د جمنانه بڼې اړخ ته کښې ته واوښت او د (۷۳) میلو پراته یې په انوپ ښار کې اډه جوړه کړه. احمدشاه له ډيلي نه د توپه ترڅ کې هلته د یعقوب علي خان باميزي او نواب محسن الملک تر مشرۍ لاندې دوه ساتونکي پرېښوول.

احمدشاه چې په انوپ ښار کې و د اوډې ولایت راجا او د ډيلي د توپونو کومانډان د نواب صفدر جنگ ابو منصور خان زوی نواب شجاع الدوله بهادر او احمدخان بنگښ (۱) له فرخ آباد څخه له لسو زرو سرتیریو سره د افغاني اوږدو تر څنگ ودرېدل.

(۱) امیر الامرا بخشي الممالک غالب جنگ احمدخان بهادر بنگښ افغان د غضنفر جنگ محمد خان بنگښ زوی دی، لومړی یې پلار د هند په اوږدو کې سپور بلو کشمرو، په هغه جگړه کې چې د شاهزي فرخ سیر په ملگرتیا یې د معزالدين د زوی شاهزي اعزالدين پر وړاندې وکړه د غضنفر جنگ بل نوم، اووه زریزه رتبه او د شمس آباد، بهوج پور و مراد آباد جاگیر یې تر لاسه کړل. د هندي محمدشاه پرمهال دا له آباد نایب الحکومه او د لویو سړیو په ډله کې شو. -----

احمدشاه لومړنی نواب چې د هندوستان له لویو سړیو څخه و او په «سکر تال» کې له مرهټیانو سره جگړې ته چمتو شوی و، ډېرو نازاوه، وروسته احمدشاه ته د کندهار لس زریزې نېم پوځي ډلې د عطا محمد خان، کریمداد خان و څو تنو نورو ترمشری لاندې راوړسېدې؛ دامهال د احمدشاه ټول اوږدو شپېتو زرو ته رسېدو.

پانېټ:

د مرهټیانو د لومړي اوږدو له ماتې نه لا څلور میاشتې تېرې نه وې چې دویم ځل یې

----->> محمد خان خېل پخوانی دېمن راجا چترسال د هغه له زرگونو وسله والو سره مات کړ، بیا د مالوي نایب الحکومه وټاکل شو او دوه کاله وروسته ډېلي ته راوغوښتل شو. د خوراساني نادرشاه د یرغل پرمهال د هند پاچاه دارگ ساتونکی شو، نادر چې بېرته ستون شو محمد خان فرخ آباد ته لاړ او هماغلته مړ شو. محمد خان پوه، جنگیالی او مدنیت پال سړی و، ده لکه څرنګه چې ځان له بلو کشمیری څخه د امارت څوکي ته ورساوه، همداسې یې خپل اړوند ولايتونه د هند د ودانو ولايتونو پر کچه ودرول. محمد خان د بهوچپور پر سیمه او د کنگ پر غاړه د خپل پخواني مشر «فرخ سیر» په نامه «فرخ آباد» او د خپل زوی «قایم خان» په نامه «قایم گنج» ښارونه جوړ کړل، همدا راز یې ورو، ورو د کول یا شاپور له بریده تر سل و پنځوس میله واټن پورې د محمد آباد، دریا گنج، خدای گنج، نبي گنج، یاقوت گنج، شمشیر گنج، کاسگنج او د خپلو زامنو په نومونو داسې نور ګڼ شمېر ښارونه ودان کړل.

Converted by PDF to JPG

<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>

خو د محمد خان ځای ناستي مشر زوی قایم جنگ قایم خان د پلار وړتیا نه لرله او په هغه یې لامله جگړه کې چې د کترا ولایت له مشر افغان سعدالله خان رو هیله سره یې وکړه په خپله ووژل شو؛ د شپږو میلیونو روپیو په شاوخوا کې شتمني یې د هندي احمدشاه د استازي او سپاه سالار ابومنصور صفدر جنگ له خوا ونېول شوه او ګرد کهول یې الله آباد کلاته بندي بوتلل او وژل شو. له دغه کپاله څخه یوازې د محمد خان ناروغ زوی احمدخان وژغورل شو. احمدخان د پلار رېښتیني زوی و او د مهال له موندلو سره سم یې د افغان رستم خان شمس آبادي په مرسته پر پلارنۍ سیمه ورووانګل، د صفدر جنگ نایب راجاه «نولرای» یې وواژه او ولایت یې ونیو. صفدر جنگ د ډېلي له اوږدو او جتانو سره جگړې ته وړاندې شو، رستم خان ماتې وخوړه خو احمدخان په خپله د صفدر جنگ د اوږدو پړو یرغل وروړ او د هغه پنځه زریز ساتونکی او خولی پر مرلېسکری یې تار ومار کړ او په خپله هم د پیل پر شاتېي شو. دېمن په کړاو مات شو او احمدخان سمدلاسه د صفدر جنگ منځی لکهنو ونیو او بل لښکر یې الله آباد ته ولېږه، د ښار «راجاګان» بلوند سنگ» و «میرتهې پټ» یې هم چوپړ ته راغلل.

د هغو تودو اوږدو جگړو په ترڅ کې چې وروسته د احمدخان بڼګین و صفدر جنگ و مرهټیانو تر منځ وشوې، سره له دې چې احمدخان خپل نیم هېواد بایلود، خو د دویم عالمگیر پر مهال یې د امیرالامرا، بخشي الممالک و غالب جنگ بلنومونه وګټل. د پاني پټ په جگړه کې احمدخان د افغان احمدشاه په ملګرتیا څرګندې تورې وکړې او پر ځای یې د احمدشاه له خوا دده نیم هېواد چې دملهارا او مرهټیانو لاس ته ورغلی و بیرته ورکړ شو.

احمدخان بڼګین د غوره ځانګړتیاوو او اوچتو اخلاقو ښه پېلګه وه، د منرانې، ورکړې او ښې گروهې په اړه یې په تاریخ کې هیښنده کمسې لېکل شوي. تر مړینې وروسته یې زوی مظفر جنگ د پلار ځای ناستی شو او له هندي شاه عالم نه یې د هغه بلنومونه له مرغلینې جوغي، پګړۍ او تورې سره واخیستل.

له سهيله شمال ته لويه لښکر لهر نه پيل شوه، د دغه اوردو لوی کوماندان د مرهتيانو د پاچا د بالاجي پيشوا د ترور زوی «سيد اشيو بهاو» نومېده چې په «باوجي بابادو» پېژندل شوی و، د لښکر ستر غړي يې: د بالاجي پيشوا زوی چې د هندوستان پر پلاز د کهناسو له پاره لېږل شوی و، «منځکې ياد شوی» ملاراولکر «اود» «ابراهيم خان» په نامه يو گاردي ډکني مسلمان او څو نورو و.

گڼو افغاني او هندي مؤرخانو د دغه اوردو شمېر تر سلو زرو لږ نه دی جوړولی. (۱) يو اوسنی هندي ليکوال يې شمېر له درې سوه تر نه سوه زرو څېړي. (۲) يو بل اوسنی هندي ليکوال يوازې د دغه اوردو د بشپړو پوځيانو شمېر سل زره ټاکي. (۳) عبدالکريم خان په مبالغه سره د نوموړي اوردو د توپونو شمېر له پېړنگي توپو وېشتونکيو سره يو زرو پېنځه سوه توپونه، د پېړنگيانو غونډې په چټکتيا توپکو وسله وال دوولس پلي زريز گندکونه، دوولس زره «راوت» او څو زره يې «پټه باز» شمېر لي، ټول اوردو يې يې شمېره اود «مهابارت» ترجمې وروسته يې ساري گڼلی دی.

سلطان محمد، د مرهتيانو په اوردو کې د انگرېزانو دوولس زره پلي، دوولس زره سپاره او زر توپو وېشتونکي مني، لکه مرتضیٰ حسين چې وايي: د مرهتيانو اوردو يو گرځنده لوی بازار لاره چې غوري پلورونکي، بنجارگر، رخت پلورونکي، جولاگان، کولالان او داسې نور په کې وو، همدا راز کارکوونکي لگيا وو او د ډول، ډول شنو بوتيو گلداني يې له يوه ځايه بل ته ورې راوړې. د پيورو او باروړونکيو غواگانو شمېر يې تر زرگونو اوشت او څو زره آسونه او پيلان يې لرل. دا رېښتيا ده چې په دې جگړه کې انگرېزانو د مرهتيانو بری نه غوښت، ځکه چې ددوی له خوا د ټول هندوستان نيول په بنگال و مدارس کې د انگرېزانو نوې ودانۍ له گواښ سره مخامخ کولې، خودا چې د مرهتيانو ځواک خورا ډېر او تر افغانانو يې بری هرو، مروښکارېده، انگرېزانو د توپو وېشتونکيو افسرانو او پوځي ډلو له پلوه د مرهتيانو مرسته وکړه چې د هغوی تربري وروسته لږ تر لږه د انگرېزانو اوسنۍ گټې خوندي پاتې شي. دا په تاريخ کې لومړی ځل و

(۱) لکه سلطان محمد افغان ۱۳۳-۱۴۰ مخونه، ابن محمد امين ۱۲۴-۱۲۹ مخونه.

(۲) کتلی ش: د حافظ رحمت خان ژوند، د بي اي سيد الطاف علي ليکنه د هند چاپ ۱۹۳۳ کال ۹۱-۱۱۲ مخونه.

(۳) د هند لنډ تاريخ، د سيد ابوظفر ندوی ليکنه، د هند چاپ ۱۹۳۴ کال، ۱۸۴ مخ.

چې افغان وانگرېز «که څه هم په ناسيده توگه» د جگړې پر دگر مخامخ شول. جتانو او راجپوتانو هم د مرهتيانو خوا ونيوه، په پای کې دغه بې پايه اوږدو د ۱۱۷۳ کال پر وروستيو د ډېلي سيمې ته ورگډ شو. د جتانو له سيمې نه د تېريدو په ترڅ کې غازي الدين او د جتانو مشر سورجمل د «سداشيوبهاو» هرکلي ته ورووتل او ډېلي ته ورسره لاړل، خو داخل دغو دواړو له احمدشاه سره د مخامخېدو متره نه لرله، د افغان له بري او غچ اخيستني نه يې کلکه پوره وه، همدا وېره يې د مرهتيانو له بري نه د مرستې د نه کولو له امله هم لرله، ځکه نو دواړه په ځير مخکې تلل او د غوڅې پريکړې له پاره يې لارې لټولې.

په هر ډول، د جمن اوږه چې د برسات (اورښت) له امله جگې شوې وې، اوس د افغان و مرهتي اوږدوگانو د مخامخېدو خنډ وې.

سداشيوبهاو د ډېلي ښار ورچنې اډه جوړه کړه او د ابراهيم گاردي، جنگوزاو، او هولکر لښکرو د ذی الحجې پر (۹) د پلازمېنې دېوالي جگړه ونيولوله. د يعقوب علي خان افغاني افسران ساتنې ته راپورته شول، خو د دښمن دېوالي تر دوو ورځو يرغلونو او توپ دزو وروسته ځان سپارنې ته اړ ووست. يعقوب علي خان د هغې وينا له مخې چې له مرهتيانو سره يې کړې وه، يې څنډه په بهرې له جمن را پورېوت او د احمدشاه چاوښ ته راغی. غازي الدين و سرجمل د پام له مخې په دې جگړه کې ورگډ نه شول او وروسته تر هغې چې سداشيوبهاو د ذی الحجې پر (۱۹) ډېلي ته ورتنوت پر تالايي لاس پورې کړ؛ د «ځانگړي دېوان» سپينزري چت يې راوسپړه او د شيخ نظام اوليا، قدمگاه، او محمدشاه هندي د زيارتو سپينزري لوبښي يې ويلي کړل.

سورجمل و غازي الدين داسې لار جوړه کړه چې د سداشيوبهاو په خوښه د سريو او لوبښو د برابرولو په نامه د جتانو سيمې ته لاړل، خو بيا د مرهتيانو اوږدو ته راستانه نه شول سره له دې، په پای کې سورجمل د افغان نجيب الدوله له لاسه د جگړې په ترڅ کې ووژل شو او خپل ځای يې زوی جواهر سنگت ته پرېښوو.

سداشيوبهاو د نوي ۱۱۷۴ کال د دويمې مياشتې (صفر) په پای کې له ډېلي نه ووت او ښار يې «ناروشنکر برهن» ته وسپاره. سداشيوبهاو غوره وگټله چې له احمدشاه سره تر مخامخېدو وړاندي د ډېلي په (۶۰) ميلې کې «د گنجپورې» پوځي کلا

ونيسي، له همدې امله «قطب درې» خواته وخوځېد، دا پوځي كلابد هماغه زړور افسر عبدالصمد خان مټن زى تر لاس لاندې، د يوه افغاني لښكر چاوڼى وده.

عبدالصمد خان د سرهند په جگړه كې تر يرغل مېدو او پر مرهټيانو باندې د احمدشاه تر لومړي بري وروسته د دښمن له لاسه خوشې او اوس د گنجپورې چاوڼى كوماندان و چې د جمنا ښي لوري ته يې د افغان پوځي منځني ساتنه كوله. د سيدا شيو بېهاو اوږدود تورسېل غوندې راشپوده شو او د ربيع الاول پر (۷) د عبدالصمد خان او د هغه د مرستيال قطب الدين خان افغان روځپلې له كلك ټينگار سره مخامخ شو. د مرهټيانو توپونو د كلا برجونه ټينگ وويشتل او پلي يې ورننوتل، ښكاره ده چې عبدالصمد خان له خپلې ډلې سره د زرگونو دښمنو تر منځ ولوېد او تر وروستي جنگيالي پورې يې د لاس ولستونې په جگړه كې ووژل شول. د عبدالصمد پر ځاى يې زوى «فيض طلب» د احمد شاه له خواد پلار ځاى ونيو.

احمدشاه چې د گنجپورې خواته د مرهټيانو د اوږدو راتگ واوږېدل، ژر يې د لوى لښكر د خوځېدو لارښوونه وكړه، همدا چې د جمنا غاړې ته ورسېد، پوه شو چې عبدالصمد خان وژل شوى او گنجپوره د دښمن لاس ته ورغلې ده، سره له دې چې د پشكال ورځې پاتې او سيند لارنه ور كوله، بيا هم په پوځي هوډ له ټولو سپرو كنده كونو سره پر اوږو ورگډ شو، او د ربيع الاول پر (۱۸) د «باكيت» په سېمه كې له سېنده تېر شو، ورپسې يوزرو څلور سوه پيلان د توپونو، جگړه ييزو زېرمو او پليوډلو پر لېږدلو لگېا شول. سره له دې چې مرهټيان د جمنا له اوچتوالي ډاډه وو، خو بيا يې هم د سېند ښي اړخ ته څارونكې ډلې لرلې، احمدشاه چې له جمنا نه تېرېده د دوى له خوا ډزې پرې وشوې او د خيبر د دوو زرو سرتېريو مشر احمدخان خيبري له يو شمېر نورو سره ووژل شو او يو شمېر هم په اوږو كې ډوب شول، خو احمدشاه يې ډيل وځنډه مخ پر گنجپوره روان شو.

مرهټيانو چې د احمدشاه راتگ واوږېد، د پاني پټ خواته پر شا شول ځكه چې د هغه ځاى ارتوالى د پوځي خوځښتونو وړو. سربېره پر دې مرهټيانو غوښتل چې له احمدشاه سره تر جگړې د مخه په هغه سپېڅلې چينه كې چې له پاني پټ نه اخواد سرهند پر لار ده مذهبي لمباو كړي، احمدشاه هم پردوى پسې وخوځېد او تر هغې چې پاني پټ ته رسېده، دښمن مورچلونه كېنډلي او ټينگ كړي وو. د مرهټيانو مورچلې د پاني پټ د دگر

شمالي اړخ ته ځای پر ځای او پېنځه ویشته زرد مخکښ سرتېري يې د «سنبالک» سرای په څو میلی کې تیارسي وو.

احمدشاه د دښمن د چمتووالي تر بر سره ولو وروسته، د کندهار پوځي کوماندان «شاه پسند خان» ته چې د عبدالکریم په وینا ښکلی او غښتلی زلمی و، په خداووېل: «هو، شاه پسند! نننۍ قراولي جگړه ستا په برخه رسېدلې، و به وینم چې څه کوي؟»

شاه پسند له یوه پېنځه زیری لښکر سره د سنبالک پر سرای ورغی؛ مرهټي ساتونکي يې مخې ته راپورته شول او شاه پسند پر یرغلیزه جگړه بوخت شو. ورځ لا پای ته رسېدلې نه وه چې مرهټیان مات او ووژل شول او شاه پسند په راستنېدو کې خپل سپارد په داسې ډول د احمدشاه له مخې تېرول چې هر یوه د دښمن یوه خولی په لاس کې نیولې وه.

احمدشاه وړاندې لاړ او خپل اوردو يې داسې وړ ځای ته ورکښته کړ چې هلته په آسانی سره د دښمن لاس نه وررسېده. دا ورځ چې احمدشاه د پاني پټ پر دگر په شپږ میله واټن کې د مرهټیانو پر وړاندې لښکر ځای پر ځای کړ، د ۱۱۷۴ کال د ربیع الاول (۲۱) وه، تردې وروسته د جگړې تر پایه دواړه دښمن اوردوگان نهژدې درې میاشتې سره نښتي وو.

ددې مودې په لړ کې د احمدشاه جگړیزه وړتیا څرگندېږي، احمدشاه له شپېتوزرو پلېو او سپرو، توپونو او یوزرو څلورو سوو پیلاتو سره غوښتل چې په یوه لرې هېواد کې پر یوه درې سوه او څلوېښت زیری اوردو، گڼو توپونو او څو زرو پیلاتو بریالی شي.

احمدشاه په دې جگړه کې پرته له هغه څه چې لرل يې، له یوې خوا يې هم د مرستې هیله نه وه او ځان يې په پردي هېواد کې لیده، خو دښمن په خپل هېواد کې جنگېده چې له پاني پټه يې د هندوستان تر سهېلي بریدونو پورې اړیک کرښې غځېدلې وې.

احمدشاه پر بکړه وکړه چې د دښمن د ستر اوردو اړیک کرښې له هرې خوا نه د یوې لویې دېرش میلی کمرې په منځ کې غوڅې کړي، ددغه هوډ له پاره يې له خپلو بر سره وونکیو او څړیو ډلو څخه کار واخیست، لکه څه رنگه چې لیدل کېږي د احمدشاه د څړیو لړۍ او هڅې د ستایلو وړ دي، ځکه چې هغه د سېمي په منځ کې د دښمنې ټول

خوځېستونه او د باندې د هغه اړيكلاري، څواكونه او مرستندويي زېرمې ځانته برسيره او څرگندې كړې او بې ځنډه يې د سپرودلو په مرسته چې په پرله پسې او شلې توگه گرځېدې؛ له منځه وړې دي. احمدشاه وكراي شول ټولې هغه لارې چې د مرهتيانو اوږدو ته خواره او وايښه پرې راوړل كېدل درسيالي دلو په مرسته وڅاري، ان د دغو لارو يوه ارزښتناكه هغه يې چې د مرهتيانو د اوږدو شاته غځېدلې وه او د شمال له خوا د سرهند د هندوانو يوه مشر او د افغانانو كلک د بنمن «آلاجيت» وايښه او خواره پرې راوړل هم وتړله، همداراز د احمدشاه د سپرودلو له خوا د دېلي د پيسو خوندېينه چې مرهتيانو غوښتل پانې پټه ته يې بوسي د لارې په اوږدو كې برسيره او ونيول شوه او ټول ساتونكي يې ووژل شول.

مرهتيانو غوښتل چې كوماندان «گویند پندت» له لسوزرو سپرو سره له جمنانه اخوا ولسي او پر اوډه او روځي كند «د شجاع الدوله، نجيب الدوله او نورو افغاني روځيله سردارانو تاتويي» يرغل وكړي او د نوموړيو سردارانو اروا تر اغېز لاندې راوړي چې د احمدشاه په اوږدو كې يې خدمت كېاوه، نوموړي كوماندان لا د دېلي په اتلس مېلي «جلال آباد» كې كور وسم شوی نه و چې د احمدشاه پښتخه زړه سپاره د عطاگي خان كندهاري په مشرۍ د شېبې په تياره كې پرې ورسېده شول او يو يې هم ژوندي پرې نه بښو، سهار يې په پانې پټ كې د «گویند پندت» سر له ټولو لوښيو سره احمدشاه ته راوړسايه، په دې توگه د احمدشاه پوځي چارو د مرهتيانو لوی اوږدو په ډار كې واچاوه.

مرهتيانو د سنبالك تر مخكېني قراول پورې يوځل بيا د ربيع الاول پر (۲۸) د «دارې» جگړه پيل كړه خو په دغه وړاندې تگ كې د سپاه سالار جانخان د سپرو له خوا چې ځانونه يې پټ كړي وو، له يوه اړخه ښه پاسته شول او د گڼو مړيو تر پرې بښولو وروسته تر خپلو مورچلو پورې په منډه ونيستېدل. د ابراهيم خان گاردي وروړ فتح خان چې پر افغان كښ اړخ يې ناڅاپي يرغل راوړی و، گلکه ماتې وخوړه او خپله ټوله وسله يې بايلله، تر دې وروسته مرهتيانو پر مخگتگ ته زړه ښه نه كړ او د دوي د اوږدو پر بېلا بېلو برخو د افغاني ټولنو ناڅاپي بريدونو خورا ډېر تاوان وراړاوه. عبدالکريم د دغو يرغلونو يوه بېلگه داسې را اخلي چې هره ورځ به يوه افغاني ډله د بنمن مورچلو ته ورننوته او تر خونړۍ جگړې او ټکر وروسته به خپل اوږدو ته راستنېده، په دغه ترڅ كې

به ډېر ژوبل و تيان شول او له سرو نو او مخونو نه به يې وينې بهېدې، خو ټولو به په خدا افغاني سندرې ويلې او نڅا به يې کوله، دغې پېښې هندي نواب شجاع الدوله و بوگناوه او په ليدو يې سرتريايه هېښ پاتې و.

په هر ډول، اوږده ځنډ دواړه خواوې سترې او د لانجې غوڅولو ته چمتو کړې، په ځانگړې توگه مرهتيان چې د لارو د بندېدو له امله خواره او نور شيان ورته نه راتلل، همدا وه چې د (۱۱۷۴) کال د جمادى الاخر پر (۶) د ۱۷۶۱ د جولای پر (۱۶) ټول افغاني او مرهتي ځواکونه د جگړې ډگر ته راووتل او د سهار له خوا دا جگړه چې د هند په تاريخ کې سارې نه لري پيل شوه. د مرهتيانو ښې اړخې لښکر د مرهتيانو د پاچاه د زوي «بهادر وسواس راو» تر مشرۍ لاندې مخ پر خوځېدو و او «سداشيو بهاو» د منع ځواک افسر گڼل کېده. د مرهتيانو د يرغليز ځواک لومړۍ کرښې د دوزرو او څلور سوو پيل سپرو او د ابراهيم خان تر مشرۍ لاندې د څلوېښت زريز مسلمان گاردي لښکر تر شا د سېل غونډې راتويې شوې، چمتو توپونو يې هم پرله پسې او وروڼه پيل کړه، د مرهتيانو لښکر په خورا بشپړ تابه او چټکۍ مخکې راتلو، احمدشاه د ډگر پر يوه جگ ځای ناست و؛ د جگړې ټول خوځښتونه يې خاړل او د افغاني اوږدو بې جوکې ځايونه يې د شاله خوا پياوړې کول. د احمدشاه لوی وزير شاه ولي خان له دوو لسو شاهي زغره والو (کرښه ماتوونکي زلمي) سره، بدرگې ته ولاړو، افغاني دواړه خواوې د سپاده سالار جانخان و امير لښکر شاه پسند خان تر لارښوونه لاندې مخکې تلې، په دې مخکښو کرښو کې د نجيب الدوله او نورو افغاني مشرانو تر لاس لاندې روښانه افغاني ډلې او د نواب شجاع الدوله بهادر ډله وه، د احمدشاه درانه توپونه هم د دښمن د غټ ځواک پر وړاندې د افغان وسله وال پوځ د ډاډې ټکۍ و.

مرهتيان په بېرته راوړاندې شول او د روښانيانو يرغليزې ډلې د مرگ ژوبلې په زغملو او تمېدو اړ شوې. نجيب الدوله سردار عنايت خان له خپلو لسو زرو سرتېريو سره د مرهتي لښکرو په منع کې کلابند او عطاگي خان کندهارۍ له خپل پېنځه زريز لښکر سره پوښا شو. دا مهال نواب شجاع الدوله له خپلو لسو زرو جنگياليو سره کلک يرغل وکړ، سره له دې چې لاتراوسه افغاني ښې اړخ پر خپل ځای و خود احمدشاه کښې اړخ د دښمن د ډېروالي او نه تمېدونکي پرمختگ له کبله بې جوکې او له منځه تگ ته نېژدې وو.

مرهتيان پر خپل بري بشپړ ويسا وو او لږ شېبې يې بر لاسي ته پاتې وې. احمد شاه چې دا هر څه ليدل د دښمن له دغه گواښن پر مخنگه يې زړه ونه غورځاوه او د مخنيوي له پاره يې شاهي زغره والو له لورته چې وروستۍ نوې ځواک او د ټول افغان پوځ پياوړۍ کوونکې گڼل کېده د مرهتيانو پر لښکر د يرغل بولنه ورکړه، دا هغه وروستۍ شېبې وې چې تېرېدې او د دواړو خواوو د ژوند و مرگ پر خلیک ټاکل کېده.

احمد شاهي ډلو لکه څنگه چې هيله کېده، د مرهتيانو د لښکر مخه ونیوه او بريالۍ شوې چې منځ يې تر کلک اور لاندې ونيسي. په دې ډول چې لومړۍ يو زريز کڼک د احمد شاه له خوا د دښمن د لښکر پر منځ غورځنگ و يرغل ته واستول شو او مخته لاړ، همدا چې له سترگو لرې شو، دويم کڼک ورو لېږل شو، په همدې توگه دوولس کڼکونه يو پر بل پسې لاړل، همدا چې لومړۍ کڼک خپل اور بل وکړ او لا يې بيا توپکونه ډک کړي نه وو، دويم کڼک راوړسېد او اور بل يې وکړ، همداسې دوولس واړه کڼکونه راغلل او يو ځای يې تر اور لاندې ونيو، د دغه پرله پسې اور له امله د مرهتيانو لښکر مشر شاهزی «بسواس راو» مړ او مله افسران يې تار و مار شول، ځکه د دښمن دښې لاس ټولې کرښې ولرېدې. دې پېښې د خوشېښو په ترڅ کې د دښمن نيم بريالۍ اوږدو شاتگ ته اړ ويست. افغاني توپونو هم چې لا دمخه يې د جگړه يزو پيلاتو کرښې او د مرهتيانو غوره منځي تر اور لاندې نيولي وو اوس يې د ژوبلو پيلاتو په ستونزو او تېښته کې او د مرهتيانو د جبهې په شاتنيو کرښو کې د بلوا جوړولو له امله، له افغاني يرغليزو ډلو سره ښه مرسته وکړه. دا مهال افغان اوږدو په لوی يرغل د دښمن کرښو ته ورننووت او د اورنيو وسلو جگړې خپل ځای غوڅوونکيو وسلو او لاس لستونې جگړې ته پرېښوو. خو گهټې د پانښت په خونړۍ او پرغز جنه سېمه کې د لمر تر ځلاندو وړانگو لاندې د تورو او چارو له برېښنا او د وينو له سېل پرته بل څه نه ليدل کېدل، نيوونکي او نيول شوي، بريالي او ماتې خوړلي بې وينا او موسکا په ډارونکې چوپټيا پر دغه ډگړد ژوند و مرگ له پاره، نه د بري له پاره؛ جنگېدل، د دې گراني سوبې او بري جايزه د هندوستان ځلانده تاج و پلازو چې په پای کې دغه تاريخي ورځ د مرهتيانو په نه راستنېدونکې ماتې بشپړ شوه او د هندي او انگرېزي مورخانو د وينا له مخې پانښت ډگړد دښمن په دوو سوو زرو مړيو پټ شو. ^(۱) د مرهتيانو پاتېشوني هم د افغاني

(۱) ايوظفر ندوي، ۱۸۴ مخ او د هند تاريخ، د مارسپېن ليکنه، د لندن چاپ، ۱۹۱۰ کال، ۱۳۶ مخ.

لښکرو له خوا تر څلور شتو ميلو پورې وڅارل او ووژل شول او د مرهتيانو له دوو، درېيو نومياليو، لکه: «هولکر» «شعشیر او» او «ماجي سنډيا» پرته بلڅوک ژوندی پاتې نه شو، مرتضي حسين وايي: نور نو تر ډېرو کلونو پورې مرهتيانو په ټول «ډکن» کې ونه شو کړی چې داسې لښکر جوړ کړي، يوازې څو کاله وروسته د مرهتيانو مشرانو په ډېر کړ او ايله پنځوس زریز اوږدو جوړ کړای شو.

داده د پانيپټ جگړه د افغان په تاريخي بري پای ته ورسېده او احمدشاه د جگړې دا تل په توگه د تاريخ پرمخ راڅرگند شو.

د پانيپټ جگړې ولجې ډېرې وې، د پيسو پر خوند پينو سربېره پنځوس زره آسونه، دوه سوه زره غوايه، پنځه سوه پيلان و څو زره اوشان د احمدشاه لاس ته ورغلل. په دې جگړه کې په منځني شمېر هر افغان جنگيالی د دښمن له پنځو سرتېريو سره جنگېدلی، هر افغان د مخامخ لوري درې تنه وژلي او هر دېريو افغانانو يو دښمن يرغمل نيولی دی، خود افغانانو مرگ ژوبله دومره لږ وه چې هيڅ مؤرخ يې ليکلو ته پام کړی نه دی، کېدای شي چې لسو زرو ته به نه رسېده.

له دوو ویشو زرو يرغملو څخه يوازې ابراهيم کاردي چې مسلمان او د اسلام دښمنو: ووژل شو، پاتې نور وېشل شول.

احمدشاه تر جگړې وروسته ډيلي ته راغی او دا چې کرنلاريې دهند اوسني بې جوکې حکومت پياوړول وه، نه د هغه نيول او خپلول، نو د هندوستان سلطنت يې د دويم عالمگير زوی غازي پاچاه «ابوالمظفر جلال الدين عالي گهر شاه عالم» ته چې په خپله په بنگاله کې و، وړيا وباښه او زوی يې «ميرزا جوان بخت» د سلطنت نايب وټاکه. د هندوستان سياسي او اداري چارې يې دهند وزارت په رتبه او د «فرزند خان و هند رستم» په بلنامه «نواب شجاع الدوله بهادر» ته وسپارلې او پوځي چارې يې د هندوستان سپاه سالار «نواب نجيب الدوله بهادر افغان» ته پرېښووې.

اوس احمدشاه له يوه ستر کاره وزگار شوی و، هماغه کار چې ډېرې خبرې پرې شوي، ځکه چې احمدشاه د کړاو په گاللو، د افغان زلميو د وينو په بلهاری او د هندوستان دولت د گواښناک دښمن پر وړاندې د کېدونکې ماتې د بوږنوونکې پايلې له پام کې نيولو سره د هندوستان ځلېدونکي تاج د مرهتيانو له لاسه اخيستی او وړيا يې پرېوه.

ناوړه سر ایښی و. دا چې ددې جگړې گټوره پایله د افغانستان پرځای هندوستان ته ورسېده، نو دا ستره جگړه د احمدشاه له خورا بې گټې کارونو څخه شمېرل کېږي، له بلې خوا چې هاغه مهال احمدشاه په هند کې د اروپایانو راتلونکي گواښونه اټکلولای نه شول، ځکه نو د بنسټیزو چارو د نه ترسره کولو له امله گرم نه گڼل کېږي. (۱۱)

احمدشاه نور په هند کې ځنډېدلی نه شو، نو مخ پر شمال وخوځېد، دا ځل په پنجاب

(۱۱) د افغان احمدشاه تر زېږېدو (۲۳۱) کاله وړاندې پر ۹۰۴ هـ = ۱۴۹۸ زېږدي کال د «واسکو دېگاما» په نامه یوه پرتگالي گرځندوی د «دماغه امېد» له لارې د هندوستان لوري وښتېد او لومړی ځل دده د ملت گام د هندستان پر خاوره کېښودل شو، ورپسې په هند کې د پرتگال اقتصادي ځانگې هم وغځېدې. په ۱۱-۱۲ پېړۍ کې (د احمدشاه ژوند مهال) د مغار کسانو، پړانسویانو او انگریزانو هم د پرتگالیانو لار ونيو خو پړانسویان په هند کې تر خپلو سیالانو مخکې شول. انگریزان د ملکي الیزابت پر مهال یوازې سوداګر وو او د هند په بندرونو کې یې د ختیز هند د انګرېزي شرکتونو په نامه سوداګري تړلې پرانیستې. جهانگیر (۱۰۱۴-۱۰۳۷) د لومړي جارج په غوښتنه (۱۰۲۱ هـ) د احمدآباد په «سورت» کې کمپنۍ ته د سوداګر خونې د جوړولو خوښه ورکړه.

اورنگزېب (۱۰۶۷-۱۱۱۸) د سورت و احمدآباد تر نیولو او د بمبېي تر ښار بندۍ وروسته کمپنۍ په کورنیو چارو کې نه لاس وهنې ته اړ کړه.

د افغان احمدشاه تر زېږېدو دوه کاله وړاندې کمپنۍ وکړای شول چې له محمدشاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱) نه په ټول هندوستان کې د سوداګرۍ کولو خوښه ترلاسه کړي، له همدې نېټې نه کمپنۍ تر خپل اغېز لاندې سېمي پر دریو برخو: کلکته، مدراس و بمبېي ووېشلې او په هره یوه کې یې له یوې سلاکارې ډلې سره یو مشر وټاکه. د کلکتي مشر «لارډ کلایو» د هند له نوابانو او راجاگانو څخه څومره چې کېده د سوداګرۍ او گمرک واک ترلاسه کړ، تر دې وروسته د هند په کورنیو چارو کې ورو، ورور د کمپنۍ لاس غځېده.

په پانېپټ کې د احمدشاه تر جگړې پېنځه کاله وروسته (۱۱۷۹) د بنگال نواب دخپل مشر تابه واک د یوې ټاکلې کالنۍ تنخوا پرځای کمپنۍ ته ورکړ. شاه عالم هندي هم د کالنۍ درې نیم مېلیوني تنخوا په بدل کې کمپنۍ ته د «بنګال، بهار و اوریسه» پرېښودل؛ ومنل. احمدشاه چې په کندهار کې د ناروغۍ پر کټه پرېوته (۱۱۸۶) د اوډي نواب شجاع الدوله چې د احمدشاه له خوا د هند پر صادرات ټاکل شوی و د لارډ کلایو له ځای ناستي «وارن هیسټینګس» څخه یې د کټرا افغاني ولایتونه په یوولس نیم مېلیونه روپۍ وپېرودل او نوموړي ځایونه یې د پوځي چلند له لارې تر وژلو اوړنگولو وروسته ونیول. پر ۱۷۸۹ کال د بریتانیا او پړانسې ترمنځ د «ورسای» تړون په هند کې د پړانسې د لاسوهنې مخه ونیوه، تر دې وروسته بریتانیا د هندوستان د لویو او ودانو سېمر، لکه: بنگال، بنارس، بهار، مدراس و بمبېي څښتنه شوه.

پر (۱۲۱۴) هـ کال کمپنۍ د «تېپو» تر مرینې وروسته د میسور خاوند او نورې برخې یې پر ۱۲۳۳ کال وروړې وښلولې او له ۱۲۵۴ تر ۱۲۶۱ کال پورې ورو ورو د ستلج اخوا سېمي هم د کمپنۍ په شتمنیو کې راغلې، په پای کې د هند تر بلوا ۷۳-۱۲۷۴ وروسته کمپنۍ د بریتانیا پارلمان له خوا ښکته او د ملکي ویکتوریا د فرمان له مخې د هندوستان سلطنت د بریتانیا د تاج و پلازیه برخه شوه او ملکې د هند د امپراتریس بلنوم غوره کړ.

کې د احمدشاه له وېرې هېڅ ونه ننگېرل شو، چې سیکان په تېر د بلواگر به په دې سېمه کې پاتې وي، ځکه چې ټولو ناخوښو وداني پرې اېښې او په کونجونو کې پټ شوي وو، احمدشاه د دوي د چارو سمون گاندي ته پرېښو او چې لاهور ته راغی پنجاب حکومت يې «زين خان مومند» ته چې پوډسري او جگره ليدلی افسرو؛ ورکړ او په خپله سمدلاسه د پېښور و کابل پر لار کندهار ته لاړ. احمدشاه کندهار ته تر راتگ وروسته پلازمېنې ته د نوي ښار د جوړولو په لټه کې شو، د ۱۱۷۴ کال په پای کې يې د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښو او پر همدغه کال يې شاهزی تپور د هرات ولايت د نایب الحکومه په توگه وټاکه او ولېږه.

څلور دېرشم خپرکی

نهم يون له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې

په پنجاب کې د سيکانو گوانبل (د شني پانې جگره)

کشمير ته لښکر لېږل او د هغه سمون

سيکان دېر لاندې مارو او د مرهتيانو له ماتې يې پند وانه خيست، ځکه همدا چې احمدشاه يې له سره تېر شو، بيا زاتول شول او بلوايې پيل کړه. داخل يې د آدينه بهگ پرځای آرسېک «جيساسنگ» د مشر په توگه وټاکه، داسې د سرهند د يوه مشر «الاجيت» له خوا چې له افغانانو سره يې ژوره دښمني لرله پياوړې کېده، وروستې ياد شوی هماغه سړی دی چې د پانيپټ په جگره کې يې له مرهتيانو سره د خواړو او وابنو ارزښتناکه مرسته کوله.

سېک مشرانو پرېکړه کړې وه چې په پنجاب کې سيکي دولت جوړ او پرېښوودروي، د «رنجيت ظفرنامې» ليکوال «امرنات» د خپل ستايلي په غورمالی کې هڅه کوي چې د رنجيت د نيکه «چهرت سنگ» نوم په ناوړه توگه د دغه پاڅون د مشرانو په ليکه کې د تاريخ د اتل په توگه وښيي. (۱)

سيکان د بلوا پر تلپاتې منځي «امرتسر» سربېره، د ستلج پورې غاړه او د سرهند

(۱) ظفرنامه، ۳ مخ

پر د گرونو هم راټول شوي وو چې وينا وو يې د کشمير پر هم مذهبانو هم اغېز ونيو. سیک وسله والو پر گنو چې له افغاني ساتونکيو نه لاهور ونيو او نایب الحکومه زين خان يې په «کوټ» باندې کي کلابند کړی و، د کشمير سيکانو ناپلوي وگرې هم په خپلو موخو کې گډ او پر سېمه پز حکومت يې يرغل وکړ. دامهال (۱۱۷۵) کال د پنجاب و کشمير ټول لوی منځي د بلوا گرو لاس ته ورغلي وو.

د سيکانو گوانبل له پخوا رهي سي د احمد شاه په پام کې وو، همدا چې د بلوا غړي يې واورېد، د تيار سني لارښوونه يې وکړه.

هاغه مهال چې احمد شاه لاهور ته ورسېد د (۱۱۷۵) کال لومړي نيمايي پای ته نژدې و، دامهال د سيکانو د غونډې ځای امرتسر او وسله وال ځواک يې په «چنډاله» او «کوټ» کې له افغاني افسرانو سره پر دېوالي جگړه بوخت و. احمد شاه پرېکړه وکړه چې د سيکانو پر منځي ناڅاپي کلک يرغل وکړي، نو ددې له پاره چې دده د يرغل په ترڅ کې افغاني هندي سرتېريو ته تاوان ونه رسېږي «ځکه چې هغوی هندي کالي اغوستل او په سختی يې له سيکانو سره توپير کېده» نو د ځانگړي منځوي په لاس يې افغاني افسرانو ته لارښوونه وکړه چې ددوی وگرې او هندي سرتېري دې په خولې او پگړۍ کې يوه، يوه شنه پانه وټومبي چې يرغليز ځواکونه يې له بلوا گرو سره توپير کړای شي، په دې توگه احمد شاه ناڅاپ پر سيکانو تينگ يرغل وروړ او کلک تاوان يې وروست، تنبېدليو هڅه وکړه چې سر هند ته پرشايي، خو احمد شاه پرېکړه کړې وه چې کار يې يو مخيز کړي، نو له ستلجه په تېرېدو سر هند ته وړاندې شو او په ۴۸ گېنتو کې يې ۱۳۵ ميله لار ووهله. سيکان د يوې ډلې په توگه د ورستی جوارۍ له پاره چمتو شول، احمد شاه لار ورته کړه او درجب پر يوولسمه يې برید پرې وکړ، د سيکانو او يازريز پلي او سپاره لښکر پېنځه ويشت زره مړي ورکړل او پاتې و تنبېدل. تردې وروسته چې احمد شاه ژوندی و بيا سيکانو د بلوا ځواک ومتره ونه مونده او دې ستغې جگړې ته يې «راگلو گارا - بې شمېره وژنه» ويل.

احمد شاه د هندوستان سپاه سالار نجيب الدوله راوغوښت او ددې سېمي د سمون ساتلو له پاره يې لارښوونه وکړه او بشپړ واک يې ورکړ، همدا راز يې د پتيالي او سر هند حکومت يوه ځان پلوي سيک ته ورکړ او ويې غوښتل چې ددغه سياست له لارې

د بلواگرو څو اکونو ترمنځ د دودون راولي او د نورو سيکانو د زړونو په لاس ته راوړنه د پنجاب سمون وساتي.

دا بختور و غوره شوی سیک هماغه «امیر سنگ» نومی و چې څو کاله یې له وزیر شاه ولیخان سره خدمت کړی او افغاني روزنه یې لیدلې وه، تر هغې چې نوموړی ژوندی و له رېښتینولۍ یې لاس وانه خيست ان چې په لیکونو کې به یې د لاسلیک په ترڅ کې خپل نوم «امیر سنگ بامیزی» «د شاه ولي د تیره اړوند» لیکه.

په هر ډول، احمد شاه له سرهنده لاهور ته راستون شو؛ د پنجاب چارو بنسټیز سمون ته څیر شو او هغه پوځي لښکر چې مخکې د نورالدین خان تر مشرۍ لاندې کشمیر نیولو ته لېږل شوی و، پر (۱۱۷۵) کال یې کشمیر بېرته له بلواگرو نه ونيو او اوس نورالدین حکومت پرې کاوه.

احمد شاه د (۱۱۷۶) کال پاتې ورځې هم په پنجاب کې د دغه سترولايت د چارو پر سمون او د سيکانو پر گواښلو بوخت و. وروسته له هغې چې د چارو له بهيره ډاډمن شو، د نوموړي ولايت حکومت یې هماغه زين خان ته ورکړ او په خپله پر (۱۱۷۷) کال کندهار ته راوگرځېد. تر دې وروسته بيا احمد شاه پنجاب ونه ليد او دا په ختيزو ولايتو کې دده وروستی يون گڼل کېږي.

ځينو مؤرخينو د مرهټيانو ترجگړې وروسته له ۱۱۷۵ کال تر ۱۱۸۲ کال پورې دوه ځلې پنجاب ته د احمد شاه تگ پر گوته کړی دي، خو له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې د دغه يانه د يوځل ټاکلو په اړه د غلام حسين خبره رېښتینې گڼل کېږي^(۱) ځکه چې نوموړی مورخ د احمد شاه هممهالی او د پانيپټ ترجگړې وړاندې په ډېلي کې و.

احمد شاه کندهار ته د راستنېدو په بهير کې د يانه کرښه له ملتانه اسماعيل خان ډېرې ته وټاکله، له هغه ځايه گومل درې ته راغی او غزني ته ننووت. داځل دی د کلکې تودوخې له امله ناروغ شو او پرمخ یې دانې راوختې، يو شمېر سرتېري یې هم په لار کې د ډېرې تودوخې له امله مړه شول، سره له دې هم احمد شاه کندهار ته راوړسېد او تر ۱۱۸۳ کال پورې په پلازمېنه کې د حکومت پر چارو بوخت و.

(۱) «سیر المتأخرین» تاریخ، د غلام حسین لیکنه، د هند د نولکشور چاپ، درېیم ټوک، ۹۲۰ مخ

پېنځه دېرشم خپرکی

د (۱۱۸۱) کال لېنکر لېږنې

د شمالي ولايتونو سمون، د افغانستان و بخارا بريد ټاکنه

له څه مودې راهيسې د باخترو و تخارستان « مزار و کتغن » ولايتونو ځينې برخې د بخارا د پاچاه عبدالعزیز په نامه بلوا ته هڅول کېدې، نوموړی د بخارا د سلطنتي کورنۍ (جنيديه کورنۍ) وروستی غړی و چې د يوې خپلچارې او ځان خوښې دلې له لاسه يې ماتې خوړلې وه. دا سړي د نومي مغولو د « مانغيت » له څانگې څخه وو چې د « کبچاک » له بېديا څخه د بخارا جنيدې پاچاهانو ته راغلي او وزارت يې موندلی و، په پای کې دوی هم هماغه لوبه چې له « شيبانيانو » سره يې بايللې وه له « جنيديانو » سره يې هم بايلله. عبدالعزیز د بخارا تش په نامه پاچاه و او د افغانستان په شمال کې دا لومې د مانغيتيانو له خوا د عبدالعزیز په نامه غځول کېدې.

احمدشاه د شمالي ولايتونو د چارو د سمون له پاره پر ۱۱۸۱ کال وزير شاه وليخان له شپږو زرو سپرو سره وليږه، ځکه چې نوموړی له پخوانه د شمالي سيمو په چارو پوهېده، دی چې بلخ ته ورسېد او چارې يې وکتې، د بخارا يانو پر جگړه يز چمتووالي وپوهېد او له افغاني بريدونو نه د بخارا لوري ته تېر شو، سره له دې چې بخارا يانو په « کرشي » کې د جگړې چمتووالی نهولی و، خو د سولې له لارې يې روغې جوړې ته غاړه کېښووه. د افغانستان دولت چې د افغاني سيمو له سمون پرته يې له آمنه اخوالاس نه غځاوه، نو ځکه افغاني وزير هغه تړون چې د دواړو هېوادو ترمنځ يې آمو سيند بريد ټاکنه؛ ومانه او په خپله له بلخه بدخشان ته لاړ. د ۱۱۸۲ کال په پسرلي کې د کتغن و بدخشان تر سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته ورسېد. داخل شاه وليخان د حضرت محمد (ص) سپېڅلي خرقه هم د بدخشانه فيض آباد ښاره کندهار ته راوړه چې تر ننه شته او د دغه ښار د مانيزو برکتونو د لامل په توگه گڼل کېږي. ^(۱) « ديارلسم انځور کتلی شئ »

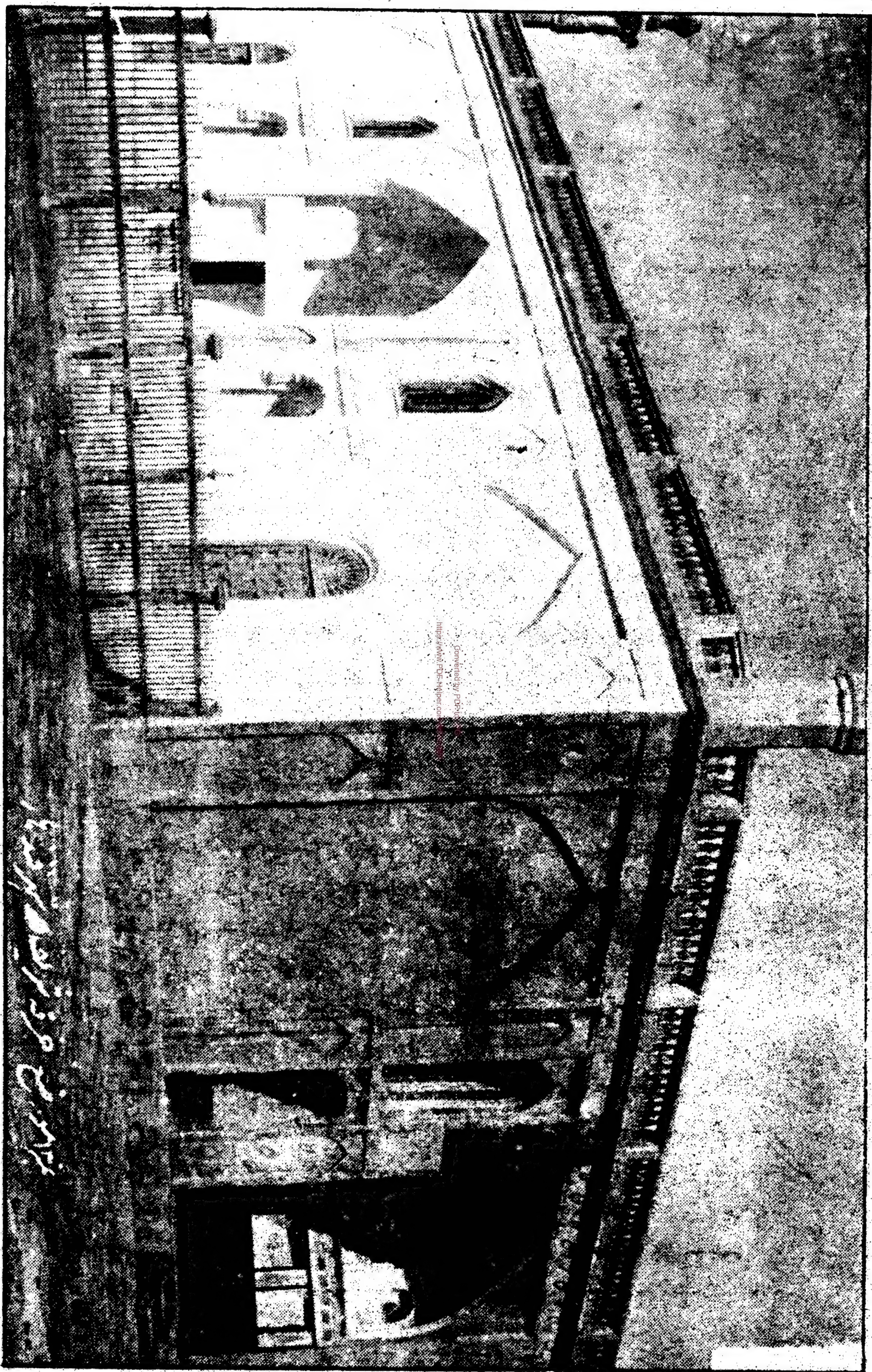
(۱) حضرت محمد «ص» ته د دې سپېڅلي خرقې اړوند والی بېله څېړنه غواړي.

شپږ د پرشم خپرکی

لسم یون (۱۱۸۳) کال

د خوراسان ولایت سمون

په خوراسان ولایت کې د احمدشاه نایب الحکومه شاه رخ له څه مودې راهیسې د خپل مشر زلمی زوی میرزا نصرالله تر اغیز لاندې راغلی و، نصرالله د پلار له وړندوالي څخه ناوړه گټه واخیسته؛ یوځل پر (۱۱۸۱) کال د زندد کریم خان دربار ته د مرستې غوښتلو له پاره ورغلی و او بیا یې پر ۱۱۸۲ کال له کوردانو او نورو نه د پوځي ځواک د جوړولو تابیا کړې وه او غوښتل یې چې په خپله خپلواک حکمران شي. د تون و تېس حاکم علیمردان هم داسې خوب لیدلی و احمدشاه د غوځېدو سر یو د مخنیوي له پاره پر ۱۱۸۳ کال د کندهار له اوردو سره وڅوځېد او له هرات ښاره د جام و لنگر پر لار د ولایت منځي «مشهد» ته وړاندې شو، نصرالله په «کوچان» کې له کوردانو نه د لښکر پر جوړولو لگیا شو او غوښتل یې چې د موخي د بشپړ اوې له پاره په خپله کوردستان ته لاړ شي. خو چې د ولایت له سر بریده یې د احمدشاه د راتېرېدو خبر واورېد په بیرمه مشهد ته راستون شو، د شاه رخ دویم زوی میرزا نادر چې هوښیار زلمی او پلار ته گران و د هغه تاو له امله چې مشر ورور یې تل له ده سره د پلار د ځای ناستی له کبله لاره، مشهد پرېښودو ته اړ شو، ده غوښتل چې د پارس له پاچاه کریم خان نه د مرستې غوښتلو په نامه څو ورځې دخپل ورور د واک له سیمې څخه لرې اوسي، خود تون و تېس حاکم علیمردان وکړی شول چې هغه د لارې په اوږدو کې څو ورځې د مېلمه په نامه له ځان سره وساتي،

الكنيسة القبطية في القاهرة

عليمردان هيله لزله چې ميرزا نادر د خپلو ځای غوښتونکیو موخو له پاره لوبښی کړي. احمدشاه چې مشهد ته ورنهژدې شو او د جلولایې سېمه یې چې پر ۱۱۶۷ کال یې لښکر مېشت کړي وه بیا چاونی کړه، شاهرخ و نه کړای شول چې د زوی له خوښې پرته د خپل پاچاه هرکلی او درناوی پرځای کړي. نصرالله هم د مشهد وروڼه وتړل او ځان یې کلابند کړ. احمدشاه د یوالې جگړه پیل کړه، نصرالله د هر ژر پوه شو چې د پرگنو او پلار له خوښې پرته د یوه لوی پاچاه پر وړاندې سپین سترګي نه شي کړای، نو ژر ځان سپارنې ته اړ شو.

د مشهد مشران احمدشاه ته راغلل او د نصرالله بښنه یې وغوښته، شاهرخ هم د نصرالله بښنه وړاندې کړه او خپله لور «گوهرشاد» یې شاهزي تيمور ته ورکړه. ميرزا نصرالله خپل نوميالی او بیساري سور رنګی آس چې «غریب» نومېده او پېنځلس زره روپۍ بیه یې وه احمدشاه ته والی کړ. د شاهزي تيمور د واده دود د احمدشاه په اوږدو او مشهد ښار کې ترسره شو او نصرالله د احمدشاه له خوا «فرزند خان» بلنوم تر لاسه کړ.

د امهال سپاه سالار سردار جانخان چې له اتوزرو سرتېریو او د بلوچستان نایب الحکومه سردار نصیرخان چې له شپږ زرو سپرو بلوچو سره مخکې د احمدشاه له خوا د تون و تېس د سېمود سمون او د هغه ځای د حاکم عليمردان د غور تاوونې له پاره لېږل شوي وو د تون و تېس، گلستانه، سلطان آباد او نورو تر سمونې او په کاخک کې د عليمردان او اتو سوو بلواګرو تر وژلو وروسته د مشهد لویې چاونی ته راستانه شول.

احمدشاه د مشهد ولایت تر سمون وروسته، د خپل پخواني چلند له مخې، یو ځل بیا شاه رخ د خوراسان ولایت نایب الحکومه وټاکه^(۱) او د هغه بل زوی یزدان بخش یې د یرغل په توګه له ځان سره روان کړ او په خپله چې د پارس هېوادونو د نیولو هیله یې نه لرله د (۱۱۸۴) د صفر پر (۸) یې کندهار ته د ستنېدو پرېکړه وکړه او سمدلاسه د هرات له لارې ورغی.

(۱) احمدشاه د خوراسان پر دویم بانه (۱۱۶۷) نور محمد خان پښتون د شاه رخ نایب وټاکه خو څه موده وروسته یې راوغوښت او پرځای یې امیرخان ولېږه. بیا شاه رخ فریدون گرجی په دغه نامه ومانه. ميرزا نصرالله چې رالوی شو فریدون یې وواژه او په خپله یې د هغه چارې واخیستې. نصرالله خان زور و ځان خوښی زلمی و، ځکه یې پلار د هر ژر ترې وغورېد او خپل دویم زوی ميرزا نادر یې د هغه پرځای وټاکه، څه موده د دوو وروڼو تر منځ په شخړو کې تېره شوه. نصرالله د تيمور شاه مهال پر لور یو پرته له دې چې د افغانستان دربار ته راشي پر (۱۱۸۸) کال یې له حسن عليخان کاجار نه مرسته وغوښته خو بريالی نه شو، بیا په شیراز کې د پارس پاچاه کریم خان زند ته ورغی او تر (۱۱۹۳) پورې هلته پاتې شو، وروسته اصفهان ته لاړ؛ شهر از ته ستون شو؛ مشهد ته راغی او له ورور سره یې جگړه وکړه دا ځل یې تر یوه کاله د پلار نیابت لاس ته راوړ، له ۱۱۹۸ کال وروسته یې بیا څرک نه لگي خو ميرزا نادر مشهد ته د احمدشاه تر درېیم بانه او له نصرالله نه د پلار تر غورېدو وروسته، څه موده د شاه رخ نایب و، خو چې له ورور

تر دې وروسته چې احمد شاه ژوندی و بیا چېرته نه لاړ، ځکه چې جوکه یې تیتېده
اود تگ له پاره یې غوره لامل هم نه و.

----->> سره یې په چکره کې ماتې وخوړه، تېس ته لاړ او په زور یې د هغه ځای د حاکم د علیمردان د زوی
میر محمد عرب خور واده کړه. نصر الله چې خپوشان ته لاړ نادر بهر ته مشهد ته راغی او د پلار نایب شو. میر محمد
د خور د غیچ اخیستنې له پاره مشهد ته راغی او په درو یې د نادر په غونډه کې ځان ځای کړ او همدا چې مهال گوتو ته
ورغی د خپلو څو سوو ملگريو په مرسته یې نادر له څلورو خويندو او وروڼو سره ونیو او تېس ته یې و تېنټاوه. تیمور
شاه د دې پېښې له اورېدو سره سم میر محمد ته کلک فرمان ورولی او وروسته یې د مدد خان په مشرۍ یوه وسله واله
ډله د میر محمد د خپلو له پاره واستوله. مدد خان په مشهد کې میر محمد کلابند کړ خو د میر محمد له خوا د پېښې تر
غوښتلو او د ډېرو پیسو تر ورکولو وروسته یې لاس ترې واخیست. او میرزا نادر یې راخوښی او هرات ته یې راوست.
په هرات کې نادر د هغه ځای د نایب الحکومه او د تیمور شاه د زوی شاهزي محمود په چوپړ کې و، خو څه موده وروسته
چې نصر الله مشهد ته راغی، دی هم بهر ته لاړ او له ورور سره تر جگړې وروسته توس ته ورسېد، همدا چې ورور یې له
مشهد وړک شو، بهر ته ښار ته راننوت او د پلار د نجات دنده یې پر مخ بېوله.

د زمان شاه ابدالي د پاچاهۍ پر مهال د پارس پاچاه آقامحمد خان کاجار پر ۱۲۱۰ کال خوراسان ولایت ته ننوت،
شاه رخ یې د هغه له کهایله سره ونیو او مازندران ته یې واستاوه، خو شاه رخ د لارې په اوږدو کې مړ شو. میرزا نادر چې
افغان کارکوونکی و هرات ته ورسېد. زمان شاه د دې پېښې په اورېدو پر غز و اخیست، آقامحمد خان یې د یوه
استازي «کدو خان بارکزي» په ورلېلو و گواښه او په خپله د لښکر پر چمتووالي لگیا شو. آقا محمد خان پارس ته د
زمان شاه د لښکر غځونې انگازې وپورناوه او محمد حسین «کراگوزلوی» د سفیر په توگه د پېښې غوښتلو له پاره د
زمان شاه دربار ته واستاوه او په خپله یې مشهد و نېشاپور ولایتونه خوشې کړل. زمان شاه نوموړی سفیر د یوه پوځي
لاریون لیدو ته راوغوښت او بهر ته یې ولېږه، میرزا نادر له خپل ورور میرزا عباس سره د افغانستان دولت له خوا د
مختار الدوله شیر محمد خان تر څنګ مشهد ته ولېږل شو او د نوموړي ولایت نایب الحکومه توب یې په لاس کې ونیو.
د آقا محمد تر مړینې وروسته (۱۲۱۲) چې فتح علیخان د هغه پر ځای کېناست ده هم یوځل د خپل مخکېني
آزمېښت تر سره کړ؛ تر نېشاپور وړاندې لاړ او ښار بند یې کړ. بیا زمان شاه طره باز خان د سفیر په توگه ورولیږه او له
آقامحمد خان سره د پخواني تړون یادونه یې وکړه او څرگنده یې کړه چې افغانستان د پارس نیولو هیله نه لري، نو
پارس ته هم بویه چې پر مشهد و نېشاپور کارونه لري، که نه نو د دواړو خواوو تر منځ به د جگړې اور بل شي. فتح علي
خان له نېشاپور تېرېدو ته اړ شو. دا هغه مهال و چې د لویدیځ سیاست گام پر گام له ختیځ و شماله په منځنۍ آسیا کې
پر مخنګ کاوه او په زور یې د نوموړو هیوادونو په سیاسي ژوندانه کې اغېز پېښه.

د ناپېلیون تگلارې، په لویدیځ کې د لومړي الیکساندر د پلار امپراتور پاول لرلېد او په ختیځ کې د شاه زمان
پوځي چارو هند تر گواښ لاندې راوستی و، د ناپېلیون استازي کابل و تهران ته لېږل کېدل او سارجن ملک هم پارس ته
راغی، د پارس فتح علي شاه ومنله چې د افغانستان پر لویدیځ یرغل وکړي او شاه زمان د هېواد دننه بوخت وساتي. دا
مهال د زمان شاه مشر ورور محمود چې په هرات کې نایب الحکومه و او د افغانستان د پاچاهۍ هیله یې لرله، ځان یې د
پارس د سیاست غېږ ته واچاوه؛ پایله څرگنده وه، د کورنۍ جگړې اور بل او زمان شاه وړاند کړای شو او پر ځای یې
محمود د افغانستان د پاچاهۍ تاج پر سر کېښوو. دوه کاله وروسته فتح علي خان مشهد ولایت ته لښکر ولېږه او
د لښکر کوماندان محمد حسین د مشهد تر څلور میاشتني کلابندۍ وروسته د (۱۲۱۸) کال د وژې پر یوولسمه د
ولایت منځی ونیو؛ افغاني نایب الحکومه میرزا نادر زنخیر ترلی تهران ته ولېږ شو او هماغلته توتې، توتې کړای شو؛
دوه زامن یې عباس و ابراهیم ووژل شول؛ درې زامن طهماسب، خالق ویردی او محب علي وړاند یې او بل زوی
مصطفی یې بندي کړی شو «د دې کورنۍ د ژوند پېښو د لوستلو له پاره په ایران چاپي مجمل التواریخ کې د مدرس
رضوي او زین العابدین لمنلیکونه کتلي شې»

په همدغه تیاره پېر کې مرو ولایت هم له لاسه ووت خو پارسیانو نه ساتلی شو او د بخارا امیر ته یې ورکړ.

اووه دېرشم خپرکی

د احمدشاه مړینه

د (۱۱۸۶) کال د رجب شلمه د جمعي شپه

Converted by PDF to JPG

احمدشاه پر ۱۱۷۷ کال له سرهند و پنجابه تر راستنېدو وروسته د لارود گڼ شمېر کړاوونو او پوځي ژوندانه له امله چې ده لاره؛ ناروغ شو. د لارې په اوږدو کې د هواد تودوځي کلکوالي ناروغي ورده کړه او پرمخ یې گڼ شمېر دانې راوختې، چې کندهار ته راوړسېد خورا بې جوگي او کمزوری شوي و، نور یې د زلمیتابه هغه ځواک وجوکه چې دده د یو څلوېښت کلن منگ ورووه؛ نه لرله.

سره له دې چې احمدشاه تردې وروسته نېژدې شپږ کاله له کندهاره بهر ونه خوځېد، خو خپله پخوانۍ روغتیا یې بیا ونه مونده، سر بهر پر دې هم پر ۱۱۸۳ کال یو ځل بیا د هېواد دننه مشهد ولایت ته لاړ او تر راستنېدو وروسته نور هم بې دمي شو، خو بختور و چې اوس یې ټول هېواد بشپړ تر لاس لاندې او کارکوونکي یې رېښتیني او غښتلي و او ده کړای شول چې په پلازمېنه کې په هوساينه دمه وکړي. د احمدشاه وروستي ژوند کلونه تر ډېره په اداري او ودانیزو چارو کې تېر شول، دده له ښکلیو ودانیو څخه یوه دده زیارت دی چې په همدغو ورځو کې بشپړ شو.

پر ۱۱۸۶ د احمدشاه ځان ځواک نور هم راتیټ شو، مخکېنۍ ناروغي یې بیا راوگرځېده او د ډېرو افغاني مؤرخینو د څرگندونو له مخې «آکله» پرې ولگېده. د

کندهار د طبیبانو دارو درمل گټور نه وو، احمدشاه له ژوندانه نه لاس و مینځه او په هغه جرگه کې چې د دولت له لویو مشرانو او چارواکیو په گډون یې رابللې وه، د غونډې پام یې د شاهزي تیمور ځای ناستي ته راواړاوه او د هغه پر راتلو کې پاچاهۍ یې خپله خوښه څرگنده کړه. جرگې د احمدشاه وړاندیځ ومانه او له تیمور سره یې د پټ ساتلو لپاره وکړه.

احمدشاه د همدغه کال پر لومړیو د اوبو او هوا بدلولو له پاره له خپلې کورنۍ سره د توبه غر خوا د کندهار ښار په ۴۵ میلۍ کې سهیل ختیزې سیمې «معروف» ته کډه یووړه، خو دا چې د برخلیک لاس دی په مرگ محکوم کړی و، هره ورځ یې هغې بوږنوونکې شیبې ته ورنهژدې کاوه. دا مهال تیمور له هراته د پلار لیدو ته راروان شو، خو احمدشاه دی د کندهار و هلمند ترمنځ د «واشیر» له سیمې بهر ته هرات ته ستون کړ، وایې چې دا کار د وزیر شاه ولیخان په لسانه وشو، ځکه چې دده زوم شاهزی سلیمان همدا چې د احمدشاه وروستی سلگۍ وې، ځای ناستي ته چمتو شوی و. شاهزی تیمور هم د پېښې په آر پوهېدلی او له هماغې ورځې یې شاه ولیخان له پامه بد شو. احمدشاه د رجب د میاشتې په لومړیو کې له هرڅه ولوېد او د هماغې میاشتې پر شلمه د جمعې پر شپه یې د ژوندانه پر یو پنځوسم کال تل تر تله له دې نړۍ نه کډه وکړه او یو ملت یې د خپل ویر پر تفره کیناوه.

ده خپل نیمایي ژوند د خپل هېواد و ملت د سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې تېر کړی و او په پای کې یې د څه د پاسه څلوېښتو مېلیونو وگړیو، شتمنو زېرمو او پیاوړیو سرتېریو یو لوی هېواد تر شا پرې ایښی و. د دغه ستر پاچاه مړینه په ټول افغانستان کې لوی ویر و غم و چې هر افغان یې د زړه له کومې ودرېد او.

د احمدشاه ځنازه له توبه غره کندهار ښار ته خواجه سرا یا قوت راوړه او وروسته له هغې چې یوه شپه په شاهي ارگ کې و او د لمبوني او کفن چارې یې لوی وزیر شاه ولي خان و شاهزي سلیمان بشپړې کړې، د هغې پر تمینې او ښکلې مانۍ په لاندېني پور کې چې احمدشاه د همدې موخې او سپېڅلې خرقې د ځای پر ځای کولو له پاره جوړه کړې وه، په ملي او رسمي درانه دود خاورو ته وسپارل شو، خود احمدشاه تر مړینې وروسته سپېڅلې خرقه دې ودانۍ ته رانه وړل شوه او په هماغه پخواني ځای کې پاتې شوه چې تر ننه په کې ده.

اته د پېرشم خپرکی

د احمد شاه ځای ناستی

احمد شاه تر خپلې کلکې او وروستی ناروغۍ پورې ځای ناستی ونه ټاکه، سره له دې یې هم خپل مشر زوی شاهزی تیمور د دولت په ارزښتمنو چارو کې ورگډاوه او روږدی کاوه، ځکه احمد شاه نه غوښتل هغه دود چې تل مشر زوی د پلار ځای ناستی گڼي؛ ناپلی پرېږدي، که څه هم چې دغه ځای ناستی تر ځان غوره او وړ، خو کشر وروړولري. احمد شاه چې د بیا روغېدو هیله له لاسه ورکړه د تېرمهال د ساتلو له پاره یې په غیابي ډول جرگې ته تیمور د ځای ناستي په توگه وروپېژاند او لکه مخکې چې وویل شول، هماغلته د غونډې له خوا ومنل شو.

دامهال شاهزای تیمور د هرات نایب الحکومه و او د مروې او مشهد ولایت چارې یې څارلې. پر ځای یې د احمد شاه دویم زوی شاهزی سلیمان په کندهار پلازمېنه کې و او د پلار تر مړینې وروسته د خپل خسر وزیر شاه ولیخان په مرسته د افغانستان پر پاچاهۍ کېناست. د وزیر پلویان وایي چې شاه ولیخان په دې اړه د سملاسي سمون له ساتلو پرته بله موخه نه لرله او همدا چې تیمور پاچاهۍ ته راپورته شو، ورو سپارل شوه، خو دا یوه استدلالی څرگندونه ده، چې لاسوند کېدای نه شي. په هر ډول، نوموړي وزیر سلیمان د هېواد د پاچاهۍ وړ گانه خو هغه نه غوښتل چې دغه مقام په وینو وساتي، ځکه همدا چې سلیمان وپوهېد چې تیمور د هرات له اوردو سره راخوځېدلی او ولس هم د احمد شاه مشر

زوی غواړي، په خورا سړه سینه له دې غوښتنې څخه پر شا شو او د کورنۍ لانجې د اورد
مخنيوي له پاره یې مشر ورور ته غاړه کېښووه.

تیمور شاه هم تر هغې چې ژوندی و د خپل ورور دغه پتمن چلند یې هېر نه کړ، خو په
خواشینۍ سره ښایي وویل شي چې د شاه ولیخان «هاغه بیساري افغاني وزیر» په اړه
یې خورا ناوړه بې باکي وکړه او هغه یې له خپلې رېښتینې کورنۍ سره د «انکو» او
«اسلامي» نومیو په لاسونو چې د وژونکیو دنده یې اخیستې وه؛ وواژه.

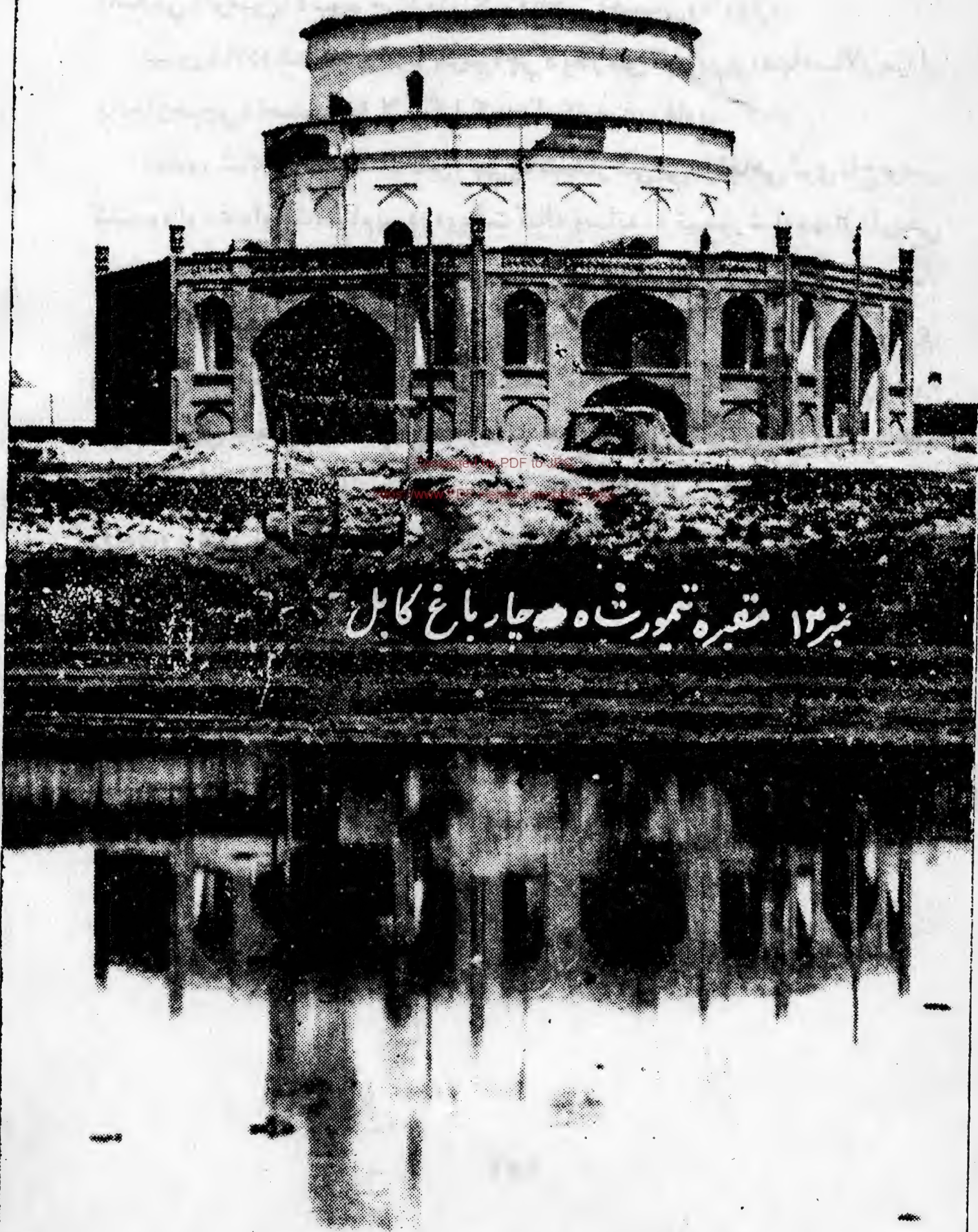
تیمور شاه د دغه وزیر پر وژلو سربېره چې د پلار ښی لاس یې و، سپاه سالار سردار
جانخان هم چې د احمد شاه بل لاس گڼل کېده؛ له کاره وغورځاوه.

تیمور شاه نهژدې (۳۲) کلن و چې په کندهار کې یې د پاچاهۍ لوی تاج پر سر
کېښو او دغه اوچت مقام یې دوه ویشت کاله وساته. د تیمور شاه مهال تاریخي
سپړنې د دغه کتاب له دندې څخه بهر دي، ښایي یوازي همدومره وویل شي چې تیمور شاه
عباش و هوسا غوښتونکی پاچاه و او د خپلې پاچاهۍ په ترڅ کې داسې تېروتنې ترې
 وشوې چې پر افغانستان باندې یې د هغه د زامنو په پېر کې تورې ورېځې راوستې. هېره
دې نه وي چې تیمور شاه د خپلې دوه ویشت کلنې پاچاهۍ په لړ کې زیار ویوست هغه
هېواد چې له پلاره ورته پاتې و، بشپړ خپل زوی ته پرېږدي. تر هغې چې تیمور شاه
ژوندی و پرې یې نه ښووه چې افغانستان درون تاوان وگالي، په دې لار کې یې د بخارا د
اوزبکو، د پنجاب د سیکانو او د کشمیر و ملتان د بلواگرو پروا ندې گڼ شمېر جگړې
وکړې او په ټولو کې همدې بریالي هم و.

تیمور شاه چې پلازمېنه یې له کندهاره کابل ته راوړې وه، تر مړینې وروسته
هماغلته د کابل د چارباغ په نوميالي ودانۍ کې ښخ شو. «خوار لسم انځور کتلی شئ»

پای

نمبر ۱۲ مقبره تیمور شاه چارباغ کابل

اخځ

- ۱- محمد حيات خان، «حيات افغاني» د لاهور چاپ ۱۸۶۵ ز کال.
- ۲- شير محمد خان گنډاپوري «خورشيد جهان» د لاهور چاپ ۱۸۹۴ ز کال.
- ۳- «تذكرة الملوك».
- ۴- نواب حافظ محبته خان «رياض المحبته».
- ۵- سلطان محمد خان خالص «تاريخ سلطاني» د بمببي چاپ ۱۲۹۸ هـ.
- ۶- محمد سعادت خان «خصايل السعاده» د لکهنو چاپ ۱۸۵۵ ز کال.
- ۷- محمد قاسم فرشته «تاريخ فرشته».
- ۸- بايزيد روبنان «حالنامه».
- ۹- اخون دروېزه ننگر هاري «تذكرة الابرار والاشرار» د پېښور چاپ ۱۳۰۹ هـ.
- ۱۰- مؤيد شاه زرتشتي «دبستان مذاهب» د بمببي او کانپور چاپ ۱۲۹۲ هـ ۱۹۰۴ ز کال.
- ۱۱- ميرزا عباس خان اقبال «تاريخ عمومي» دويم چاپ تهران ۱۳۰۵ ل.
- ۱۲- ابن محمد امين ابوالحسن گلستانه «مجمل التواريخ بعد نادريه» د لندن چاپ ۱۸۹۶ ز کال. او د مدرس رضوي اوزين العابدین له لمنليکونو سره د تهران چاپ ۱۳۲۰ ل.
- ۱۳- ميرزا محمد مهدي استرآبادي «جهانگشای نادری» د بمببي چاپ ۱۳۰۹ هـ.
- ۱۴- محمد حسن «مرآت الاشباه» د اوډي چاپ.
- ۱۵- منشي عبدالکريم علوی «تاريخ احمدي».
- ۱۶- سيد جمال الدين افغان «تتمة البيان في تاريخ الافغان» د مصر چاپ ۱۹۰۱ ز کال.
- ۱۷- سارجن ملکم «تاريخ ايران» د هند چاپ ۱۹۶۸ ز.
- ۱۸- «کابل کالنې» ۱۳۱۵ ل کال د کابل چاپ.
- ۱۹- محمد حسن آزاد «نگارستان فارس» د لاهور چاپ ۱۹۲۲ ز.
- ۲۰- سرپرسي سايکس «تاريخ مختصر ايران» د اصفهان چاپ.
- ۲۱- امير عبدالرحمن خان «تاج التواريخ» د بمببي چاپ ۱۳۲۲ هـ.
- ۲۲- «د کابل مجلې دويمه ټولگه» د کابل چاپ ۱۳۱۱ ل (افغان در هندوستان «غبار»)
- ۲۳- ميرزا حسين فروغی «تاريخ ايران» د پارس چاپ ۱۳۱۸ س.
- ۲۴- منشي غلام حسين «سير المتأخرين» د لکهنو چاپ.

- ۲۵- «د کابل مجلې لومړۍ ټولگه» ۱۳۱۰ ل (د «غبار» لس لیکنې).
 ۲۶- «لومړنۍ کابل کالنۍ» ۱۳۱۱ ل (تاریخچه افغانستان «غبار».)
 ۲۷- «مکتوبات شاه فقیر الله علوی» د لاهور چاپ.
 ۲۸- «د کابل مجلې ټولگه» ۱۳۱۷ ل.
 ۲۹- ابوالفضل «تاریخ بییهی» د کلکتې چاپ ۱۹۶۲ ز.
 ۳۰- میرزا فیض محمد خان «سراج التواریخ» د کابل چاپ.
 ۳۱- مرتضی حسین بلگرامی «حديقة الاقالیم» د لکهنو چاپ ۱۲۹۶ هـ.
 ۳۲- جرجی زیدان «تمدن الاسلام» د قاهرې چاپ ۱۹۰۲ ز.
 ۳۳- «تاریخ سیستان» د تهران چاپ ۱۳۱۴ ل.
 ۳۴- «شمس النهار» د افغانستان لومړنۍ ورځپاڼه ۱۲۹۲ س.
 ۳۵- احمد علي خان کهزاد «رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام» د کابل چاپ ۱۳۱۹ ل.

- ۳۶- امرنات «ظفرنامه رنجیت» د لاهور چاپ ۱۹۲۷ ز.
 ۳۷- قاسم علي «محاربه کابل و کندهار» د اګرې چاپ ۱۲۷۲ هـ.
 ۳۸- سیدالطاف علي «حیات حافظ رحمت خان» د بهواني چاپ ۱۹۳۳ ز.
 ۳۹- سید ابو ظفر ندوي «تاریخ مختصر هند» د هند چاپ ۱۹۳۴ ز.
 ۴۰- منشي غلام حسین «سیر المتأخرین» د ټولګڼو چاپ.

۴۱- History of Afhanistan from the earliest period to the oputbreak of the war of 1878 By colonel G.B Mallson, C.S.I London 1878.

۴۲- History of india for Junior classes By E. Marsden B.A London - 1910.

۴۳- Afghanistan from Darus to Amanullah By L.T General Sir George macmann London 1929.

۴۴- The Encyclopaedia of islam London - 1927.

۴۵- A Grammer of the pukhto (pushto) By captain H. Raverty London.

د انځورونو نیولیک

- ۱- د احمدشاه بابا د مور «زرغونې انا» قبر.
- ۲- افغان احمدشاه بابا.
- ۳- د احمدشاه بابا امسا، جگړه یزه خولۍ او مټ بند.
- ۴- ږنگ شوی پخوانی کندهار ښار.
Converted by PDF-Helper
<https://www.PDF-Helper.com/pdf-to-jpg/>
- ۵- د شیرسرڅ زیارت، پر پاچاهۍ باندې د احمدشاه د ټاکل کېدو ځای.
- ۶- د احمدشاه پر یگړۍ غنم وړی تومبل کيږي.
- ۷- د کندهار په کوکران کې د میرویس نیکه زیارت.
- ۸- د احمدشاه مهال دودیزې وسلې.
- ۹- د احمدشاهي کندهار نوی ښار.
- ۱۰- په نوي ښار کې د احمدشاه شاهي جومات.
- ۱۱- په کندهار ښار کې د احمدشاه، بابا زیارت.
- ۱۲- د احمدشاه مهال د لرگین کاري یوه بېلگه.
- ۱۳- په کندهار کې د حضرت محمد (ص) د سپېڅلي خرقې ودانۍ.
- ۱۴- د کابل ښار په چارباغ کې د احمدشاه د ځای ناستي «تیمور شاه» قبر.

وېي پانگه

پرگنې - تودې، خلک، بشري ډلې
 پنه - اوبول، خړوبول
 پلاز - تخت
 پلازمېنه - پای تخت
 پلارناستی - جلوس
 پنه - خړوبول، ایباری
 جوړښت - تشکیل
 جوکه - انرژي، قبوه، کارمایه.
 جوکه - ور، ماوی، قابل، مطابق، طبق حال
 ختیځ - شرق
 ختیز - شرقي
 خوندیینه - خزانه، میانی، کیسه، سیف
 محای ناستی - ولی عهد، جانشین
 خان سپارله - تسلیمېدل
 خړی - جاسوس، مخبر
 غنې - له، از
 غېنې - بعضی
 خواک - قوت، قدرت
 چارواکی - لوی مامور
 چوپړ - خادم، نوکر
 چاونی - گارنیزون، اده، قرارگاه
 څارن - مراقبت، ناظر
 څرک - نېه، علامه، درک، پته
 دروه - خیانت، تګی، دوکه، غوولو
 دریغ - منبر، ستهېج، محراب
 دمنی - تفریحی
 ډال - سپر، مانع
 رمپی - جنده، بیرغ
 روږدی - آوخته، عادي
 ریونده - مایل، سرشېب، نیمه راست
 زباب - ثابت، متنه

آر - اصل، رېښه، بیخ، قاعده
 آزموینه - امتحان، آزمون.
 اتل - قهرمان، پهلوان.
 اند - فکر، نظر
 اده - چاونی، پوځي قرارگاه، گارنیزون.
 اروا - روح
 اړنک - شک
 اړیکې - رابطه، تماس
 اغوستن - کالی، جامی، لباس
 اغیز - تاثیر
 الواک - نظر، فکر، ایډیا
 اتهکل - پیش بښی، لرلید
 اوتا - وضع، حالت، شرایط
 اوسار - څرگند، ښکاره
 اوډل - پیل، ترتیب
 اورنی - آتشین
 اوم - خام، کچه
 بد - سیال، مخالف
 بدرگه - معیت، مؤکب
 برسیره - ښکاره، مکشوف
 برید - حد، پیل، حمله، هجوم
 بڼه - قیافه، شکل، څیره
 بلنوم - لقب
 بولنه - لارښونه، کومنده
 بوختیا - مشغولیت
 بېلگه - مثال، نمونه، ماډل، سمبل
 تم - ولاړ
 تاراکی - یرغل، حمله
 پانگه - پیسې، سرمایه، کاپیتال
 پایله - نتیجه، نچور
 پرغز - قهر، غصه، غم

ورتيا، قابليت، توانايي
 وړ - قابل، مطابق، طبقحال، مستحق، مساوي
 وېر - ماتم - غم
 وړانديځ - پېشنهاد
 وړانديز - پېشنهادي
 وگړي - پرگنې، خلک، تودې، انساني ډلې
 هممهالي - همعصر، همزولي
 هېښ - هک، حيران، تعجب
 هېښنده - عجيب، بې ساري، شگفت
 يرغل - حمله، هجوم
 يرغمل - اسير، بندي
 يون - سفر، حرکت، تگ

زوکړه - تولد، زېږېدل
 زېرمه - ذخيره، ډيپو، تحويلخانه، ستوک.
 ژمن - متعهد
 ژمنه - تعهد، قل، پيمان،
 ساري - مثال، بېلگه، نمونه، ماډل
 ستونزه - مشکل، تنگڅه
 سربريد - سرحد
 سربېره - علاوه
 سکالو - موضوع
 سمون - نظم، تنظيم، تامين
 سنکيا - يودول زهر
 سيال - رقيب
 شاهزی - شاهزاده
 شاهزی - شاهزادگی
 شولت - ذوق، سليقه
 ښکيلاک - سيطره، نفوذ، استعمار
 ښيندل - غورځول، شل، اچول
 گواښ - خطر، آسيب، ضرر
 لاريون - مارش
 لامل - علت، سبب
 لرليد - دورنما
 لويديځ - غريب
 لويديز - غربي
 لويدونې - انتقالات
 مټره - غيرت، قدرت، توانايي، وسه
 منځ - قرارگاه، زړه، مرکز
 منځوی - ميانجی ريبار، متوسط، رابط
 منځی - مرکز، زړه، قرارگاه، نقطه، ثقل
 منگ - عمر
 موخه - هدف
 نغتي - پټ، ناڅرگند.
 ننګيرل - احساس
 نياو - عدل
 واټن - فاصله

ستاد عشقوله و بنودك شوه خكرو نه
 ستاپه لاسره كښي پاييلو خلكي سرونه
 كه هر خومي د دنيا ملكونه د پرشي
 زما خنجه هېر نشي داستا نيكلي باغونه
 د رقيب د ژوند متاع به تار په تار كړم
 چه په تور و پښتانه كا كذار و نه
 ماته را سمه زړه كي ز ما فارغ شي
 بي له تامي اند پښني د زړه مار و نه
 د دهلي تخت هېر و مه چه را ياد كړم
 ز ما د نيكلي پښتو نخواست غرو سرونه
 كه تمامه دنيا يو خواته بل خوا يي
 ز ما خو خوښ د غښتاتاش د كرونه
 احمد شاه به د غه ستا قدر هېر نكا
 كه ونيسي د تمام جهان ملكونه

ليکونکی: عزیزالدین وکیل پوپلزی ۱۳۴۲

دانش کتابخانه - دهکی نعلبندی

قصه خوانی - پشاور تېلفون: 2564513